

A XXI. SZÁZAD KIHÍVÁSAI A HAZAI LÉGVÉDELMI RAKÉTARENDSZEREK SZÁMÁRA**NEW CHALLENGES FOR HUNGARIAN AIR DEFENCE MISSILE SYSTEMS BY 21ST CENTURY**

A cikk rövid áttekintést ad arról, hogy a XXI. század elején milyen kihívásokkal néz szembe a magyar légvédelmi rakétaezred az aszimmetrikus hadviselés-, az alkalmazás-, alkalmazhatóság-, technikai fejlesztés-, kiszolgálás területén. Helikopterek alkalmazásának milyen lehetőségei vannak a XXI. század elején. Hogyan készíthető fel a vezető állomány a megjelenő kihívásokra.

This article gives a short review about the challenges of the Hungarian air defence missile regiment in the early 21st century in the field of asymmetric war. It tries to give a picture about the opportunities of applying air defence pieces of equipment, their technical development and maintenance capability necessities. It shows the possibilities of using of helicopters in early 21st century. We need to determine the best or most efficient way to enable our key/leader staff to deal with or manage these new challenges.

BEVEZETÉS

Az első magyar légvédelmi rakétarendszerek telepítése éppen 50 esztendővel ezelőtt kezdődött az akkori Magyar Népköztársaság területére, a Magyar Néphadsereg kijelölt honi légvédelmi alakulatainál. Az azóta eltelt időtartam alatt megváltozott a világ, benne a Magyar Köztársaság és a Magyar Honvédség szerepe. A Varsói Szerződés megszűnése, Magyarország csatlakozása az Észak-atlanti Szövetség Szervezetéhez alapvetően új helyzetet teremtett a hazai légierő, ezen belül is a 12. Arrabona légvédelmi rakétaezred számára. Habár az aszimmetrikus hadviselés korábban sem volt ismeretlen a katonák és katonai műveletekkel foglalkozók körében, azonban a XXI. század elején bekövetkezett terroristámadások újfent ráirányították a figyelmet a kialakult helyzetre. Dolgozatomban a felhasznált irodalmakban megfogalmazott kérdéskörök tanulmányozásával igyekszem bemutatni az aszimmetrikus hadviselés légvédelmi rakétaegység(ek)re várható hatásait. Megkíséreltem feltárni a várható problémákat, azok megoldási változatait – együttműködésben más légierő-, vagy szárazföldi alakulattal –, valamint egyféle elképzelést felvázolni a törzsek és végrehajtók együttes felkészítésének lehetséges változataira.

AZ ASZIMMETRIKUS FENYEGETÉS ALAPKÉRDÉSEI

A korábbi időben az aszimmetrikus fenyegetés [1] kérdése valójában fel sem merült. A hidegháború időszakában a tömeges légitámadás elhárítására, vagy legalább az ellenség által okozott károk nagyságának csökkentésére készítették fel a katonákat, rajtuk keresztül a szervezeteket.

A 2001. szeptember 11-én a Világ Kereskedelmi Központot és más amerikai célpontokat ért terroristámadás után nyilvánvalóvá vált, hogy a korábbi, csak reguláris haderők elleni alkalmazása a légvédelmi erőknél, ezen belül a légvédelmi rakétacsapatoknak már a múlté.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BOZSÓKI Attila

Az aszimmetria a hadviselésben korábban is ismert volt. Gondoljunk csak az ókori görögök és perzsák háborúira, melyek közül különösen kiemelkedett a thermopülai csata, ahol 300 spártai és 700 thespiai katona, Leonidász, spártai király vezetése alatt szembeszállt az 1700000 fős, Xerxész által vezetett perzsa hadsereggel.¹

„A katonai és a nemzetbiztonsági területeken értelmezve, az aszimmetria gyakorlatilag, a szembenálló féltől eltérő cselekvési változatokat (műveleteket), szervezeteket, és gondolkodási módot képvisel, abból a célból, hogy maximalizálja a saját előnyeit, és kiaknázza az ellenség gyengeségeit, valamint megragadja a kezdeményezést, vagy nagyobb cselekvési szabadságot nyerjen. Az aszimmetria lehet politikai-stratégiai, vagy katonai-stratégiai, illetve ezek kombinációja is.”

[1 p. 2.]

„Az aszimmetrikus megközelítés az ellenség sebezhetőségének alapos értékelésén alapul, gyakran alkalmaz innovatív, nem hagyományos harci eljárásokat, fegyvereket, vagy technológiákat. Az aszimmetrikus hadviselés megjelenhet a katonai műveletek teljes spektrumában, lehet harcászati, hadműveleti, és hadászati (stratégiai) is.” [1 p. 2.]

A fenti definíció a gyakorlatban különféle *metódusokat, technológiákat, szervezeti kereteket, időperspektívákat*, és ezek különböző *kombinációs változatait* jelenti. Néhány jellemzővel tovább finomítva ezt a megközelítést eljuthatunk az *aszimmetria dimenzióihoz, szintjeihez és formáihoz* [1].

A konfliktusban résztvevők helyzete határozza meg, hogy az aszimmetria pozitív, vagy negatív. A pozitív aszimmetria általában a saját erős oldalak hangsúlyozására épít, míg a negatív a szemben álló fél gyengeségeit emeli ki. Az aszimmetria rendelkezik egyfajta *időbeliséggel* is, ami egy időhorizontot, időtávot rendel hozzá. Az aszimmetria lehet *rövid-, illetve hosszú időtávot átfogó* egyaránt. A hadtörténelem számtalan példát tud szolgáltatni mindkét fajtára. A stratégiai aszimmetria lehet *szándékoltan előidézett*, vagy már jó ideje meglévő, gyakorlatilag a szembenálló felek relatív helyzetéből fakadó *alap aszimmetria*. Az aszimmetrikus fenyegetések kockázati szintje lehet *alacsony-, vagy magas rizikó faktorú* is. Az elsőrangúan kiképzett, feltöltött és harckész erők alkalmazása, illetve a siker, vagy a bukás valószínűsége magas kockázati tényezőjű aszimmetriát jelent. Az *aszimmetrikus fenyegetésekre reagáló stratégia koherenciája más stratégiákkal*, biztonságpolitikai eszközökkel nagy jelentőséggel bír. A fenyegetések rendkívül összetettek, ezért az ellelne való fellépésnek is komplex stratégiát, egyeztetett, összehangolt stratégiákkal vezéreltnek kell lennie. Az aszimmetria lehet *anyagí, vagy pszichológiai jellegű* is, bár ezek egymással kölcsönös kapcsolatban vannak. Az anyagi aszimmetria sokszor eredményez pszichológiai is. A manipulatív technikákat alkalmazó, a pszichológiai aszimmetriát megcélzó felek sok sikert könyvelhettek el.

Az aszimmetria a *hadműveleti szinten* sokszor megvalósult már a történelem során. A *katonai-stratégiai aszimmetria* esetén a teljes katonai alkalmazás, a végrehajtandó műveletek az aszimmetrián alapulnak, a szimmetrikus módszerekre csak járulékosan támaszkodnak. A *politikai-stratégiai aszimmetria* esetén nem katonai eszközök alkalmazásával érik el a katonai előnyök kiaknázását [1].

Aszimmetria tetten érhető a *módszerek, és eljárások szintjén* is, ami eltérő műveleti koncepciót, és harcászati doktrínát jelent (gerilla hadviselés vs. hagyományos műveleti koncepció, légi deszant, légi mobil műveletek alkalmazása vs. hagyományos gyalogos hadviselés, stb.). A *technológiai aszimmetria* nagyon gyakori jelenség volt a hadtörténelem során. (vietnámi háború, afganisztáni tálibok vs. Egyesült Államok, stb.) Az *aszimmetria az „akaratban”, a hadviselés erkölcsi oldalában azt jelenti, hogy amikor egy állam az alapvető érdekeiért, a nemzet, az állam megmaradásáért küzd, akkor az akarati tényezők megsokszorozhatják a katonai erőt. Míg egy megszálló, nem létfontosságú célokért hadakozó fél katonái harci akarata legtöbbször közel sem olyan acélos, ami megmutatkozhat a katonai eredményességben is. A szervezeti aszimmetria, hasonlóan, mint a technológiai, döntő jelentőséggel bírhat a hadjáratok kimenetelében, hiszen a szervezeti keretek, a team-munkára alapozott hadviselés, a döntés-előkészítési munka szignifikánsan determinálja az optimális műveleti koncepciót, és sikerességet [1].*

¹ Más források szerint Xerxész nem rendelkezett ilyen nagy hadsereggel, de ma már nehéz bármelyik állítást is igazolni. <http://crowland.uw.hu/images/sparta/thermopylai.html> (2010. 05. 25.)

ASZIMMETRIKUS FENYEGETÉSEK A LÉGTÉRBŐL

Fokozott fenyegetésként jelentkezik a légi támadó eszközök nagyarányú és gyors fejlődése, ellenőrizetlen elterjedésének folyamata, a technológia átadásának egyre nagyobb szabadsága, ami lehetővé teszi egyre több államnak, sőt csoportoknak az ilyen eszközök előállítását, nem beszélve a fegyverkereskedelem okozta veszélyekről.²

A levegőből, légtérből kiinduló terror fenyegetettség, az ikertornyok és a Pentagon elleni támadások után nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A légtérből kiinduló terrorfenyegetés növekedése már napjainkban is érzékelhető, hiszen jól szervezett terrorista csoportok léteznek, amik rendkívül alapos, mindenre kiterjedő tervezés után nagymértékű rombolásra, károkozásra (mérgezésre, fertőzésre, pszichés nyomásgyakorlásra stb.) alkalmas pusztító- és hordozó eszközökhöz juthatnak. Platformként használhatják az akár jogosan igénybevett, vagy már a földön eltulajdonított, vagy akár eltérített polgári repülőgépeket, és természetesen nem feledkezhetünk meg a pilóta nélküli repülő szerkezetekről sem, amelyek pusztító eszközként való alkalmazása ma már jelentős fenyegetést jelent hazánk számára is.

A helyzetet bonyolítja, hogy ezek a bűnözői csoportok képesek lehetnek kis repülőgépek harci töltettel (mérgező-, robbanóanyaggal) való feltöltésére, majd a terroristatámadásra kijelölt célpontokra való irányítására és a támadás végrehajtására. A kisgépes platformon kívül elképzelhető, hogy komolyabb harci technikát is igénybe vesznek, és akár helikoptert, pilóta nélküli repülőgépet, vagy a legsötétebb verzió szerint harcászati ballisztikus rakétát vetnek be. Az ilyen támadás összetettségét, és az ellene való fellépés nehézségét mutatja, hogy a támadás indulhat az országhatáron túlról, de akár az országon belülről is, ami a válaszlépésre számított reakcióidőt tekintve nyugtalanító [1].

A regionális instabilitásból eredő légi kihívások alapvetően a térség gazdasági-, társadalmi fejlettségéből, demokrácia deficitéből és a hosszú évszázadok óta megoldatlan bonyolult vallási-, etnikai ellentéteiből származtathatók [1].

A klasszikus értelemben vett katonai kihívások és fenyegetések lényegesen csökkentek, azonban az instabilitás önmagában is lehetőség a légi fenyegetési formák megjelenésére, így nem zárhatók ki a légtér felhasználásával végrehajtott támadások sem.

Természetesen nem csak terroristatámadással kell számolnunk a térségből, hiszen a szervezett bűnözés, és akár a repülés nemzetközi szabályainak megszegése, is veszélyeztetheti a légterünk biztonságát.

A tömegpusztító eszközök és hordozó eszközeik gyártási technológiai robbanásszerű terjedése is potenciális veszélyt jelent hazánk számára [1].

Fontos elem az ország területén kívüli katonai műveletek során a magyar katonai kontingenst veszélyeztető légi fenyegetettség, ami természetesen nem választható szét a koalíciós erők fenyegetettségétől, annak szerves részét képezi. Az ilyen műveletekben való részvétel támadást indukálhat hazai célpontjaink ellen is a konfliktus állami-, vagy „állam alatti” szervezetei részéről, ami különösen veszélyes lehet, ha az adott állam (csoport, szervezet) rendelkezik atomfegyverrel, vagy akár képes „piszkos bombát” készíteni.

Kevés szó esik manapság arról a biztonsági kockázatról, ami a kézből (vállról) indítható légvédelmi rakétafegyverek illegális kezekbe kerülésével és polgári, vagy akár katonai repülőeszközök elleni alkalmazása, vagy azzal való fenyegetés komoly károkat okozhat.

HELIKOPTEREK ALKALMAZÁSA AZ ASZIMMETRIKUS
HADVISELÉS KORÁBAN

² Az elmúlt évben híradások szóltak arról az incidensről, amikor a spanyol partoknál ballisztikus rakéta főbb alkatrészeket szállító hajót „fogtak” spanyol haditengerészek. A címzett nagy valószínűséggel valamelyik közel-keleti állam, vagy terrorszervezet lehetett.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BOZSÓKI Attila

Tíz évvel ezelőtt a katonai doktrínákba bekerült a légi-mozgékonyosság. A tudatosan támadó célra épített *harc helikopterek legújabb generációjának fejlett elektronikai és fegyverrendszere új lehetőségeket ígért a hagyományos erőkkel szembeni hadviselésben*. Ezeket kihasználva a jövő gyorsreagáló földi erők helikopterek fedélzetén szállított támadó-erőkből és oltalmazást végrehajtó harci helikopterek alkalmazásából állnak [2].

A jelenleg szolgálatban álló helikopterekkel szemben támasztott követelményeket még a hidegháború idején alakították ki és fektették le. A világ azonban nem állt meg, a szállító- és harci helikopterek képessége olyan folyamatos változáson, fejlődésen ment keresztül, hogy napjainkra, az aszimmetrikus hadviselés körülményei között, a XXI. század elvárásainak megfelelően alkalmazhatókká váltak az egyébként nem erre szánt helikopterek [2].

A harci helikoptervezetők részére új feladatként jelentkezett a *kutatás-mentési* (SAR³) és *harc kutatás-mentési* (CSAR⁴) feladatok ellátása. A hatalmas belső térrel rendelkező szállítóhelikoptereken kényelmesen el lehet helyezni a NATO STANAG⁵-ben előírt eszközöket, de hogyan lehet mindezt és a kiszolgáló személyzetet, orvost, ejtőernyőst, felszereléseket elhelyezni a MI-24-es – egyébként 8 fő elhelyezését biztosító – utasterében. A szakemberek megoldották a problémát. Olyannyira, hogy a 2006-os árvizek idején, ahol a katasztrófa megelőzése céljából minden MI-8-asra és MI-17-esre szükség volt, a MI-24-esek látták el a kutató-mentő szolgálatot. A harci kutatás-mentés (CSAR) megvalósításában is jelentős előrelépéseket tettek. A szakemberek – főleg a tengeren túli álláspont – szerint, csak az Amerikai Egyesült Államok hadereje képes a CSAR-t, mint komplex feladatot sikeresen és hatékonyan végrehajtani [2].

A *hálózat alapú hadviselés* [3] nem ismeretlen azok előtt, akik egy kicsit is foglalkoznak a XXI. század hadviselési elvárásaival. Csak teljes és korrekt, valamint friss információkkal rendelkező parancsnok és a szükséges információkkal ellátott katona képes a feladatát hiánytalanul megoldani, elhatározást, döntést hozni a váratlan helyzetekben. Az AWACS⁶ repülőgép egyik szerves része a hálózat alapú hadviselésnek [2].

2007 januárjában közel egy hónapig hazánkban tartózkodott egy AWACS repülőgép. A már jól begyakorolt feladatokat hajtották végre a magyar harcászati repülőekkel. Új elemként jelentkeztek a szállító- és harci helikopterek, azok irányítása és célra vezetése. A feladat kiértékelésén az AWACS parancsnoka elmondta, hogy számukra is új feladatként jelentkezett a helikopterek irányítása. Meglepően tapasztalta, hogy helikoptereinkkel a kommunikáció hibátlan volt. Pilótáink, a NATO-eljárásokat teljes mértékben ismerik. Nem okozott problémát az AMSL⁷ azonosító táblázat használata sem. Nem nézték egyszer sem ellenséges gépnek helikoptereinket, és külön gratulált az angol nyelvű rádiózáshoz. Állítása szerint pilótáink jóval gördülékenyebben és az előírásoknak megfelelően rádióztak, mint más nemzetek e téren gyakorlottabb pilótái. *Vajon mire lenne képes a magyar pilóta az AH-64 „APACH” fedélzetén? Vajon a jelenlegi, apró modernizációkon átesett helikoptereink mire lennének képesek? Az biztos, hogy időszerű lenne a modernizáció* [2].

A harci helikopterek képességeit nem lehet véka alá rejtteni. Ez a képesség Afganisztánban jelentős hatékonyságról tett bizonyosságot. A brit harci és szállítóhelikopterek mindennapi együttműködése nélkülözhetetlennek bizonyult. A feladatok, amit meg kellett oldaniuk a következők voltak: a megtámadott egységek tűztámogatása, azonnali közvetlen légi

³ SAR – Search And Rescue – Kutatás és Mentés

⁴ CSAR – Combat Search And Rescue – Harci Kutatás és Mentés

⁵ STANAG – Standardization Agreement – Egységesítési Egyezmény

⁶ AWACS AEW/AWACS – Airborne Early Warning/Airborne Warning and Control System – Korai előrejelzés és riasztás/fedélzeti korai előrejelző, riasztó és vezetési rendszer.

⁷ AMSL táblázat egy titkos és erősen titkosan kezelt azonosító. Minden szövetséges országban egységesen percre pontosan váltják a táblázatot. A pilóták kötelesek maguknál tartani az azonosító táblázatot és a szükséges időpontban megadni az azonosítást az ugyan ezzel a táblázattal rendelkező egységnek. A táblázat tartalma betűkből áll. A leolvasás titkos szabályait követve a kérdés betű csoportra csak egy helyes válasz adható. A kérdező állomás így biztos lehet abban, hogy saját erővel rádiózik.

támogatása (ECAS⁸), légi oltalmazása, a harctámogatás egyéb formái, valamint a harccsoportok mozgatása. Általában véve a légi elem parancsnoka támogatja a földi elem parancsnokát, azonban a szállítóhelikopter parancsnoka a repülési feladat parancsnoka, amíg ki nem rakják a földi erőket. A jelenlegi körülmények között a harci helikopterek személyzeteinek helyzetismeretét több eszköz is segíti: radar, elektrooptikai célzókészülékek és adatok, valamint infrakamerák. Így, bár a döntés joga nem az övék, jelentősen hozzá tudnak járulni a döntéshozatalhoz [2].

A gyors repülőeszközök gyorsabban reagálnak, mutatják a jelenlétet és nagyobb csapást képesek mérni. A harci helikopter nem olyan gyors, de sokkal jobban meg tudja közelíteni a célokat, például a nagyobb védettsége miatt. A tűzérőség a leggyorsabb, amennyiben lőtávolságban van, és manapság ők felelősek a koordinálásért. Gyakori, hogy egy földi irányító egy merevszárnyú géppárt irányít az első gép célra repülésekor. Ezután a második gép információt ad át egy érkező harci helikopter számára. A brit helikopterpilóták és merevszárnyú társaik nem versengenek egymással, hanem egymást segítve megvalósítják az igazi összhaderőnemiséget a sikeres feladat végrehajtása érdekében.

A LÉGVÉDELMI RAKÉTA ERŐK ALKALMAZÁSÁNAK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

ÁLTALÁNOS ÁTTEKINTÉS

A honvédség légvédelmi rakéta erői jelenleg egyetlen szervezetben találhatók meg. Képességeik – az alkalmazott fegyver- és vezetési rendszerekből is adódóan – alapvetően ismertek a szakmai közvélemény előtt [4]. Az Összhaderőnemi Doktrína [5] követelményének megfelelően: „A légvédelem teljes rendszere legyen képes a NATO integrált légvédelmi rendszer részeként működni.” [5 p. 31.] Ugyanakkor ez a helyzet jelenti az alkalmazás egyik időszerű kérdését is, nevezetesen hogy ezen erők minden eleme rendelkezik-e a szükséges képességekkel. A rendelkezésre álló erőforrások szűkössége miatt a telepíthető kategóriába tervezett erők – érthető módon – jobb állapotban vannak. A feladat ebből következően adott, forrásteremtés az erők teljes egészének technikai kompatibilitását megteremtő fejlesztésekre [4].

Varga László cikkében [4] a *szervezeti kompatibilitás* ügyét az alkalmazás időszerű kérdései közé sorolja. A magyar légvédelmi rakéta erők szervezeti struktúrája a feladatrendszernek megfelelően, a szövetségi szabályok szerint épül fel (a kezelőállományok összetételét és a kezelőváltások számának a műveletek fenntarthatósági követelményét szem előtt tartó számát tekintve). Ugyanakkor a struktúra magán viseli az elmúlt időszak kényszerű kompromisszumait a létszámok tekintetében. Ezért is vallja – szemben azok véleményével, akik a telepíthető erők struktúráját teljesen egyezővé kívánják tenni a béke viszonyok közöttivel –, hogy a kényszerű kompromisszum egyben ésszerű és egyetlen lehetséges megoldás is, mivel ellenkező esetben a szervezet nem tud megfelelni a teljes feladatrendszernek (ami egyébként kellő hangsúllyal jelenik meg a doktrínákban). Ez a megoldás lehetőséget ad az egyébként szűkös emberi erőforrások célszerű és rugalmas allokálására. Nem kerülhető meg az emberi erőforrások rendelkezésre állása sem. A magyar légvédelmi rakéta erők ugyanazzal a problémával állnak szemben jelenleg, mint a honvédség bármely más katonai szervezete. A jelenleg rendelkezésre álló emberi erőforrásaik – általában – nem elégségesek a teljes feladatrendszer megoldására. Ez a helyzet még előreláthatólag huzamos időn keresztül – a jelenlegi gazdasági helyzetben – fenn fog állni, emiatt a szükséges emberi erőforrások elérhetősége vagy korlátossága a légvédelmi rakéta erők alkalmazásának egyik időszerű kérdését is jelenti.

⁸ ECAS – Emergency Close Air Support – Azonnali közvetlen légi támogatás.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BOZSÓKI Attila

A *technikai kompatibilitás* remélt teljes körű megteremtésén túl a szervezeti kompatibilitás azt is jelenti, hogy ezek az erők rendelkeznek minden olyan eszközzel és anyagi készlettel, ami a vonatkozó szövetségi szabályozókban és szabványokban megjelenik [4]. Ugyan a NATO csatlakozásunk kapcsán rengeteg STANAG-et elfogadott az ország politikai- és katonai vezetése, azonban ezek az intézkedések nem „*futottak*” végig a „*rendszeren*”. A mai napig nem találhatók meg, nincsenek rendszeresítve azok a normatívák, nomenklatúrák, amelyek alapján a szükséges- és elengedhetetlen felszerelés, mint járandóság igényelhető lenne. A probléma rövid időn belüli megoldását nem látom.

Az *eljárásbeli kompatibilitás* (és ilyen módon az interoperabilitás) megteremtése a magyar légvédelmi erők alkalmazásának időszzerű kérdései között a legnagyobb kihívást jelenti a fegyvernem számára [4]. Nincs még jóváhagyott légvédelmi rakéta doktrína, ami a fegyvernemi erők alkalmazásának alapvető dokumentuma. Ezt a hiányosságot a légvédelmi rakétaezred törzse által kidolgozott – ideiglenes – okmány alkalmazásával próbálja az alakulat áthidalni. Mivel a műveletek tervezésére nincs (így a légvédelmi rakéta műveletek tervezésére sincs) a honvédségnek doktrínája, ezért az ezred törzse a szövetségi előírások és a gyakorlati tapasztalatai alapján kidolgozott egy művelettervezési útmutatót, ami egyébként bevált, működik, ugyanakkor csak az ezred szintjére alkalmazható [4]. A korábbi években 2001-ben a VÁRKAPU, 2004-ben a BÁRÁNYFELHŐ feladat kapcsán ezen okmányok alapján volt képes az akkori légvédelmi dandár vezetése és végrehajtó állománya – az előjáró időbeni feladatszabásának hiányában – feladatait ellátni.

A *felajánlott alegységek* felkészítése során szerzett első tapasztalatok alapján megfogalmazható néhány továbbgondolásra érdemes kérdés is. Az egyik első a sorban, hogy a felajánlott zászlóalj harccsoport szervezetszerű elemét képező légvédelmi rakéta alegység a bemenő ellenőrzésen megfelelt ugyan, de vezetési és tűzirányítási (az alegység egy előjárói vezetési és tűzirányítási rendszerhez történő illesztésének) kérdései jótékony homályban maradtak. További zászlóaljak felajánlása, a zászlóalj harccsoport többnemzeti kontingens részeként való alkalmazása és a dandár képesség kialakítása során azonban ezek a kérdések megkerülhetetlenek lesznek, és csak remélni merem, hogy nem generálnak pótlólagos fejlesztési forrás igényt a képességfejlesztési tervekben [4].

A felajánlott (telepíthető) alegységek felkészítésének további sajátossága, hogy a feladat (légibázis oltalmazása) megtervezése során a már korábban említett doktrína- és ismerethiánnyal szembesült az ezred. Mivel elfogadott doktrínában a feladat nincs leírva, az ezred egy változatban kidolgozta a feladat megoldására szóló koncepcióját és az azt támogató vezetési és irányító rendszer kiépítésére követendőnek ítélt javaslatát. A koncepció lényeges elemei közül csak a vezetési és irányítási rendszer körül bontakozott ki vita. A vita nem a szakmai tartalom (vagy a követelmények) miatt, hanem a minél olcsóbb (egyszerűbben kivitelezhető) megoldás elfogadása érdekében keletkezett [4].

A fent leírtakból kitűnik, hogy az ezred vezetése és állománya nincs irigylésre méltó helyzetben, sőt nagyon sokszor szélmalomharcot vív, – olyan, egyébként nyilvánvaló „járandóságok” dolgában – amelyeket NATO partnereink meg sem értenek, meg sem érthetnek. Ugyanakkor – sajnálatos módon – azok a szervezetek, amelyeknek alapvető feladata lenne a nomenklatúrák szerinti ellátás biztosítása, sok esetben az alakulat gondjait, problémáit nem is akarják érzékelni. Elbűjnak olyan szerződések mögé, melyeket a végrehajtók „titkosságuk”, vagy valami más – nagyon fontos érdek – miatt nem láthatnak.

A légvédelmi rakéta erők mai alkalmazási kérdései között előkelő helyen szerepel lehetséges szerepük a terrorizmus elleni küzdelemben.

Varga László kifejtette véleményét arról, hogy „*a Honvédség földi telepítésű légvédelmi képességeivel milyen terrorizmus elleni feladatok (vagy inkább a terroristák milyen akciói elleni feladatok) oldhatók meg*”. Kitért arra is, hogy „*a földi telepítésű légvédelem milyen képességeket kell (vagy kellene), hogy birtokoljon a jövőben azzal a céllal, hogy a terrorfe-*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BOZSÓKI Attila

nyezettség ellen valamilyen hiteles (a terroristák által is respektált vagy respektálandó) visszatartó erőt, potenciált képviseljen.” [4 p. 8.]

Erre volt jó példa 2004 őszén a baloldali állam- és kormányfők találkozájának helyszíne (Balatonöszöd), amikor a légi erő csapatai együttműködésben a szárazföldi haderőnem, a titkosszolgálatok és a rendvédelmi szervek erőivel oltalmazták (biztosították) a csúcstalálkozó helyszínét. Az időben történő megjelenés demonstrálta az állam elkötelezettségét arra, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel garantálja az esemény biztonságát. A művelet példa volt arra is, hogy a földi telepítésű légvédelem aktív eszközei milyen típusú terrorcselekmények ellen és milyen formában alkalmazhatók.

Ruttai László és Krajnc Zoltán már 2002-ben elemezte a légi fenyegetettség és a haderőfejlesztés kapcsolatát. Megállapították, hogy *„A közelmúlt technikai fejlesztéseinek eredményeként ... jelentős mértékben kibővült azoknak a légi hadviselési eszközöknek a köre, amikkel a légvédelmi eszközök akár békeidőben, akár egy esetleges fegyveres konfliktus esetén szembe találhatják magukat.”* Teljes mértékben egyet tudok érteni azzal a következtetéssel, mely szerint: *„a legnagyobb veszélyt az jelenti, hogy a ballisztikus rakéták gyártási technológiájának egyszerűségéből adódóan ... akár egyes terrorista csoportok is megengedhetik maguknak a beszerzésüket.”* [6 p.10]

„A légi veszélyeztetés módszereinek tárháza kifogyhatatlannak tetszik, a légvédelem fejlesztési irányai a fenyegetés természetéből származtatva meghatározhatók. A légi támadóeszközök elleni küzdelem eszköztára olyan képességekkel bővíthet, amit más fegyvernemek (fegyverrendszerek) produkálni nem tudnak. A jövőben ez lehet a földi telepítésű légvédelem legfontosabb és egyben nagyon értékes hozzájárulása a biztonság megteremtéséhez.” [4 p. 10.]

Az itt felvázoltakból a hozzáértőknek, szakmailag elkötelezetteknek nyilvánvalóan ki kell, hogy tűnjön, hogy a légvédelmi rakéta fegyverrendszereket, – mint relatíve olcsón üzemeltethető és viszonylag nagy biztonságot nyújtó eszközrendszert – a továbbiakban a jövőbeli várható kihívásoknak megfelelően továbbra is rendszerben kell tartani, sőt fejlesztésük elengedhetetlenül szükséges!

PROBLÉMÁK A MISTRAL FEGYVERRENDSZERNÉL

Az alábbiakban egy kis betekintést nyújtok azokból a tényekből, melyek alapvetően befolyásolták-, befolyásolják a légvédelmi rakétaezred helyzetét, netán kilátástalanságát [7].

A SZTRELA és IGLA típusú közeli hatótávolságú légvédelmi rakétarendszerek kivonása miatt a légvédelem földközeli és kis magasságú (közeli hatótávolságú) oltalmazási képességének megőrzése és korszerűsítése érdekében az Országgyűlés 95/1995. (IX. 28.) határozata 1996 és 2005 között két ütemben 45 légvédelmi szakasz felszereléséhez szükséges korszerű eszköz beszerzését irányozta elő. A 2002. október 09-ei éleslövészetet követően a honvédelmi miniszter vizsgálatot rendelt el [8]. Az Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága is folytatott vizsgálatot, amelyet határozattal zárt le. A határozat megfogalmazta, hogy a Honvédelmi Minisztérium mérlegelje a rendszer NATO-kompatibilitása érdekében a szükséges fejlesztések és beszerzések lehetőségét. A rendszer 2004-ben került az akkori 12. légvédelmi rakétadandár állományába.

A 12. légvédelmi rakétadandár állománya először 2004 kora tavaszán, az elektronikai hadviselési (EWTR⁹ 04) gyakorlásokon szerzett tapasztalatokat a MISTRAL eszközök üzemképességéről (hadrafoghatóságáról). Az MCP¹⁰-k gyakori meghibásodásai lehetetlenné tették az effektív gyakorlást, a három eszköz közül csak egy végzett kisugárzást. Egy eszközbe volt beépítve a K-1P¹¹ [9] interfész, de az eszköz (nem az interfész) üzemképtelen volt a gyakorlás teljes ideje alatt. Az

⁹ EWTR – Electronic Warfare Training – Elektronikai Hadviselés Gyakorlás

¹⁰ MCP – MISTRAL Coordination Point – MISTRAL Vezetési Pont

¹¹ K-1P – Tűzelosztó Központ – FDC – Fire Distribution Center

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BOZSÓKI Attila

egyetlen működő radar monitorán nagyszámú hamis cél volt látható. Az első napon meghibásodott eszköz (a kezelőállomány képtelen volt a hibaelhárításra) javítására a gyakorlat utolsó napján megérkezett az ARZENÁL Rt. csoportja, amely a hibát „elhárította”. Az MCP radar IFF¹² (idegen-barát felismerő) berendezését a kezelőállomány nem alkalmazta, állítása szerint ezt korábban sem tették soha. Feltételezéseik szerint az IFF egyes részegységei nincsenek is beépítve [8].

Ilyen helyzetben legnagyobb kihívásnak az üzemképesség pontos felmérése, majd helyreállítása mellett, a vezetési pontok (MCP) működésében tapasztalható instabilitás megszüntetését tartotta az alakulat a legfontosabb feladatnak, habár a személyi állomány képzésének kérdése is roppant fontossággal bírt a kialakult körülmények között.

Az átadás-átvétel utáni fél év erőfeszítései után az üzemképességről rendelkezésre állt adatokból az látszik, hogy látványos javulás következett be a vezetési pontok üzemképességében. Ugyanakkor továbbra sem volt megbízható a célkövetés [7]. A karbantartási programban a rendszerteszt elvégzéséről és annak eredményéről nem volt egyértelmű visszajelzés. Gyakoriak voltak az antennaforgással kapcsolatos meghibásodások. Az átvevők addigi tapasztalatai alapján az MCP meghibásodások egy részét a radarprocesszor és a TLC¹³ kártyák meghibásodása okozta [7].

A másik terület, ahol szignifikáns javulás látható, az IFF berendezések üzemképessége. A berendezések alkalmazhatók voltak MODE1, MODE2 és MODE3(a) üzemmódokban. Ugyanakkor érvénytelen azonosításnál az ikonok nem váltottak át piros színűre és BRACKET üzemmódban egyáltalán nem működtek. Az állapot eléréséhez kb. 2-3 hónapnyi „küzdelem” kellett, ezért valahol érthetetlen, hogy az addigi 5-6 évben miért nem lehetett ennyi időt és energiát találni a megoldásra [7].

Az átadás-átvétel utáni hónapokban az üzemképesség helyreállítása területén érdemi munka nem folyhatott az alábbiak miatt:

- meg kellett alakítani az osztályt (a dandár 2. légvédelmi rakéta- vagy MISTRAL osztályát);
- nem állt rendelkezésre a járművek vezetésére kiképzett és feljogosított állomány;
- a hangárok áttelepítése (Nagyorosziból Győrbe) két hónap késéssel történt meg;
- intenzív „tanulás” folyt a kiszolgálási rendszer (és benne az ARZENÁL Rt. szerepének) megértése, az alapvető rendszerismeretek és biztonsági rendszabályok megismerése érdekében.

Szeptembertől a hadrafoghatóság helyreállítása érdekében a Légierő Parancsnokság engedélyével, az 54. Veszprém légtérelenőrző ezred támogatásával, a KUB eszközök IFF és K-1P tesztelési aktusait felhasználva a dandár a gyártó cég¹⁴ segítségét kérte (nem zárom ki, hogy szabálytalanul, de kényszerűen) az üzemképesség helyreállításához [7].

Beüzemelésre kerültek azok a radar és IFF tesztberendezések, amelyeket eddig senki sem használt. A mérési objektivitás szavatolása érdekében a tesztelések a RAP¹⁵ (Azonosított légi helyzetkép) és LAP¹⁶ (Helyi légihelyzetkép) információval rendelkező K-1P (FDC tűzirányító központ), helyi felderítő radarok és etalonként használt KUB radarok bevonásával történtek [7].

A FELAJÁNLÁSOK KÖVETELTE TEENDŐK

A NATO-felajánlott erőknél 2007 végére (ami aztán 2008 végére változott) kellett volna abban az állapotban lenni, hogy minden szempontból feladatképesek (tudta ezt így akkor minden az ügyben érintett szereplő). A fegyverzet fejlesztése

¹² IFF – Identification Friend or Foe – Idegen Barát Felismerő Rendszer

¹³ TLC – Transceiver Logic Control – adóvevő berendezés logikai ellenőrző és vezérlő egysége

¹⁴ MBDA

¹⁵ RAP – Recognised Air picture

¹⁶ LAP – Local Air Picture

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BOZSÓKI Attila

dolgában örömteli tény volt, hogy bizonyos késéssel ugyan, de 2004. decemberben beépítésre került minden MCP-be a K-1P eszközzel kapcsolatot teremtő interfész (megteremtve az eszköz központosított vezetésének és ezzel az alegység NATINADS¹⁷-ba való bekapcsolásának alapvető feltételét). Mindenképpen szükségesnek látszott a MODE4 képes IFF beépítése mind az MCP mind az ATLAS eszközökre. Az MCP esetében ez történhetett volna fejlesztéssel (az akkori eszköz fejlesztésével, ha nincs követelményként MODE5 opció) vagy cserével (ha MODE5 opció is szükséges), az ATLAS esetében azonban egyértelműen csak a beszerzés jöhetett szóba [7].

A felajánlott erők anyagi szükségleteinek egzakt megjelenítése céljából a dandár az akkori J5 és J3 csoportfőnökséggel közösen, a Légierő Parancsnokság közreműködésével javaslatot tett egy felajánlott üteg „műveleti állománytáblájára”. A haderő-fejlesztési törzskönyvek kidolgozása (pontosítása) során a dandár számára a „műveleti tábla” (kötelék mérete) mellett a másik nagy problémát a normák hiánya vagy pontatlansága (avultsága) jelentette. Sok esetben (pl. GPS, térképészeti szakanyagok, HESCO¹⁸ bástya, GYODA¹⁹, repeszálló mellény) egyszerűen lehetetlen volt megfogalmazni egyértelmű anyag- (forrás-) igényt (amit norma alapoz meg) [7].

Összességében – a fenti korlátok és nehézségek ellenére is – a dandár a Haderő-fejlesztési törzskönyv minden éppen aktuális változatában (legjobb tudása szerint) megfogalmazta eszköz- és anyag- (forrás-) igényét. A dandár kidolgozott ugyan egy Kiképzési Programot, ezzel együtt mindeközéig nem létezik egy olyan (más szövetségi haderőkben TCTP²⁰-nak hívott) okmány, amely szabályozná, hogy a honvédségben mi a harckész (CR)²¹ és a korlátozottan harckész (LCR)²² kezelőállomány fogalma. Nem került meghatározásra az, hogy milyen eredményeket kell elérni ahhoz, hogy ez a minősítés adható legyen (ti. a felajánlott erőnek bizonyos számú CR minősítésű kezelőállománnyal kell rendelkezni), mennyi (milyen) éleslövészeti feladatot kell teljesíteni [7].

MIT HOZ-, HOZHAT A JÖVŐ

A 2007 végéig (a felajánlás eredeti határidejéig) tartó időszakra a dandár kidolgozott tervekkel rendelkezett, azokat a Légierő Parancsnokság (a dandár elöljáró parancsnoksága) illetékes szervezeti egységei ismerték. Összességében egységes volt a szakmai vélekedés és meggyőződés abban, hogy amennyiben a szükséges emberi és anyagi erőforrások a fejlesztésekre, a kiképzés-felkészítésre és az alkalmazás feltételeinek megteremtésére, valamint magára az alkalmazásra rendelkezésre fognak állni, a Szövetségnek tett felajánlások teljesíthetők. Helyes volt az az elgondolás, hogy az üzemképesség helyreállítását célzó erőfeszítések a továbbiakban sem lanyhulhatnak [7].

Bár e terület bevezetőjében még azt írtam, hogy betekintést nyújtok az idézetek segítségével a kialakult, és néha kilátástalannak tűnő helyzetről, most – további két év távlatából – megállapíthatom, ugyan nem az elvárt mértékben, de mégis javulás mutatkozik a technikai eszközök hadrafoghatóságában. Nem kis szerepe van ebben az ezred elkötelezett, néha talán „megszállott”-nak is mondható üzemeltető-, karbantartó-, és javító állományának. Az ezred vezetése minden lehetőséget megragad, hogy tudatosítsa az elöljárói szinteken, hogy mikor milyen segítségre van szükség a felajánlások teljesíthetőségéhez!

KÖVETKEZTETÉSEK

¹⁷ NATINADS – NATO Integrated Air Defence System – NATO Egységes Légvédelmi Rendszer

¹⁸ HESCO Bastion Ltd terméke, a személyi állomány kollektív repeszek elleni védelmére

¹⁹ GYOrs Drót Akadály

²⁰ TCTP – Tactical Combat Training Program – Harckiképzési Program

²¹ CR– Combat Ready – Harckész

²² LCR – Limited Combat Ready – Korlátozottan (általában éleslövészet nélkül) kiképzett

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BOZSÓKI Attila

A dolgozatban bemutattam – az irodalomjegyzékben felsorolt anyagok felhasználásával –, hogy az aszimmetrikus hadviselés légvédelmi rakéta-, és helikopter alegységekre milyen hatással van, vagy lehet. A technikai kihívások kérdését érintve bemutattam, hogy milyen anyagi-, és doktrínabeli hiányokkal, megszorításokkal kell a kijelölt-, és felajánlott kitelepülő alegységeknek együtt élniük. Igyekeztem feltárni azokat a lehetőségeket, megoldási változatokat, melyekkel a légi-, és a szárazföldi komponens kijelölt csapatai feladatuk együttes megoldására alkalmasak lehetnek.

Az egyik legfontosabb feltétele a sikeres feladat megoldásnak, ha katonáink saját szakterületükön felkészültek, ismerik a rájuk váró szakfeladatokat, akarnak-, tudnak-, és képesek együtt dolgozni magyar és nemzetközi törzsekben. Készség-szinten jártasak a Szövetség rájuk alkalmazandó doktrínáiban, ismerik a Szövetségen belül alkalmazott eljárásokat, az elvárható szinten „birtokolják” és „használgák” az angol katonai szakkifejezéseket.

Nem feledkezhetünk meg sohasem a „kreativitás”-ról. Az adott helyzetben a tanultaknak, begyakoroltaknak, a készség-szintű jártasságnak nagyon fontos szerepe van. Ugyanakkor a „lehetetlen helyzetek”-ben a váratlan ötletek, módszerek elővétele és alkalmazása a mai magyar valóság része kell, hogy legyen.

Kulcsszavak: aszimmetrikus hadviselés, légvédelem, helikopter, együttműködés, hadijáték

Keywords: asymmetric war, air defence, helicopter, cooperation, war game

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] KRAJNC Zoltán: Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései, Repüléstudományi Közlemények Különszám, 2008. április 11.; HU ISSN 1789-770X http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2008_cikkek/Krajnc_Zoltan.pdf (2009. 11. 09.)
- [2] KOLLER József, Helikopterek alkalmazása az aszimmetrikus hadviselés korában, HADTUDOMÁNY 2008/3–4, (pp. 59–70.) HU ISSN 2060-0437 http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/3_4/059-070.pdf (2009. 11. 09.)
- [3] HAIG Zsolt – VÁRHEGYI István: Hadviselés az információs hadszíntéren, Zrínyi Kiadó, 2005, ISBN 9633273919
- [4] VARGA László, A légvédelmi rakéta erők alkalmazásának időszerű kérdései, Repüléstudományi Közlemények Különszám, 2008. április 11; HU ISSN 1789-770X http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2008_cikkek/Varga_Laszlo.pdf (2009. 11. 09.)
- [5] Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína (2. kiadás) Ált/27 (HM DSZOFT kód: 11313)
- [6] RUTTAI László: Rakétavédelem (Egyetemi jegyzet) ZMNE, Budapest 2006
- [7] VARGA László, A MISTRAL-SAGA folytatódik, Hadmérnök IV. évf. 1. szám, (pp. 120–128.) ISSN 1788-1919 http://hadmernok.hu/2009_1_varga.pdf (2009. 11.12)
- [8] A vizgálatról készített összefoglaló jelentés nyt. száma: 32/2003./HDM/Honvéd Vezérkar
- [9] VARGA László: A K–1P légvédelmi rakéta tűzirányító rendszer, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények 2007/3. szám

A VISEGRÁDI NÉGYEK 1.

THE VISEGRAD FOUR PART 1.

A Visegrádi négyekről szeretnék átfogó képet adni két részletben. Ebben a részben a Cseh Köztársaságot és Lengyelországot, a következőben Magyarországot és Szlovákiát elemzem, ABC sorrendbe rendezve az egyenrangú partnerség jegyében. Mindegyik ország esetében először az általam fontosnak tartott általános tudnivalókat gyűjtöm össze. A második alpontban a haderővel foglalkozom részletesen, mert az értekezésem szempontjából ennek kiemelt szerepe van. Végül következtetéseket vonok le az együttműködés nézőpontjából a közös és eltérő vonások feltárásával.

I would like to describe the Visegrad Four in two parts. In this part I examine the Czech Republic and Poland and the next I am going to show Hungary and Slovakia in order to the Hungarian alphabet to maintain equal partnership. I am going to present the most important general information first in each country. Afterwards the military is shown detailed because it has got a highlighted role in my thesis. Finally I am giving some conclusions for the cooperation describing the common and different features.

A CSEH KÖZTÁRSASÁG

ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK

Az ország hivatalos neve: Cseh Köztársaság, a kormányzás típusa parlamentáris demokrácia. A fővárosa Prága. Admisztratív szempontból 13 régióra és a fővárosra van osztva. A függetlenségét 1993. január 1-jén nyerte el Csehszlovákia kettéválásával. A választójoga általános minden 18 év feletti állampolgár számára. Az államfő Vaclav Klaus (2003. 03. 07. óta), a kormányfő Mirek Topolánek miniszterelnök (2007. 01. 09. óta). Parlamentje két kamarás, a Szenátus (Senat) és a Képviselői Kamara (Poslanecka Snemovna). A Szenátus 81 fős, tagjait népszavazás alapján választják 6 évre. Az Képviselői Kamara 200 tagú, tagjait népszavazás útján választják 4 évre. A legutóbbi szavazás a Szenátusban 2008 októberében volt két körben 17-18-án és 24-25-én, a következő 2010-ben lesz. A legutóbbi szavazás a Képviselői Kamarában 2006 júniusában volt, a következő 2010-ben lesz. A jelenlegi pártok a parlamentben SNK-ED- Független Jelöltek Egyesülete-Európai Demokraták, elnöke Helmut Donalek, KDU-CSL- Katolikus Demokrata Unió- Csehszlovák Néppárt, elnöke Jiri Cunek, ODS- Polgári Demokrata Párt, elnöke Mirek Topolánek, KSCM- Bohemia és Moravia Kommunista Pártja, elnöke Vojtech Filip, CSSD- Cseh Szociáldemokrata Párt, elnöke Jiri Paroubek, US-DEU- Szabadság Unió- Demokrata Unió, elnöke Jan Cerny, Zöld Párt, elnöke Martin Bursik, NEZDEM- Független Demokraták, elnöke Vladimir Zelezny, SOS- Nyílt Társadalmi Párt, elnöke Pavel Novacek, Változás Ösvénye, elnöke Jiri Lobkowitz. A legutóbbi választásokon elért eredményeik a Szenátusban ODS 35 hely, CSSD 29, KDU-CSL 7.

A legutóbbi választásokon elért eredményeik a Képviselői Kamarában ODS 81 hely (35%), CSSD 74 (32%), KSCM 26 (13%), KDU-CSL 13 (7%), Zöldek 6 (6%). 2008 decemberében a helyek ODS 79, CSSD 71, KSCM 26, KDU-CSL 13, Zöldek 4, párton kívüli 7 (korábbi CSSD és ODS tagok). Tagja az EU-nak, a NATO-nak, EBESZ-nek, ENSZ-nek és számos más nemzetközi szervezetnek.

Területe 78 866 km², ebből szárazföld 77 276 km², víz 1590 km². Határos Ausztriával, Németországgal, Lengyelországgal, és Szlovákiával. Tengerpartja nincsen. A hőmérséklete mérsékelt, hideg, felhős, ködös tél és hűvös nyár jellemzi.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZILÁGYI Ilona Mária

Területe sík, dombos és alacsony hegységek által ölelt nyugaton (Bohemia), keleten nagyon dombos vidék jellemzi (Moravia). Legmélyebb pontja az Elba folyó 115 m, legmagasabb pontja a Snezka 1602 m.

Népessége 10 220 911¹, a lakosság 71 %-a 15 és 64 év közötti. Nemzetisége 90 %-ban cseh, 3,7% morva, 1,9% szlovák. Vallása 27 %-ban római katolikus, 2,1% protestáns. Az ország hivatalos nyelve a cseh, amit 95 % használ, és szlovákul 2 % beszél.²

A Cseh Köztársaság egyike a legstabilabb és virágzóbb volt kommunista országoknak Közép-Kelet-Európában. 2000 és 2008 között exportnövekedés volt tapasztalható az EU, különösen Németország irányába, és erősödtek a hazai és a külföldi beruházások. A hazai termékek még ennél is fontosabb szerepet játszanak a növekedésben, mint a hitelkártyák felhasználhatósága és a kamatlábak növekedése. A folyószámla hiány lecsökkent a GDP 3%-ra, köszönhetően az autóipar és egyéb termékek erőségének az EU-ban. Az emelkedő infláció kockázatot jelent a kiegyensúlyozott gazdasági növekedésre. A költségvetési hiány tervezett lecsökkentése a GDP 3%-ra 2007-2008 folyamán nem valósult meg. Tárgyalások folynak a nyugdíj és az egészségügy reformjáról. A rendelkezésre álló uniós alapok hatékony felhasználása, a pénzügyi szektor fejlődése, a nagy vállalkozások újra építése erősítené a hozam növekedését. 2007-ben a Polgári Demokrata Párt reformokat javasolt a szociális juttatások csökkentésére és az adórendszer reformjára vonatkozóan, azért hogy a költségvetési hiány 2010-re a GDP 2,3 %-ra csökkenjen. A kormány elvetette az euró 2010-es bevezetését, és helyette célul tűzte ki, hogy 2012-re megfeleljen az Euro Zóna kritériumainak. A szolgáltatásban dolgozók aránya 59%, az iparban 39%, a mezőgazdaságban 3%. Export partnere Németország (31%), Szlovákia (9%), Lengyelország (6%), Franciaország (5,4%), Egyesült Királyság (5%), Olaszország (4,9%), Ausztria (4,6%). Import partnere Németország (32%), Hollandia (6,7%), Szlovákia (6,4%), Lengyelország (6%), Ausztria (5%), Kína (5%), Oroszország (4,5%), Olaszország (4,4%), Franciaország (4%).³

Repülőtereinek száma 122, helikopter leszállópályája egy van.⁴ Vasút hálózata 9597 km, úthálózata 128 512 km, vízi útja 664 km hosszú (főként az Elba, Vltava, Oder és más hajózható folyók, tavak és csatornák). Kikötője Decinben, Prágában, Usti nad Labemben van.

A katonai szolgálat a 18 és 28 év között önkéntes.⁵ Katonai kiadása a GDP 1,46%-a.⁶ 2005 januárja óta a haderő teljesen hivatásos. E mellett létezik egy ún. Aktív Tartalék, amihez 18 év feletti állampolgárok csatlakozhatnak. Az ő feladatuk a Hadsereg erősítése vészhelyzet, háború és válság esetén, azért hogy megvédjék az emberek életét és vagyonát természeti katasztrófa vagy annak következményei esetén.

A CSEH KÖZTÁRSASÁG HADEREJE

A Cseh Köztársaság hadereje az ACR, ami magába foglalja az Egyesített Erőket és a Kiképző és Támogató Erőket. Az Egyesített Erők a harcászati és műveleti célokat hajtják végre az állam területén belül és külföldön továbbá más feladatokban is részt vesznek, amire jogi felhatalmazásuk van. A központja Olomoucban (Moraviában) található. Ennek része az Egyesített Erők Parancsnoksága, a Szárazföldierők, a Légierő és az Egyesített Erők Támogató Egysége.

A Kiképző és Támogató Erők biztosítják a személyi, kiképző, logisztikai és orvosi támogatást a harci erőknek. Feladatuk közé tartozik még a regionális katonai vezetés, katonai kötelekek és a Hadtörténeti Intézet kezelése. A központja Stará Boleslavban (Bohemiában) van.

¹ 2008-as adat

² 2001-es adatok

³ 2008-as adatok

⁴ 2007-es adatok

⁵ 2008-as adatok

⁶ 2007-es adat, a www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/ez.html alapján, letöltés ideje 2009.02.10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZILÁGYI Ilona Mária

A hadsereget a Védelmi Minisztérium irányítja, amely közreműködik az ország katonai védelmi politikai stratégiájának kialakításában, előkészíti az állam területének műveleti tervezését, javaslatokat tesz a kormánynak a szükséges védelmi előkészületekre.

A Cseh Hadsereg fő feladata az ország katonai védelmének biztosítása, a nemzetközi szerződésekből adandó kötelezettségek teljesítésével a közös védelem alapján. Ez biztosítja, hogy az ország segítséget kap partnereitől, és segítséget nyújt partnereinek szükséges esetekben. A cseh hadsereg elkötelezett az integrált NATO katonai struktúra irányába, amely részt vesz a védelemben, a polgári válságkezelés tervezésben, a nukleáris párbeszédben, a közös gyakorlatokban és műveletekben.

A haderő alapvető feladatát a Cseh Köztársaság **Biztonsági Stratégiája** határozza meg. Feladata az ország területének védelme a közös védelmi rendszer keretén belül, az ország területén kívüli műveletekben részt vesz a NATO, EU vagy más nemzetközi szerződés alapján, a légtér biztosításában, feladatokat hajt végre nem-katonai veszély esetén, saját területén, saját és Szövetségeseit veszélyeztető katonai műveletekben a NATO erőket befogad. Együttműködik a szövetséges csapatokkal, modern technikai felszerelésekkel rendelkezik, mobil, s szakmai szerepet tölt be a NATO-n belül. Jelenleg feladatot teljesít Koszovóban, Irakban, Bosznia és Hercegovinában, Afganisztánban.⁷

A jelenleg érvényben lévő **Katonai Stratégiáját** 2008-ban Prágában fogadták el. Ebben található a Védelmi Stratégia, a katonai politikai törekvések, a haderő és annak képességeinek fejlesztése. A Katonai Stratégia figyelembe veszi a jelenlegi és jövőbeni globális nemzetközi környezetet. A Biztonsági Stratégiára építve meghatározza a biztonsági érdekeket, a védelmet és a külpolitikai alapelveket. Továbbá a NATO Stratégiai Konceptiójának és Politikai Iránymutatásának, és az EU Európai Biztonsági Stratégiájának alapelveit követi.

A **Védelmi Stratégia** felsorolja a globális biztonsági környezetet veszélyeztető tényezőket és fenyegetéseket. A globális biztonsági környezet összetett, változó, megjósolhatatlan, és aszimmetrikus. A fenyegetések közé sorolják a terrorizmust, a tömegpusztító fegyverek terjedését, a regionális válságokat, az összeomló államokat, a humanitárius válságokat, a természeti katasztrófákat. A védelmi politikája alapja az aktív részvétel a NATO és az EU műveleteiben, a bizalom és biztonságerősítő nemzetközi szervezetekben (ENSZ, EBESZ) való szerepvállalás, és a kétoldalú kapcsolatok erősítése.

A nemzetközi bizalom és biztonság építése, a fegyverzet ellenőrzés, a lefegyverzés fontos elemei a megelőzésének és a kockázat csökkentésének, ezért hatékonyságuk növelésére kell törekedni. A NATO kollektív védelmi rendszerének alapja az erős transzatlanti kapcsolat, ezért a NATO tagállamok közös biztonsági érdekeit a kollektív védelem alapelvein keresztül erősíteni kell. A jelenlegi biztonsági környezetben, a kollektív védelem az egyetlen hatékony és hiteles eszköze a Cseh Köztársaság védelmének. A fegyveres erők fő feladata felkészülni az állam védelmére külső támadás esetén, továbbá szövetségesei biztonságát és védelmét erősíti. Folytatják a Fegyveres Erők építését, a képességeik fenntartását biztosítva a hazai és a szövetséges erők támogatását. A NATO Integrált Légvédelmi Rendszerében feladatot lát el, felhasználva a saját szuperszonikus repülőgépflojtját.

Részt vesz nemzetközi védelmi projektekből, hogy megakadályozza a tömegpusztító fegyverek terjedését. Aktív szerepet vállal az ország területén kívül is a NATO és az EU műveleteiben.

A katonai politika céljai között elsőként az állam területén kívüli NATO-, EU-, ENSZ-műveletekben való részvételt említi. Ennek keretén belül harci támogató vagy harci kiszolgáló feladatokat látnak el. Az Észak-Atlanti Szerződés 5. cikkelyének megfelelően biztosítanak szárazföldi- és légi erőket a NATO védelmi tervezésében megjelöltek szerint egy közepes méretű gépesített dandárral. Az 5. cikkelyen kívül eső műveletekben, humanitárius segítségben, konfliktus utáni stabilizációban és újjáépítésben vesznek részt. Ezzel egy időben képesek ellátni dandár szintű feladatokat 6 hónapig rotáció nélkül, zászlóalj szintű feladatokat hat hónapig rotációval, század szintű feladatokat 6 hónapig rotációval, tartalék felada-

⁷ www.czech.cz/en/czech-republic/security/security-forces/army-of-the-czech-republic?i=1 letöltés ideje 2009.02.10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZILÁGYI Ilna Mária

tokat zászlóalj szintig NATO- és EU-keretek között, amikor a dandár szintű erők nincsenek bevetve. Ezen túl speciális feladatokban közreműködik, vagy szakértő csoportokat bocsát rendelkezésre. Ide tartozhatnak a különleges egységek, kiképzés, tanácsadás többnemzetiségű parancsnokságok alatt és megfigyelő missziókban. A polgári hatóságokat támogatja nem katonai válságban az állam területén belül és kívül.

A haderő és annak képességeinek fejlesztésének fókuszában a többnemzetiségű erők keretén belüli képességek fejlesztése áll, ami az országon belüli képességeket is erősíti. Ide tartoznak a szárazföldön és levegőben bevethető egységek. A Cseh Köztársaságnak meg kell tartania jelentős nemzetközi pozícióját a kémiai, biológiai, sugárzó és nukleáris fegyverek elleni védelemi képességek területén. Az erők békében történő felhasználását törvények szabályozzák. A Haderő feltöltése és utánpótlása válsághelyzetben a tartalékos rendszeren keresztül történik. Az ország területén belüli válsághelyzetekben, különösen vészhelyzetben vagy polgárháborúban más katonai egységeket is aktivizálhat, hogy támogassa a polgári hatóságokat. A fegyveres erőknek hatékony struktúrával, univerzális felhasználhatósággal, interoperabilitással kell rendelkezniük. Olyan bevethető erőt kell képviselniük, mely képes közös akciókra, együttműködik a polgári szereplőkkel, és teljes körűen használja a nemzetközi együttműködés lehetőségeit, és rugalmasan reagál a változó feltételekre. A bevethető képességeket erősíteni kell.

A Fegyveres Erők fejlesztésének elvei közé tartozik a hatékonyság, bevetetőség, közös műveletekben való részvétel, interoperabilitás, modularitás, külső szereplőkkel való együttműködés, nemzetközi kooperáció, és kompetens személyzet.⁸

LENGYEL KÖZTÁRSASÁG

ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK

Az ország hivatalos neve: Lengyel Köztársaság, röviden Lengyelország. A kormányzás típusa köztársaság. A fővárosa Varsó. Adminisztratív szempontból 16 tartományra van osztva. A függetlenségét 1918 novemberében nyerte el, a választójog általános minden 18 év feletti állampolgár számára. Az államfő Lech Kaczynsky (2005. 12. 23. óta), a kormányfő Donald Tusk miniszterelnök (2007. 11. 16. óta). Parlamentje két kamarás, a felső- (Szenátus) és alsó házból (Sejm) áll. A felsőház 100 fős, tagjait többségi szavazás alapján választják tartományi alapon, 4 évre. Az alsóház 460 tagú, tagjait az arányos képviselet komplex rendszerén keresztül választják, négy évre. A legutóbbi szavazás mindkét házban 2007 októberében volt, a következő 2011-ben lesz. A jelenlegi pártok a parlamentben

PO- Polgári Program, elnöke Donald Tusk, SLD- Demokratikus Baloldali Szövetség, elnöke Grzegorz Napieralski, PD- Demokrata Párt, elnöke Brygida Kuzniak, MNSO- Alsó-Sziléziai Német Kisebbség, elnöke Henryk Kroll, PiS- Jog és Igazság, elnöke Jaroslaw Kaczynski, LPR- Lengyel Családok ligája, elnöke Miroslaw Orzechowski, PSL- Lengyel Néppárt, elnöke Waldemar Pawlak, SDPL- Új Baloldal, elnöke Marek Borowski, SDPL- Lengyel Szociál-Demokrata Párt, elnöke Wojciech Filemonowicz, UP- Munkás Unió, elnöke Waldemar Witkowski. A legutóbbi választásokon elért eredményeik PO 42%, PiS 32%, PSL 9%. Tagja az EU-nak, a NATO-nak, EBESZ-nek, ENSZ-nek és számos más nemzetközi szervezetnek.

Területe 312 679 km², ebből szárazföld 304 459 km², víz 8220 km². Határos a Cseh Köztársasággal, Fehér-Oroszországgal, Litvániával, Németországgal, Oroszországgal, Szlovákiával és Ukrajnával. Tengerpartja 440 km hosszú. A hőmérséklete mérsékelt, hideg, felhős, mérsékeltlen hideg, gyakran csapadékos tél és enyhe, gyakran záporos és viharos nyár jellemzi. Területe főként sík, hegyek a déli határ mentén találhatóak. Legmélyebb pontja a Raczkai Elblaskie 2 m, legmagasabb pontja a Rysy 2499 m.

⁸ www.army.cz/assets/files/5819/The_Military_Strategy_of_the_Czech_Republic_2008.pdf alapján, letöltés ideje 2009.02.10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZILÁGYI Ilona Mária

Népessége 38 500 696⁹, a lakosság 71%-a 15 és 64 év közötti. Nemzetisége 97%-ban lengyel, 0,4% német, 0,1% fehérorosz, 0,1% ukrán. Vallása 90%-ban római katolikus, 1,3% keleti ortodox, 0,3% protestáns. Az ország hivatalos nyelve a lengyel, amit 98 % használ.¹⁰

1990 óta gazdasági liberalizációs politikát folytat, és mára az átmeneti gazdaságok sikertörténete közé sorolják. 2008-ban a GDP növekedés elérte az 5,3%-ot, ami alapja az emelkedő magánfogyasztás, a részvényberuházások megugrása, az EU- s alapok hatékony felhasználása volt. Az egy főre jutó GDP még mindig az EU átlaga alatt van, de hasonló a Balti államokéhoz, 17 800 USA dollár. 2004. óta tagja az EU-nak, amely strukturális alapja biztosította a gazdaság fejlődését. A munkanélküliségi gyorsan csökken, 9,7% volt 2008-ban, de még így is jóval az Unió átlag felett van. Az infláció mértéke elérte a 4,3%-ot, ami több mint a felső határa annak, amit a Lengyel Nemzeti Bank célul tűzött ki, de ez esik a globális gazdasági csökkenésnek köszönhetően. Egyre növekvő igény van az egészségügy, az oktatás, az állami nyugdíjrendszer megváltoztatására. A lengyel kormány törekszik a költségvetési hiányt 3% alatt tartani, amelyet 2007-2008 folyamán elértek. A kormányon lévő koalíció (PO/PSL) célja ezt tovább csökkenteni, azért hogy 2012-re bevezethessék az eurót. Továbbá szándékukban áll üzletbarát reformok, alacsonyabb adók és gyorsított privatizáció bevezetése. A szolgáltatásban dolgozók aránya 65%, az iparban 31%, a mezőgazdaságban 4%.¹¹ Export partnere Németország (26%), Olaszország (7%), Franciaország (6%), Egyesült Királyság (6%), Cseh Köztársaság (5,5%), Oroszország (5%). Import partnere Németország (29%), Oroszország (9%), Olaszország (7%), Hollandia (6%), Franciaország (5%), Kína (4%).

Repülőtereinek száma 123, helikopter leszállópályája hét van.¹² Vasút hálózata 23 072 km, úthálózata 423 997 km, vízi útja 3997 km hosszú Kikötője Gdanskban, Gdyniában, Swinoujścieben, Szczecinben van.

A katonai szolgálat a 18 feletti férfiak számára kötelező, 17 éves kortól önkéntes. A sorozást 12 hónapról 9-re csökkentették 2005-ben. 2008-ra legalább 60%-a önkéntes a hadseregnek a tervek szerint. Csak azok a katonák teljesíthetnek hivatásos önkéntes szolgálatot, akik teljesítették a kötelező sorkatonai szolgálatot. 2004 áprilisa óta a nők szolgálhatnak tiszti és tiszthelyettesi pozícióban.¹³ Katonai kiadása a GDP 1,71%-a.¹⁴

A LENGYEL HADERŐ

A Lengyel Fegyveres Erők része a Szárazföldierők (ami tartalmazza a Haditengerészetet) és a Lengyel Légierő (SPRP). A Légierő elsődleges feladata a nemzeti légtér védelme, s nagyban hozzájárul a nemzeti védelmi rendszerhez, a NATO és az európai közös civil-katonai légvédelmi rendszerhez. Továbbá részt vehet a szövetségi műveletekben a területén kívül is. Kiképzti a kulcs területek (repülő, lokátor és légvédelem) személyzetét a Lengyel Légierő Akadémián, Deblinben és a két Tiszthelyettes Iskolában, Deblinben és Koszalinban. Az átfogó vezetési és irányítási rendszerén belül a Légierő vezetése Varsóban van. A szervezeti struktúrája két fő részre osztható: Légierő Kiképző Osztály és Légierő Vezérkara. A Vezérkar felelős a tervezésért, felderítésért, az elektronikus hadviselés témaköréért, a vezetéséért és irányításért, a kommunikációért és a személyzeti kérdésekért. A Kiképző Osztály feladata a harci, harcászati és légi kiképzés, irányítja a légvédelmi tevékenységeket, részt vesz a nemzeti és szövetséges feladatok szervezésében. Három fő eleme van: a Légierő, Földi Telepítésű Légvédelmi Erők (GBAD), és a Lokátor Erők. A Légierő feladata a Lengyelország területének védelme, a pilóták és a repülés támogatók kiképzése. Négy ún. „szárnya” van: az első és második Harcászati Légi Szárny, a harmadik Légi Támogató Szárny, és a negyedik a Légi Kiképző Szárny. Fő feladatuk a légtér védelme, és a

⁹ 2008-as adat

¹⁰ 2002-es adatok

¹¹ 2008-as adatok

¹² 2007-es adatok

¹³ 2006-os adatok

¹⁴ 2005-ös adat, a www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/pl.html alapján, letöltés ideje 2009.02.11.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZILÁGYI Ilona Mária

légi felderítés irányítása. Ide tartozik a harci századok, harci-bombázó századok és a felderítő századok, melyeket F-16-os, Mig-29-es és Szu-22-es harci repülőgépek alkotnak.

A Földi Telepítésű Légvédelmi Erők (GBAD) feladata az ellenséges légi támadás megelőzése, a lengyel haderő légi védelmének biztosítása, és a kijelölt állandó objektumok és zónák védelme. Két Légvédelmi Dandár és két független Légvédelmi Ezred tartozik hozzá, melyek felszereltek SA-3 (Newa), SA-4 (Krug), SA-5 (Wega) és légvédelmi tüzérségi rendszerrel. Ezeknek az egységeknek a biztosítására használják a „MANPADS-class” rendszereket (SA-7 Strzala és lengyel fejlesztésű „Grom” SHORAD rendszer).

A Lokátor Erők (Légi Felügyelő és Irányító Rendszerek) feladata az állandó lokátoros felderítés és a légierő radar támogatása. Mivel része a NATO lokátor felderítő hálózatának, biztosít egy légi szituációs képet (RAP- Recognized Air Picture- Felderített Légi Kép) a lengyel és a szomszédos országok területéről. A kiválasztott lokátor erők egysége biztosítja a lokátoros felderítést egy állandó légtér felügyelet segítségével, hogy támogassa a Légierőket és a GBAD Erők harci tevékenységét.¹⁵

A Lengyel Haditengerészet irányítása és vezérkara Gdyniában található. A Tengerészeti Műveleti Központ látja el a haditengerészet vezetését, és felelős minden tengeri, légi és szárazföldi feladat koordinációjáért. A Vezérkar számos részlegről áll, melyek közvetlenül a lengyel Vezérkari Főnöknek, közvetetten pedig a két helyettesének vannak alárendelve. A tengerészet vezérkara a fő tervező és koordináló szervezet, amely támogatja a vezetést. A Kiképző Osztály felelős a katonai és tengerészeti erők kiképzéséért minden tengeri feladat tekintetében. Három harcászati eleme van, amelyek közvetlenül a Vezérkari Főnöknek vannak alárendelve: a 3. Hajó Flottilla (Gdynia-Oksywie tengerészeti bázis), 8. Parti őrseg Flottilla (Swinoujscie tengerészeti bázis), Tengerészeti Repülési Dandár (Gdynia). A 3. Flottilla kötelékébe tartoznak például tengeralattjárók, mentő hajók, segédhajók. A 8. Flottilla főként aknamentesítő és tengeralattjáró elhárító hajókból áll. A Tengerészeti Repülési Dandár a légi fegyverneme a lengyel haditengerészetnek, merev szárnyú repülőgépekkel és helikopterekkel felszerelve.¹⁶

A haditengerészet műveleti feladatai közé tartozik a tenger felől érkező fenyegetések észlelése és elhárítása, a harci kiképzés, a lengyel tenger védelme, határvédelem, részvétel kutató-mentő feladatokban a légierővel együttműködve, környezetvédelmi feladatok ellátása, békefenntartó feladatokban részvétel, a tenger ellenőrzése és a part védelme.¹⁷ A többnemzetiségű feladatai a nemzetközi NATO-manőverekhez kapcsolódnak. A Békepartnerségi Program keretében részt vettek a „US-BALTOPS '93”-ban először. Ekkor a legfontosabb cél az interoperabilitás és a kompatibilitás elérése volt a NATO tengerészeti erejével. Jelenleg két- és többoldalú tengeri feladatokban részt vesznek.¹⁸

Kulcsszavak: biztonságpolitika, Cseh Köztársaság, haderő, Lengyelország, ország ismeret

Keywords: security policy, Czech Republic, military force, Poland, country knowledge

FELHASZNÁLT IRODALOM

www.army.cz/assets/files/5819/The_Military_Strategy_of_the_Czech_Republic_2008.pdf letöltés ideje 2009. 02.10.

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/ez.html letöltés ideje 2009.02. 10.

¹⁵ www.sp.mil.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=12&lang=en letöltés ideje 2009.02.11.

¹⁶ www.navy.mw.mil.pl/index.php?akcja=zwiazkitakt letöltés ideje 2009.02.11.

¹⁷ www.navy.mw.mil.pl/index.php?akcja=zadop letöltés ideje 2009.02.11.

¹⁸ www.navy.mw.mil.pl/index.php?akcja=zadmiedzy letöltés ideje 2009.02.11.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZILÁGYI Iлона Mária

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/lo.html letöltés ideje 2009.02.11.

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/pl.html letöltés ideje 2009.02.11.

www.czech.cz/en/czech-republic/security/security-forces/army-of-the-czech-republic?i=1 letöltés ideje 2009.02.10.

www.navy.mw.mil.pl/index.php?akcja=zadop letöltés ideje 2009.02.11.

www.navy.mw.mil.pl/index.php?akcja=zwiazkitakt letöltés ideje 2009.02.11.

www.navy.mw.mil.pl/index.php?akcja=zadmiedzy letöltés ideje 2009.02.11.

www.sp.mil.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=12&lang=en letöltés ideje 2009.02.11.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

Miroslav KELEMEN, Pavel NEČAS,
Pavel BUČKA, Mircea BOȘCOIANU

SITUATIONAL CONTROL METHODS OF AVIATIC DIDACTIC FLIGHT SAFETY REGULATIONS SYSTEM

The aviatic education and training based on the progressive technologies will be necessary for the future specialized preparation and training of the personnel in civil and military aviation, especially for expeditionary missions. The integrated pilot flight preparation and training based on the modern methodology of situational control would be used for improving our general system of present preparation and training, within the framework of the Armed Forces of the Slovak Republic.

INTRODUCTION

The high quality and professionally advanced personnel is the highest value for each flight operator. That is why the involved controllers, as an operator, pay attention to the development of education and training system and change it into high quality, effective and safe task fulfilment. The specific mission and variety of air activities influence the prior trend, content and forms of air personnel preparation. At the same time, we manage to control and secure the complex preparation only through the close co-operation of available aviation educational institutions and training centres in compliance with aviatic educational sources.

AVIATION PERSONNEL COMPETENCIES

The national system of education and professional development of personnel in the Armed Forces of the Slovak Republic (AF SR) is built in accordance with the strategic " Long term plan of structure and development of personnel in the Armed Forces of the Slovak Republic – Model 2010" [3], approved by the National Council of the Slovak Republic. The main goal of the national education system and professional development of the Armed Forces of the Slovak Republic, controlled by the Ministry of Defence of the Slovak Republic (MOD SR) and General Staff AF SR, is to provide the complex professional preparation of personnel on the base of building and development of their competencies to fulfill the tasks of the armed forces, as guaranty of national safety, in accordance with the Constitution and the Slovak Republic laws, as well as with international state commitments.

Under the term of professional soldier competencies, we understand his psycho- physiological and social–psychological qualities and activities in accordance with his professional qualification to function. Building and development of personnel competencies of professional soldiers significantly influences building and development of required abilities of armed forces by themselves, which we perceive as a total, complicated system. The Air Force of the Armed Forces of the SR, in accordance with the tasks and international commitments of the Slovak Republic, need to prepare, within the aviatic education, a military professional who should fulfil the following requirements:

- to be motivated, educated, theoretically and practically prepared to function in a domestic and international environment, with skills in informatics and simulation technologies;
- to be technically skilled, psychically strong, physically able, capable to take independent decisions and practise (or to be „a team player“ in a flight crew and military unit), critical to himself and the environment,
- to be a personality with the system approach and viewpoint concerning events and processes;
- to be capable of activities in all meteorological and tactical conditions of flight activities, night and day.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

Miroslav KELEMEN, Pavel NEČAS,
Pavel BUČKA, Mircea BOȘCOIANU

AVIATIC EDUCATION AND TRAINING: THE DIDACTIC SYSTEM

The effective tool of building and development of required personnel competencies, with the emphasis on pilots, is AVIATIC EDUCATION. The central term is the term EDUCATION, a system of educational activities and conditions which have cultivating tendency and effect in the entire human education. The word EDUCATION is derived from Latin EDUCARE – to train but also from Latin EDUCERE – lead, guide other or others, which provides space in this process for leaders, who can sweep people and create space for managers who then achieve aims by an effective control process. The process of education helps in developing a personality within cognitive, social and perceptive – motoric learning.

The result is the required education, breeding and level of training which in compliance with psycho – physical abilities of an individual generate his COMPETENCE for the certain activity: as a complex abilities to perform special tasks, especially in performance of professional functions and other life activities and social roles including practical knowledge, skills, proficiency, attitude and other qualities. Application of education processes in the sphere of flight personnel preparation is AVIATIC EDUCATION, perceived as aviation specialized education, breeding and aviation training of specialists for building and development of their professional competencies.

Considering the AVIATIC EDUCATION as a DIDACTIC SYSTEM, we can say that, depending on a mission and required professional competencies of aviation personnel – pilots, it is specified in:

- breeding-education and breeding- training OBJECTIVES of aviatic education as an intended, required result and projected output of an education process;
- CONTENT is understood as a procedure determined to achieve defined objectives of aviatic education in the theoretical and practical sphere of pilot training;
- aviatic education is realised generally in a school and after school FORM , that is a breeding - education process and training in a school and off school system which presents organised teaching, training and socializing which develop a personality;
- METHODS of aviatic education present ways to the defined breeding – education and breeding – training objectives, that means teaching methods, training, scientific methods and others;
- in the process of education there are used: various didactic FACILITIES, computer and audiovisual aids to support teaching, multimedia classrooms with computerised training support, aviation technologies and simulators, working models of systems, machines and facilities and similar.

The selected FORMS, METHODS and FACILITIES create „the MODUS OPERANDI“ of the educational process in the particular environment which we perceive as a two side interactive relation of educators: a pedagogue-instructor on one side and a student-pilot on the other.

A part of all processes is a feedback, some analyses and quality control of education process outputs which enable to innovate forms, methods and facilities of education as well as content to achieve the defined objectives of aviatic pilot education. The significant fact is the complex and systematic aviatic education of aviation personnel which is a value oriented process of professional preparation. Our tendency is not „only“ to prepare a pilot-professional but „a flight personality“ respecting flight regulations and principles of a company aviation culture which he accepted and, in reality, he shows himself in his behaviour, activities, attitudes and work operations.

AVIATION EDUCATION'S APPLICATION OF SITUATION CONTROL

The significant tendency in aviatic education from the state point of view (represented by air force) is a distribution of responsibilities for professional preparation of air force personnel between military and general, civilian education and training system. This fact significantly changes up to now philosophy of aviation personnel preparation within MOD SR and we accept it as over branch realization of the social state order, in the all state dimension. The practical realization of

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

**Miroslav KELEMEN, Pavel NEČAS,
Pavel BUČKA, Mircea BOȘCOIANU**

this education side, we can see in social study programs relevant military and civilian, educational and training organizations, approved for required activities.

To fulfil the requirement of the qualitative and safety preparation system, we work, in addition, on application designs of a situation control progressive method in the sphere of aviatic pilot education as cyclically repeated all life process of aviation professional education and training. The partial solution is still worked realization project of the situation system control Integrated Flight Preparation and the pilot Training (IFPaT) methodology in the AF SR.

The following software solution of already worked conception of control IFPaT of pilots being a complex adaptive system will create assumes on the application base of information and simulation technologies, especially for:

- the „transfer“ of vertical flight preparation control hierarchy and training of air force pilots and aviation units into a horizontal platform C2 (Command and Control) in the net environment,
- situational predominance of managers in taking decisions comparing with classical linear control of air force pilot (or flight units) flight preparation and training ,
- shortening of decisive and control processes in the flight preparation and training control of air force pilots (flight units),
- improvement of action interference effectiveness to a flight preparation and training system in a case of departure from plans or if required abilities of pilots and flight units are not achieved,
- securing of an actual information (feedback) about conditions of building and development of pilot competencies and flight unit capabilities for C2 process participants,
- quality improvement of inside processes and mutual interactivity of AF SR,
- exploitation effectiveness of available human, financial, material and technical sources within the national system of military educational and professional development of the AF SR personnel in cooperation with civilian education and training subjects.

The situational control conception of the integrated flight preparation and AF SR pilot training accepts new trends in aviatic education–flexibility, integration and innovation processes with the emphasis on effective application of:

- potentials of civilian and military educational institutions,
- civilian and military training capacities,
- modern information and simulation technologies in aviatic education,
- national and European requirements on qualitative pilot aviation education and training, accepting changes and needs of the learning informative society,
- state source frame for armed forces and public universities (or relevant training organizations), with the potential of private subjects.

The methodology of situational control of integrated flight preparation and training of military pilots is also applicable in conditions of commercial, civilian aviation organizations.

Together with an empiric survey of pilots' opinions in the sphere of flight safety and other science–research, educational and training activities in the sphere of enhancement of civilian and military aviation safety, the introduced problem of aviatic education represents the vast dimension for work and breeding of doctorands, cooperation of academic–pedagogical personnel, instructors of ground and flight training and similar.

CONCLUSIONS

According to our last theoretical and practical experience, results of empiric research of pilot's opinions in the field of flight safety and research-pedagogical work in the aviation education of personnel we can state that:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

Miroslav KELEMEN, Pavel NEČAS,
Pavel BUČKA, Mircea BOȘCOIANU

- the improvement of professional preparation of pilots and the conception of situational control of their aviation education and training, in a context of integration and using of civilian, military, educational and training subjects, is our perspective agenda.
- the central point among professionals is searching for ways how to develop competencies during the flight service which would respect the achieved phase of pilot training (as key crew players) and new trends in conditions of civilian and military aviation.
- the flight safety is especially the knowledge and situational realization, expressed by obtained and trained competencies of a pilot (or a crew) of an airplane in the process of flight preparation and training.

The development control of pilot (crew) competencies, for example through situational control of integrated pilot flight preparation and training (creating a root of aviatic education), distinguishes the limitation of competencies in solving problems of flight safety by narrowing and modifying known images of situational breaks, in which a plane crew can generate errors during the flight.

Our attention also have to be focused on the ground personnel, air organization's managers, personnel of aeronautical works, aviation technology maintenance and repair organizations and aviation companies within the aviation education as a complex system of long life education cycle. It is long way to fulfil the European Union and national requirements in the certified system of aviation education for specialized workers who provide the aviation safety and security.

Keywords: flight preparation, education, situational control, aviation education, techniques, technologies.

REFERENCES

- [1] Adamčík, F., Olejník, F.: The simulation technologies in a computer based training of flying personnel. In: *Sovremennyy naučnyj vestnik*, vol. 12, no. 4 (2007), p. 70-72. ISSN 1561-6886.
- [2] Hocko, M., Kolesár, J., Čekanová, A.: Legislative aspects of civil aviation security and professional training of aviation personnel. In: *Acta avionica*, vol. IX., no. 13, (2007), s. 67 – 71. ISSN 1335-9479.
- [3] Kelemen, M., Grzegorzewski, M., Olejník, F.: Aviation education and training open to modern challenges. In: *Acta avionica*, vol. VII, no. 11, (2005) s. 97 – 100. ISSN 1335- 9479.
- [4] Poprenda, J., Socha, L., Begera, V.: Errors as factors of human failures in aviation activities. In: *Acta avionica*, vol. IX., no. 13, (2007) s. 87 – 91. ISSN 1335-9479.
- [5] Sedlák, V., Lošonczi, P., Kiss, I.: *Bezpečnostné informačné technológie*. Košice : VŠBM Košice (vyd.), 2008, 133 s. ISBN 978-80-89282-26-5.
- [6] Sedlák, V., Mesároš, M., Lošonczi, P., Jamnický, O.: GALILEO - nový globálny družicový navigačný systém a jeho perspektívy pre bezpečnosť ľudského potenciálu. In: *Security Magazin*, July/August 2008, s.23-27. ISSN 1210-8723.
- [7] Socha, L., Sedlák, P.: Quality standards and Slovak airports. In: *Acta Avionica*, vol. XI., no. 18, (2009), s. 101-106. ISSN 1335-9479.
- [8] Szabo, S.: Riadenie leteckej dopravy. In: *Riadenie dopravy*. Košice: Technická univerzita, 2005. s. 109-129. ISBN 80-8073-297-3.
- [9] Ušiak, J.: State sovereignty as the most important normative element of human security and human activities. In *БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ – ОСВІТА, НАУКА, ПРАКТИКА* Odesa: University of Odesa, Ukrajina, 2009. ISBN 5-7399-0084-0

HELIKOPTEREK ALKALMAZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI A KIKÉPZÉS ASPEKTUSÁBÓL

CAPABILITIES AND LIMITS OF THE HELICOPTER'S EMPLOYMENT FROM THE ASPECT OF TRAINING

A helikopter erőknek a NATO szövetségi kötelezettségeire épülő feladatrendszeréből adódóan új típusú kihívásoknak kell megfelelnie. A feladatoknak történő megfelelés érdekében szükséges a jelenkori helikoptervezetői képzési rendszer áttekintése, illetve egy újszerű képzési struktúra kialakítása.

Helicopter forces must correspond to some newly arose challenges upon the NATO's requirements. In order to meet the challenges it is necessary to overview the present day's helicopter pilot's training, and as a result to implement a new training structure.

BEVEZETÉS

A Magyar Köztársaság a szövetségi kötelezettségekre épülő képesség-kijánlások kapcsán elkötelezte magát a nemzetközi, hazánk határaitól távol eső helyszíneken történő katonai jellegű feladatok végrehajtására.

A Magyar Honvédség helikopter erőinek a képesség kijánlások következményeként napjainkban új kihívásokkal, feladatokkal kell szembenéznie. Ezzel összefüggésben meg kell említeni az afganisztáni szárazföldi műveletek végrehajtásában résztvevő erők támogatására- (légi egészségügyi kiürítés), illetve a 2008. februári viilnusi Védelmi Miniszterek Találkozásán, az ISAF¹ feladatok támogatására (légiszállítási, azon belül pedig speciális feladatként különleges műveleti repülések) kijelölt szállítóhelikopteres feladatokat.

A légi egészségügyi kiürítési, illetve légi szállítási és egyéb műveleti repülési feladatok szállító helikopterekkel történő végrehajtásán túl 2010 márciusától Afganisztánban megkezdte tevékenységét az Afgán légierő helikoptervezetőinek, illetve helikopter karbantartói állományának kiképzését támogató MH AMT².

A nagy fenyegetettségi szintű műveleti terület feletti bevetések, illetve az oktatási feladatok sikerének alapja a kompromisszumokat nem tűrő hazai békeidős kiképzés, illetve a többnemzeti hazai és külföldi gyakorlatokon való részvétel.

A HELIKOPTEREK ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI

A helikopterek napjainkban meghatározó tényezői a világ valamennyi fegyveres erejének, mivel a harcászati feladatok igen széles és változatos spektrumában nagy hatékonysággal alkalmazhatók. A harcászati alkalmazhatóság széles köre ugyanakkor szükségessé tette a helikopterek specializálódását, így fejlesztették ki a szállító-, harci-, könnyű-, közepes- és nehéz helikoptereket.

¹ ISAF-International Security Assistance Force (Nemzetközi Biztonsági Támogatási Erők)

² AMT – Air Mentor Team: MH Légi Kiképzést-támogató Csoport, mely a MH 86. Szolnok Helikopter Bázis harci-helikoptervezetői illetve repülő-műszaki állományából kerül felállításra.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BALI Tamás

A helikopterek minden egyes típusa vagy kategóriája rendelkezik saját, speciális jellemzőkkel, melyek meghatározzák a típus elsődleges alkalmazását, azonban vannak olyan általános érvényű alkalmazási tulajdonságok, melyek ezt a repülőszerkezetet a lehető legszélesebb körű alkalmazásra, így a speciális műveleti repülésekre, is alkalmassá teszik

Ezen alkalmazási tulajdonságok közé lehet sorolni a helikopterek sokoldalúságát, a mozgékonyágát, alkalmazási rugalmasságát válaszként a harcászati helyzet változásaira. A helikopterek alkalmazásánál további előny jelent az, hogy a terep adta álcázási lehetőségeket maximálisan képesek kihasználni.

A „meglepést”³ mint harcászati előnyt lehet elérni a helikopterek repülési sebességének, földközeli- illetve terepkövetéses magasságon megvalósuló nagy manőverező képességű alkalmazása révén.

Meg kell említeni a helikopterek sebezhetőségét is annak ellenére, hogy a kor színvonalán álló helikopterek rendelkeznek passzív és aktív önvédelmi eszközökkel. A helikopterek a feladataikat a harcmező felett rendszerint olyan magasságon hajtják végre, amelyen kiváló célpontot jelentenek a földi telepítésű légvédelmi eszközök számára. Ez a fenyegetettség azonban nagymértékben csökkenthető a harcfeladat körülmények megtervezésével, manőverek alkalmazásával, a terep adta rejtő képesség kihasználásával.

A helikopterek műveleti területen történő alkalmazása esetén a következő főbb feladatokat hajthatják végre:

1. *Légi mozgékonyági műveletek*: melyek a helikopterek bevonásával a szárazföldi erők számára gyors reagálási lehetőséget, a harcmező teljes szélességében és mélységében megnövelt mozgékonyágot, illetve a meglepetésre épülő harcvezetést biztosít.
2. *Légi szállítás*: ezen típusú feladatok teljesítése a helikopterek alkalmazásának legszélesebb körét öleli fel. Itt kell megemlíteni az élelő-, és harci-technikai eszközök illetve az utánpótlási anyagok szállítási feladatait. Az anyagok szállítása történhet a helikopter teherterében, illetve külső függesztményként.
3. *Közvetlen légi támogatás*(CAS)⁴: mely a szárazföldi erők harctevékenységének tűztámogatása céljából valósul meg. A tűztámogatási feladatokat alapvetően harci-helikopterek alkalmazásával lehet hatékonyan megoldani, de korlátozott tűztámogatási képességekkel rendelkeznek a felfegyverzett szállító helikopterek is.
4. *Tűzvezetés*⁵: a helikopter fedélzetéről végzett tűzvezetés történhet akár tüzérségi lövegek, vagy a közvetlen légi támogatásban résztvevő repülőgépek vagy helikopterek részére.
5. *Légi felderítés, illetve harcmező légi megfigyelése*: a helikopterekkel végrehajtott felderítő és légi megfigyelési repülések célja az információszerzés többek között az ellenséges erők pillanatnyi tevékenységéről, a saját erők műveleteinek végrehajtásához fontosnak ítélt utakról, területekről.
A felderítő repülések során végrehajthatóak a légi-fényképezési illetve vegyi-sugár felderítési feladatok is. A felderítést végző helikopter személyzet képes megfigyelés alatt tartani egy meghatározott területet, érzékelni az ott folyó csapatmozgást, az ellenséges erők manővereit. A felderítő helikopterek információkat biztosítanak a nehezen megközelíthető, vagy a szárazföldi erők által nem birtokolt területekről is.
6. *Légi vezetés*: különösen a lakott területeken végrehajtásra kerülő műveletek „dinamikájához” igazodó rugalmas vezetést nagymértékben elősegíti az, ha a művelet irányítására kijelölt parancsnok és törzse nagy mozgásszabadsággal

³ Meglepés: A hadművészet fontos elve, az ellenséget váratlanul érő támadótevékenység, mely háborúban a siker egyik fő feltétele. (Szabó József: Hadtudományi Lexikon, Budapest 1995, ISBN 9630452286, p.908)

⁴ CAS – Close Air Support (AAP-15, NATO Glossary of Abbreviations, p.76)

⁵ Tűzvezetés: A tűz kiváltásával, megfigyelésével és helyesbítésével kapcsolatos döntések sorozata. (Szabó József: Hadtudományi Lexikon, Budapest 1995, ISBN 9630452286, p.1364)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BALI Tamás

illetve a műveletekbe bevont saját erők és ellenséges csapatok harctevékenységevel kapcsolatban azonnali információval rendelkeznek. A helikoptereken kialakított légi vezetési pontok a fedélzeti felderítő⁶ illetve kommunikációs eszközök⁷ képességeinek kihasználásával biztosítják a vezetéshez szükséges feltételeket.

7. *Különleges erők érdekében végzett műveletek*: melyeket jellemzően rajtaütési célból hajtanak végre. Az ilyen típusú feladatok jellemzője a meglepéssel nyerhető harcászati előny megszerzése. Meg kell jegyezni, hogy a különleges műveleti erők által végrehajtott feladatok, illetve az azokban résztvevő harccsoportok nagysága nem igényli nagyszámú helikopter egyidejű alkalmazását.
8. *Légi aknatelepítés*: a helikopterek alkalmazhatók aknák szórására, különösen olyan területeken, ahol az aknatelepítés más eszközeinek alkalmazása nem lehetséges. A légi aknatelepítés további előnyei a helikopter által biztosított gyorsaság és nagy hatékonyság.
9. *Légi egészségügyi kiürítés (MEDEVAC)*⁸: az ilyen típusú feladatok helikopterekkel történő végrehajtása biztosítja a harcban megsérült vagy megsebesült katonák gyors hátraszállítását a sérülésüknek megfelelő szintű hadszíntéri egészségügyi ellátó központba. A gyors szállítási képesség a záloga az adott sérült katona túlélésének. A sérülteket általában a fedélzeten ülő- vagy fekvő testhelyzetben hordágyakon helyezik el.
10. *Harci kutatás és mentés (CSAR)*⁹: A hadműveleti tevékenység során lelőtt, lezuhant vagy kényszerleszállást végrehajtott, de életben maradt, repülő-hajózó személyzetek háborús körülmények közötti mentésére kialakított képesség. A harci kutató-mentő műveletek végrehajtására egy alkalmi harci köteléket alakítanak ki. A harci kötelékben feladatot végrehajtó helikopterek feladata berepülni az ellenséges területen lévő Kiemelési helyre¹⁰, és kimenekíteni a bajba jutott repülő-hajózó személyzetet (személyt).
11. *Humanitárius jellegű feladatok*¹¹: A merevszárnyú szállító-repülőgépekhez hasonlóan, a katonai helikopterek is széles körűen alkalmazhatók nem katonai jellegű feladatok ellátására. Ezek a következők lehetnek: a különböző nemzetközi szervezetek humanitárius segély akcióiban élelem és gyógyszer szállítás; természeti és mesterséges katasztrófák megelőzésében, illetve következményeinek felszámolásában résztvevő katonai szállítóhelikopterek alkalmazása.

A HELIKOPTEREKKEL MŰVELETI TERÜLETEN VÉGREHAJTHATÓ FŐBB FELADATOK KIKÉPZÉSI SZEMPONTOK SZERINTI VIZSGÁLATA

Napjainkban a helikopter erők repülő-hajózó gépszemélyzeteinek Magyar Honvédségen belüli harckiképzése típus specifikusan kerül végrehajtásra. Ez természetesnek tekinthető, mivel az alkalmazott helikopter típusok képességei, és alkalmazási területei is eltérőek. Ezek az alapvetően légiszállítási feladatok végrehajtását biztosító MI-8/MI-17 szállító helikopterek, illetve a közvetlen légi támogatási feladatok végrehajtását biztosító MI-24 harci helikopterek.

⁶ A fedélzeti felderítő eszközök lehetnek a hőkamerák, éjjellátó berendezések a rendszeresített infravető eszközökkel.

⁷ A kommunikációs eszközök azon rádió berendezések, melyek kétoldali rádióösszeköttetést biztosítanak a helikopter fedélzetén elhelyezkedő műveletirányító parancsnok és a földi harccsoportok parancsnokai között.

⁸ MEDEVAC – Medical Evacuation (AAP-15, NATO Glossary of Abbreviations, P.197)

⁹ CSAR – Combat Search & Rescue (AAP-15, NATO Glossary of Abbreviations, p.102)

¹⁰ Kiemelési hely: Az a helikopterek leszállásra alkalmas pont vagy terület, melyet a bajbajutott gépszemélyzet a pozitív azonosítása után megadott.

¹¹ Az ellenségeskedésben részt nem vevő polgári személyek megsegítésére irányuló tevékenység. (Szabó József: Hadtudományi Lexikon, Budapest 1995, ISBN 963045226, p.574)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BALI Tamás

A szállító helikopterek alkalmasak csapatok és utánpótlás szállítására, valamint a nem irányított rakétaival – korlátozott mértékben – a saját csapatok közvetlen tűztámogatására. Bár a típust szállító helikopterek tervezték, a hadműveleti alkalmazás során bizonyította sokoldalúságát.

Ha szükséges, egyaránt használható harci-, kutató-mentő-, vagy tüzérségi-tűzfelderítő célból is. Külső függesztmény rendszere lehetővé teszi nagyméretű, a teherterben el nem helyezhető terhek szállítását.

Ha figyelembe vesszük a szállítóhelikopterek széleskörű műveleti alkalmazását, akkor belátható, hogy a típusra vonatkozó repülő-harcászati kiképzésnek is szerteágazónak kell lennie. A harckiképzést szabályzó utasítás nagymértékben felöleli a lehetséges alkalmazási területekre történő kiképzést, de az újonnan megjelenő feladatokra, harcászati eljárásokra történő képzés a már meglévő utasítás folyamatos kiegészítését, frissítését követeli meg. Az elmúlt évekre vonatkozóan ilyen jellegű kiegészítés volt például a különleges műveleti erők kirakását, illetve kiemelését biztosító gyorslecsúsztató, és gyorskiemelő kötéllel való repülésekre vonatkozó feladatok képzési rendszerbe történő beillesztése.

A helikopterek műveleti alkalmazásánál nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy azok nemcsak nappal, hanem éjszaka is bevethek. Az éjszakai feladat végrehajtás biztosítja többek között a meglepést, mely ebből a szempontból egyértelmű előnyökkel jár. A végrehajtás repülés-technikai értelemben bonyolultabb, és pszichés szempontból is kimerítőbb mind a gépszemélyzetek, mind a kiszolgálók számára, mégis előnyös sajátossága, hogy a helikopter a felderíthetőség korlátozottsága miatt kevésbé van kitéve az ellenség támadásának. Meg kell jegyezni, hogy az országok szemlélete nem egységes abban, hogy mennyire részesítik előnyben az éjszakai alkalmazást. Míg az amerikai hadseregben, vagy a brit hadseregben bevett módszer az éjjellátó berendezések alkalmazásával végrehajtott repülés, addig a holland helikopteres erők – bár képesek is rá – a nappali feladat végrehajtást preferálják, mivel problémákkal küzdenek a hajózó gépszemélyzeteik éjjellátóval történő repülési jártasságainak és jogosultságainak fenntartásában a hadszíntéren tartózkodás ideje alatt.

A Magyar Honvédségen belül a különleges műveleti erők irányából egyre növekszik az igény, hogy a helikopteres erők legyenek képesek a rajtaütés jellegű feladataik éjszakai támogatására.

Éjjellátó képessé átalakított MI-17 szállítóhelikopter a Logical Decision 2010 gyakorlaton.

(Forrás: http://legiero.blog.hu/2010/05/29/a_vilag_nv_g_keresztul_nezve, letöltve: 2011.02.21., 21.00)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BALI Tamás

Az előbb ismertetett harcászati követelménynek megfelelően a szállítóhelikopteres kiképzés is tematikájába emelte az éjjellátó berendezésekkel történő repüléseket. Meg kell jegyezni, hogy ezen kiképzési ág a helikopter erőköri belül teljes egészében újszerű. A mostani kiképzés hazai „úttörőinek” lehetősége nyílt az eszköz alkalmazásával kapcsolatos nyugati valamint keleti tapasztalatainak, és kiképzési szemléletének megismerésére.

Az éjjellátó berendezések használatára vonatkozó képzésben a 2009-es év folyamán szerepet vállaltak az orosz, illetve 2010 folyamán pedig az amerikai repülő-hajózó oktatók. Napjainkra elkészült, és az alap harckiképzési tematikába, mint kiegészítés beillesztésre került az NVG¹² kiképzési ág.

A kiképzés ezen ágának hatékonyságát hűen tükrözik a tények: 2010. október 04-én az éjjellátó berendezéssel kialakított helikopterek a kiképzett személyzeteikkel, az ajkai vörös iszap szennyezés idején, éjszakai körülmények között több mint 20 személy életét mentették meg.

Ezen kívül, szintén az októberi hónap folyamán, többnemzeti kötelékben végrehajtásra került a „Logical Decision 2010” gyakorlat, ahol Magyarország, mint vezető nemzet, képes volt az-éjszakai műveletek koordinálására, vezetésére és végrehajtására.

Ezzel a két „éles” alkalommal bizonyította az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis Szállítóhelikopter Zászlóaljának állománya, hogy felkészült a műveleti területen végrehajtandó éjszakai repülési feladatok teljesítésére.

Valamennyi helikoptert, a forgószárny aerodinamikai lehetőségeinek kihasználhatósága révén, sokoldalúan lehet alkalmazni a nagy manőverezési képességet igénylő feladatok széles spektrumának végrehajtásában. Igaz ez a speciálisan harcra tervezett helikopterre, például a Magyar Honvédségben rendszeresített a Mi-24 harci helikopterre is.

A harci helikopter nagy manőverezési lehetőséggel bír a sebesség vonatkozásában - nullától a típusra megadott maximum 335 km/h-ig – ugyanakkor jelentős időt képes a levegőben tartózkodni, mely lehetővé teszi a több órás őrjáratozást, légtér ellenőrzést. A Mi-24-es harci helikopter széleskörű fegyverzettel rendelkezik, mely a megfelelő elrettentést, és pusztítást képes megvalósítani, ezzel sokoldalúan alkalmazható különböző földi és légi célok ellen. Fontos a helikopter túlélő képessége is, mely a Mi-24 esetében a megfelelő páncél védeltséget jelent a helikoptervezetői kabinra és a léftonosságú rendszerek páncél védelmére kiterjedően.

A harci helikopterek fontos feladata a szárazföldi csapatok tűztámogatása, közvetlen légi támogatása, szállítóhelikopterrel végrehajtásra kerülő műveleti repülések légi oltalmazása. Meg kell említeni a légtérvédelmi-, illetve bizonyos légi felderítési feladatokat is.

Válsághelyzetben, válságkezelési műveletek során ezek kiegészülhetnek a demonstratív célú, valamint a humanitárius segítségnyújtási feladatokkal.

Új képességként jelent meg a harci helikopterrel végrehajtásra kerülő vegyi sugár felderítés a magyar fejlesztésű vegyi-sugárfelderítő konténer alkalmazásával. Ez a képesség – a katasztrófavédelmi hasznosíthatóságán túl – alkalmazható műveleti területen is. Minden területen – a terrorizmus elleni harcban, valamint az ipari katasztrófák esetén is – a Mi-24 harci helikopter nagyon fontos képessége az egyedülálló vegyi- sugár és biológiai védeltsége.

A Mi-24 kabinja korlátlan műveleti szabadságot biztosít szennyezett környezetben a gépszemélyzet számára, mivel az a szerkezeti építéséből adódóan hermetizált, túlnyomásos, aktív szénzsűrővel rendelkezik. Ezeket a tulajdonságokat felhasználva került sor a légi sugár-felderítőkonténer csapatpróbájára. A próbarepülések során a feladat nagy és kis aktivitású sugárforrás detektálása, keresése, a szoftver rendszerek, konténer tesztelése volt. A konténer a Mi-24 fegyverzeti függesztő sínjén került elhelyezésre, a függesztést a repülő műszaki állomány 1-1,5 perc alatt képes végrehajtani, az eszköz bekapcsolását a személyzet a helikopter kabinjából hajtja végre.

¹² NVG – Night Vision Goggles (AAP-15, NATO Glossary of of Abbreviations, p.236)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BALI Tamás

Mi-24-re függesztett ABV RIÉR konténer
(Forrás: <http://airbase.blog.hu/page/5>, letöltve: 2011.02.21., 21.40)

Az elért eredmények alapján a csapatpróba bizottság a légi sugárfelderítő konténer módosítás nélkül javasolta rendszerbe állítani.

Az ABV RIÉR¹³ konténer alkalmazása kis magasságon kis sebességű repüléssel hermetizált túlnyomású kabinnal biztosítja a személyzet túlélését, illetve az eredményes feladat-végrehajtást. Jelenleg ez az egyetlen platform a világon, amely képes erre. A Mi-24 terepen telepíthető és üzemeltethető, így biztosított az azonnali készenlét a tevékenységi körzet közvetlen közelében.

Mivel az ABV RIÉR konténer hadrendbe állítása megtörtént, illetve az azzal történő repülésekre vonatkozó igény a műveleti területeken nő, ezért az ilyen típusú repülések teljesítésére vonatkozó képzés – szintén mint kiegészítés – bekerült a gép-személyzetek harckiképzésébe.

A Mi-24 harci helikopter – a speciális törzsszerkezeti kialakításának köszönhetően – képes légiszállításra is. Ez a képesség a helikopter alaprendeltetésétől nagymértékben eltér és ezért csak speciális esetekben kerülhet alkalmazásra. Ilyenek esetek közé lehet sorolni azt, amikor a bevethető szállítóhelikopterek hadrafoghatósági mutatói nem teszik lehetővé egy bizonyos szállítási feladat teljesítését.

Ha figyelembe vesszük a műveleti területen teljesítendő szállítóhelikopteres feladatok sokoldalúságát, mértékét, illetve a rendelkezésre álló szállítóhelikopterek számát, szinte bizonyosra vehető, hogy a harci helikopterek – műveleti környezetben – bevonásra kerülnek légiszállítási feladatokra is.

Meg kell jegyezni, hogy a harci helikopter e képességét hazai viszonyok között, a katasztrófavédelmi tevékenységek során is ki lehet használni. Erre szolgált példát a Mi-24-eseknek a 2010. évi árvízi védekezésben végrehajtott gáterősítési külsősúlyos repülései. Ekkor a gátak támfalának megerősítését, támasztását biztosító teherrel megrakott zsákokat kellett a harci helikopterekkel a külsőfüggesztési keretre csatolva szállítani.

¹³ ABV RIÉR – MH Atom, Vegyi, Biológiai Riasztási és Értesítési Rendszer

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BALI Tamás

Helikopter típustól függetlenül megjelent a terepkövetéses módszerrel végrehajtásra kerülő repülésekre (NOE¹⁴) történő kiképzés. Bizonyos szakirodalmak¹⁵ ezen repülési módozatot, lopakodó repülésként is szokták azonosítani. Tulajdonképpen kijelenthető, hogy ez a repülési módozat a nagy fenyegetettségű területek felett történő repülések végrehajtásakor a legnagyobb védeltséget biztosítja az ellenséges erők felderítésétől és tűzvezetésétől. Belátható, hogy ettől a repülési módozattól műveleti területen eltérni nem, vagy csak nagyon rövid időre lehet.

Mivel az ilyen típusú repülésekre irányuló kiképzés mind a harci-, mind pedig a szállító helikopteres harc kiképzési utasításból hiányzik, ezért a helikopter erők kiképzéssel foglalkozó szakemberei komoly erőfeszítéseket tettek a hiányosság kiküszöbölésére. A terepkövetéses módszerrel történő repülések módszertani jellegű kidolgozásában úttörő munkát végzett az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis harci helikopteres állománya. Az NOE repülések a 2010-es kiképzési évben a gépszemélyzetek repülő-harc kiképzésében bevezetésre kerültek.

ÖSSZEGZÉS

A hazai kiképzés eredményeként megszerzett repülési jártasságok a jelen időszakban felajánlott műveleti képességek teljesítését biztosítják, viszont néhány, a jövőben várható feladatot tekintve (például a különleges műveleti feladatokban való részvétel) elégtelennek bizonyulnak.

Annak érdekében, hogy a helikopter erők, azon belül pedig a kiképzett gépszemélyzetek meg tudjanak felelni a jövőbeni kihívásoknak, a mostani repülő-harc kiképzési rendszert és elveket módosítani-, a jövőbeni elvárásokhoz igazodóan kiegészíteni szükséges.

A módszeres kiképzéssel ki kell küszöbölni annak lehetőségét, hogy a műveleti feladatok végrehajtása során, a felkészítési rendszer hiányosságaiból fakadóan a helikopter gépszemélyzetek számára egyes feladatok megoldhatatlannak bizonyuljanak, vagy pedig csak nagy időigénnyel járó felkészülések után legyenek teljesíthetőek.

Nem jelenthet gondot a feladat-végrehajtás a helikopter gépszemélyzeteink számára abban az esetben sem, ha a műveleti környezet hatásainak figyelembevételével a légi vezetési pontokról megváltoztatják a felkészülés során kidolgozott végrehajtási rendeket, illetve amikor a többnemzeti műveletekben résztvevő gépszemélyzetek között – repülés közben – feladat-újraelosztás történik.

A műveleti területen való feladatvégrehajtás teljes embert igényel. Az arra való felkészítést is ennek megfelelően kell végrehajtani. A repülő kiképzést elaprózottan, a hagyományos feladatrendszerrel vegyítve együtt folytatni nem lehet, mivel az egyértelműen a repülésbiztonság rovására mehet.

Kulcsszavak: helikopter, kiképzés, alkalmazás, képességek

Keywords: helicopter, training, employment, capability

FELHASZNÁLT IRODALOM:

AAP-15 NATO rövidítések gyűjteménye, 2007;

FM 7-1 Battle Focused Training, Headquarters, Department of the Army, 2003

¹⁴ NOE – Nap Of the Earth (AAP-15, NATO Glossary of Abbreviations, p.228)

¹⁵ 3/2006. (II.2.) HM rendelet az állami repülések céljára kijelölt légterekben végrehajtott repülések szabályairól

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E**BALI Tamás****Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám**

Kormos László: A helikopterek katonai alkalmazásának tapasztalatai (Hadtudomány, VIII. évfolyam, 3. szám, 1998. szeptember, pp. 32-36, ISSN 1215-4121);

Orosz Zoltán vezérőrnagy: A Magyar Honvédség helikoptereinek alkalmazási lehetőségei balkáni hadműveleti területen (Hadmérnök, II. évfolyam, 2. szám, 2007. június, http://hadmernok.hu/archivum/2007/2/2007_2_orsz.html, Letöltve: 2010. október 08.-n, ISSN 1788-1919);

Re/237 Módszertani segédlet a MI-8 helikopter harci alkalmazásához;

Re/390 A Mi-24D helikopter harckiképzési utasítása 1977;

Re/1320 A Mi-8 helikopter kiképzési utasítása 1975;

STANAG 2999, Use Of Helicopters In Land Operations (Helikopterek alkalmazása a szárazföldi műveletekben) – DOCTRINE ATP-49(E) VOLUME I-II, OCTOBER 2008;

Szabó Miklós: NATO tapasztalatok a helikopterek hadműveleti területen való alkalmazására történő felkészülésben (Honvédségi Szemle, 63. évfolyam 5. szám, 2009. szeptember, pp- 18-22, ISSN 1216-7436);

3/2006. (II.2.) HM rendelet az állami repülések céljára kijelölt légterekben végrehajtott repülések szabályairól.

KÍSÉRLETEK ÉS EREDMÉNYEK A KALÓZKODÁS BŰNCSELEKMÉNYÉNEK DEFINIÁLÁSÁBAN

ATTEMPTS AND RESULTS IN DEFINING THE CRIME OF PIRACY

A kalózokat kezdetektől fogva a népek joga elleni bűnelkövetőknek, mi több, az emberiség ellenségeinek (*hostis humani generis*) tekintették, akiket bárki elfoghatott és felelősségre vonhatott. Mindig kérdés volt azonban, és – a nemzetközi egyezmények által végrehajtott kodifikáció ellenére – napjainkban még mindig kérdés, hogy kiket kell kalóznak tekintenünk, vagyis milyen cselekmények minősülnek kalózkodásnak. Az egységes fogalom hiánya pedig megnehezíti a kalózkodás elleni nemzetközi fellépést.

From the very beginning, pirates were considered as offenders against the law of nations, moreover, enemies of the mankind (*hostis humani generis*), who might be captured and punished by anyone. It has always been a question, however, and, despite the codification done through international conventions, it is nowadays still a question, who are to be considered as pirates, with other words, which acts constitute piracy. The lack of a unique definition makes difficult the international action against piracy.

BEVEZETÉS

Az elmúlt évszázadok során sokan megkísérelték definiálni a kalózkodást. A próbálkozások kudarcra mögött elsősorban az a gyakori félreértés áll, amely egy kalap alá veszi a nemzetközi jog (vagy a korabeli megfogalmazás szerint a „nemzetek joga”), valamint az egyes nemzeti jogok szerinti kalózkodást. Ezen értelmezési különbségek főként a bűncselekmény elkövetésének helye, módja és motivációja körül összpontosultak, de abból is adódtak, hogy az egyes államok joga kalózkodás címszó alatt rendelt büntetni olyan cselekményeket is, amelyek a nemzetközi jog szerint nem minősültek kalózkodásnak. Amint az alábbiakban részletesen ismertetésre kerül, nem volt például egységes a korabeli jogtudósok álláspontja azzal kapcsolatban, hogy a legitim kormány ellen tengeri akciókat végrehajtó felkelőket kalóznak kell-e tekinteni. Emellett, voltak nemzetek, amelyeknek joga szerint szintén kalóztevékenységnek minősült a hajó legénysége vagy utasai által a nyílt tengeren a hajó kapitányával vagy tisztii állományával szemben végrehajtott olyan felkelés, amelynek célja a hajó feletti ellenőrzés átvétele volt.¹

Az alábbiakban kísérletet teszek az egyes korszakokban a kalózkodásra, illetve a kalózkodásra vonatkozóan megalkotott definíciók rövid áttekintésére. Úgy vélem, a vizsgálat alapján nem csupán e sajátos bűncselekmény ismerhető meg, de érdekes képet kaphatunk a vonatkozó jogterület fejlődéséről, és megfigyelhetjük, hogy a különböző elemekkel bővülő fogalmak miként tükrözik az adott kor aktuális jogpolitikai irányvonalát.

KEZDETI TÖREKVÉSEK

McFee szerint a kalózkodás a legrégebbi tengeri foglalkozás: habár nem egyértelműen eldönthető, hogy a tengeri kereskedelem vagy a kalózkodás volt-e előbb, úgy véli, talán a kalózkodás mégis korábban megjelent. Annyi azonban bizonyosnak vehető, hogy a tengerészet és a kalózkodás története egymással párhuzamosan fejlődött. A római időkben a kalózkodást a szabad vállalkozás egyik formájának tekintették. A Mediterrán-térség ideális hely volt a kalózkodásra, így nem csoda, hogy Róma korai időszakában a kalózkodók elárasztották az ezernyi kisebb-nagyobb szigettel teletűzdelt tengerrészeket, amelyeket szinte lehetetlen volt ellenőrizni. Az érintett népek korán megtapasztalhatták, hogy a kalózkodók

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

szinte akadálytalanul közlekedhettek a tengereken, és a védtelen hajók elleni váratlan támadásaikat nem csak a nyílt tengeren hajthatták végre szabadon, hanem portyázásaik során könnyen behatolhattak egy-egy nép által ellenőrzött vizekre, és fosztogatták a part menti lakott területeket is. Kizárólag az erősebb joga érvényesült, és a harc végén a vesztes fél oldalán általában nem maradtak szemtanúk.² Mindez lényegesen megnehezítette elfogásukat és felelősségre vonásukat.

Minthogy a kalózok a zsákmány reményében gyakorlatilag válogatás nélkül bármely nép bármilyen hajóját megtámadták, már az ókorban úgy tekintettek rájuk, mint akik bűnös „magánháborút” vívnak valamennyi nép ellen, ebből következően a népek joga (*jure gentium*) elleni bűnelkövetőknek, vagyis az emberiség ellenségeinek (*hostis humani generis*)³ tekintették őket, akiket bárki elfoghatott és felelősségre vonhatott.⁴

Ebből a felfogásból táplálkoznak a kalózkodás meghatározására irányuló első kísérletek, amelyek korai példái a XVII. századból származnak. *Cornelis van Bynkershoek* (1673-1743) még úgy definiálta a kalózokat, mit olyan személyek, akik valamely szuverén hatalom felhatalmazása nélkül fosztogatnak tengeren vagy szárazföldön (*commit depredations by sea or land*).⁵

Charles Molloy (1646-1690) az eredetileg 1677-ben megjelent *De Jure Maritimo et Navali* című munkájában tengeri tolvajoknak (*sea thief*) és az emberi faj ellenségeinek titulálja a kalózokat, akik vagy nyíltan szembeszállva a tengeri kereskedőkkel, vagy a meglepetés erejével gazdagítják magukat. Figyelemre méltó, hogy *Molloy* szerint a kalózok nem „ellenség”-ek a szó katonai értelmében: úgy véli, hogy a kalózkodás bűncselekmény, és a kalózok nem egy állammal állnak szemben, hanem általában az emberiséggel.⁶

Sir Matthew Hale (1609-1676) az 1678-ban megírt *Pleas of the Crown* című művében⁷ már a cselekmény erőszakosságára rávilágítva határozottan leszögezi, hogy a kalózkodás vitán kívül, természetéből adódóan rablás (*robbery*).⁸ Ehhez a véleményhez csatlakozott *Sir Charles Hedges* (1649-1714), a Brit Admirális egykori bírja is, aki 1696-ban úgy fogalmazott, hogy a kalózkodás nem más, mint a rablás fogalmának tengeri megfelelője (*sea-term for robbery*). Álláspontja szerint, ha bármely hajó legénysége olyan területen, ahol az Admirális joghatóságot követel magának, erőszakkal megfosztja hatalmától a kapitányt, majd ezt követően bűnös szándékkal elviszi vagy magát a hajót, vagy a hajón levő bármely vagyontárgyat, felszerelést, berendezést vagy bútort, ez úgyszintén rablásnak, következésképpen kalózkodásnak minősül.⁹

Sir Edward East (1764-1847) 1803-ban a bűncselekmény súlyosságára helyezte a hangsúlyt, és úgy fogalmazott, hogy a kalózkodás bűncselekménye a *common law* szerint magában foglalja a nyílt tengeren való rablás és fosztogatás (*robbery and depredation*) elkövetését, amelyeket ha a szárazföldön követnének el, akkor büntetnek (*felony*) minősülnek.¹⁰ *East* ugyanakkor azt is hozzáteszi, hogy államok egymással való nyílt szembenállása esetén az ellenség fosztogatása nem kalózkodás, hanem jogos zsákmányszerzés.¹¹

James Kent (1763-1847) az 1826-1830 között kiadott, *Kommentárok az Amerikai Joghoz* című munkájában a kalózkodást a nyílt tengeren, jogszerű felhatalmazás nélkül, jogtalan eltulajdonítási szándékból (*animo furandi*) történő rablásnak, illetve erőszakos fosztogatásnak minősíti, amelyet az egyetemes ellenségeskedés szellemében és szándékával (*in the spirit and intention of universal hostility*) követnek el. Elődeihez hasonlóan *Kent* is azon a véleményen van, hogy a kalózkodás ugyanolyan bűncselekmény a tengeren, mint a rablás a szárazföldön. Ennek ellenére *Kent* sem felejt el megemlíteni, hogy a kalózokat valamennyi civilizált nép az emberi faj ellenségeinek, és az emberi társadalom egyetemes jogával szembeni leggonoszabb elkövetőknek (*most atrocious violators of the universal law of society*) tekinti, akiket bárhol legyenek is, üldözni kell, és halállal kell megbüntetni. *Kent* szerint a törvény által előírt szigor az ezen bűncselekményből származó szörnyűségekből és veszélyeiből, valamint a hozzá kapcsolódó kegyetlenségből, továbbá az ellenőrzés szükségességéből, a felderítés nehézségeiből, továbbá abból a könnyűségből adódik, ahogy az ilyen rablásokat a tengeri kereskedők ellen az óceán magányosságában el lehet követni.¹²

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

Sir Robert Phillimore (1810-85) az *International Law* című műben úgy fogalmaz, hogy a kalózkodás a nyílt tengeren közlekedő hajók elleni olyan támadás, amelyet jogtalan haszonszerzés céljából követnek el, függetlenül attól, hogy rablás vagy erőszakos fosztogatás megvalósult-e, illetve hogy a támadás során személyek életüket veszítették-e, vagy megsérültek-e.¹³

Joseph Story, az amerikai Admirális bírja a *United States v. Smith* ügyben (1820) az alábbiak kifejtésére vállalkozott: „A szokásjog szintén büntetni rendeli a kalózkodást, mint olyan bűncselekményt, amely nem valamely helyi törvény rendelkezéseibe ütközik, hanem mint olyant, amely a nemzetek jogát, vagyis az emberi társadalom egyetemes jogát sérti, ezáltal a kalózkodást az emberi faj (*human race*) ellenségeinek kell tekinteni. (...) Bármilyen definíciókat is adjunk a kalózkodásra, abban valamennyi jogtudós egyetért, hogy a tengeren elkövetett rablás, vagy erőszakos fosztogatás kalózkodásnak minősül.”¹⁴

A XIX. század derekán ugyancsak Story bírő a *United States v. The Malek Adhel* ügy kapcsán így vélekedett a kalózkodásról: „Ha a törvény kalózkodást említ, akkor azt általános értelemben teszi. A lényeg abban van, hogy az általa megnyilvánuló agresszió a nemzetek joga szerint nem megengedett, jellemzően ellenséges, elkövetésében kegyetlen és bűncselekmény jellegű, és teljesen szankció nélküli a közhatalmat gyakorló szervek, illetve a szuverén hatalmak részéről. Röviden összefoglalva, a kalózkodás által szokásosan elkövetett bűncselekménytípusok, függetlenül attól, hogy rablás, megfélemlítés, bosszú, vagy más kegyetlenkedés céljából követik-e el, a hatalommal való visszaélést jelentik. A kalózkodást joggal tekintik az emberiség ellenségének (*hostis humani generis*). De miért is tekintik annak? Mert az ellenséges cselekményt bármely nemzet alanya vagy tulajdona ellen elköveti, tekintet nélkül jogokra vagy köteleességekre, vagy a közhatalom bármely megnyilvánulására. Ha szándékosan elsüllyeszt vagy megrongál egy ártatlan kereskedelmi hajót, pusztán azért, hogy kielégítse gonoszság iránti vágyát, az ugyanolyan kalózkodásnak minősül a nemzetek joga, és a Kongresszus által elfogadott törvény szerint is, mintha e cselekedetet mások kifosztása, tehát haszonszerzés céljából (*lucra causa*) tenné. A jog ezeket olyan ellenséges cselekedeteknek minősíti, amelyeket nem katonai, illetve jogszerű hadviselést folytató hajók követnek el, az elkövetőket pedig nyomatékosan az emberiség ellenségének tekinti.”¹⁵

Wheaton az először 1836-ban kiadott *Elements of International Law* című munkájában írta, hogy a kalózkodás a tengeren elkövetett, fosztogatásban megnyilvánuló bűncselekmény (*offence of depredating on the seas*), amelyet nem engedélyezett semelyik szuverén állam, és nem az egymással háborúban álló országok valamelyikének megbízásából történik. Úgy véli, hogy a nyílt tengeren elkövetett bűncselekmény mindaddig nem kalózkodás a nemzetek joga szerint, amíg az a hajó, amelyen a bűncselekményt elkövették, annak az államnak a hatalmában marad, amelyhez valójában tartozik. A kalózkodásnak tehát szükséges eleme ezen állami hatalom megszüntetése. Valamely államnak egy másik állammal szembeni küldetéssel megbízott hadihajónak legénysége és tisztjei pedig mindaddig nem követnek el kalózkodást, amíg a megbízásuk keretein belül maradnak. Ilyen esetben a megbízást adó állam lesz felelős a többi állammal szemben a hadihajó által követett cselekményekért.¹⁶

Stephen Lushington (1782-1873) szerint általánosan szólva minden olyan személyt kalóznak kell tekinteni, akit kalózcselekmény elkövetésében bűnösnek találtak; kalózcselekménynek pedig a tengeren elkövetett rablás és gyilkosság minősül. 1845-ben kifejtett álláspontja szerint soha nem tűnt fontosnak azt vizsgálni, hogy a bűnösnek talált személyek szándékosan raboltak-e vagy fosztogattak a nyílt tengeren megkülönböztetés nélkül.¹⁷

Sir James Fitzjames Stephen (1829-1894) az 1877-ben kiadott *Digest of Criminal Law* című munkájában úgy definiálta a kalózkodást, mint olyan személy, aki bűnös valamely hajónak vagy a felette való ellenőrzésnek az elvételéért a nyílt tengeren, vagy a Lord Admirális joghatósága alá tartozó területen, olyan személyektől, akiknek jogukban állt ezen hajót birtokolni, vagy felette ellenőrzést gyakorolni, és vagy az egész hajót, vagy annak valamely részét, felszerelést, eszközt vagy bútort elviszi olymódon, amely Anglia szárazföldi területén rablásnak minősülne.¹⁸

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

Figyelemre méltó, hogy *Courtney Stanhope Kenny (1847-1930)* az 1902-ben megjelentetett *Outlines of Criminal Law* című művében a tengeren elkövetett bármilyen fegyveres erőszakot kalózkodásnak minősítette. A sommás megfogalmazással szembeni kritikaként hozható fel, hogy nyilvánvalóan nem beszélhetünk kalózkodásról abban az esetben, ha például egy hajó két utasa kezd lövöldözni egymásra. Vélhetően *Kenny* azokra az esetekre gondolt, amikor egy hajó legénysége vagy utasai láznak fel a kapitánnyal szemben, és fegyveres erővel átveszik a hatalmat a hajó felett, amelyet egyes nemzeti jogszabályok szintén kalózkodásnak minősítettek.¹⁹

John Bassett Moore (1860-1947) az 1906-ban kiadott *Digest of International Law* című műve alapján a kalóz olyan személy, aki az államtól származó, és erre vonatkozó hatáskör nélkül támadja meg a hajót, a hozzá tartozó javak eltulajdonítása céljából. *Moore* hozzáteszi, hogy a kalóz nem jogosult semmilyen lobogó használatára, viszont bárki által bíróság elé állítható.²⁰

Az 1909-ben kiadott *The Oxford English Dictionary* úgy határozta meg a kalóz fogalmát, mint aki tengeren, hajózható folyón és hasonlókon rabol és fosztogat, vagy ebből a célból hajózik ott.²¹ Ugyancsak 1909-ben, a *Republic of Bolivia vs. Indemnity Mutual Mar Ass Co Ltd.* ügyben került megfogalmazásra, hogy a kalóz olyan ember, aki saját célból, megkülönböztetés nélkül fosztogat, nem pedig az, aki valamely állam tulajdona ellen, közcélból (*for a public end*) cselekszik ily módon, például új kormány alakítása esetén, habár ezen cselekedet is jogtalan, sőt büntetendő.²²

AZ ELSŐ KODIFIKÁCIÓS KÍSÉRLETEK

A múlt század '20-as éveinek elejéről származik az a megállapodás²³, amelynek ugyan elsődleges célja volt a „civilizált nemzetek által hatékony szabályok elfogadása” a háború idején a tengeren tartózkodó semlegesek és nem harcoló személyek (*non-combatants*) védelme érdekében, témánk szempontjából annyiban azonban mégis releváns, hogy a kereskedelmi hajók elfoglalását, vagy – elsősorban tengeralattjárók általi – megrongálást illetően kimondta, hogy bármely hatalom szolgálatában álló bármely olyan személyt, aki megsérti a kereskedelmi hajók védelmére hozott szabályokat (még ha azt valamely állami felsőbb hatalom utasítására cselekedte is), úgy kell tekinteni, mint aki megsértette a hadviselés törvényeit, ezért kalózkodás miatt bármely állam civil vagy katonai hatósága felelősségre vonhatja (3. Cikk).²⁴ Érdekes kísérletnek tekinthetjük a *Népszövetség* által a nemzetközi jog progresszív kodifikálása céljából létrehozott Szakértői Bizottságnak az 1926-s kísérletét a kalózkodás kodifikálására. A Bizottság álláspontja alapján „a nemzetközi jog szerint a kalózkodás magában foglalja a tengeren történő hajózást magáncélból, valamely állam felhatalmazása nélkül, azzal a szándékkal, hogy javakat zsákmányoljanak, vagy személyekkel szemben erőszakot alkalmazzanak. A kalóz bármely állam kereskedelmi hajóját megtámadja, megkülönböztetés nélkül. A kalóz egy olyan tengeri rabló, aki fegyveres erőszak alkalmazásával fosztogat, ellopja vagy megrongálja mások javait, vagy bármely módon személyekkel szemben erőszakot követ el. (...) A kalózkodás elkövetési területe a nyílt tengerre korlátozódik. A nyílt tengeren való kereskedelem biztonsága elleni bűncselekménynek minősül. Valamely állam területéhez tartozó tengerrészen elkövetett hasonló cselekmények nem a nemzetközi jog, hanem az adott állam illetékességi körébe tartoznak.”²⁵

A tengeralattjárók egyre elterjedtebb használata, és a kereskedelmi hajók elsüllyesztése, mint harcmodor²⁶ vezetett oda, hogy a tengeri fegyverzetek korlátozásáról és csökkentéséről szóló, 1930. április 22-én létrejött Londoni Megállapodás 22. Cikke kimondta, hogy “[a] kereskedelmi hajókkal szembeni akciók tekintetében a tengeralattjárók a nemzetközi jog ugyanolyan szabályainak vannak alárendelve, mint a felszíni hajók. Kivételnek számítanak azok az esetek, ha egy kereskedelmi hajó megfelelő figyelmeztetés ellenére folyamatosan visszautasítja egy hadihajó megállásra vonatkozó felszólítását, vagy aktívan szembeszegül a hajó fedélzetére lépéssel vagy átkutatásával. A hadihajó, függetlenül attól, hogy felszíni hajóról vagy tengeralattjáróról van-e szó, nem süllyesztheti el a kereskedelmi hajót el, illetve nem teheti közlekedésre képtelenné anélkül, hogy előzetesen a hajó legénységét, utasait és hivatalos papírjait biztonságba ne helyezte volna. Ebből a szempontból a kereskedelmi hajó csónakjai nem tekinthetők biztonságos helynek, kivéve, ha az utasok és

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

a legénység biztonsága így is biztosítható, figyelemmel az adott tengeri és időjárási viszonyokra, a szárazföld vagy olyan másik hajó közelségére, amely abban a helyzetben van, hogy e személyeket felvegye.”²⁷

Mindezek ellenére a spanyol polgárháború ideje alatt született, 1937-s Nyon-i Megállapodásban²⁸ az aláíró felek²⁹ sajnálattal állapították meg, hogy a mediterrán tengeren ismétlődően előfordulnak tengeralattjáró támadások a spanyol konfliktusban nem érintett államok kereskedelmi hajói³⁰ ellen annak ellenére, hogy az 1930-s Londoni Megállapodás szerint ezen támadások a nemzetközi jog megsértését jelentik, mert a kereskedelmi hajók elsüllyesztése anélkül, hogy a hajó legénységét vagy utasait előzetesen biztonságba helyezték volna, az emberiség elemi szabályaival ellentétes, és mint ilyen, kalózkodásnak tekintendő. Mindezekből következően a részes államok fontosnak tartották, hogy közös intézkedéseket hozzanak a tengeralattjárók „kalóztevékenységének” megakadályozására (*collective measures against piratical acts by submarines*).³¹

Figyelemmel az akkori körülményekre, érthető a fenti megállapodásokat megfogalmazók azon nyilvánvaló szándéka, hogy kiemelt jogi védelmet biztosítsanak a kereskedelmi hajók és legénységük számára. Az azonban már nem ilyen egyértelmű, hogy a Megállapodások ezen magatartásokat miért éppen kalózkodásnak minősítették? *Ronzitti* szerint a Nyon-i Megállapodásban részes feleknek valójában nem állt szándékában szerződéssel létrehozni egyfajta kalózkodás fogalmat (*piracy by treaty*). Mivel azonban egyik állam sem vállalt nyíltan nemzetközi jogi felelősséget az „ismeretlen” tengeralattjárók ilyen jellegű tevékenysége miatt, a felek úgy vélték, hogy a helyzet a kalóztevékenységhez hasonló.³²

Elihu Lauterpacht úgy véli, hogy az együttműködő felek kitartó kodifikációs törekvése arra vonatkozóan, hogy a kormányzati irányítás alá tartozó eszközök tiltott cselekményeit is a kalózkodás körébe vonják, azt bizonyítja, hogy a kalózkodásnak nem feltétlenül lényeges eleme a magáncélból történő elkövetés.³³ Ezzel ellentétben az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottságának a témával kapcsolatban 1956-ban kifejtett álláspontja szerint a kalózkodást csak magántulajdonban levő hajók követhetik el, hadihajók nem. A Bizottság szerint – jóllehet egyesek vélemények szerint a Nyon-i Megállapodásban lefektetett elvek a fejlődést visszatükröző új nemzetközi jogi rendelkezéseknek tekinthetők – a hadihajók által elkövetett jogellenes cselekmények „összemosása” a kalózkodással ellentétben áll a nemzetközi közösség tényleges érdekével. A Bizottság mindemellett úgy vélte, hogy az egymással szemben álló kormányok alkalmazásában álló hadihajók cselekményeinek megítélése túlságosan komplex kérdés, összevetve legalábbis a nyílt tengeren minden államot megillető rend és biztonság kérdésével, amellyel összefüggésben az államoknak csak arra irányuló kötelezettségük van, hogy együttműködjenek a kalózkodás visszaszorítása érdekében.³⁴

Végeredményképpen azonban annyi megállapítható, hogy a kalózkodás kérdését érintő későbbi megállapodások e cselekedeteket már nem minősítették a nemzetközi jog szerint kalózkodásnak.

A KALÓZKODÁS MODERN MEGKÖZELÍTÉSE

Hersch Lauterpacht 1955-ös definiálási kísérlete elsősorban a gyakorlati alkalmazásban felmerülő azon dilemmát tükrözi vissza, hogy mennyiben tekinthetjük kizárólag a fosztogatást a kalózok céljának. Álláspontja szerint az esetek túlnyomó többsége azt bizonyítja, hogy a kalózok valódi szándéka a rablásra, fosztogatásra irányul.³⁵ Utalva azonban az egymásnak ellentmondó véleményekre, végül is azt a következtetést vonja le, hogy az elkövetés motivációja nem változtatja meg az ide tartozó magatartások kalózjellegét, így az „*animus furandi*” nem szükséges eleme a kalózkodásnak. Ha ugyanis háborúban egy semleges, megkülönböztető jelzés nélküli magánhajó anélkül süllyeszti el egy hadviselő fél valamelyik hajóját, hogy e hadviselő fél előzetesen a támadó magánhajót megtámadta volna, és a magánhajónak fosztogatás sem állt szándékában, ezen hajó ugyanúgy kalózhajónak minősül.³⁶ Fenti érvelést támasztotta alá egyébként az 1958-as Nyílt Tengeri Konvenciót előkészítő Nemzetközi Jogi Bizottság is, amely – a dokumentum kodifikálásakor a megállapodás-tervezetben szereplő kalózkodás-definícióhoz fűzött kiegészítő magyarázatában – kifejtette, hogy a kalózkodás megvalósulásához nem szükséges az eltulajdonítási szándék (*animus furandi*), hiszen gyűlölet vagy bosszú iránti

vágy is ösztönözhet kalózkodásra, így tehát nincs szükség arra, hogy az elkövető a bűncselekmény révén gazdagodjon.³⁷

H. Lauterpacht szerint kalózkodás nem csupán erőszakos cselekmény közvetlen alkalmazásával, hanem megfélemlítés által is megvalósulhat. Ha a hajószemélyzet, vagy az utasok – annak érdekében, hogy a hajót vagy annak rakományát a saját hasznukra fordítsák – megfélemlítik a hajó kapitányát, és arra kényszerítik, hogy az eredetitől eltérő útvonalon haladjon, ugyanúgy kalózkodást követnek el, mintha egyszerűen meggyilkolnák a kapitányt, és saját maguk irányítanák tovább a hajót. Hasonlóképpen kalózhajónak kell tekinteni az olyan hajót, amely – annak érdekében, hogy a hajó rakományát, vagy az utasait elrabolja – egy másik hajót azzal fenyeget meg, hogy elsüllyeszti, ha ellenáll, hiszen az ilyen magatartás semmiben sem különbözik attól, mintha egyenesen megtámadná a hajót, esetleg el is süllyesztené, majd azután venné hatalmába a rakományt, vagy a megtámadott hajó utasait.³⁸ *H. Lauterpacht* utal arra, is, hogy a hagyományos felfogás szerint a kalózkodás megállapításához a cselekménynek nem kell befejezettnek lennie: már önmagában a támadás, illetve a kiszemelt hajó üldözése, mint kalózkodás kísérlete magvalósítja a kalózkodás bűncselekményét. Ezzel összefüggésben azonban kétségeit fejezi ki abban a tekintetben, hogy azok a magánszemélyek, akik felfegyverzett hajón közlekednek abból a feltételezett célból, hogy majd kalózcselekményeket kövessenek el, felelősségre vonhatók-e kalózkodás miatt még azelőtt, hogy bármilyen agresszív cselekményt elkövettek volna. Az elkövetés helyét illetően határozottan rögzíti, hogy a kalózkodás mindig is a nyílt tengeren bonyolódó kereskedelmi közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény volt, ezért nem lehet máshol elkövetni, csak a nyílt tengeren.³⁹

Összefoglalva tehát, *H. Lauterpacht* definíciós javaslata szerint kalózkodás alatt kell érteni a személyek vagy javak ellen a nyílt tengeren elkövetett, nem engedélyezett erőszakos cselekedeteket, függetlenül attól, hogy egy civil hajó követi-e azt el egy másik hajó ellen, vagy egy hajó fellázadt legénysége, illetve az utasok követik-e azt el a saját hajójukkal szemben.⁴⁰ Ezen utóbbi két kitételrel kapcsolatban ugyanakkor megjegyzi, hogy a legénység vagy az utasok által elkövetett egyszerű erőszakos cselekmények (*simple acts of violence*) értelemszerűen nem minősülnek kalózkodásnak, legalábbis a szó nemzetközi jogi értelmében. Az erőszakos cselekedetek csak akkor minősíthetők kalózkodásnak, ha a célja a hajónak vagy rakományának saját célokra történő átvétele.⁴¹

A KALÓZKODÁS FOGALMÁNAK KODIFIKÁCIÓJA

Az 1958. évi Nyílt Tengeri Konvenció⁴² komoly előre lépést jelentett a vonatkozó szokásjog kodifikálása terén. Emellett, témánk szempontjából kiemelendő, hogy megszületett a kalózkodás nemzetközi dokumentumban rögzített definíciója⁴³ is. A 15. Cikk az alábbiak szerint fogalmazta meg a kalózkodást:

„1. Magántulajdonban levő hajó⁴⁴ vagy magántulajdonban levő légi jármű legénysége vagy utasai által magáncélok érdekében elkövetett bármely olyan törvénytelen erőszak, feltartóztatás, vagy fosztogatás, amely:

- a) másik hajó vagy légi jármű ellen vagy a fedélzetükön levő személyek vagy javak ellen irányul a nyílt tengeren;
- b) hajó, légi jármű, személyek, vagy javak ellen irányul olyan helyen, amely egy állam joghatósága alá sem tartozik.

2. Önkéntes részvétel valamely hajó vagy légi jármű felhasználásában, ha az elkövető ismeri azokat a tényeket, amelyek a hajót vagy légi járművet kalózzjellegűvé teszik.

3. A jelen Cikk 1. és 2. bekezdésében meghatározott cselekmények elkövetésére történő felbujtás, vagy azok szándékos elősegítése.”

Fentiek mellett kalózhajónak, vagy kalóz légi járműnek tekintendő az a hajó, vagy légi jármű, amelyet, az azt tényleges ellenőrzésük alatt tartó személyek a 15. Cikkben említett valamely cselekmény elkövetésére szándékoznak felhasználni. Ugyanez vonatkozik arra a hajóra vagy légi járműre is, amelyet ilyen cselekmények elkövetésére használtak fel, mindaddig, amíg az e cselekmények elkövetésében bűnös személyek ellenőrzése alatt áll.⁴⁵

Az 1958. évi Konvenció kalózkodás-fogalma tehát az alábbi öt elemet foglalja magába:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

- 1) az elkövetett cselekménynek erőszakosnak kell lennie (mint pl. rablás, gyilkosság, testi sértés);
- 2) az elkövetésnek a nyílt tengeren (tehát az állam területi joghatósága alá tartozó szárazföldi területen, illetve parti tengeren kívül) kell történnie;
- 3) az elkövetőnek, magánhajónak, magán légi járműnek, vagy olyan (eredetileg) állami járműnek kell lennie, amely lázadás, vagy más ok miatt már nem áll annak az államnak az irányítása alatt, amelynek a tulajdonát képezi;⁴⁶
- 4) az elkövetés magáncélból történik;
- 5) legalább két jármű érintett az adott incidensben: az egyik, amelynek segítségével a bűncselekményt elkövetik, a másik pedig, amely ellen azt végrehajtják.⁴⁷ A kalózkodás körébe eső cselekményeket azonban nemcsak hajó, hanem repülőgép is elkövetheti, amennyiben a cselekmény a nyílt tengeren közlekedő valamely hajó ellen irányul.⁴⁸

Fenti elemek összessége adta tehát azt a koncepciót, amely alapján a nemzetközi jog szerint egy cselekmény kalózkodásnak minősült, szemben azokkal a bűncselekményekkel, amelyeket az adott nemzeti jogok nyilvánítottak kalózkodásnak.

Úgy gondolhatnánk, hogy a Nyílt Tengeri Konvenció megszüntette a félreértéseket a kalózkodás nemzetközi jogi megítélését illetően. Amint azonban például az Konvencióhoz fűzött magyar nyilatkozatból is kitűnik, még a csatlakozó államok sem értettek teljes mértékben egyet a kialakított rendelkezésekkel. A dokumentum megerősítésekor a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa megismételte az aláírás során tett azon nyilatkozatot, miszerint „A Magyar Népköztársaság Kormánya kijelenti, hogy a kalózkodásnak a szerződésben foglalt meghatározása ellentétben áll a jelenlegi nemzetközi joggal és nem szolgálja a nyílt tengeren való hajózás szabadságának általános érdekét.”⁴⁹

A magyar részről tett fenntartás okát megvilágíthatja az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottság szovjet tagja által a megállapodás 1956. évi tervezetéhez fűzött észrevétel, amely szerint „a kalózcselekmények elkövetését kizárólag a magánhajók által és magáncélból való elkövetésre korlátozó koncepció ellentétben áll a nemzetközi jog elméletével és gyakorlatával. Az 1937. évi Nyon-i Megállapodás rendelkezéseiben ugyanis elismerést nyert az, hogy egy kereskedelmi hajó elsüllyesztése egy tengeralattjáró által ellentétben áll a humanitás követelményeivel, és így teljes joggal minősíthető kalózcselekménynek. (...) A nemzetközi jog szakértői támogatják a Szovjetunió delegációjának azon álláspontját, miszerint a kalózkodás definícióját úgy kell kiterjeszteni, hogy az kiterjedjen a tengeren elkövetett valamennyi támadó bűncselekményre.” A szovjet állásponttal szemben viszont Nagy-Britannia képviselője a vita során kifejtette, hogy szükségtelen a kalózkodás fogalmát kiterjeszteni az állami hajókra, hiszen e cselekményeket a nemzetközi jog egyéb szabályai büntetni rendelik (ld. az agresszió vagy a béke megsértésének tilalmát). A Nyon-i Megállapodás rendelkezései nem hivatkozhatók a megfogalmazásukat szükségessé tevő körülmények nélkül. Minthogy annak idején nem volt olyan kormány, amely felelősséget vállalt volna a tengeralattjárók ilyen cselekményeiért, szükséges volt egy olyan feltételezés felállítása, miszerint e cselekményeket kalózhajók követték el. A Nyon-i Megállapodás tehát nem teremtett precedenst, és azon cselekmények, amelyek nyilvánvalóan különböznek a kalózkodástól, nem minősíthetők kalózcselekményeknek.⁵⁰

Az 1958-as Nyílt Tengeri Konvencióban megalkotott kalózkodás definíció szerint a kalózkodás magánhajó vagy magán légi jármű személyzete vagy utasai ellen követik el magáncélból (private ends). A cselekmény motivációja tehát a nemzetközi jogi értelemben vett kalózkodás egyik megkülönböztető ismérve. A politikai célból történő elkövetést ilyen módon a Konvenció megfogalmazói automatikusan kizárták a kalózkodás fogalmából. Ez a kitétel különösen fontos volt a kalózkodással kapcsolatos jog fejlődésében, mert megakadályozta azt, hogy az egyetemes joghatóságot – kalózkodásra hivatkozással – politikai célokra használják fel, lényegesen csökkentve ezzel az államközi konfliktusok lehetőségét.⁵¹

Hangsúlyozni kell azonban, hogy a „magáncél”-ból történő elkövetés, mint distinkció, komoly viták forrása mind a mai napig. Tekintettel arra, hogy a „magáncél” kifejezés tartalmát sem az 1958. évi Nyílt Tengeri Konvenció, sem az ENSZ

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

1982. évi Tengerjogi Egyezménye (UNCLOS) nem fejt ki részletesebben, a szakértői körökben létező heterogén értelmezéseknek köszönhetően maga a kalózkodás fogalom is eltérő jelentéseket kapott.

Bahar szerint az a tény, hogy a megállapodás megfogalmazói szándékosan kihagyták az „*animus furandi*”-ra történő utalást szövegből, egyértelműen arra enged következtetni, hogy a kalózkodás vonatkozásában a „magáncél” nem azonosítható az „eltulajdonítási szándék”-kal.⁵² Minthogy pedig a magáncél elméletileg bármilyen magánjellegű vágy kielégítésében megnyilvánulhat, *Goldie* joggal teszi fel azt a kérdést, hogy egy állam ellen indított „magánháború” (*private war*), amely arra indítja az egyént, hogy megtámadja egy állam kereskedelmi hajóit, magáncélnak minősíthető-e? Végeredményképpen úgy véli, hogy egy cél magánjellegűvé minősítésében lényeges szempont, hogy az ezt elérni szándékozó csoport csupán bűncselekmények közös elkövetésére jött-e létre, vagy olyan, elismert politikai csoportosulás, amely nemzetközi közjogi kötelezettségek vállalására is képes. A politikai elismertség – szerinte – annyiban lényeges, hogy ennek hiányában nem lesz olyan beazonosítható politikai képződmény, amely a nemzetközi közjog alapján felelősséget vállalna az elkövetőkért, illetve az általuk elkövetett cselekményekért. *Goldie* álláspontja tehát abban összegezhető, hogy a kalózkodás meghatározásakor a magáncél, mint megkülönböztető ismérv alkalmazása nem feltétlenül elfogadható, mert magánérdekből történik az olyan erőszakos terrorista cselekmények elkövetése (ide értve esetleg a magánháború során kifejtett erőszakot is), amelyekért egyik állam sem tehető felelőssé.⁵³

A tengeri szokásjog 1958. évi kodifikációja tehát – különös tekintettel arra, hogy csak a nyílt tengerre vonatkozott – nem hozta meg a várt eredményt, hiszen számtalan kérdést nyitva hagyott, ami további kodifikációs igényt támasztott. A technológiai fejlődésnek köszönhetően, illetve a tengerfenékből kitermelhető ásványi és egyéb nyersanyagokért folytatott küzdelem következtében a fejlettebb országok egyre inkább a gazdasági érdekszférájuk kiterjesztésére törekedtek, míg más országok a tengerfenék nemzetközi ellenőrzése mellett tették le a voksukat. A gazdasági érdekek összeütközését jelentette az is, hogy míg egyes országok a tengeri tevékenységek (pl. halászat) korlátozására törekedtek, addig más országok a szabad hajózás, és az erőforrások szabad kiaknázása elvének maradéktalan érvényesítését tűzték zászlajukra.

Szükségesnek mutatkozott tehát egy átfogó, valamennyi tengerrészre kiterjedő kodifikáció kidolgozása, amely leképezve a technológiai fejlődés eredményeit, választ ad a nyitott kérdésekre. Az ENSZ Tengerjogi Egyezményét (UNCLOS)⁵⁴ 14 évi tárgyalássorozat után 1982. december 10-én írták alá.⁵⁵ A 320 cikkből és 9 mellékletből álló dokumentum célja a vonatkozó nemzetközi szokásjog kodifikációja, valamint a korábbi, elsősorban az 1958. évi genfi tengeri konvenciók⁵⁶ egységes szerkezetbe foglalása és továbbfejlesztése volt. Az Egyezményt sokszor nevezik csomag-megállapodásnak (*package deal*) is, tekintettel az általa szabályozott kérdések sokszínűségére, a résztvevő államok számára⁵⁷, illetve a végül közös nevezőre hozott, de korábban egymással sokszor konfliktusban álló, hagyományos politikai és regionális érdekek sokaságára.⁵⁸

Témánk szempontjából azonban, így különösen a kalózkodás definiálása terén az UNCLOS nem hozott újdonságot, hiszen gyakorlatilag megismételte az 1958. évi Nyílt Tengeri Konvenció kalózkodás fogalmát.⁵⁹ Elmaradt tehát a korábban felmerült dilemmák (ld. „magáncél” körüli bizonytalanság) megoldása, ugyanakkor újabb kérdések merültek fel, megtámadva – egyebek mellett – a kalózkodás nyílt tengerre történő értelmezésének évszázados hagyományát. A nyílt tenger vs. parti tenger megkülönböztetésnek elsősorban abból a szempontból van jelentősége, hogy más jogi rezsim érvényesül egy állam területi szuverenitása alá tartozó tengerrészekben (ld. nemzeti jog), és más a nyílt tengeren (nemzetközi jog, ld. nyílt tengerek szabadsága). Az UNCLOS-szal megerősített definíció szerint is egy cselekmény kalózkodássá minősítésének feltétele, hogy azt a nyílt tengeren kövessék el. Technikailag ugyanis, ha egy támadásra egy állam területi joghatóságán belül kerül sor, ez csak abban az esetben minősül kalózkodásnak, ha az adott nemzet büntető törvénykönyve e cselekményt ilyenként definiálja. *Bahar* ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy mivel az UNCLOS

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

szerint a nyílt tenger a parttól egy meghatározott távolságra (12 tengeri mérföld) kezdődik, ugyanannak a cselekménynek eltérő minősítése akár csak néhány méteren is múlhat.⁶⁰

Az általános felfogás szerint két jármű jelenléte szükséges a kalózkodás megállapításához. *Bahar* ugyanakkor rámutat arra, hogy az 1958. évi Nyílt Tengeri Konvenció, valamint az UNCLOS kalózkodás-definíciójának második része már nem is tartalmazza a másik hajóra vagy légi járműre (*another ship or aircraft*) vonatkozó utalást.⁶¹ Álláspontja szerint a megfogalmazásnak csupán az volt a célja, hogy kizárja a személyzet vagy az utasok részéről történő egyéni bűncselekmény-elkövetést valamely másik utas, vagy a személyzet valamelyik másik tagja ellen. Ezek az egyéni bűnelkövetések ugyanis nem értendők a nemzetközi jogi értelemben vett kalózkodás fogalmába. Még a lázadás – amelyhez nem szükséges egy másik hajó jelenléte – sem minősül önmagában kalózkodásnak, pedig célja kétség kívül a hajó vezetőségének elmozdítása és a hajó feletti hatalom átvétele. A lázadók akkor válnak kalózkodókká, ha nem csupán kifejezetten a kapitány ellen lépnek fel, hanem cselekményüket a hajó ellen is elkövetik annak érdekében, hogy magát a hajót és/vagy rakományát eltulajdonítsák.⁶²

AZ IMO ÉS AZ IMB DEFINÍCIÓI

Az UNCLOS értelmezését követi a Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (International Maritime Organization - IMO) is, amikor különbséget tesz „kalózkodás” (*piracy*) és „hajók elleni fegyveres rablás” (*armed robbery against ships*) között. Míg a kalózkodással kapcsolatban az IMO egyszerűen csak utal az UNCLOS 101. cikkére, a hajók elleni fegyveres rablásnak a kalózkodáson kívüli olyan jogtalan erőszakos cselekedetet (foglyul ejtést, fosztogatást, stb.), illetve ezekkel való fenyegetést tekint, amelyet hajóval, vagy a hajó fedélzetén levő személyekkel, illetve tulajdonnal szemben követnek el magáncélból valamely állam területi vizein, szigetközi vizein vagy parti tengerén. Ugyanilyen megítélés alá esik az említett cselekményekre való felbujtás vagy a cselekmények elkövetésének szándékos elősegítése.⁶³

A nyílt tenger vs. parti tenger distinkciót különös megvilágításba helyezi az a körülmény, hogy a Nemzetközi Tengerészeti Iroda (International Maritime Bureau – IMB) szerint a Délkelet-Ázsia vizein elkövetett csaknem valamennyi – tárgyhoz tartozó – jogellenes cselekedetet a parti tengereken követik el, ezért szigorú értelemben véve ezek sem lennének kalózkodásnak minősíthetők. Saját jelentései elkészítése céljából tehát, a kalózkodás szempontjából a nyílt tenger és a parti tenger közötti különbség okozta definiálási nehézség leküzdése érdekében az IMB is kialakította a saját kalózkodás fogalmát. Ez alapján a kalózkodás körébe sorolandó a „a hajó területére lépés” (*boarding*), vagy annak megkísérlése azzal a szándékkal, hogy lopást (*theft*) vagy más bűncselekményt kövessenek el, és azzal a szándékkal, vagy képességgel, hogy ezen cselekmény végrehajtása érdekében erőszakot alkalmazzanak.”⁶⁴

Amint látható, az IMB definíciója nem utal kifejezetten a nyílt tengerre, vagyis a fogalomból nem zárja ki a parti tengeren elkövetett kalóztámadásokat sem, sőt ide kell érteni azokat a cselekményeket is, amelyeket a kikötőben horgonyzó hajók ellen követnek el. A többségi vélemény szerint azonban az IMB által használt kiterjesztett kalózkodás-fogalom, amely a hajók elleni szinte valamennyi támadást, illetve a hajó fedélzetén elkövetett csaknem valamennyi erőszakos cselekményt ebbe a körbe sorol, indokolatlan félreértésekre ad okot.⁶⁵ Ennek elkerülése érdekében az IMB a jelentéseiben megemlíti az UNCLOS 101. cikk szerinti kalózkodás definíciót is, ugyanakkor – ennek kiegészítéseként – alkalmazza „hajók elleni fegyveres rablás” fogalmát is, amelybe beleértendő mindenféle erőszakosan elkövetett jogtalan cselekedet, fogságba ejtés, vagy jogtalan eltulajdonítás, illetve ezekkel való fenyegetés, amely valamely hajó, vagy az e hajón levő személyzet, vagy tulajdon ellen irányul valamely állam e bűncselekményekre kiterjedő joghatóságán belül.⁶⁶ Megfigyelhető tehát, hogy az IMB, valamint az IMO által 2009 decembere óta használt „hajók elleni fegyveres rablás” fogalom között van eltérés, hiszen az IMB definíciója nem utal a magáncélból történő elkövetésre, valamint nem említi külön a felbujtás és a bűnsegély eseteit.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

Az IMO és az IMB által kidolgozott, „hajók elleni fegyveres rablás” terminológia kritikájaként *Beckman* megjegyzi, hogy – jóllehet a bűncselekményi kategória elnevezése kifejezetten „fegyveres rablások”-at (*armed robbery*) említi – a fogalom nyilvánvalóan magában foglalja azon erőszakos cselekményeket is, amelyeket fegyver nélkül követnek el. Ugyancsak kritika illeti a megfogalmazás azon kitételét, miszerint a cselekményt olyan területen kell elkövetni, ahol „egy államnak ezen bűncselekmények tekintetében joghatósága van” (*within a state's jurisdiction over such offences*). A megfogalmazás alapján ugyanis – *Beckman* szerint – ide érthetjük a hajón elkövetett minden olyan erőszakos cselekedetet, amely nem sorolható a kalózkodás fogalmába, függetlenül attól, hogy egy állam területi vizein, vagy a nyílt tengeren követték-e el. Úgy véli, egyértelműbb lenne, ha a megfogalmazás inkább az állam területi joghatóságára utalna.⁶⁷

NEMZETI JOGGYAKORLAT

A nemzetközi jog szerinti kalózkodás nem keverendő össze az egyes országok nemzeti joga szerinti kalózkodással. A nemzeti jogrendszerek ugyanis szűkebben és tágabban is megvonhatják az általuk kalózkodásként értelmezett, és büntetendőnek minősített cselekedeteket. Minthogy azonban egy állam a nyílt tengeren nem kényszerítheti ki a saját joghatóságát idegenekkel szemben, egy idegent a nyílt tengeren elkövetett cselekménye miatt egy másik állam csak akkor minősíthet kalóznak, ha a nemzetközi jog szerinti kalózkodás bűncselekményét követte el.⁶⁸

Az egyes nemzetek joggyakorlata a kalózcselekmények nemzeti megítélését illetően számos érdekes esetet kialakított. A XVII. század végi holland jog például kalózoknak tekintette, és halálbüntetéssel fenyegette azokat a francia *privateer*⁶⁹-eket, akik túl közel hajóztak a holland partokhoz, de azokat is kalóznak minősítették, akik hamis hajóbiztosítási papírokat használtak, illetve akik szándékosan elvágták a heringhalászok hálóját.⁷⁰

A francia jog kalózhajónak minősítette azon felfegyverzett hajókat is, amelyek békeidőben nem megfelelő okmányokkal közlekedtek, de az 1824. évi egyik brit törvény szerint azon brit személyek, akik rabszolga-kereskedelemmel⁷¹ foglalkoztak, szintén kalózkodás miatt voltak felelősségre vonhatók. Emellett, a korabeli brit büntetőjog szerint kalózkodás miatt kellett felelősségre vonni azt a személyt is, aki háború idején a tengeren segítséget vagy menedéket nyújtott a király ellenségeinek. Fentiekből következően e cselekmények egyike sem minősült a nemzetközi jog szerint kalózkodásnak.⁷²

A kalózcselekmények egyes nemzetek általi megítélésével kapcsolatban érdemes megemlíteni az 1958. december 31-én lezajlott incidenst, amely során egy guatemalai F-51 repülőgép – a korábban kiadott államelnöki utasításnak megfelelően⁷³ – fedélzeti gépágyúval rálőtt öt, a guatemalai parti vizeken tiltott halászatot folytató mexikói halászhajóra, amelyek közül egyébként egyik sem használt lobogót, így nemzetiségük megállapítása első látásra nem volt lehetséges. Az akciónak több halálos áldozata és súlyos sérültje volt. A mexikói kormány tiltakozásában kifejtette, hogy habár a guatemalai kormány számára nyilvánvalónak kellett volna lennie, hogy azok a hajók mexikói hajók voltak, az ilyen jellegű akciók egyébként is elfogadhatatlanok, még akkor is, ha a guatemalai kormánynak nincs meg a technikai háttere a parti tengeren tartózkodó hajók nemzetiségének beazonosítására, illetve az illegális cselekményeket elkövetők felelősségre vonására. A mexikói politikai vezetés visszautasította azt, hogy a kalóz kifejezést ilyen esetekre használják, mivel az általánosan elfogadott definíció szerint a kalózkodás egy másik hajó, illetve az azon tartózkodó személyek vagy javaik ellen irányul, de még a kiterjesztett értelmezés szerint is valamely hajó fellázadt személyzetének a saját hajója elleni cselekményét értik ez alatt. Mindebből következően – a mexikói értelmezés szerint – teljességgel abszurd az a guatemalai álláspont, amely kalózoknak tekinti az ország területén engedély nélkül halászatot folytató hajókat, hiszen cselekményük semmi esetre sem irányul valamely másik hajó, vagy annak személyzete ellen.⁷⁴

BEFEJEZÉS

Amint a fentiekből látható, a kalózkodás már a kezdetektől fogva büntetendő cselekménynek minősült. Széleskörű egyetértés mutatkozott abban, hogy kalózokkal szemben szigorúan fel kell lépni (ld. büntetőjogi rendelkezések, szükség esetén fegyveres erő alkalmazása), az azonban már nem volt ennyire egyértelmű, hogy kit kellett kalóznak tekinteni,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

vagyis pontosan mely cselekmények minősülnek kalózkodásnak. Ezen a ponton lényegesen eltérhettek a nemzeti szabályok, és a jogalkalmazást nagymértékben befolyásolták a különböző jogtudósok által képviselt álláspontok is.

Nagyfokú várakozás előzte tehát meg a vonatkozó jogterület nemzetközi jogi kodifikációját, amely – jóllehet komoly eredményeket tud felmutatni – számos kérdést megválaszolatlanul hagy, ily módon utat enged a sajátos jogértelmezéseknek, és a további definícióalkotásnak. Mindez nem segíti elő a napjainkban ismét elterjedt kalózkodás elleni egységes nemzetközi fellépést.

Kulcsszavak: kalóz / kalózkodás, nemzetközi jog, tenger, bűncselekmény

Key words: pirate / piracy, international law, sea, crime

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAHAR, Michael: *Attaining Optimal Deterrence at Sea: A Legal and Strategic Theory for Naval Anti-Piracy Operations*. =Vanderbilt Journal of Transnational Law, 2007. 40. évf. -pp. 1-85. – Internet: <http://ssrn.com/abstract=982679> (Letöltés: 2009. március 30.)
- BECKMAN, Robert C.: *Combating Piracy and Armed Robbery Against Ships in Southeast Asia: The Way Forward*. =Ocean Development & International Law, 2002. 33. évf. 3. szám -pp. 317–341. ISSN 1521-0642
- BISHOP, William W., Jr. (1953.): *International Law. Cases and Materials*. –Boston: Little, Brown and Company
- BRIERLY, J. L. (1963): *The Law of Nations. An introduction to the International Law of Peace*. -New York-Boston: Oxford University Press
- BYNKERSHOEK, Cornelius (2008): *Treaties on The Law of War*. -New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd. -ISBN-10 1-58477-566-1
- Code of practice for the investigation of crimes of Piracy and armed robbery against ships* – International Maritime Organization, Resolution, A 22/Res.922 (22 January 2002)
- Code of practice for the investigation of crimes of Piracy and armed robbery against ships* – International Maritime Organization, Resolution, A 26/Res.1025 (18 January 2010)
- Convention on the High Seas* (29 April 1958) – Internet: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_high_seas.pdf (Letöltés: 2009. március 1.)
- Definitions of piracy* – West of England – Internet: <http://www.westpandi.com/WestPandi/News/Piracy+-+Frequently+Asked+Questions.htm> (Letöltés: 2009. május 20.)
- EAST, Edward Hyde (1803): *A Treatise of the Pleas of the Crown*. -London: A. Strahan,
- GOLDIE, L.F.E. (1989.): *Terrorism, Piracy and the Nyon Agreements*.-In.: DINSTEIN, Yoram (szerk.): *International Law at a Time of Perplexity. Essays in Honour of Shabtai Rosenne*. -Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers (1989) – ISBN 90-247-3654-4 -pp. 225-248.
- HOLLIS, Daniel J. – ROSEN, Tatjana: *United Nations Convention on Law of the Sea (UNCLOS), 1982*. – Internet: [http://www.eoearth.org/article/United_Nations_Convention_on_Law_of_the_Sea_\(UNCLOS\)_1982](http://www.eoearth.org/article/United_Nations_Convention_on_Law_of_the_Sea_(UNCLOS)_1982) (Letöltés: 2009. március 1.)
- In re Piracy Jure Gentium* – Privy Council, [1934] AC 586 – Internet: <http://www.uniset.ca/other/cs5/1934AC586.html> (Letöltés: 2009. február 1.)
- International Treaty for the Limitation and Reduction of Naval Armament* – Internet: http://www.microworks.net/pacific/road_to_war/london_treaty.htm (Letöltés: 2009. december 10.)
- KENT, James(1826): *Commentaries on the American Law*. -New York: O. Halsted. – Internet: http://www.constitution.org/jk/jk_000.htm (Letöltés: 2009. május 20.)
- LAUTERPACHT, Elihu (szerk.)(2004): *International Law: Disputes, war and neutrality*.-Cambridge: Cambridge University Press – ISBN 0521830680
- LAUTERPACHT, Hersch (szerk.) (1955): *Oppenheim's International Law, A Treaties* – Vol. I., Peace (Eighth Edition) -Longmas: Green and Co. Inc.
- McFEE, William (1950): *The Law of the Sea*. -Philadelphia: Lippincott Company,
- MOLLOY, Charles (1744): *De Jure Maritimo et Navali: or, a Treaties of Affairs Maritime, and of Commerce*. -London, Walthoe, John,
- PHILLIPSON, Coleman (szerk.) (1916): *Wheaton's Elements of International Law*. -London: Stevens and Sons Limited, – Internet: <http://www.archive.org/stream/wheatonselements00whearich> (Letöltés: 2009. január 30.)
- Piracy and armed robbery against ships*, Report for the period 1 January – 31 December 2009 – ICC International Maritime Bureau (January 2010) – Internet: <http://www.mfa.gr/softlib/%CE%95%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1%20%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%AC%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%BF%202009%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20International%20Maritime%20Bureau%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%A0%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1.pdf> (Letöltés: 2010. március 1.), 103 p.

HADTUJOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

- Report of the International Law Commission on the Work of its Eighth Session, 23 April - 4 July 1956, Official Records of the General Assembly, Eleventh Session, Supplement No. 9 (A/3159) – In.: Yearbook of the International Law Commission, 1956, Vol. II – pp. 253-302.*
- RONZITTI, Natalino (szerk.) (1988): *The Law of Naval Warfare. A Collection of Agreements and Documents with Commentaries.* - Dordbrecht-Boston-London: Martinus Nijhoff Publishers, -ISBN: 90-247-3652-8
- SHAW, Malcolm N. (2001): *Nemzetközi jog.* -Budapest: Osiris Kiadó, -ISBN 963-379-895-7
- The Nyon Agreement, 14 September 1937. – Internet: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/335?OpenDocument> (Letöltés: 2009. december 10.)
- The United Nations Convention on the Law of the Sea (A historical perspective)* – Internet: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm#Key%20provisions (Letöltés: 2009. március 1.)
- United Nations Convention on Law of the Sea (UNCLOS), 10 December, 1982* – Internet: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm (Letöltés: 2009. március 1.)
- United States v. The Brig Malek Adhel, 43 U.S. 2 How. 210 210 (1844)* – Internet: <http://supreme.justia.com/us/43/210/case.html> (Letöltés: 2009. május 20.)
- VERRI, Pietro (1992): *Dictionary of the International Law of Armed Conflict.* -Geneva: International Committee of the Red Cross, -ISBN: 2-88145-039-3
- WHITEMAN, Marjorie M. (1965): *Digest of International Law.* -Washington, D.C.: Department of State, U.S. Government Printing Office

Egyéb internetes források:

- http://en.citizendium.org/wiki/Hostis_humani_generis
<http://www.answers.com/topic/historia-placitorum-coron>
<http://www.maritimeterrorism.com/definitions>

¹ BRIERLY, -p. 313.

² McFEE, -p. 49.

³ A hagyomány szerint a „*hostis humani generis*” kifejezést Ciceronak tulajdonítják.

⁴ McFEE, -p. 78.

⁵ BYNKERSHOEK, -p. 127. Jóllehet a kalózkodás lehetséges elkövetésének helye (ld. nyílt tenger vs. parti tenger kérdése) mindig is vita tárgyát képezte, a témában véleményt nyilvánítók között kivételesnek számít, hogy a szárazföldön történő elkövetést is kalózkodás-ként értelmezzék.

⁶ MOLLOY, -p. 56.

⁷ A korabeli Anglia büntetőjogát részletesen ismertető művet a szerző halála után és eredeti szándékával ellentétesen *Sollom Emlyn* adta ki 1736-ban, hivatkozva a mű különös jelentőségére.

⁸ In re Piracy Jure Gentium, -p. 594.

⁹ PHILLIPSON, -p. 204; valamint In re Piracy Jure Gentium, -p. 592.

¹⁰ EAST, -p. 796. A megfogalmazás kritikájaként – mintegy 130 évvel később – a brit *Privy Council* kifejtette, hogy a büntettnak minősítés révén a bűncselekmény-fogalomból kizárásra került a kalózkodás kísérletének esete, minthogy a bűncselekmények kísérlete az esetek többségében csupán vétség (*misdeemeanour*). A XVIII. század végén, illetve a XIX. század elején született, és *East* definíciójával szinte teljesen megegyező brit és skót kalózkodás-fogalmakkal kapcsolatban ugyanakkor a *Privy Council* arra is felhívta a figyelmet, hogy 1) ezek a definíciók semmi esetre sem teljesek; 2) az egyre tágabb definíciók célja a korábban nem ismert tények beillesztése; 3) a kalózkodást a *common law* szerinti bűncselekménynek tekintették, valójában azonban a korábbi brit törvények szerint a civil jog alá tartozott. Ld. In re Piracy Jure Gentium, -pp. 594-595.

¹¹ EAST, -p. 797.

¹² KENT, -pp. 183-184.

¹³ In re Piracy Jure Gentium, -p. 599.

¹⁴ In re Piracy Jure Gentium, -p. 597.

¹⁵ United States v. The Brig Malek Adhel, -p. 233.

¹⁶ PHILLIPSON, -pp. 204-205.

¹⁷ PHILLIPSON, -p. 204. Ld. még In re Piracy Jure Gentium, -p. 599.

¹⁸ McFEE, -p. 85.

¹⁹ In re Piracy Jure Gentium, -p. 599.

²⁰ In re Piracy Jure Gentium, -p. 596.

²¹ In re Piracy Jure Gentium, -p. 596.

²² Ld. Definitions of piracy

²³ A tengeralattjárók és káros gázok háborúban való alkalmazásáról (*Use of submarines and noxious gases in warfare*) szóló, 1922. február 6-án aláírt Washingtoni Egyezmény. Megemlítendő, hogy ez az Egyezmény a francia ratifikáció elmaradása miatt soha nem lépett hatályba. Ld. RONZITTI, -pp. 343-346.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

²⁴ RONZITTI, -p. 345.

²⁵ BISHOP, -p. 365.

²⁶ Az I. világháborút követően a szövetséges hatalmak felháborodása a brit-szigeteken kialakított német tengerelattjáró-blokád, valamint a német birodalom azon gyakorlata miatt, hogy az észak-atlanti térségben korlátlanul süllyesztettek el kereskedelmi hajókat (beleértve a semleges államok hajóit is), erős alapot adott azon követeléseknek, amelyek ezen hadviselési módjogon kívül helyezését (betiltását) tűzték ki célul. Különösen a brit kormány ragaszkodott egy olyan megállapodás létrehozásához, amely kimondja, hogy kalózkodásnak kell tekinteni azokat a tiszteket, akik ilyen jellegű ellenséges tevékenységben vesznek részt, még ha ezt valamely kormány utasítására teszik is. Ld. GOLDIE, -p. 241.

²⁷ Ld. International Treaty for the Limitation and Reduction of Naval Armament

²⁸ The Nyon Agreement, 14 September 1937

²⁹ Belgium, Egyiptom, Franciaország, Görögország, Jugoszlávia, Nagy Britannia, Oroszország, Románia és Törökország.

³⁰ Ma már nyilvánvaló, hogy a polgárháború ideje alatt a szemben álló felek jelentős katonai támogatást kaptak külső államoktól, amelyet ezen államok lobogója alatt közlekedő kereskedelmi hajók szállítottak. Ld. RONZITTI, -p. 491.

³¹ The Nyon Agreement, II. Cikk

³² RONZITTI, -pp. 496-497.

³³ LAUTERPACHT, E., -p. 667.

³⁴ Report of the International Law Commission on the Work of its Eighth Session, -p. 282.

³⁵ LAUTERPACHT, H., -p. 608.

³⁶ LAUTERPACHT, H., -pp. 611-612. Ehhez hasonló nézetet képvisel egyébként Verri is, aki úgy véli, hogy a tengeri hadviselés szabályai szerint a hadviselő felek valamelyikéhez tartozó bármely kereskedelmi hajó, amely anélkül, hogy előzetesen megtámadták volna, egy ellenséges hajót megtámad, kalózhajónak minősül. Ld. VERRI, -p. 86.

³⁷ Report of the International Law Commission on the Work of its Eighth Session, -p. 282.

³⁸ LAUTERPACHT, H., -p. 614.

³⁹ LAUTERPACHT, H., -p. 615.

⁴⁰ LAUTERPACHT, H., -p. 609.

⁴¹ LAUTERPACHT, H., -p. 614.

⁴² Convention on the High Seas (29 April 1958). Az 1962. szeptember 30-án hatályba lépett dokumentum része volt annak a „megállapodás-csomagnak”, amelyet az ENSZ Közgyűlés 1957. február 21-én elfogadott 1105. számú határozatával létrehívott ENSZ Tengerjogi Konferencia dolgozott ki. A Konferencián elfogadott további megállapodások: Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone (1958), Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas (1958), Convention on the Continental Shelf (1958), Optional Protocol of Signature concerning the Compulsory Settlement of Disputes (1958).

⁴³ A kalózkodás nemzetközi jogi definiálása természetesen nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a nemzetközi értelemben kalózkodásnak nem minősülő, de a joghatósággal rendelkező állam joga szerint büntetendő cselekmények miatt az adott állam illetékes hatóságai megtegyék a szükséges intézkedéseket, és az elkövetők felelősségre vonása megtörténjen.

⁴⁴ Magántulajdonban levő hajó által elkövetett cselekményeknek tekintendők a 15. Cikkben meghatározott kalózcselekmények, ha azokat olyan hadihajó, állami hajó követi el, amelyet a fellázadt legénység kerített hatalmába. (ld. 16. Cikk)

⁴⁵ Convention on the High Seas, 17. Cikk

⁴⁶ A rendelkezésekből az is egyértelműen kitűnik, hogy kalózkodást nem követhet el hadihajó (katonai légi jármű) vagy más kormányzati felügyelet alatt álló hajó (illetve légi jármű), kivéve, ha a legénység fellázadt és átvette a hajó vagy légi jármű feletti uralmat.

⁴⁷ Ez a kitétel különbözteti meg a kalózkodást (*piracy*) az eltérítéstől (*hijacking*), és választ ad arra a kérdésre is, hogy a nemzetközi jog miért nem tekinti önmagában kalózkodásnak azt az esetet, amikor az utasok átveszik a hatalmat egy hajó felett.

⁴⁸ WHITEMAN, -p. 658.

⁴⁹ Ld. 1963. évi 6. tvr. 3. §. Érdekességképpen megemlíthető, hogy hazánk kalózkodás elleni kétoldalú együttműködésre is vállalt kötelezettséget például Ukrajnával (ld. A Magyar Köztársaság és Ukrajna között a jószomszédtság és az együttműködés alapjairól Kijevben, az 1991. évi december hó 6. napján aláírt Szerződés kihirdetéséről szóló 1995. évi XLV. törvény 19. Cikkét) és Spanyolországgal (ld. A Magyar Köztársaság és a Spanyol Királyság közötti, Madridban, 1992. február 6-án aláírt, barátsági és együttműködési Szerződés kihirdetéséről szóló 1995. évi LXXX. törvény 16. Cikkét).

⁵⁰ WHITEMAN, -pp. 662-663.

⁵¹ SHAW, -p. 372.

⁵² BAHAR, -p. 33.

⁵³ GOLDIE, -pp. 235-236.

⁵⁴ United Nations Convention on Law of the Sea (UNCLOS), 10 December, 1982

⁵⁵ Az Egyezmény megszövegezésére hivatott Konferenciát 1973-ban hívták össze. A tárgyalások azonban valójában már 1968 óta folytak többé-kevésbé hivatalos keretek között. Az UNCLOS aláírásáig vezető út részleteit ld. The United Nations Convention on the Law of the Sea (A historical perspective)

⁵⁶ A megállapodásokat ld. fentebb ref. 42.

⁵⁷ A tárgyalásokban a föld valamennyi régiójából több mint 150 állam vett részt. Ld. ROSEN.

⁵⁸ Egyebek mellett – az Egyezmény által szintén szabályozott – tengerfenék rezsím kérdéséhez fűződő eltérő nemzeti érdekek akadályozták meg azt, hogy az Egyezmény hosszú éveken keresztül hatályba lépjen. Végül a tengerfenék kérdésével foglalkozó XI. fejezet

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA Attila Ferenc

tárgyában a felek külön megállapodást kötöttek, ami megnyitotta az utat az egyezmény hatályba lépése előtt is. Az Egyezmény végül 1994. november 16-án lépett hatályba.

⁵⁹ Vö. UNCLOS 101-103. Cikkek

⁶⁰ BAHAR, -p. 18.

⁶¹ Vö. Nyílt Tengeri Konvenció 15. Cikk (1) bekezdés (a) és (b) pontok, illetve UNCLOS 101. Cikk (a) bekezdés (i) és (ii) pontok.

⁶² BAHAR, -pp. 38-39.

⁶³ Code of practice for the investigation of crimes of Piracy and armed robbery against ships, -p. 4.

⁶⁴ Ld. <http://www.maritimeterrorism.com/definitions> (Letöltés: 2008. november 25.). Megjegyzendő, hogy az IMB által kialakított ezen tágabb definíciót a nemzetközi jog nem fogadja el, a megfogalmazás azonban kétség kívül hozzájárulhat egy átfogóbb kép kialakításához a tengeri bűnözésről.

⁶⁵ BECKMAN, -p. 319.

⁶⁶ Piracy and armed robbery against ships, Report for the period 1 January – 31 December 2009, -p. 4.

⁶⁷ BECKMAN, -p. 319. Megjegyzendő, hogy az IMO 2009 decemberéig az IMB-vel azonos definíciót használt a hajók elleni fegyveres rablásra. Vö. Code of practice for the investigation of crimes of Piracy and armed robbery against ships, -p. 4

⁶⁸ LAUTERPACHT, H., -p. 617.

⁶⁹ A *privateer*-ek olyan magánszemélyek voltak, akik hivatalos megbízó levél (*letter of marque*) birtokában fosztogatták az ellenséges hatalmak kereskedelmi hajóit. A *privateer*-ek alkalmazásának gyakorlata a XVII-XVIII. században elfogadott gyakorlat volt, végül az 1856-s Párizsi Nyilatkozat betiltotta a tengeri fosztogatás ezen államilag támogatott formáját.

⁷⁰ BYNKERSHOEK, -p. 131.

⁷¹ Anglia már 1807-ben megtiltotta gyarmatainak a rabszolgákkal való kereskedést.

⁷² BRIERLY, -pp. 311-312.

⁷³ A néhány nappal korábban a guatemalai újságokban hivatalos felhívás jelent meg, amely szerint az államelnök – hivatkozva a guatemalai parti tengeren engedély nélkül folytatott „kalózhálaszás” (*pirate fishing*) elterjedésére – utasította a légierőt az ún. „Drake-művelet” végrehajtására, amely szerint az F-51 repülőgéphez rendszeresített bombák, rakéták és egyéb fegyverek alkalmazásával éjjel-nappal támadni kell ezeket a kalózbándákat (*bandit pirates*). Ld. WHITEMAN, -p. 663.

⁷⁴ WHITEMAN, -pp. 663-665.

AZ AMERIKAI STRATÉGIAALKOTÁS MODELLJE

THE AMERICAN STRATEGY DEVELOPMENT MODEL

A jövő profétáinak legjobbika a múlt.
Lord Byron

A stratégiák fejlődése, változása a történelem folyamán jelentős hatással volt a mindenkori biztonsági struktúrára. E stratégiák közül kiemelt jelentőséggel bír az Amerikai Egyesült Államok mindenkori nemzeti biztonsági stratégiája, amely az elmúlt évszázadban döntően befolyásolta a globális biztonsági rendszert. Az amerikai stratégiák vizsgálatakor célszerű az amerikai szakirodalomban széles körben alkalmazott, az USA katonai intézményeiben is elfogadott meghatározásokból kiindulni. Ebben a cikkben bemutatom az amerikai stratégiaalkotás modelljének lényegét, amit egyszerűen a stratégia céljával, megvalósításának módjával és eszközeivel írhatunk le. A cikk az amerikai nemzeti biztonsági stratégiák alternatív megközelítéseinek összehasonlításával zárul.

Throughout history, development and changes of strategies have significantly influenced the prevailing security structures. Among these strategies the contemporary strategy of the United States of America is the one which decisively influenced the global security system in the last century, which obviously has enormous importance. When researching American strategies it makes sense to use a definition used in American defense policy literature and recognized by the military institutions of the USA. In this article the author presents the core of the strategy development model, which revolves around three key elements: “ends, ways, and means”. The article ends with a comparison of alternative approaches for U.S. national security strategies.

A STRATÉGIA KERETRENDSZERE

A stratégiák fejlődése, változása a történelem folyamán jelentős hatással volt a mindenkori nemzetközi biztonsági struktúrára. E stratégiák közül, kiemelt jelentőséggel bír az Amerikai Egyesült Államok stratégiája, amely az elmúlt évszázadban döntően befolyásolta a globális biztonsági rendszert. A stratégiák és katonai stratégiák vizsgálatakor fontos a stratégia fogalmának definiálása és annak tartalmi elemzése [1]. Az amerikai stratégiák vizsgálatakor célszerű az amerikai szakirodalomban széles körben alkalmazott, az Egyesült Államok katonai intézményeiben is elfogadott meghatározásokhoz közelíteni. Az amerikai katonai tanintézményekben a stratégiát koncepcionálisan úgy írják le, mint a végcél, az odavezető út, valamint a cél eléréséhez felhasznált eszközök viszonyrendszere [2]. A végcél itt a politika által meghatározott elérendő célkitűzés, az eszközök az elérhető források, az odavezető út pedig azon módszerek együttese, ahogyan a rendelkezésre álló erőforrásokat szervezik és felhasználják. Mindhárom összetevőhöz kapcsolódik egy kérdés. Mit akarunk elérni (cél)? Mivel (eszközök)? Hogyan kívánjuk a célt elérni (megvalósítás útja)?

Ez a leegyszerűsített keretrendszer különféle képpen alkalmazható. A sportból véve a példát, vizsgáljunk meg egy csapatjátékot, a futballt. A fociban a legtöbb csapat egy nagyon egyszerű és nyilvánvaló célkitűzéssel, a győzelem elérésével kezdi a játékot. Az egyszerűsítés kedvéért tegyük fel, hogy két egyenlő képességű csapat kerül szembe egymással és mindkettő nyerni akar. Nyilvánvaló, hogy mindkét csapat meghatározott erőforrásokkal – játékosok, felállítás – rendelkezik. Elsődlegesen a játékosok alapfelállításával számolunk. Számba kell még venni a játékosok – játékot befolyásoló – egyéb tulajdonságait, képességeit, úgymint gyorsaság, magasság, sebesség. A játék általánosan elfogadott és előre meghatározott szabályai nem csak egy keretnek tekinthetők, amelyben a játék folyik, hanem olyan további erőforrások-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZEGŐ László

nak is, amelyeket az edzők kihasználhatnak. A les például nem csupán azt határozza meg, hogy egy támadó játékos nem lehet közelebb az ellenfél kapujához amikor csapattársa átadja neki a labdát, hanem lehetőséget biztosít az edzőnek, hogy a lestatikát ügyesen alkalmazva, a másik csapat fölé kerekedjen. A legtöbb szabály jelentősen befolyásolja az edzőket rendelkezésre álló erőforrásaik felhasználásában. A győzelemhez elengedhetetlen, hogy egy csapat több gólt szerezzen, mint ellenfele. Ez olyan stratégiával valósítható meg, amely során az edző, mind a támadó – gólszerzésre törekvő – mind pedig a védekező – az ellenfél gólszerzését megakadályozó – játékmódot alkalmazza. A sikeres edzők megtalálják a módját, hogy milyen stratégiával ötvözzék a két játékmódot, így gyakrabban kerekednek ellenfelük fölé. Természetesen a sikeres edzők jobb „eszközöket”, játékosokat toboroznak, illetve hatékonyabb felkészítést alkalmaznak. Láthatjuk, hogy az edzők valamennyi döntése egy központi kérdéshez kapcsolódik; hogyan alkalmazzák eszközeiket a cél elérése érdekében. Ilyenformán az edző a stratégia tervezője, a csapat pedig annak végrehajtója.

NAGYSTRATÉGIA

A nemzetek a focicsapatokhoz hasonló stratégiákat alkalmaznak céljaik elérése érdekében. A játék természete és az alkalmazott stratégiák elemei jóval összetettebbek, mint a fociban, és a tétek is jóval magasabbak. Ennek következtében a hiba kockázata is jóval nagyobb. Ugyanakkor a keretrendszer, melyben próbáljuk meghatározni, hogy egy ország milyen eszközökkel, miként kívánja meghatározott céljait elérni, megegyezik a futballal. Amikor egy nemzet legmagasabb szintű stratégiájáról beszélünk, általában a nemzeti stratégia, nemzeti biztonsági stratégia, vagy nagystratégia kifejezésekkel találkozhatunk. Az utóbbi kifejezés a stratégiai tanulmányokban tükrözi egy ország nemzeti érdekei nemzetközi rendszerben történő érvényesítésének legtagabb megközelítését. Az amerikai stratégiákat vizsgálva megállapítható, hogy a három kifejezés között jelentős különbség nincs. Alapvető jellemzőjük azonban az, hogy tartalmazzák azt, hogy az Egyesült Államok és minden nemzet érdekei és értékei alapján meghatározott céljai a nemzetközi rendszerben milyen befolyásoló tényezőknek, fenyegetettségeknek és kihívásoknak van kitéve [3]. A nemzetek rendelkezésre álló eszközei a nemzeti erőforrások három, illetve négy – adott koncepciótól függő – kategóriájába sorolhatók. Ezek a politikai/diplomáciai, gazdasági, katonai és információs eszközök. Az, hogy miként csoportosítja és használja egy nemzet a nemzeti erőforrásokat, meghatározza a „hogyan”-t a nemzeti stratégiában.

Jelen írás egyik célja, hogy keretrendszert biztosítson az Egyesült Államok hidegháború utáni érdekérvényesítési módjainak elemzéséhez, értékeléséhez. Ezt az elemzést az Egyesült Államok nemzeti stratégiájának értékelésével kell kezdeni.

A hidegháború kitűnően példázza azt, hogyan alkalmazható a stratégia keretrendszere egy ország stratégiájának leírására és elemzésére. A hidegháború alatt Washington stratégiája a feltartóztatás volt [4]. Az elnevezés azt a fő célkitűzést takarta, hogy a kommunizmust fel kell tartóztatni, illetve meg kell akadályozni a szovjet ideológia terjedését és befolyási övezetének növekedését. A hidegháború korai szakaszában a stratégia George F. Kennan híres moszkvai „hosszú táv-irat”-ára támaszkodott [5]. Kennan azt írta, hogy Washington szovjet-politikája központi elemének az orosz terjeszkedési törekvések hosszú távon türelmes, de szilárd és éber feltartóztatásának kell lennie. Az értékelések szerint a stratégiának támadó és védekező elemei voltak. A defenzív célkitűzés a Szovjetunió politikai, gazdasági, és katonai befolyásának és fizikai jelenlétének feltartóztatása volt. Az offenzív célkitűzés a stabil demokráciák, piacgazdaságok fenntartásának szükségességével túltekintett Amerika hidegháborús politikájának hagyományos értelmezésén [6]. Az alapelv az volt, hogy az egészséges piacgazdaságokon alapuló demokráciák fosszák meg a Szovjetuniót attól, hogy a forradalmi ideológia magvát elvesse.

Természetesen jelen írásnak nem célja a feltartóztatás politikájának részletes elemzése, ugyanakkor szükséges megvizsgálni, hogy hogyan valósította meg Washington a fenti stratégiát. A fő célkitűzés természetesen a kommunizmus feltartóztatása volt, az eszközök pedig gazdasági, katonai, politikai, illetve diplomáciai természetűek voltak.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZEGŐ László

Gazdasági értelemben a Marshall-terv példázta legjobban azt, hogyan használta az Egyesült Államok jelentős gazdasági potenciálját stratégiája támogatására. A Marshall-terv nagy mennyiségű tőkét fektetett a lerombolt nyugat-európai gazdaságokba és segített helyreállítani azok életképességét. Ez megszüntette a kommunista ideológia erősödésének potenciális forrását, a polgárok lakhelyei elhagyásának kényszerét, valamint azt a pszichológiai nyomást, hogy nincs gazdasági esélyük a túlélésre. A Marshall Terv ezért egy kiváló példa arra, hogy miként alkalmazta az Amerikai Egyesült Államok rendelkezésre álló gazdasági eszközeit az átfogó stratégiai célkitűzések megvalósítása érdekében.

Washington katonai eszközeinek a stratégiai célok érdekében történő alkalmazására jó példa az Észak Atlanti Szerződés Szervezete, a NATO. A hidegháborúban ez a kollektív védelmi szervezet az Egyesült Államok katonai erejével biztosította a nyugat-európai társadalmak fizikai biztonságát a Szovjet fenyegetéssel szemben. A nyugat-európai államok képtelenek voltak elégséges katonai eszközöket felmutatni, mivel haderejük vagy teljesen megsemmisült, vagy kimerült a második világháború alatt, így kénytelenek voltak Washington katonai képességeire hagyatkozni. Ez különösen az amerikai nukleáris védőernyő tekintetében volt igaz az 1950-es években, amikor a hidegháború kibontakozott. Ezek alapján, a NATO-n belüli együttműködés kitűnő példája a katonai eszközök alkalmazásának mikéntjére a stratégiai célok érdekében.

Végül vizsgáljuk meg hogyan alkalmazta Washington a rendelkezésére álló politikai/diplomáciai eszközöket azzal, hogy deklarálta majd pedig megvalósította a Truman-doktrínát. A doktrína alapján az Egyesült Államok támogatta azokat az országokat, amelyek ellenállnak a kommunista mozgalmaknak. Természetesen ezt a doktrínát gazdasági és katonai eszközök is erősítették. Az a tény azonban, hogy Washington hajlandó volt politikailag nyíltan kifejezni szándékait a támogatásra, az a politikai/diplomáciai eszközök – a feltartóztatási stratégia céljai elérése érdekében történő – alkalmazásának további példája [7]. Megállapítható az is, hogy Washington a „Szabad Európa”, az Amerika Hangja rádióadások és más hasonló információs technológiák alkalmazásával már jóval az információs kor beköszöntése előtt figyelembe vette a nemzeti erőforrások információs dimenzióját. Az előbbieket összevetve tehát a Truman-doktrína a politikai/diplomáciai, valamint információs eszközök alkalmazását (is) példázta.

A HIDEGHÁBORÚ HATÁSA AZ AMERIKAI STRATÉGIAALKOTÁSRA

A hidegháború bejeződésével és a Szovjetunió szétesésével az Washingtonnak újra kellett értékelnie nemzeti stratégiáját. A sikeres feltartóztatási politikának és más tényezőknek köszönhetően kialakult nemzetközi biztonsági környezet az elmúlt 50 évben megszokott stratégiai kereteket érvénytelenítette. A feladat egy olyan nemzeti stratégia megalkotása volt, mely beazonosítja az új nemzetközi biztonsági környezet kritikus tényezőit és megfelelő célt, eszközöket és megvalósítási utat határoz meg a hidegháború utáni világ biztonságának garantálására.

A stratégiai környezet ilyen mértékű változása és átalakulása nem példa nélküli, de semmi esetre sem gyakori. A nemzetközi rendszer történelmi átalakulása inkább evolúciós természetű és nem hirtelen, illetve forradalmi jellegű változások takar. Elsőprő erejű átalakulások időszakonként bekövetkeznek és az ezeket követő, az új stratégia megalkotása alatt eltelt idő „stratégiai szünet”-nek tekinthető. Ezt az időszakot a folyamatosság és a változás egyszerre jellemzi [8].

Egy kialakuló rendszerben a befolyásoló tényezők és erők négy alap kategóriába sorolhatóak: régi, de még releváns elemek; régi és már nem releváns elemek; új és releváns elemek; új, de nem releváns elemek. A legnagyobb kihívás az új környezethez történő hatékony alkalmazkodás, hogy az ellensúlyozhassa a régi rendszer elhúzódó hatásait. A régi rendszer elemeinek túl gyors elhagyása esetén előfordulhat, hogy a régi rendszerből visszamaradó tradicionális kihívásra kell ismételten választ találni. Amennyiben nem sikerül elég gyorsan választ találni az új kihívásokra az idő előrehaladtával, akkor ezekre csak marginális hatása lesz a stratégiáknak [8]. Hogyan dolgozható ki tehát egy új nemzeti stratégia a stratégiai szünetben?

AZ AMERIKAI STRATÉGIAALKOTÁS FOLYAMATA

Először is tisztában kell lenni azzal, hogy melyek azok a jellemzők és tényezők, amelyek általánosságban fontosak egy nemzeti biztonsági stratégia kidolgozása során. Ez után következik az aktuális nemzetközi biztonsági rendszer elemzése annak érdekében, hogy a lehető legpontosabban leírjuk a környezet jellemzőit. A stratégiai elemzés azon nemzeti értékek beazonosításával kezdődik, amelyekből a nemzeti érdekeket meghatározhatjuk. A nemzeti érdekekből ezután kidolgozhatóak a nemzeti stratégiai célkitűzések. A megvédendő nemzeti érdekek meghatározása elengedhetetlen összetevője a stratégiai értékelésnek. Az értékelés a fenti érdekekre veszélyt jelentő fenyegetések és kihívások azonosításával folytatódik. Meg kell győződni arról, hogy ki, vagy mi, és milyen módon fenyegetheti az érdekeket. A fenyegetések és kihívások származhatnak a nemzetközi rendszer szereplőitől – állami vagy nem állami szereplőktől – vagy más, a rendszerben uralkodó aktuális fejleményektől, jelenségektől úgymint proliferáció, globalizáció, stb. Az amerikai nemzeti érdekeket fenyegető kihívások beazonosítása után meg kell vizsgálni, hogy az aktuális politika megfelelő-e az érdekek védelmére. A meglévő stratégia átalakítása a nemzeti érdekek védelmében az új biztonsági környezet fenyegetéseivel és kihívásaival szemben egy új stratégia kialakításának alapját képezi. Ezen belül szükséges megfogalmazni a nemzeti stratégia egyéb elemeit, azaz katonai stratégiai- és kockázatelemzést végrehajtani. A kockázatelemzés azért fontos, mert nincs olyan ország, amelyik korlátlan erőforrásokkal rendelkezne céljai eléréséhez. Ennek keretében kompromisszumokat kell kötni. A kompromisszumok kockázatot hordoznak magukban és józanul kell mérlegelni mely területen, mekkora kockázatot hajlandó egy ország vállalni.

A fenti stratégiai keretet használva vizsgálható az Amerikai Egyesült Államok stratégiaalkotási folyamata a hidegháború után. A legfontosabb kérdés az, hogy egy ország milyen szerepet kíván betölteni a nemzetközi kapcsolatok rendszerében. Az amerikai társadalomban ez a vita történelminek tekinthető. A kérdés leegyszerűsítve az izolacionista (elszigetelődő) és intervencionalista (beavatkozó) felfogás szembenállásával jellemezhető [9]. Az első felfogás szerint Washington érdekei elsődlegesen belföldiek, ezért legjobban úgy védhetők meg, ha az ország nem avatkozik nemzetközi ügyekbe. Az intervencionalista iskola ezzel szemben azt állítja, hogy Amerika érdekeit az aktív nemzetközi részvétel szolgálja. A hidegháború lezárását követő években ez a vita kiteljesedett a realista-idealista gondolkodók között. A realistákat az izolacionista (minimális beavatkozás), az idealistákat az intervencionalista gondolkodás jellemzi.

A hidegháború utáni vita során számtalan gondolat született Washington hidegháború utáni stratégiai szerepéről, amelynek mindegyike jelen cikkben értelemszerűen nem tárgyalható. Barry R. Posen és Andrew L. Ross a következők szerint határozta meg a négy általános megközelítést [10]: neo-izolacionizmus, szelektív fellépés, kooperatív biztonság, és fölény (primátus). A neo-izolacionizmus az elődöket követve úgy tartja, hogy Washingtonnak egy minimálisan aktív, főként defenzív szerepet kellene betöltenie. A szelektív fellépés az Egyesült Államok kiegyensúlyozó szerepét hangsúlyozó tradicionális realista koncepciót követi. A fölényre építő koncepció a realizmus „extrém” ágának tekinthető, amely Amerika rendkívül aktív nemzetközi szerepvállalásával tartja fenntarthatónak az amerikai dominanciát a biztonsági környezetben. A kooperatív biztonság elmélete a Wilson-i idealizmus öröksége: a nemzetközi rendszerben más szereplőkkel gyakran és közvetlenül együttműködő, rendkívül aktív Amerikát feltételez az együttműködés és stabilitás támogatása érdekében.

A Clinton-adminisztráció által jegyzett 1998. évi stratégia az aktív fellépés és bővítés (engagement and enlargement) stratégiájaként vált ismertté [11]. A dokumentum szerint szükségszerű az aktív fellépés – e szerint az Egyesült Államoknak vezető szerepet kell betöltenie a nemzetközi rendszerben, amennyiben otthon érvényesül a biztonság. A demokratikus berendezkedésű országok táborának bővítését, mint a stratégiai célkitűzések elérésének koncepcióját hirdeti. Felmerül a kérdés: milyen eszközökkel lehet elérni e célokat? A dokumentum megállapítja, hogy a komplex biztonsági környezet megköveteli a nemzeti erőforrások valamennyi eszközének integrálását a biztonsági célkitűzések elérése érde-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZEGŐ László

kében. A katonai eszközök egyedül nem elegendők, a dokumentum szerint alkalmazni kell az eszközök teljes vertikumát, beleértve a katonai, politikai, gazdasági és információs eszközöket.

A fenti példa alapján vizsgálható az Amerikai Egyesült Államok legutolsó, 2010. évi nemzeti biztonsági stratégiája [12]. Jelen cikknek nem célja az Egyesült Államok hidegháború utáni stratégiáinak elemzése, csak a stratégiaalkotási modell gyakorlati alkalmazása tetten érhetőségének bemutatása. A kérdés tehát az, hogy e stratégia hogyan jeleníti meg a nemzeti érdekeket, valamint hogyan biztosítja azok védelmét.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK 2010 ÉVI NEMZETI BIZTONSÁGI STRATÉGIÁJA

Az 1986-os Goldwater-Nichols törvény szerint az Egyesült Államok elnökének évenként nyilatkoznia kell a Nemzeti Biztonsági Stratégia végrehajtásáról. A törvénynek – az 1998 októberében megjelent, hangzatos alcímet viselő dokumentummal szemben – nincs külön megnevezése.

A stratégiában megtalálhatóak a legfontosabb elemek a XXI. század biztonságára vonatkozóan. Átfogó és részletes helyzetképet ad a stratégiai környezetről, kiemelve, hogy ismét a jelentős változások időszakát éljük hiszen az elmúlt húsz év fejlődésének következtében a globalizáció példátlanul felgyorsult, lehetővé téve a demokrácia terjedését, és a nagyhatalmak békés egymás mellett élését. Ugyanakkor a dokumentum a felgyorsult globalizációnak tulajdonít jó néhány fenyegetést is: a terrorizmust, a pusztító technológiák nehezen ellenőrizhető terjedését, a gazdasági problémákat és a klímaváltozást. A globalizáció negatív folyamatai kedvezőtlen hatással bírhatnak a gazdaság jövedelmezőségére, a szabadságra és az emberi méltóságra. A szöveg kiemeli a majd egy évtizede zajló terrorizmus elleni, nemzetközi összefogással megvalósuló küzdelem eredményeit, sajátosságait, és megerősíti az Washington eltökéltségét a harc folytatására és a globális szerepvállalásra. Alapvetésként nyilvánítja ki azonban, hogy egy nemzet sem – legyen bármilyen erős – képes önállóan választ adni a globális kihívásokra. Ennek egyenes következménye a partnerség megjelenése a stratégiai eszköztárban, melynek – a második világháború utáni időszak mintájára – fontos jellemzője az amerikai vezető szerep. E vezető szerep visszaszerzését és elfogadtatását a nemzetközi rendszer megújításával és – mivel közvetlen kapcsolat van az Egyesült Államok biztonsága, az ország versenyképessége, rugalmassága és erkölcsi példamutatása között – Amerika erejének növelésével kívánja elérni. A hiteles, univerzális értékeket tisztelő belpolitika, és a partnerek közös érdekeken, kölcsönös tiszteleten alapuló megbecsülése, mint az együttműködés hatékonyságának fokozója jelenik meg.

Szakítva a korábbi stratégiák kategorizálásával – létfonosságú érdekek, fontos nemzeti érdekek, humanitárius és egyéb érdekek –, a stratégia egyértelműen meghatározza a nemzeti érdekeket:

- az Egyesült Államok és állampolgárainak illetve szövetségesei és partnerei biztonságának védelme;
- erős, növekvő amerikai gazdaság és nyitott nemzetközi gazdasági környezet, mely lehetőséget biztosít a prosperálásra/fellendülésre;
- az univerzális/egyetemes értékek tisztelete belföldön és világszerte;
- amerikai vezető szereppel megerősített nemzetközi rend a béke és biztonság kiterjesztésére, mely lehetőséget nyújt a hatékonyabb együttműködésre a globális kihívásokkal szemben.

Mivel a dokumentum szerint az Egyesült Államok legfőbb értéke az ember, a kormányzat legfontosabb feladatának az amerikai emberek biztonságának szavatolását határozza meg.

A dokumentum, utalva arra, hogy az izolacionista politika sohasem vezette sikerre Amerikát, megkérdőjelezhetetlenül kiáll az aktív fellépés politikája mellett, melyet átfogó szerepvállalásként nevesít. Ebben a politikában fontos szerep jut a szövetségeseeknek és a XXI. század azon országainak, amelyek új erőcentrumként jelennek meg, mint például Kína, India, Oroszország. Új elemként említi a stratégia az információszerzést.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZEGŐ László

A stratégia megvalósításának eszközei felsorolásakor a stratégia átfogó kormányzati megközelítéssel készít „leltárt”: katonai, diplomáciai, gazdasági, fejlesztési, hírszerzési és kommunikációs eszközök. Emellett egyfajta idealisztikus felfogásban az amerikai nép, a magánszektor és a civil társadalom fontos szerepét emeli ki a dokumentum.

A stratégia a továbbiakban négy fő területen – biztonság, konjunktúra/gazdasági fellendülés, értékek, nemzetközi rend – határozza meg a részletes teendőket, azaz a cél elérésének „miként”-jét. A „leltár” felsorolja, hogyan erősíthető a biztonság a különböző fenyegetésekkel szemben, mi szükséges a hazai és világgazdaság prosperálásához, mi az értékek közvetítésének és érvényesülésének legjobb módja és hogyan hozható létre, illetve működtethető egy hatékony nemzetközi rendszer.

ÖSSZEZÉS

A vázolt amerikai stratégiaalkotási folyamat egyszerű és logikus cselekmények sorozata. A hidegháborús és a 2010. évi amerikai stratégia példáján keresztül láthatóak azok a konkrétumok, amelyek fontosak a stratégiaalkotás során. Az alapvető értékek, nemzeti érdekek, célkitűzések, a nemzetközi biztonsági környezet meghatározása és a kockázatelemzés megállapításai szemléletesen mutatják be a stratégiaalkotási folyamat eredményeit. Természetesen az elemzésnek nem célja, hogy választ adjon azokra a kérdésekre, hogy vajon a vizsgált dokumentum megalapozott, illetve megfelelő stratégia-e? Megfelelően azonosította-e Washington érdekeit? Választ ad-e az érdekeket fenyegető kihívásokra? Megfelelően megfogalmazza-e a célok eléréséhez felállított koncepciókat? Megfelelő arányban és mennyiségben alkalmazza-e a rendelkezésre álló eszközöket? Más szóval ad-e esélyt a biztonság szavatolására a XXI. században - ami a stratégiaalkotási folyamat központi kérdése.

Kulcsszavak: stratégia, biztonság, nemzeti érdek, eszközök,

Keywords: strategy, security, national interest, means,

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] JCS Pub 1- 02, *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*, Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 2001.(Módosítva 2010.)
- [2] JABLONSKY David, *Why Is Strategy Difficult?*, Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 1992.
- [3] GADDIS John Lewis: *What Is Grand Strategy?* Yale University, <http://www.duke.edu/web/agsp/grandstrategypaper.pdf>
- [4] KŐSZEGVÁRI Tibor, SZTERNÁK György: *Katonai stratégiák és doktrínák a hidegháború korszakában*, ZMNE Doktori Iskola 2000. -pp. 12-13.
- [5] KENNAN George F., “*The Sources of Soviet Conduct*,” reprinted in *Foreign Affairs*, Vol. 65, No. 4. 1987.
- [6] MAGYARICS Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története*. Budapest: Eötvös, 2000.
- [7] MAGYARICS Tamás: *Az Egyesült Államok története 1914–1991*. Budapest: Kossuth, 2008.
- [8] BARTHOLOMEES, J. Boone Jr.: *Guide to National Security Policy and Strategy*, U.S. Army War College, 2006. ISBN 1-58487-244-6
- [9] CERAMI Joseph R., HOLCOMB James F. Jr.: *Guide to Strategy*, U.S. Army War College 2001.
- [10] Barry R. POSEN and Andrew L. ROSS, “Competing Visions for U.S. Grand Strategy,” *International Security*, Vol. 21, No. 3 (1997) 5-53.
- [11] *A National Security Strategy for a New Century*, Washington, DC: The White House, 1998.
- [12] *A National Security Strategy*, Washington, DC, The White House, 2010.

GONDOLATOK A HATÁRELLENŐRZÉSI TECHNOLÓGIÁK FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEIRŐL

THOUGHS ON DEVELOPING OF BORDER CONTROLL TECHNOLOGIES

Napjainkban egyre nagyobb igény fogalmazódik meg a biztonságra vonatkozóan, nincs ez másként az országhatár védelmének esetében sem, hiszen egy ország lakosainak védelme már az első határátlépés során végrehajtott ellenőrzéskor megkezdődik. Az ellenőrzések végrehajtására egyre több olyan modern eszköz áll rendelkezésre, mint az ujjlenyomat azonosítók, az arc- és test hőtésképét vizsgáló berendezések, melyekkel biztonságosan kiszűrhetők azok a személyek, akik valamilyen módon fenyegetik az állampolgárok biztonságát.

These days, an ever increasing demand is being formulated concerning security. This is neither different in case of national border guarding matters, as protection of a country's citizens starts already with a control at the entry point of crossing the border. An ever increasing number of modern utensils are available for the execution of these controls, including fingerprint identifiers and equipment for examining thermal scans of face and body, to ensure secure ways for filtering out persons which may threaten in any way the safety of citizens.

Napjainkban egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a biztonságra vonatkozó intézkedések, döntések meghozatalai, olyan eszközök fejlesztése, alkalmazása, használata, melyek növelik biztonságérzetünket. A különböző eszközöket nemcsak közvetlen lakókörnyezetünkben, munkahelyünkön, szabadidős tevékenységeink során használhatjuk, hanem bizonyos eszközöket országunk védelmében is rendszerbe állíthatunk.

A biztonság fogalmának legáltalánosabb meghatározását az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi és Kulturális Szervezete (United National Educational Scientific Cultural Organisation – UNESCO) társadalomtudományi szótára tartalmazza, mely szerint: „A biztonság a fizikai veszély hiányát, vagy az e veszéllyel szembeni védelmet jelenti.”[1]

A határbiztonság olyan állapot, helyzet, amely – az ország egész területére kiterjedő – megelőző, visszatartó, szabályozó és ellenőrző jellegű komplex, kooperatív, koordinált tevékenység, intézkedés és magatartás által vagy annak következményeként jön létre, és az országra, illetve a közösségre nézve potenciális veszélyt jelentő vagy nem kívánatos személyek, tárgyak, technológiák bejutási, tartózkodási és továbbjutási esélyének szintjét jelöli meg.[2]

A 2001. szeptember 11-ei New York-i, majd az Európai Unió tagállamaiban 2004-ben Madridban és 2005-ben Londonban végrehajtott terrortámadások óta minden ország egyre nagyobb hangsúlyt fektet a terrorcselekmények megelőzésére, s ez a védelem már az országhatárokon megkezdődik. Kiemelt veszélyforrásnak tekinthető többek között a terrorizmus és az illegális migráció. Éppen ezért nem lehet figyelmen kívül hagyni az államhatárokon rendszerbe állított biztonságtechnikai eszközöket sem, amelyeknek egyre magasabb szintű követelményeknek kell megfelelniük, hiszen egyre több olyan esemény történik a világ számos pontján, melyek egyre nagyobb mértékben veszélyeztetik az adott országban élő emberek személy- és vagyonbiztonságát.

A védelem során alkalmazott hagyományos módszerek már nem tudják maradéktalanul kielégíteni az újfajta igényeket, ezért szükség van olyan új eszközök alkalmazására, mint a biometrikus azonosítók, melyek megfelelnek a mai kor követelményeinek.

Magyarország teljes jogú schengeni csatlakozása után (szárazföldi határok tekintetében a csatlakozás időpontja 2007. december 21., légi határok esetében 2008. március 30.) új típusú követelményeknek kell megfelelnie, melynek fontos

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NYÁRI Éva

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

eleme a külső határok megbízható, szigorú őrizete, melyek elérését az emberi tényezők fejlesztésén túl a technikai eszközök modernizálásával lehet maradéktalanul biztosítani.

A Schengeni Megállapodás értelmében a külső határokon szigorú ellenőrzés alá kell vonni a belépő személyeket és tárgyakat, gyors és zökkenőmentes átkelést kell biztosítani az ellenőrzés folyamán, a külső határokat csak meghatározott nyitvatartási időben a kijelölt határátkelőhelyen lehet átlépni. A személyazonosítás nemcsak az úti okmányokra terjed ki, hanem a schengeni tagállamok nemzetbiztonságát és közrendjét fenyegető veszélyek felderítésére is.

A felderítés során alkalmazott eszközök lehetnek – többek között – a biometrikus adathordozók is, melyek ismertetésével a továbbiakban foglalkozom.

BIOMETRIA

A biometria görög eredetű szó, ahol a bio az életet, a metric a mérést jelenti. Mai értelemben véve élettudományi jelenségeket ismert matematikai módszerek alkalmazásával vizsgáló interdiszciplináris tudomány[3], vagyis egyedi vonások meghatározására szolgáló eljárások összessége.

A biometria méri és rögzíti az emberek egyedi, megváltoztathatatlan fizikai, testi jellemzőit, mely adatokat az azonosítás, a hitelesítés és a személyazonosítás során lehet felhasználni.

A személyazonosítás során a rendszer azonosítja a személyt a rendelkezésre álló adatállományból, kikeresve a meg egyező adatokat. Az ellenőrzés során a rendszer a korábban rögzített egyedi minták alapján hitelesíti az adott személyt.

Biometriák lehetnek:

- ujjlenyomat;
- arc;
- fül;
- kézgeometria;
- hang;
- aláírás;
- gépelési dinamika;
- DNS minta;
- írisz és retina minta.

A biometriai azonosítás célja, az egyén saját személyi tulajdonságai alapján történő felismerése, azonosítása, vagyis az ember külső, fizikai jellemzőinek vizsgálata, mely által az egyes emberek tökéletes biztonsággal megkülönböztethetők.

Napjainkban egyre inkább elterjedtek az ujjlenyomat, az írisz és a retina vizsgálata, a fül- és tenyérgeometria, illetve az emberi test vagy az arc hőtésképeinek azonosítása, hiszen a mai modern rendszerek már nem a hagyományos, jelszavakkal, vagy kódokkal működő kártyákat használják azonosításra, hanem az ember anatómiai sajátosságait vagy viselkedési mintázatát (aláírás, járás).

E rendszerek előnye, hogy nehezen játszhatók ki, mivel az emberre jellemző adatokat nem lehet találgatással, kölcsönadással, másolással helyettesíteni, mint a mai napig használatban lévő kártyák esetében.

A következő részben a biometrikus azonosítás során használt eszközök közül a határellenőrzésben leggyakrabban alkalmazott ujjlenyomat, arc- és test hőtékép azonosítók rövid ismertetésével foglalkozom.

AZONOSÍTÁS UJJLENYOMAT ALAPJÁN

A biometrikus azonosítás módszereit a határellenőrzési tevékenységek végzése során lehet a leghatékonyabban alkalmazni, elsősorban az úti okmányok ellenőrzésekor.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NYÁRI Éva

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

Az Európai Unió tagországaiban – legelőször Németországban 2007. november elsejétől – került bevezetésre az ún. e-útlevel, amely elektronikus adatként tartalmazza a tulajdonos két mutatóujjáról levett ujjlenyomatokat, melyeket az útlevelben elhelyezett számítógépes chip tárol. Az ilyen útleveleket lehetetlen hamisítani, a chip tartalmát csak az arra jogosultak tudják leolvasni, így segítségével megakadályozható, hogy tulajdonosához külsőre hasonlító személy használja az útlevelet.[4]

Magyarországon 2009. június végétől igényelhetők az ujjlenyomatos útlevelek, melyek bevezetésével érvényesülnek a biometrikus útlevelekkel szembeni európai uniós előírások az egységes formai és biztonsági követelmények terén.

A biometrikus útlevelek bevezetésének első állomása 2006 augusztusa volt, amikor kiadásra kerültek az első olyan útlevelek, melyekben a tulajdonos arcképét, mint elsődleges biometrikus azonosítót és személyes adatait egy apró chipen tárolták. 2009 júniusában az útlevelnek már tartalmaznia kellett a tulajdonos mutatóujjainak lenyomatát is, amellyel még biztonságosabbá tehető az útlevel használata.

Az ujjlenyomat azonosítása során két fő biometriát alkalmaznak: az első a minutia, mely az ujjnyomatok rajzolatában a különböző elágazásokat, rajzolat megszakadásokat, hurkokat, kereszteződéseket és hidakat jelenti, illetve a mintázatot, mely az ujjlenyomat tipikus mintázatai, s a következő típusokba sorolhatók: sima ív, sima hurok, dupla hurok, véletlenszerű, éles ív, csigavonal.[5] E paraméterek teszik lehetővé a megbízható azonosítást. Léteznek olyan azonosítók, melyek megkülönböztetik az élő, illetve halott ujjat is.

Az ujjlenyomat egyedi és állandó, a rendelkezésre álló technika a személyek pontos azonosítására alkalmas levett ujjlenyomatuk képe alapján. 40-60 jellemző pont kerül rögzítésre, így az adatbázisban való keresés gyors és hatékony. A rendszer hátránya, hogy fizikai kontaktust igényel, melynek használata során gondot jelenthet egy apró sérülés, vagy kesztyű viselete. Előnye, hogy könnyen alkalmazható és integrálható, kisméretű és alacsony költségű.

AZONOSÍTÁS ARCKÉPFELISMERÉS ALAPJÁN

Magyarországon 2007-ben helyezték tesztüzembe az arcképfelismerő rendszert, mely megkönnyíti a határforgalom-ellenőrzést végző személyek munkáját. A rendszer jellemzői:

- 700.000 rekordot tartalmazó fénykép-adatbázis kezelése;
- a korábban készült fényképek minőségellenőrzése az arckép-azonosítás szempontjából, a nem megfelelőek és a duplikátumok kiszűrése;
- a napi gyakorlatban digitális fényképezőgéppel készített újabb arckép-fotók bevitele, minőségellenőrzése, feldolgozása, adatbázisban történő tárolása,
- arckép-keresés az arckép adatbázisban, digitális mintaarckép (fénykép, robotkép vagy grafika alapján)[6].

Az arcképfelismerő rendszer a legeredményesebben a repülőtereken alkalmazható, hiszen ezeken a helyeken nagy létszámú utazóközönséget kell ellenőrizni viszonylag rövid idő alatt. Az arcképfelismerő rendszer eredményessége az ujjlenyomat, a DNS- és fotóadatbázisok egyidejű használatával fokozható.

Az arcképfelismerő rendszer a vizsgálat során az arc körvonalainak felismerése alapján végzi az azonosítást, mely során figyelembe veszi az arc geometriai tulajdonságait úgy, mint a szemek távolságát az arc szélétől, a két szem távolságát egymástól, az orr hosszát, a száj- és a szemek szélességét, a profilt, illetve az arc thermogramját is. Az arc thermogram az arc hőterképét mutatja, melyet infrakamerával készítenek el. A rendszer 19.000 adatpont felvételével nagy pontosságú, tökéletes képet készít, mely a sötétben is kiválóan alkalmazható.

ÖSSZEFOGLALÁS

A biometrikus azonosító rendszerek alkalmazásakor az alábbi négy fő szempontot kell figyelembe venni:

1. pontosság;
2. költséghatékonyság;
3. a működés egyszerűsége;
4. zavaró használat.

A pontosságnál, a megbízhatóság mérésére kétféle mérőszámot alkalmaznak: az első a hibás elfogadás aránya, amikor a rendszer annak valószínűségét adja meg, hogy a rendszer tévesen fogadja az illetéktelen behatolót, második esetben pedig a hibás visszautasítás arányát méri fel, vagyis mennyi annak a valószínűsége, hogy egy regisztrált felhasználó kerül visszautasításra. Fő szempont továbbá a gyors és pontos azonosítás.

A költséghatékonyság vizsgálatánál meg kell említeni, annak ellenére, hogy az alkalmazott szoftverek költsége elég magas, magának az eszköznek az ára folyamatosan csökken.

Az eszközök működésének kialakításánál figyelembe vették az egyszerű és könnyű kezelhetőséget, használata nem okozzon problémát kezelője számára.

Figyelembe vették továbbá a kényelmes használatot, a bizalmat, vagyis a felhasználó milyen mértékben hiszi el, hogy a rendszer csak őt tudja felismerni és azonosítani, mennyire mondható számára biztonságosnak.[7]

Természetesen a fentebb bemutatott két biometrikus azonosító rendszeren kívül még számos eszköz áll rendelkezésre, mellyel biztonságosan és pontosan lehet az azonosításokat elvégezni.

Kulcsszavak: biometria, ujjlenyomat, biztonság, határellenőrzés

Keywords: biometry, fingerprint, security, border control

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] GÖRBE Attiláné ZÁN Krisztina: A magyarországi migráció helyzete, kezelésének feltételei és lehetőségei (doktori értekezés, ZMNE 2010., -pp 28.)
- [2] TEKE András: A veszélyek kezelése és a határbiztonság (Tanulmányok a Határellenőrzés a veszélyhelyzetek tükrében c. tudományos konferenciáról, -pp. 72.)
<http://www.pecshor.hu/periodika/2006/VI/teke.pdf> 2011.01.17.
- [3] <http://hu.wikipedia.org/wiki/Biometria> 2011.01.17.
- [4] Biometrikus azonosítás – jövő már a jelenben
<http://www.origo.hu/tudomany/20071105-biometrikus-azonositas-jovo-mar-a-jelenben.html?pldx=1> 2011.01.17.
- [5] VARGA Domonkos, OLÁH András: Biometrikus azonosító rendszerek (Híradástechnika, LIX. évfolyam, 2004/7. -pp. 40-44.)
http://www.hiradastechnika.hu/data/upload/file/2004/2004_07/HT0407-8.pdf 2011.01.17.
- [6] LIPICS László: A Stockholmi Program hatása az integrált határbiztonsági rendszerre (Hadtudomány 2010. elektronikus szám, -pp. 12-13. ISSN 1215-4121)
http://mhtt.eu/hadtudomany/2010_e_22.pdf 2011.01.17.
- [7] VARGA Domonkos, OLÁH András: Biometrikus azonosító rendszerek (Híradástechnika, LIX. évfolyam, 2004/7. -pp. 40-44.)
http://www.hiradastechnika.hu/data/upload/file/2004/2004_07/HT0407-8.pdf 2011.01.17.

THE „PÁSZTOR AFFAIR”

One of the basic tasks of a modern State is to guarantee social integration, i. e. to contribute to a civilized resolution of social conflicts. Therefore if a conflict situation is created by the dysfunctionality of a State organ's operation, this has to be considered as serious perturbation of the State's functioning. One of the most typical examples of this phenomenon was the press conference held by police colonel Dr Albert Pásztor on 30 January 2009 in connection with a series of robbery, at which he stressed ethnic aspects when speaking about the crimes committed.

As a liaison officer at the National Police Headquarters I have been dealing, as part of my job, with issues deriving from the relationship between Hungarian Roma/Gypsies¹ and the police between 2003 and 2009.

In line with the cooperation agreement between the Police and the Roma, my task was to keep contact with Roma organizations, to analyze conflicts between Roma and the police, to attract Roma youth to the police forces and, on the basis of the cooperation agreement, to manage local and regional police authorities.

During my studies at the defence and security policy major of the Zrínyi Miklós National Defence University (ZMNE), I got aware that it would be worth examining the situation of the Roma ethnicity within the European Union, and particularly in Hungary, as well as to study in details its security policy and law enforcement implications. I set the objective to research and scientifically study this topic within my doctoral studies at the Military Science PhD School of the ZMNE. This article is part of this effort.

INTRODUCTION

At the press conference held on 29 January 2009 in Miskolc on unveiling a series of thefts and robbery, he stated: street robbers have attacked during the past 2 months several passers-by. They took bags, mobile phones and wallets from the victims. *“My colleagues had to take measures in 8 such street attacks”* – announced at a Friday morning press conference Albert Pásztor, Chief of the Miskolc Police. *“Passers-by were attacked in bus stops and on the pavement. Criminals also used violence in many of the cases. Some of the victims were hit by hand, others by a stick. My colleagues detained 11 criminals, most of them in their twenties. We can state that perpetrators of such public area robberies, which are violent ones, are Gypsies. In fact, I have to say that in Miskolc, Hungarians may only rob banks or gas stations, while all other robberies are committed by them”*².

It was not the first time dr Albert Pásztor made such announcements, although not in public. That is proved by the declaration of Miskolc local government representatives made to the newspaper *Heti Válasz*: the police chief started his speech several times during the last year, for example at a session of the legal committee with the following words: *“I will tell, even if it will cost me my job, that...”* and continuing with describing to the representatives crimes committed by Gypsies and the difficulties of everyday coexistence.³

¹ Gypsies have been more and more frequently referred to in specialist literature as well as in everyday life as “Roma minority” or “Roma population”. In this study, I use both the “Roma” and the “Gypsy” terms.

² <http://index.hu/belfold/cigbun090130/>

³ <http://hetivalasz.hu/reflektor/vastaps-21305/>

HADTUJOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BERÉTI László, SZENDREI János

REACTIONS-COUNTERACTIONS

Upon an initiative by dr. Tibor Draskovics, Minister for Justice and Law Enforcement, the national police chief, József Bencze ordered to carry out a prompt investigation related to the declarations of Albert Pásztor at the press conference. Simultaneously, he ordered to deploy him to another position for the time of the investigation.

On Saturday, 31 January 2009, Sándor Káli, the mayor of Miskolc city, belonging to the MSZP political party held a press conference⁴: *“I asked for an appointment with Minister Tibor Draskovics, at our meeting on Monday both the Head of the National Police Headquarters and the County Police will be present”* – said the mayor. According to Káli, the Roma issue is not specific to Miskolc, this has become *“a crucial question in North Eastern and Southern Hungary”*. According to the mayor, Albert Pásztor announced facts and data, he should be supported rather than dismissed. By the way, Pásztor participated at today’s general assembly aimed at renewing mandates of the socialists of Borsod County, where, as one of our local sources say, he had long discussions with the county’s MSZP leaders who also support that he keeps his position.

Miskolc members of the SZDSZ party have a similar opinion: in their letter addressed to the Minister of Justice they write: *Liberals from Miskolc were shocked to learn about the dismissal of Albert Pásztor. We know the work of the police chief, we respect his correct and honest way of thinking, pursuing to solve, rather than to hide a problem. The chief have talked several times about criminal attitudes in Miskolc, their social background, but unfortunately in today’s hypocrite world he did not receive much feedback or help from those who judge them now. The step of the Minister only contributes to the strengthening of extremist attitude, instead of helping the dialogue that Albert Pásztor intended to strengthen through his work.*⁵

The Gypsy voivod⁶ (leader) Attila Lakatos supported the Miskolc chief of police and declared that he was extremely upset about what happened with Albert Pásztor. *“We are talking about a man who sacrificed his life for police work, carried out his tasks with integrity and honour, he should not have been suspended, this should not have been done with the police chief of Miskolc, because he only communicated facts, this had not been a manifestation of racism.”*⁷

Interestingly, the Miskolc fraction of Fidesz-KDNP and that of SZDSZ which hardly ever agree politically, concerted with the mayor and did not deem the words of Pásztor concerning such interpretation of criminal habits shall be condemned. Evaluating this affair deeply divided Hungarian society. In Miskolc, political forces of whom no-one would have thought that they would appear in public in favour of the same matter, organized a joint sympathy protest. Members of the later forbidden Hungarian Guard which openly speaks about Gypsy criminality with an intimidating outlook and ideology and of the National Protection Force demonstrated together with local politicians of the MSZP, Fidesz and SZDSZ and their adepts.

According to other opinions, considering the events from the Romas’ point of view, this day (the sympathy protest) made a game of Hungarian democracy.

While some stated Albert Pásztor was communicating facts and data (*“Albert Pásztor did nothing but to express facts well known to the inhabitants and the leaders of the city. He named those phenomena that citizens of Miskolc themselves experience day by day”* – wrote for example Géza Pongó, secretary-general of the Independent Police Trade

⁴ <http://index.hu/belfold/msk0131/>

⁵ The letter of Ildikó T. Asztalos, president of the Miskolc branch of SZDSZ <http://hetivalasz.hu/itthon/az-szdsz-is-kiall-a-miskolci-rendorkapitany-mellett-21221/>

⁶ I believe that those persons who consider themselves as voivod ought to read the Constitution and the law on minorities which accurately regulate the protection of minorities. Such a title does not exist in Hungarian law and it is not known who authorized them to express themselves on behalf of Gypsies

⁷ <http://kuruc.info/r/35/34354/>

Union in the Union's communiqué), others like experts of legal defence, some lawyers and the National Association of Roma Policemen have another view on this situation.

POSITION OF THE NATIONAL POLICE HEADQUARTERS (ORFK)

„The Department for Control of the National Police Headquarters (ORFK) found out that the police chief did not impeach any legal regulations, but his declaration can produce generalizations. Even from a declaration communicating facts one can draw unjustified consequences or generalization, given that a short media appearance is not in all cases suitable for giving information on all the aspects of a certain state of play. Taking into consideration the above, the chief of the national police admonished the chief of the city police and warned him to respect the rules of in the future. Albert Pásztor accepted this – writes the communication of the ORFK.”⁸

If we examine the background of the retreat of the minister, we can affirm that there are some simple political facts: the MSZP organization which rose up against him is one of the largest in the country. Probably this fact was considered, although not only local Socialists and liberal democrats, but also the opposition and Attila Lakatos, Gypsy voivod of Borsod County supported the police chief of Miskolc.

Questions remained without answer:

Did dr. Albert Pásztor really say the truth at his press conference on 29 January 2009? Have experts providing legal defence or journalists asked dr. Tibor Draskovics, ex-minister of justice or dr. József Bencze, ex-chief of the ORFK if it has undoubtedly been proven that in Miskolc in December 2008 and January 2009 only Hungarians with Roma origins robbed Hungarians who are not Roma? Or maybe not? Did the fact finding mission of the ORFK cover these circumstances?

CONCLUSION

At last, the “Pásztor affair” has ended when the national police chief replaced in his position the police captain of Miskolc, upon a pressure by society and politics, there were no criminal procedure launched against him and his disciplinary procedure ended with an admonition.

In my opinion, this case has to be regarded as an ethnic and value based conflict involving many people and dividing society, in which, from liberty of expression (freedom of speech) through professional conduct rules till regulations in force concerning handling personal data on ethnicity, several conduct rules of our legal system were confronted with each other in a way that the responsibility of the person who was at the origin of the events was understated, according to my point of view, in order to calm public opinion down.

Keywords: Roma criminality, dr. Albert Pásztor, conflict, police

⁸ <http://www.stop.hu/articles/article.php?id=446153>

KÖZÉP-EURÓPA KÍSÉRTETE

THE GHOST OF CENTRAL EUROPE

Közép-Európa eszméje egyike lett azon kísérteteknek, amelyek az 1980-as években bejárták egész Európát. Sokan lelkesedtek újbóli előbukkanásán a majdnem-elfelejtettségéből, mások értetlenül szemlélték, s megint mások elutasították. Ebben a cikkben azokra a kérdésekre keresem a választ, hogy mégis milyen körülmények, történések játszottak közre ahhoz, hogy igazán nem tudott a valóságban ez a fajta elképzelés megvalósulni.

The notion of Central Europe became one of the ghosts that haunted the whole of Europe in the 1980s. Many were enthusiastic about its reappearance from oblivion forever, others were puzzled to visualise, some others refused it. In my essay I will try to respond the questions what were the circumstances like, what kind of events took place so that this kind of concept could not be indeed implemented in reality.

ÚJRAÉLESZTÉS

Mind Közép-Európában, mind pedig Nyugaton széles körű viták indultak el a politikai és *kulturális identitások* definícióinak és kialakulásainak összetett problémáiról. Ezen írás arra törekszik, hogy felsorakoztasson néhány érvet az e vitában elhangzó gondolatok közül. A bevezető rész kontinensünk meghatározásairól szól, arról, hogy Európa miben és miért különbözik Oroszországtól és Amerikától, ilyen értelemben része Közép-Európa a szélesebb európai küzdőtérnek, s milyen - hosszabb távra szóló - értelme lehet a közép-európaiságnak.

Európa nem egy homogén egészet képező földrész, az itt található országok többnyelvűek, és mindegyiküknek külön történelme van. A 90-es évek elején került sor a Visegrádi Négyek felsőszintű vezetőinek első találkozására. A tagországok egyfajta új reményt láttak egy modern közép-európai gazdasági, politikai együttműködésre. Ez a tény meglepetést okozott mind Nyugatnak és Oroszországnak egyaránt. Közép-Európa, ez a „mostoha” földrajzi egység, igazából sok sikert nem „könyvelhet el” magának. Köztudottan Európa nyugati felén még mindig jobb az életszínvonal, magasabb szinten teljesít a gazdaság, és többet tudnak fordítani a kutatásra, és fejlesztésre. Az uniós négy alapelv közül kettő, a személyek és az áruk szabad áramlása Európa ezen övezetében meglehetősen nehéz, mivel hiányzik a tényleges kapcsolatokhoz elengedhetetlenül szükséges korszerű infrastruktúra, autópályák, vasutak megléte. A szóban forgó országok között, nagyon sok olyan terület van, ahol kölcsönös előnyökön alapuló gazdasági együttműködésre lenne lehetőség. Az utóbbi időben a „parázson” tartott kapcsolatok „felhevítése” lenne szükséges, hosszútávon a lehetőségek bőséges tárházát nyitná meg előttük.

A „visegrádi országok” összefogása az Európai Unión belül nagyobb súlyt képezne, mint egymagában egy ország. Ebben az összefüggésben nemcsak tízmilliók nemzetként tudnánk érdekeinket képviselni, hanem a többi három országgal együtt.

A Közép-Európa fogalom meghatározása: „Közép-Európa” rendszeresen használjuk a mindennapi életben és tudományos szövegekben is. A mindennapi életben azonban könnyen zavarba jövünk, ha rákérdezőnk fogalmaink pontos jelentésére,... levonhatjuk azt a következtetést, hogy a földrajzi vidékek, tájak és régiók mindig aszerint határolódnak el és manifesztálódnak, hogy az emberek, akik bennük élnek, milyen módon konstituálják őket -- másfelől viszont ez persze nem teszi érvénytelenné, hogy a földrajzi viszonyok már önmagukban véve objektív adottságok, melyektől a köztük élő emberek semmiképpen sem tudnak eltekinteni.” (1)

Európában a 16. századra, a nagy földrajzi felfedezéseket követően, ugyanis *gyökeres változások* következtek be a kontinens két fele között. Az Elbától keletre fekvő területek (általánosabban Kelet-Európa), közöttük Magyarország kimaradtak a földrajzi felfedezések előnyeiből. Ugyanakkor sajátos úton történő fejlődés következett be, a demokratizmus ügyében is. "A Rajnától keletre eső összes ország-ez vonatkozik Oroszországra is, mely egyébként nem tartozik bele az egész közép-kelet európai komplexumba-a demokratikus eszmék rendszerét készen kapta, előbb mintsem saját társadalmuk belső fejlődése és szükségletei ezeket a változásokat organikusán megérlelhették volna". (Bibó István, 1986:330.) Míg a változások Nyugat-Európában a feudalizmus fokozatos leépülését, és egy új, fejlettebb társadalmi gazdasági alakulat, a tőkés rendszer kiépülését, s nem utolsósorban a gazdasági modernizáció kezdeteit jelentette, addig Kelet-Európában megrekedtek az addigi modernizációs folyamatok, az Elbán inneni területek kikerültek a korábbi viszonylag egységes és töretlen gazdasági-társadalmi folyamatok fő áramából, a sok tekintetben Nyugat-Euróához hasonlítható korábbi fejlődés megakadt, a feudalizmus újfent megerősödött. Kelet-Európa kiterjedt területei, részben az új európai munkamegosztás által ráhárított szerep miatt, az iparosodó Nyugat nyersanyagszállítójává, mezőgazdasági termékek, mindenekelőtt gabonaexportőrre – Európán belül gazdaságilag kvázi gyarmati szerepkört játszó tényezőjévé vált. A XIX. század utolsó évtizedére ezen országokban - Magyarországon is- kialakult a tőkés termelési mód. Az I. világháborút követő „békeszerződések” igazságtalan volta magában hordozta egy újabb világégés lehetőségét. "Közép-Európában a Habsburg Birodalom összeomlása kritikus úrt hagyott maga után, amelyet a kisantant képtelen volt betölteni, a szervezet csak Magyarországgal tudott fellépni." (Borsody István, 1998:27.) Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az „Új Magyarország” szomszédjai vállán is nagy felelősség volt a kialakult békétlen helyzet miatt. Először is szenvedélyes nacionalizmusuktól hajtva Magyarországtól etnikai szempontból jogosulatlanul vettek el területeket, és ezáltal a magyar kisebbségek széles rétegeire terjesztették ki uralmukat. Gyakorlatilag ugyanazt a hátrányosan megkülönböztető politikát folytatták, mint korábban a magyar államhatalom velük szemben gyakorolt. Közép-Európa tragédiájáról így ír Borsody István:..."a gazdasági elnyomásnál vagy a társadalmi lázadásnál sokkal fontosabb szerepük volt a nacionalista konfliktusoknak abban, hogy Kelet-Európa először a náci, majd a kommunisták fennhatósága alatt önkényuralomba süllyedt". (1998:11.)

Azok, akik Oroszország/Szovjetunió európaisága mellett törnek lándzsát, Oroszország helyzetének meghatározásában a hangsúlyt inkább a jelenkori politikai tényezők tagadására helyezik, melyeket az Oroszországot Európából kizáró döntés kulcsfontosságú momentumának tartanak, azt feltételezve ezáltal, hogy esetleges politikailag meghatározott (s így feltételezhetően politikai szempontból megfordítható) jelenséggel van dolgunk. Szeretném előrebecsítani, hogy az orosz kultúrának kétségkívül voltak európai elemei, s értékekkel és eszmékkel gazdagította Európát, valamint hogy egyes orosz emberek valóban lehetnek európeerek, de Oroszország maga nem volt része az európai kulturális fejlődés folyamatának, s az orosz forradalommal és annak következményeivel még inkább kizárta magát belőle.

HÁBORÚS PUSZTÍTÁSOK, EURÓPAI GONDOLATOK

Akik ebben az időszakban (1945.) katonaként részt vettek a pusztító II. Világháborúban, vagy egyszerű polgárként átutazva a vén kontinenst, meggyőződhetnek a lepusztult városok rémisztő „élményéről”. Az „utazó” láthatta az éhező, mindenükből kifosztott embertársait az új/régi hazát kereső, rongyokban takaródzó embereket, megismerhette a nélkülözést és a szegénységet. A háború friss emléke Európa népeit arra sarkallta, hogy újra gondolják, megfogalmazzák a „hogyan tovább?” kérdésre a választ. A II. Világháborút megelőzően a 16. századtól kezdve is voltak különböző teóriák, Európa egységesítése irányában. Churchill elképzelései között is szerepelt az „Európai Egyesült Államok” mint egy nemzeteken átívelő államforma. A szabad Európának tudomásul kellett venni, hogy legjobban a *föderális* alapokon álló integrálódó Európa adhatja meg a béke biztonságát, hisz a nacionalista villongások már „bizonyították”, hogy nem alkalmasak erre.

A háború után minden ember számára nyilvánvalóvá vált, hogy egy új Status quo alakul ki Európában. "Az öreg kontinens két hatalmi tömbre szakadt: keleten a Szovjetunió szerezte meg a kulcsszerepet (célul tűzve ki az általa ellenőrzött államokba a kommunista hatalomátvétel előmozdítását), míg nyugaton szabad, demokratikus államok (Franciaország, Benelux államok stb.) halmaza alakult ki." (Ács Miklós, Farkas Andrea /szerk./ 2000:459.)

Az európai felfogásban a hatalom kulcsfontosságú eleme, hogy azt meg kell osztani, hogy egyetlen uralkodó számára sem nyílhat meg minden politikai, jogi, gazdasági és vallási hatalom egyidejű birtoklásának a lehetősége. A hatalom legitimitációja hasonlóképpen megosztott.

VÁLTOZÁSOK KORA

Ha a változás fogalmát vesszük szemügyre, akkor egy újabb különbség fedezhető fel az értékrendszerek tekintetében. Az európai hagyományba az a feltételezés épült be, hogy a meglévő rendelkezéseken lehet javítani, hogy a változás üdvözlendő folyamat, még ha nem is kedvez mindenkinek egyformán. Ez olyan dinamizmust kölcsönzött az európai hagyománynak, mely bár nem zárta ki a nagyobb megrázkódtatásokat, mégis a múlt öröksége által megszabott mederben zajló változások egyenes vonalú koncepciója felé tartott. A szabályozott átalakítás, melynek során kellő tiszteletet tanúsítanak a múlt iránt, a biztosítéka annak, hogy a változás révén javulás fog bekövetkezni. Ez a különböző egyéni és csoportos viselkedési módokat szükségszerűen olyan irányban befolyásolta, hogy a különböző egyének, illetve csoportok a változásokat elfogadják, azok bekövetkeztével számoljanak, hogy tekintettel legyenek az indokolt változtatások korlátaira. Ebből az következik, hogy az európai kulturális értékrendszer teret biztosít a kísérletezésnek és az újításnak, és, hogy ezen *értékrendszer* alapján a tévedés megengedhető.

Az orosz kultúrában mindezek a területeken egészen más minőségű elfogadhatónak. A változásra inkább úgy tekintenek, mint valami katasztrófára, az elfogadható változások határai minőségileg szűkebbek, a társadalom kevésbé képes a változásokat megérteni, melyek így a félelem forrásává válnak. Oroszország és a Szovjetunió XX. századi politikai gyakorlata csak megerősítette ezt a gondolkodásmódot. „Az Európa egységével és régióival foglalkozó munkák közül kiemelkedik Oscar Halecki 1950-ben, már amerikai emigrációban írt és publikált tipológiája. A lengyel történész ebben fenntartotta, sőt a második világháború utáni szovjet terjeszkedés miatt a korábnál is erősebb érzelmi töltettel hangoztatta régi tézisének, mely szerint a cári Oroszország lényegét tekintve nem európai, hanem „eurázsiai” hatalom, ezért Európa határai a mindenkor Orosz Birodalom, illetve a Szovjetunió nyugati határáig terjednek.”(2)

Összefoglalva: az európaiak a változásokat a helyeslés és bosszúság keverékével szemlélik- ez utóbbi akkor következik be, ha azok érdekeik ellenében történnek-, és arra számítanak, hogy irányukat valamiképp majd ellenőrizni tudják. Szovjet-Oroszországban nem ez a helyzet alakult ki, itt ugyanez a jelenség, egyéneknek és különböző társadalmi csoportoknak köszönhető.

AZ ÉRTÉKEK SOKFÉLESÉGE

Az állam feladata az, hogy védőkeretül szolgáljon, hogy megakadályozza a társadalom különböző csoportjainak kizárólagos (despotikus) hatalmi helyzetbe kerülését. Az európai hagyomány ilyen értelmezésében kulcsfontosságú egyrészt annak az elfogadása, hogy a döntések meghozatalakor egymással versengő, egymást átfedő kritériumok érvényesülhessenek, másrészt hogy a különböző problémák megoldásakor nem lehet egy, mindent átfogó racionalitásra hagyatkozni. (Ennek persze az a következménye, hogy a körülményektől függően ezekre egymással ellentétes, mégis helyes megoldásokat lehet találni.) Ebből következően Európa kialakította az értékrendszerek és hatalmi szabályok sokféleségét, beleértve a nagyon különböző és egymással ellentétes kritériumok egyenlő értékelését.

- *európaiság eszméje,*
- *jogállamiság,*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

PRUKNER Attila

- az állampolgári öngondoskodás,
- szubszidiaritás
- decentralizáció,
- szabadság,
- egyenlőség
- szolidaritás, föderalizmus,
- nemzeti önbecsülés
- más nemzetek értékeinek reális szemléletére nevelés

Amennyiben az érvek állandóan új és új környezetben merülnek fel (és így a vita komolyságának megőrzése érdekében fontos biztosítani az utópisták és dogmatikusok – bármilyen irányzathoz is legyenek sorolhatók – nézeteinek nyilvánosságát), melyben egyetlen egyén vagy csoport sem tehet szert szellemi monopóliumra, melyben minden szinten feszültség érezhető. A vita köré épült intézményi kereteknek pedig védelmezői, illetve közvetítői szerepe van. „Gyakran megfedelkezhetünk a tényről, miszerint Oroszországot sorozatos támadások érték nyugatról, miközben ő maga sosem indított háborút Európa ellen. Igaz, hogy 1941-ben Párizst, majd pedig 1945-ben Berlint és Bécset is elfoglalták az orosz csapatok, de mindkét esetben egy hosszú, védekező jellegű háború eredményeként jutottak be a kontinens szívébe.” (A. J. P. Taylor, 1999:328.) Az orosz hagyomány-vezérlő elve a hatalom végsőkig való növelése és központosítása, legyen szó akár a politikai, a gazdasági, a társadalmi, a jogi vagy az esztétikai szféráról. A cári idők óta csak annyi változás történt, hogy megváltozott a hatalom eszkatológiája, finomodtak a módszerei. E tekintetben azonban minőségi változásról nemigen beszélhetünk. Az uralkodó az egyénhez viszonyítva mindenben magasabb szintű tudással rendelkezik. Ezzel persze nem azt akarom állítani, hogy minden döntés minden körülmények közt az előbb meghatározott hatalmi szempont alapján történik, csak azt, hogy ezen szempont érvényesítése a döntések során általános irányvonalként, nagyjából elfogadott keretként jelentkezik.

Ugyanakkor pedig magával hozta a változás és az újítás gondolatát, amely végső soron a rendszer eredeti vallásos alapjának a megkérdőjelezéséhez vezetett.

A gépies tanulásról a fogalmi rendszerezésre való áttérés kulcsfontosságú lépés volt, mert ez vezetett az autonóm tudományos szféra kialakulásához, azaz a vallási szempontoktól és így az egyházi ellenőrzéstől független, autonóm tudományos törvények és kritériumok létrejöttéhez. Az eredmény a megismerés és a megismerés feladatainak, céljainak, igazolási eljárásainak az elvilágiasodása és más szférák emancipálódása volt. A tudást többé már nem lehetett a vallás szolgálatára vagy legitimálására használni anélkül, hogy azt kritikai megjegyzés ne érje. Mindez segítette a világi értelmiség kialakulását, növelte az egyén hatalmát, s lehetőséget teremtett arra, hogy intellektuális tekintélyt ne lehessen külső, nem szellemi szempontok alapján szerezni. Senki sem állíthatja, hogy ez nehézségektől mentes folyamat volt - Kopernikusznak és Galileinek egyaránt küzdenie kellett az egyház azon képviselőivel, akik az egyház hatalmára, státusára és tekintélyére nézve veszélyesnek látták eszméiket. Oroszországban viszont el sem indult ez a folyamat. A tudományos szféra a XIX. századig nem tett szert autonómiára a független kutatás és az autonóm értelmiség mindig is gyengébb volt, mint Nyugaton, és ennek megfelelően az államtól való függése is sokkal nagyobb mértékű maradt.

OROSZORSZÁGI VISSZATEKINTÉS

Gyakorlatilag a tudományos autonómiához hasonlóan fejlődött ki az önálló, ellenőrzéstől mentes nyelvi szféra is. Az írnivalvasni tudás elterjedése, amelyet a nyomtatás forradalma is segített, fokozatosan aláásta az uralkodó és az egyház nyelvi monopóliumait. Ebben az összefüggésben a reformáció által elindított szellemi forradalom döntő jelentőségű volt. A XVIII. századra a köznyelv ellenőrzése teljes egészében kicsúszott az egyház és az állam kezéből, annak ellenére,

hogy mindkét hatalmi központ utóvédharcokat folytatott ebbéli hatalma megőrzése érdekében. E fejlődésen nyilvánvalóan óriásit lendített a saját gazdasági alappal rendelkező és csak részben ellenőrzött városi népesség jelenléte. Kulcsfontosságú volt a jogok kölcsönösségének az elve, amely szerint az uralkodónak kötelességei voltak az alattvalóival szemben, és hogy ezzel együtt jelen volt e kötelességek teljesítésének a biztosítását szolgáló független jogi szféra is. E jellemzők kapcsán figyelmet érdemel, hogy a sokat becsmérelt feudalizmus is elősegítette ezen elv intézményesülését, mégpedig annyiban, hogy az egyszerre jogi és politikai egyezkedést jelentő hűbéri szerződés világosan megjelenített két, jogokkal kölcsönösen felruházott felet. A gyakorlati megvalósítás nehézségeinek a tényét (például a Magna Charta esetében) pedig nem lehet az elv érvény- tétlenségeként értékelni. A független városoknak pedig jelentős szerepük volt a piacok, a gazdasági ügyletek autonómiájának a védelmében és elősegítésében is, a pénzügyek irányítását szolgáló eljárások, módszerek kifejlesztésében, a szaktudás felosztásában és egy olyan gazdasági növekedési koncepció megjelenésében is, amelynek magyarázatában az uralkodó jóindulata vagy az isteni gondviselés már nem szerepelt tényezőként. Az orosz várost, mint az autonómia központját - különösen ha figyelembe vesszük Rettegett Iván azon tettét, hogy Novgorodot 1580-ban tudatosan elpusztította - szisztematikusan elnyomták, és beillesztették a hatalom orosz gondolkodás szerint kialakított rendszerébe.

EURÓPA VONZÁSÁBAN

Oroszország hovatarozása ügyében, úgy 70-80 évvel ezelőtt az értelmiség körében két irányzat állt egymással szemben, az egyik az oroszbarát későbbiekben (szlavofilek) a másikkal pedig az un. volterianusok (nyugatosok). „A nyugatosok ezt tanították: kultúránk alapjai szerint, mi is európaiak vagyunk, csak történelmi korunkat tekintve fiatalabbak, ezért is kell-elsajátítva a civilizációjuk gyümölcseit-azt az utat követnünk, amit a mi idősebb kulturális fivéreink, a nyugat-európaiak bejártak. Igen ám, vették ellen a szlavofilek ugyan európaiak vagyunk,de keletiek, megvannak a saját életelveink,amelyeket saját erőnkkel, nem pedig Nyugat-Európa pórázásra kötvé kell kidolgoznunk.”(V. Klucsevszkij, 2004:68.) Európával kapcsolatosan lényeges megismerni az alábbi következtetéseket.

Az európai állam szabályozó szerepe valahol a teljes társadalmi autonómia és a totális állami ellenőrzés között helyezhető el. Egy szóval kifejezve: az európai hagyomány etatista. E hagyomány szerint az állam bizonyos dolgokat az egyéneknél vagy csoportoknál jobban lát, másokat viszont nem. A XX. században az állam szerepének a folyamatos növekedése, majd az utóbbi időben az erre való reakció volt megfigyelhető. Mindenesetre állandó, hol nyílt, hol kevésbé nyílt vita folyik arról, hogy meddig terjedhet az állam vagy a társadalom hatalma. E tekintetben Oroszország és Európa ellentéte megint csak egyértelmű. A XIX. században a cár és trónjának követelői nem arra törekedtek, hogy az állam egyének fölötti hatalmát csökkentsék, mint ahogy ez nagy vonalakban, Európában meg is történt, hanem hogy az egyeduralmat megtartva egy magasabb rendű világnézet segítségével jobban uralkodhassanak. A XIX. és XX. századi orosz értelmiség egységesen megvetette a liberális értékeket, és ijedten anarchiának látta az európai változatosságot. Szolzszenyicin nyugatellenessége egyértelműen a XIX. századi orosz utazók kritikájára vezethető vissza, akik többnyire megrémültek az Európában látottaktól. Nyikolaj Berjagyev is ezt az álláspontot támasztja alá: „Oroszország szellemi erői nem váltak még az európai emberiség immanens elemeivé. A nyugati kultúrember számára Oroszország még mindig a minden ízében transzcendens, afféle idegen, hol a titokzatosságával vonzó, hol a barbarizmusával taszító Kelet.” (Ny. Berjagyev, 2004:202.) A lényegyet kiemelve, a hatalom problémájának európai megoldásai mind a belpolitikában, mind a nemzetközi kapcsolatokban a legnagyobb hangsúlyt a különböző hatalmi központok versenyére helyezték. A különböző hatalmi csoportok közti versenynek - melyet az autonóm intézményi keret és a hallgatóságosan elfogadott alapszabályok mérsékeltek - a nemzetközi megfelelője a különböző kormányrendszerek közötti konkurencia volt.

”A reformáció mozgalma széles spektrumú vallási erőket bontakoztatott ki...Európában valójában három nagy új egyház létrejöttéhez vezetett, amelyek a társadalom meghatározó erőinek – a nemességnek és az uralkodóknak – a támogatá-

sát is élvezték: a lutheri, a kálvini és az anglikán egyházéhoz.” (Gunst Péter /szerk./, 1966:183.) Európa nyugati részéhez és a hozzá közel eső régiókban a társadalom alulról jövő akaratának (pld.: Luther Márton, Kálvin János) következményeként a monopolisztikus (katolikus) egyház részekre felbomlott. Ez a folyamat fokozatosan kiterjedt Európa keletibb részeire is.

A görögkeleti egyház nem tartotta fontosnak, sőt megelégedett a külső engedelmességgel, az egyházi előírások betartásával.

E kettősség kapcsolatban van az európai hatalommegosztással, mely szembeállítható a hatalomnak a cezaropapizmusban megjelenő homogenizálásával. A gondolatmenet lényege a következő: Nyugaton a különböző világi uralkodók a több, egymással versengő részre töredezett kultúrával, társadalommal és hatalmi rendszerrel szemben egymással ellentétes és egymást kiegészítő követelményeket és elvárásokat támasztottak.

A legfontosabb integráló intézménnyé az egyetemes egyház vált, amely kereste egy sajátos rend, szabályszerűség megteremtésének és a szabályok azonos értelmezésének a lehetőségét. Ennek megvalósítása érdekében pedig nagy hangsúlyt helyezett az értékek belsővé tételére, s tette ezt nem kis mértékben azért, mert nem rendelkezett az értékek kötelezővé tételéhez szükséges világi hatalommal. Sőt az egyház éppen azt értette meg, hogy hatalma a szellemiekben, az általa ellenőrzött misztériumban rejlik. (A Canossa-járás egyfelől éppen így nyer értelmet.) Így az egyház számára fontos volt annak biztosítása, hogy hatalma az értékek egyetemleges elfogadása révén maradjon fenn. Így válik érthetővé, hogy az egyház miért ragaszkodott ahhoz, hogy Isten dolgaiban ő az illetékes, s hogy bizonyos esetekben még a legnagyobb uralkodó is engedelmességgel tartozik neki. A tisztességnek, a nyíltságnak és az őszinteségnek a hangsúlyozása a nyugati politikai életben bizonyítja ennek az értékek az időtállóságát.

AZ ÉRTÉKEK BELSŐ LÉTE

Keleten a széttöredezést megakadályozó, erős birodalmi hagyomány (Bizánc, Moszkva, a tatárok) meggyengítette ennek a kényszernek az erejét. Az uralkodónak ily módon lehetősége nyílt arra, hogy az egyházat a világi hatalom szervezeti keretébe illessze, és hogy ezáltal a vallás fölött ellenőrzést gyakoroljon. Mind a Moszkvai Nagyfejedelemségben, mind a Bizánci Császárságban, ahol a bizánci hagyomány az iszlám hatására újra megerősödött, az uralkodó a vallást a birodalom isteni eredetéről szóló mítoszának alátámasztására használta, s így a vallás nem tudott Európához hasonlóan autonóm, rivalizáló értéknek megjelenni.

Ennek aztán az lett az eredménye, hogy a szavak sokkal kevésbé rendelkeznek valamiféle abszolút tartalommal, jelentésük relativizálódik, erősen függ az adott helyzettől. Az orosz kultúra e sajátossága - gyakran a túlélés készen kapott stratégiájaként - fennmaradt a szovjet rendszerben is, sőt annak egyik alapelemévé vált. Az orosz társalgás megértése komoly gondot jelent a nyugati tolmácsoknak, ha azok szem elől tévesztik a szovjet kijelentések nagyon is különböző kulturális kontextusát. Az Egyesült Államokra olyan elvárásokat és kötelezettségeket támasztottak, melyek teljesítésére igazából csak a mítoszok földje lenne képes. Ez a probléma sohasem merült fel Oroszországgal kapcsolatban (a Szovjetunió ebből a szempontból más), mivel Oroszország sohasem testesített meg ilyen mitikus világot, leszámítva a XVIII. századi tekintélyes német bevándorlást. Bizonyos európai kultúrákban kedvezően vélekedtek Oroszországról - Bulgária a legjobb példa erre, egészen 1968-ig a csehek is erősen oroszbarátok voltak -, de Európa egészét tekintve a vele kapcsolatos elvárások sohasem voltak akkorák, mint Amerikával szemben. Nyilvánvalóan nem is lehettek akkorák, hiszen európai jellegű államnak számított, annyi különbséggel, hogy kevésbé ismerték, és rosszabbnak vélték. Ebből a szempontból csak a forradalom utáni európai baloldal jelentett komoly kivételt, bár ebben az esetben a Szovjetunió, mint politikai entitás „valósította meg” azokat a képzelet világába vesző értékeket, melyekkel Európa másik fele Amerikát ruházta fel. „S végül a Szovjetunió belül a lakosság nem orosz 50 százaléka szintén –mind - inkább elutasította Moszkva uralmát. Politikai ébredésük azt eredményezte, hogy az ukránok, grúzok, örmények és azerbajdzsánok kezdték a szovjet

hatalmat egy olyan nép általi birodalmi elnyomásnak tekinteni, amelyiknél kulturálisan nem érezték magukat alábbvalónak. Sok korábbi birodalomhoz hasonlóan a Szovjetunió is végül belülről robbant szét, s hullott darabjaira. Nem közvetlen katonai vereségnek esett áldozatul, hanem egy olyan bomlási folyamatnak, melyet gazdasági és társadalmi feszültségek tápláltak.” (3)

AZ AMERIKAI ÁLOM

Amikor Kolumbusz Kristóf 1492-ben felfedezte az „új világot”, nem lehetett tudni, hogy egy olyan államszövetség születik meg, mint az Amerikai Egyesült Államok, aki néhány évszázad után katonai és gazdasági nagyhatalommá női ki magát. Történelmének első időszakában nagyon fontos volt a hatalmas földterület meghódítása és megművelése. „Hogy vonzóbbá tegyék a gyarmatot a bevándorlók előtt, 1618-ban bevezették az úgynevezett head-right-rendszert. Eszerint 50 acre földet adtak mindenkinek, aki megfizette egy majdani telepes útiköltségeit.” (Sellers, May, McMillen, 1995:13.) A bevándorlási tendenciákat a gazdasági szükségszerűség diktálta, hol több, hol kevesebb munkaerőre volt szükség. Az időben nagyobb léptekben haladva érdemes megfigyelni a következő tendenciát.

A tömegek tudatában azonban a Szovjetunió mítosza egy enyhébb változatban még ma is él olyasformán, hogy még mindig valamiféle szocialista államnak tartják, úgyhogy a Szovjetunió még mindig haszonélvezője azoknak a kételyeknek, melyeket a „jobb világ megteremtésén” fáradozók támasztanak. Ez akkor a legegységesebb, mikor Európa kiábrándul abból az Egyesült Államokból, amelyek teljesen levetkőzi az európaiak által ráaggatott ruhadarabokat. Jó példa erre, a Líbia elleni légitámadás 1986-ban. Ebben az esetben a népesség nagy része a Szovjetunió felé fordul, és keresi benne a jót. Ezzel szemben az európaiak szemében az Egyesült Államok maga a kapitalizmus. Minden kisiskolás úgy tudja, hogy a kapitalizmus annak az elfogadását jelenti, hogy az embert a legalantasabb ösztönei vezérlik. Az már persze egy másik kérdés, hogy a nyereségvágyat miért tekintik hagyományosan „alantasnak”, míg az együttműködést a „nemes lelkűség” megtestesülésének.

Van még egy utolsó tényező, amely az elmondottakból következik, és különös hangsúlyt érdemel. Okfejtésem során nem azt akartam bizonyítani, hogy Szovjet-Oroszország Európához képest alacsonyabb rendű, hanem azt, hogy attól kétségkívül különbözik. Azonban ez a különbség a globalizáció, az internet korában egyre inkább csökkenő tendenciát mutat.

Az eddigiek elsősorban az Európa és Szovjet-Oroszország közötti kapcsolatot érintették, de azt is látnunk kell, hogy Európa hagyománya eltér az Egyesült Államokétól is. Míg Európa erősen igyekezett hátat fordítani Oroszországnak, addig - ha néha szorongva is - az Egyesült

Államokban valami olyan mércét látott, melyhez mérheti magát. Európa Amerikához való viszonyulása - az első pillanatban nem nyilvánvaló okokból - rendkívül összetett.

Először is egész Európa megtapasztalta valamilyen formában az Amerikába vándorlást. „A bevándorlók jelentős hányadának sok generáción át egyedül vagy néhány családtagjával együtt kellett megküzdenie a honfoglalóélet ezer veszélyével és nehézségével. Kiszakadtak otthoni közösségükből, csak magukra számíthattak, maguknak kellett megoldaniuk minden problémát, elhárítaniuk minden veszélyt.” (Hankiss Elemér, 2002:43.)

Feltehetően kevés olyan európai akad, aki nem szerzett valamiféle közvetett vagy közvetlen személyes tapasztalatot erről családjá, barátai vagy a közösségi emlékek révén. Mi több, ez a tapasztalatszerzés folyamatos. Amerika persze nem csak azért vált a *kivándorlás* célpontjává, mert jobb anyagi helyzettel kecsegtet. Éppen ennyire fontos, hogy az emberek emigrációs célpontul választják, és így az valamilyen vágyakat kell, hogy megtestesítsen, mítosz kell, hogy körüljengje. Ennek a mítosznak egy része, hogy Amerika (hangsúlyozottan „Amerika” és nem az Egyesült Államok) valamiféle tökéletes Európát jelent, ahol az egyén egyáltalán nem ismeri az európai élet apró bosszúságait és korlátait, ahol a szabadság, a lehetőségek, a választások korlátlanok. Így az európaiak Amerikával szembeni elvárásai a lehető

legnagyobbak, s ez nem is lehet másképpen, ha Amerika testesíti meg az alternatív Európa álmát. Ennek a szerepnek az Egyesült Államok természetesen nem tud megfelelni. A mítikus Amerika képes lenne rá, de az Egyesült Államok, a politikai és más érdekeknek megfelelni kénytelen valóságos állam már nem, hiszen nem létezik politika megegyezések és kompromisszumok nélkül, és a mítoszokkal ezek már összeegyeztethetetlenek. Európa így kétféleképpen élőszködik az Egyesült Államokon - elvárja, hogy igazi államként viselkedjen, amelyik megvédi őt a Szovjetuniótól, s hogy Amerika a mítoszok földje is legyen, melyben minden olyasmi lehetségessé válik, amit az európaiak otthon nem tudtak megvalósítani.

A mítosz olyan viselkedésmintát alakít ki, melynek betartását az európaiak – ha nem is teljesen tudatosan –, de elvárják az amerikaiaktól. Olyan kapcsolat jön így létre, melyet az európai és az amerikai kultúrák között kialakult, de észre nem vett különbségek terhelnek. Példaként hozható föl erre az amerikaiak másféle retorikája, és hogy köznyelvükben olyan terminusokat használnak, melyek moralizálóknak tűnnek az európaiak, de nem szükségszerűen az amerikaiak szemében. Ennek alapján az Egyesült Államokat mindig lehet majd valamiért kritizálni, sohasem fog megfelelni a várakozásoknak, hiszen az európaiak egybemoszták „Amerikát”.

Kulcsszavak: kulturális identitás, gyökeres változások, föderális, értékrendszer, kivándorlás

Keywords: cultural identity, radical change, federal, value system, expatriation

FELHASZNÁLT IRODALOM

A.J.P. Taylor (1999): Európa tündöklése és bukása Budapest, Sclar Kiadó, 1999 ISBN 963 9193-05-4

Ács Miklós, Farkas Andrea, /szerk./ (2000): Európa története (kezdetektől napjainkig. Budapest, Könyvkuckó kiadó -p. 459.

Bibó István: Közép-és Kelet-Európa politikai kultúrájának deformálódása: in.: Bibó István Válogatott tanulmányok (Első kötet 1935-1944) Budapest, Magvető 1986. -pp.327-349.

Borsody István (1998): Az új Közép-Európa Savaria University Press Szombathely.

Gunst Péter /szerk./ (1996): Európa története, Debrecen: Csokonai Kiadó Kft

Hankiss Elemér (2002) :Új diagnózisok Budapest Osiris Kiadó,

Nyikolaj Berjagyev (2004): Oroszország sorsa., in: Ljubov Siselina és Gazdag Ferenc (szerk.): Oroszország sorsa. -pp. 201–220., Budapest, Zrínyi Kiadó

Sellers, May, McMillen (1995): Az Egyesült Államok története, Maecenas Könyvkiadó

Internetes Hivatkozás

(1) http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/Tarsfil/ktar/lendvai/llf_bevev.htm (2010.11.03)

(2) http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/kozep_es_vagy_kelet_europa_egy_terminologiai_vita_nyomaban/ (2010.11.03)

(3) http://www.lemontree.hu/egyebkep/linkkep/history/tortenetek/xx_szazad/hegemonia.htm (2010.11.03.)

**A MAGYAR TÁBORI LELKÉSZEK SZEREPE ÉS
KEGYELETI TEVÉKENYSÉGE 1848/49-BEN****THE ROLE AND PIETY ACTIVITY OF THE HUNGARIAN ARMY CHAPLAIN IN 1848/49**

Az 1848/49-es szabadságharc főszereplői, a katonák a XIX. század emberére jellemzően vallásosak voltak. A katolikus és protestáns katonai papok és tábori rabbik annak ellenére, hogy általában a háttérben működtek, rendkívül fontos szerepet tölthettek be az alakulatoknál. A tábori lelkészek erősítették a harcosok Istenben és a Szabad Hazában való hitét, buzdították őket a csatában, szükség esetén lelki vigaszt nyújtottak számukra, ápolták a sebesülteket és gondoskodtak az elesettekről. A következő rövid tanulmány ismerteti a hadilelkészek szerepét a '48/49-es magyar függetlenségi harcok idején, különös tekintettel a kegyeleti tevékenységükre. Az összefoglaló elsősorban a téma szakértője, Zakar Péter munkáira épül.

The main characters of the 1848/49 war of independence are the soldiers, who were religious as the people of the XIX century. The Catholic and Protestant military priests and army rabbis gave an exceptionally important role at the corps, in spite of the fact that they worked in the background. The army chaplains strengthened the fighters' faith in God and the Free Home, they were exhorted them in the battle, afforded them spiritual consolation in an emergency, nursed the injured and ensured the fallen ones. The next short study gives the role of the military chaplains on the time of the 48/49 Hungarian fights of independence, especially their piety activity. The summary is primarily founded on the works of the expert, Zakar Péter.

BEVEZETÉS - A SZABADSÁGHARC TÁBORI LELKÉSZI SZOLGÁLATÁNAK FELÁLLÍTÁSA

A vallás már az ókori időktől kezdve meghatározó szerepet töltött be a katonák életében. Nem volt ez másként az 1848/49-es szabadságharc idején sem. Az első felelős magyar kormány elsősorban a katonák lelki gondozása érdekében, a császári-királyi (a továbbiakban: cs. kir.) hadsereg tábori lelkészi szolgálata, az 1773 óta működő bécsi központú Apostoli Tábori Helynökség mintájára igyekezett felállítani saját állandó tábori püspökségét.

Ennek ellenére, a horvátországi cs. kir. csapatok főparancsnoka, Josip Jellačić altábornagy által vezetett támadás, a költségvetési hiány és az egyházi felhatalmazások hiánya csupán egy ideiglenes jellegű szervezet kialakítását tették lehetővé. A magyar hadilelkész szolgálat megteremtésének első lépéseként az 1848. évi 20. törvénycikk –, amely kimondta a vallások egyenjogúságát és megszüntette a katolicizmus államvallás jellegét – 5. §-a előírta a minisztérium számára, hogy gondoskodnia kell a bevett vallásokat követő katonák saját vallású tábori lelkészekkel való ellátásáról. A hadügyminisztériumon belül a római katolikus tábori lelkészlet vezetésével 1848 decemberében született meg a tábori lelkészi osztály, amely a lelki pásztorok tevékenységét próbálta összehangolni.

Az új hivatal megszervezését sokban segítették a szabadságharc mellé álló cs. kir. alakulatok tábori lelkészei is, akik száma meghaladta a húsz főt. A hadügyminiszter, Mészáros Lázár altábornagy a magyar, horvát, szlovén, és bánásgi kerület cs. kir. hadsereg tábori főlelkészét, a 32 éves lelkészi tapasztalatokkal rendelkező Cziegler Ignácot kérte fel a katonalelkészi intézmény felállítására.¹ A felvilágosodás, a jozefinizmus és a liberális eszmék hatására a papság kötelességének tartotta, hogy támogassák a magyar nép szabadságküzdelmét 1848/49-ben, így a honvédségbe nagyon sok katolikus világi pap és szerzetes, valamint protestáns lelkész jelentkezett, a legtöbbjük hadilelkésznek. Azon atyák, akik inkább a fegyveres harcot választották, mindannyian a nemzetőrség soraiba léptek be. Bár a nemzetőrség önkéntesei között voltak lelkészi tevékenységet ellátó papok is, ők semmilyen kapcsolatban nem álltak a hivatalos tábori lelkészettel.

A TÁBORI LEKÉSZEK SZOLGÁLATI VISZONYAI

A hadügyminisztérium által kinevezett és megerősített tábori lelkészek kinevezési okmányai nem utalnak arra, hogy birtokosaik katonai rangot viseltek volna. A cs. kir. hadseregben is csak 1855-ben vezették be a lelkészek számára a tiszti rendfokozatot. Tehát, a szabadságharc idején az osztrák hadsereghez hasonlóan, az 1848/49-es magyar hadsereg tábori lelkészeinek sem volt tiszti rangja. Ennek ellenére a lelkipászorokat az ezred tisztikar tagjainak számították. Szemlék alkalmával és a havi kimutatásokban közvetlenül a törzstisztek után sorolták őket, a temetésüket nézve pedig a főhadnagyságok számára előírt temetési rend volt az irányadó. A nemzetőrök maguk választották meg tisztjeiket, akik között gyakran szerepeltek tábori lelkészek.

Az 1848-ban szerveződő magyar hadsereg több tekintetben átvette az osztrák mintákat, így a tábori lelkészek szolgálati helyével kapcsolatban is. Fennmaradt az ezred-plébánia rendszer, a huszárezredek esetében a szabadságharc végéig, a seregzredek esetében 1849 júniusáig. Eszerint minden ezred egy-egy plébániát alkotott és az ezredkáplán látta el a lelkészi teendőket. Ugyancsak az osztrák mintához hasonlóan működtek hadlelkészek a várakban, illetve helyőrségekben, a katonai intézetek kötelékében, sőt még a Mészáros hadigőzönsön is teljesítettek szolgálatot. A hivatalos szándék az volt, hogy megakadályozzák a tábori lelkészek számának mértéktelen növekedését, ezért a zászlóaljokhoz nem rendeltek papokat. A hadilelkészek számára az állomáshelyek jelentettek bizonyos kötöttségeket, de nem jelölt ki merev határokat a tevékenységüknek. A sebesültek vigasztalása, ápolása során például nyilván nem csak az adott katonai egység tagjai szorultak rá a lelkész szolgálataira. Az ezredek különböző alegységei gyakran földrajzilag is különböző pontokon tartózkodtak.

Az illetményekkel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a magyar hadsereg tábori lelkészeinek fizetése hozzávetőlegesen az alhadnagyi fizetésekkel volt egy kategóriában, ugyanakkor a fizetések a szabadságharc alatt csak mérsékelten emelkedtek. Részben a cs. kir. hadsereg tovább élő hagyományai, részben adminisztrációs hiányosságok miatt a fizetéseket nem sikerült teljesen egységesíteni, ugyanakkor a hadlelkészek állók többsége számára még ez a hivatalosan 58 pft 20 kr-os havi illetmény is egzisztenciális felemelkedést jelentett.²

A magyar hadsereg tábori lelkészeinek felekezeti megoszlásával nem lehet alátámasztani azt az állítást, hogy a szabadságharcban bármelyik felekezet meghatározó szerepet játszott volna. 1848-ban csak katolikus lelkészek teljesítettek szolgálatot a hadseregnél, 1849-ben azután – viszonylag rövid idő alatt – az ország lakossága vallási összetételének körülbelül megfelelő megoszlás jött létre. Komáromban Einhorn Ignác személyében tábori rabbit is alkalmaztak. A katonák lelki gondozásában így a nemzetőrség lelkészei, a szerzetesrendek tagjai és az egyházmegyes papság is fontos szerepet játszottak. A nemzetőrség lelkészei mögött nem állt szervezet, éppen ezért semmilyen intézményes érdekvédelemre nem számíhattak a következményekkel kapcsolatban. A nemzetőrség népi vállalkozás volt, papjai lelkipásztori szorgalomból végezték feladatukat, amiért előírás szerint szállást és ellátmányt kaptak, mint minden más nemzetőr.

A TÁBORI LEKÉSZEK TEVÉKENYSÉGEI

A szabadságharc lelkipásztorai valamennyi pasztorális feladatot elláttak. A zászlószentelés a fegyveres alakulatok életében ünnepélyes alkalmat jelentett. Az egyházi szertartással összekötött ünnepséget gyakorolta látta el tábori lelkész. A tábori misék rendkívül fontos szerepet játszottak a hívő katonák életében. A lelkészek szónoki képességeiknek köszönhetően még azon kevés katonára is hatást gyakoroltak, akik egyébként nem voltak vallásosak. Amennyiben a hadi események megengedték, a vallási ünnepeket is megtartották. A hadlelkészek gyakorolta láttak el liturgikus feladatokat is. Ide tartozott az országos böjt kihirdetése és megtartására való buzdítás; a különféle imádságok megtartása, például a halálraítéltek számára. A tábori lelkészek vezették le a temetéseket, a házasságkötéseket és a keresztelőket. Valamennyi plébániafeladatot elláttak, így a szentségek, például az úrvacsora kiszolgálását is. A katonai anyakönyvek vezetése is a

TÓTH Zsolt

hadlelkészek feladata volt. A harci morál megerősödését segítette, hogy ügyeltek a legénység jó erkölcsére. A prédikációik általában ösztönző hatással volt az alakulatokra.

A tábori lelkészek gyakran a harcmezőn is jelen voltak. Ugyan fegyvert nem viselhettek, de nem egyszer a csatatéren is kivették a részüket a küzdelemből. Az 1849. február 5-i branyiszközi győzelemben Erdősi Imre piarista tanár, a február 27-i kápolnai csatában Mednyánszky Cézár báró kereszttel a kezében vezette rohamra a csapatokat. 1849. április 3-án Szenttamás bevételénél Gasparich Kilit is részt vett a rohamban, június 20-án pedig Sükösd Sámuel tábori lelkész el-esett a tömösi szorosban vívott ütközetben.³

Magyarországon az egyháziak fontos szerepet játszottak a társadalmi kommunikáció folyamatában is, közvetítő szerepük a szabadságharc fennmaradása szempontjából egyáltalán nem volt mellékes. Tevékenységüket a korabeli szóhasználatban olyan nyelvi szókapcsolatok őrizték meg, mint a „magyarok Istene”, a „haza oltára”, vagy a „magyarok Mózesse”.

A tábori lelkészek ápolták és vigasztalták a sebesülteket és a humánus örei voltak a hadseregen belül is. Amikor a szerb felkelők kegyetlenkedéseitől felháborodott magyar csapatoknak, 1849. április 3-án sikerült bevenniük a szenttamási szerb tábort, akkor Gasparich Kilit ferences szerzetes közbenjárására Perczel Mór tábornok és Batthyány Kázmér gróf kormánybiztos - az előzetes tervekkel szemben - a polgári lakosságot futni hagyta Földvár és Óbecse felé, ezzel megmentve azok életét.⁴

A HADLELKÉSZEK ÉS A KEGYELET

Szomorú kötelessége volt a hadlelkészeknek a temetések lebonyolítása. Ennek lefolyása a harctéri körülményektől függött. A temetések többsége gyorsan, a jelenlévő lelkész rövid imájával egybekötve zajlott le. Lubik Imre, a 38. honvédszászlóalj katonája feljegyzéseiben a következőképpen foglalta össze a temesvári benyomásait: „A temetés folyt minden nap, mert az ágyúzás folytonosan működött. Négyszögű nagy gödör fogadta be udvariasan halottainkat, beszélvén azok fölött minden exordium (szónoklat) nélkül a derék regimentspater (hadlelkész)... Hajh, mily egyszerű az ilyenkor a táborban, ha nem tiszt esik el.”⁵ Amikor a körülmények megengedték, a temetéseknek is ünnepélyesebb jelleget adtak, amit felhasználtak a csapatmorál erősítésére. Így történt ez 1848. december 6-án is, amikor Újaradon két lengyel légionistát, egy debreceni nemzetőrt és két honvédet temetett el Könyves Tóth Kálmán, vagy amikor 1849. április 5-én Gasparich Kilit a verbászi táborban búcsúztatta az elesetteket. Az egyik legpompásabb temetés 1849. augusztus 21-én zajlott, amikor Pozsgai Alajos komáromi temetése során a 98. zászlóalj vezényelte a gyászmenetet és a halottvívőket, a gyászzenét a VIII. hadtest zenekara szolgáltatta.

1849 márciusában Fekete Mátyás tiszafüredi római katolikus plébános arról írt levelében, hogy a helybeli katonai kórházban a betegek halálozásuk esetén „tábori lelkész helyben nem léte miatt minden lelki vigasztalás, s a nélkül temetnek el, hogy neveik a halottak anyakönyvébe beiratnák”. Kossuth Lajos, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke az eset kapcsán utasította a katonai parancsnokságot, hogy „szigorú figyelemmel legyen arra, miszerint a betegek, ha tábori lelkész jelen nincs, vallásukhoz képest vagy a r. cath. vagy a protestáns lelkésztől betegségükben lelki vigasztalást [kapjanak] – haláluk esetében [pedig] azon végtiszteletben részesüljenek, mellyel általában embertársainknak a felebaráti szeretetnél – a haza szent ügye mellett elhalt bajnokainknak pedig ezen felül honpolgári tartozó hála érzetnél fogva is köteleztetünk”.⁶ Egyúttal utasítást adott az anyakönyvek pontos vezetésére is. Tehát, Kossuth 1849. márciusi rendeletétől kezdve a tábori lelkészek kiemelt feladatai között szerepelt a halottak temettetése, valamint az elesettek összeírása. Ehhez a parancshoz hasonlóan Mednyánszky Cézár főlelkész is előírta, hogy a tábori lelkészek „kötelessége a halottak bizonyítványait pontosan gyűjteni, és... jegyzékét a kórodai parancsnokság útján a hadügyminisztérium hadlelkészi osztályához minden hónap végével felküldeni”.⁷

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

TÓTH Zsolt

A halálbizonyítványon feltüntették a „megholt” nevét, a katona alakulatát, a halál idejét és helyét, a születési helyét, hazájának megnevezését, vallását, életkorát, családi állapotát, mesterségét, a halál okát, a temetés idejét és helyét, továbbá azt, hogy ellátták-e halotti szentségekkel. A fennmaradt halotti bizonyítványok alapján arra lehet következtetni, hogy egyes alakulatoknál szolgáló tábori lelkészek, így például a felsőmagyarországi hadseregnél, az aradi ostromseregnél, az 1. és a 3. huszárezrednél, az egri és a szabadkai katonai kórháznál az előírásoknak megfelelően vezették a halotti anyakönyveket.

A magyar hadsereg az 1848/49-es hadjáratok idején hiányt szenvedett tábori káplánokban, illetve a hitélet folytatásához szükséges eszközökben. A lelkészek feladata volt a miséhez szükséges eszközök beszerzése, illetve a miseruhák mosatása is. A tábori lelkészek kegytárgyait illetően Hornyik István lelkész kellekeinek összeírása maradt ránk 1849. június végéről, amely a következőket tartalmazza: 2 karing, 1 vörös stóla, 2 ostyaabrosz, 4 kehelykendő, 1 szentségtartó se-lyemzacskó, 1 posztó tarisznya, 1 ezüstözött és aranyozott békefeszület, 1 ezüstözött réz szenteltvízhintó, 1 szentelt olaj és szentségtartó szelence, 1 vörösrézből készült szenteltvíztartó edény, 1 kis csengettyű, valamint 1 öntöttvas gyertya-tartó.⁸

Kossuth fontosnak tartotta az elesett katonák számára megadni a végtisztességet és a hősi halottakra való megemlékezést. 1848. december 22-én a következőket rendelte el: „a’ haza minden lelkészeinek ezennel meghagyatik: hogy ezen rendelet vételétől kezdve a’ reánk következő új év ünnepeig bészárólag, minden isteni tisztelet napján: a’ haza szabadsági harcában elesett lelkes hű honfiak emlékének a’ catholikuskonál ’s görög hitűeknél, szent mise áldozatot szolgáltatni, a’ többi felekezetűeknél pedig isteni tiszteletet tartatni el ne mulasszák, ’s ez alkalommal mindannyiszor a’ néphez intézett itt következő proclamatiót a’ szószékről a’ népnek magyarázva felolvassák, ’s a’ népet a’ haza iránti tántoríthatatlan hűségre lelkesítvén, abban a’ szabadságérzetet lelkesítsék, ’s előtte megfoghatóvá tegyék: mikép a’ legszebb polgári erény a’ haza szabadságát védeni, mert a’ szabadság a’ népnek legfőbb kincse, nyugalma élete, mely nélkül az élet nem egyéb, mint egy terhes szolgaság, - szóval a’ lelkészek hivatásuk, ’s egyszersmind legszentebb polgári kötelességük szerint oda hassanak, hogy hűveiknek lelkében a’ szabadság szent vágyát tetőpontra fokozva, azt ezekben egy törekvéssé olvassák, miszerint legyenek méltók az ifju szabadságra ’s kikerülhessék – hogy a’ sirhalmaikon felnöveendő fűszálak utódaik átka szellemében lengjenek. Ha találkoznék a’ honlelkészei között e’ rendeletet, azon szellemben, mellyet tartalmaz, foganatosítani vonakodó, a’ haza ellenségének fog tekinteni”.⁹ A rendeletben foglaltak alapján láthatjuk, hogy Kossuth a hősi halottakra való megemlékezések levezetése mellett politikai céljai elérésére is felhasználta a lelképásztárokat.

A SZABADSÁGHARC VESZTESÉGEI

A harci események során a legsúlyosabb sebesüléseket az ágyúk lövedékei okozták. Már az ágyúgolyók szele is elég volt egy lábtöréshez, vagy egy agyvérzéshez. A puska lövések 200-250 méteres távolságból lehettek halálosak. A legtöbben a közelharcok során estek el, szurony, vagy kard által okozott sérülések következtében. Georges Pimodan cs. kir. százados, aki az 1848. december 30-i móri csatában fej-, homlok- és vállvágást kapott, így emlékezett: „Egymás után hozták a sebesülteket; majdnem mindegyiknek súlyos sebe volt; némelyiknek a nyaki vagy a halántékán lévő ütőeret vágták el; a sebészek azon szorgoskodnak, hogy nagy tűikkel minden húsdarabot visszavarrjanak.”¹⁰ A szabadságharc magyar áldozatainak száma, körülbelül 24 000 fő. A cs. kir. csapatok 10 173 főre becsülik elesett katonáik számát, amelyben nincsenek benne a szerb és román felkelők adatai. Az oroszok 856 főre becsülik a halottaik számát, azonban precíz számítások szerint 13 554 katonát veszítettek.

Az 1848/49-es szabadságharc idején a harcokban szerzett sérülések mellett az elhalálozások legfőbb oka az országban végigsöprő kolerajárvány volt. A század utolsó súlyos járványa éppen a szabadságharc idején söpört végig a Kárpát-medencében. A betegség egyes számítások szerint,¹¹ 1849 végéig legalább annyi áldozatot szedett, mint a háború. A

kolera mellett jelen voltak különböző lázas megbetegedések, a tüdőbaj, valamint a nemi betegségek. Továbbá a szabad ég alatti táborozás és a téli egyenruha hiánya szintén gyarapították a betegek számát, akik közül sokan elhunytak. A szabadságharc idején körülbelül 11 000 ember hunyt el egyéb betegségeken.

A szabadságharc összvesztességét tekintve, az osztrákok kb. 30 000 főt, a magyarok 40 000 főt veszítettek el.¹² A cs. kir. kormányzat 1850-ben tette közzé az Erdély nélküli Magyarország területén kivégzettek névsorát. A 467 nevet tartalmazó lista nem volt pontos, sem teljes. A katonai határőrvidék veszteségei szintén súlyosak voltak. A horvát és szlávön ezredek körülbelül 30 000 embert veszítettek. A bánági határőrvidék vesztesége is többbezer horderejű. Az erdélyi harcok áldozatainak számáról nem rendelkezünk megbízható adatokkal.

ÖSSZEGZÉS

Az első felelős magyar minisztérium és a Magyar Honvédség megszületésével párhuzamosan jött létre hazánk katonai lelkipásztor intézménye. A magyar hadlelkészek az 1848/49-es szabadságharcban rendkívül szerteágazó feladataikat eredményesen látták el. Kötelességeik közé tartozott a hősi halottak adatait tartalmazó veszteségi jegyzékek kitöltése és megküldése a hadügyminisztérium illetékes osztálya számára. Az elesett és betegségeken meghalt magyar katonák száma azonban több tízezer fő volt és a tábori lelkészi szolgálat nem volt felkészülve ekkora veszteségek adminisztrációjára, így sok esetben nem került sor a halálbizonyítványok, vagy a halotti anyakönyvek kitöltésére. Ebből adódóan, alapból hiányosak a veszteségi listák, másrészt a jegyzékek összegyűjtése és elemzése még csak részletesen történt meg. Napjainkban a levéltárak tulajdonát képező iratok még sok lehetőséget tartogathatnak a szabadságharc veszteségkutatói számára.

Kulcsszavak: hadtörténelem, 1848/49-es szabadságharc, tábori lelkész, hadlelkész, kegyelet, vallás, lelkipozás

Keywords: military history, 1848/49 war of independence, army chaplain, piety, religion, pastoral care

FELHASZNÁLT IRODALOM

BLAZOVICH László (Szerk.): „Egyedül Kossuth szava parancsolt...” Katolikus papok feljegyzései az 1848/49-es szabadságharc eseményeiről. Dél-Alföldi Évszázadok 16., Szeged, 2001.

BOROVI József: A magyar tábori lelkészet története. Zrínyi Kiadó, 1992.

HERMANN Róbert: 1848-1849 A szabadságharc hadtörténete. Korona Kiadó, Budapest, 2001.

HORVÁTH László: A tábori lelkészet intézményes megjelenése. Hadmérnök IV. évf. 3. sz. (2009. szept.)

HORVÁTH Zita: Lelkészek a katonák között. Hadmérnök IV. évf. 2. sz. (2009. jún.)

ZAKAR Péter: „A honszeretetet szent tüzétől áthatva siettek vitéz seregeink zászlói alá...” – Honvéd lelkészek 1848-49-ben. In: Horváth László (Szerk.): Egy küzdelmes év katonái, Gyöngyös, 1998. 63-83. o.

ZAKAR Péter: A magyar hadsereg tábori lelkészei 1848-49-ben. METEM, Budapest, 1999.

ZAKAR Péter: A magyar hadsereg tábori lelkészeinek szolgálati viszonyai 1848–49-ben. Hadtörténelmi Közlemények 110. évf. 2. sz. (1997. jún.) 207-221. o.

ZAKAR Péter: Isten és a szabadság 1848/49 Magyarországon. Századvég Új folyam 21. sz. tavasz

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

TÓTH Zsolt

ZAKAR Péter: Kossuth Lajos és a magyarországi tábori lelkipásztorkodás 1848–49-ben. Hadtörténelmi Közlemények 115. évf. 3. sz. (2002. szept.)

ZAKAR Péter: Protestáns katonák lelki gondozása a cs. kir. hadseregben, 1773–1868. Hadtörténelmi Közlemények 115. évf. 1. sz. (2002. márc.)

ZAKAR Péter: Tábori rabbik 1848-49-ben. Múlt és jövő Új folyam '98/1. 88-102. o.

---

¹ HORVÁTH László: A tábori lelkészet intézményes megjelenése. Hadmérnök IV. évf. 3. sz. (2009. szept.) http://hadmernok.hu/2009_3_horvathl.php (2009. november 19.)

² ZAKAR Péter: A magyar hadsereg tábori lelkészeinek szolgálati viszonyai 1848–49-ben. Hadtörténelmi Közlemények 110. évf. 2. sz. (1997. jún.) 207-221. p.

³ HERMANN Róbert: 1848-1849 A szabadságharc hadtörténete. Korona Kiadó, Budapest, 2001. (A továbbiakban: HERMANN) 87. p.

⁴ ZAKAR Péter: Isten és a szabadság 1848/49 Magyarországon. Századvég Új folyam 21. sz. <http://www.szazadveg.hu/files/kiadoarchivum/21zakar.pdf> (2010. november 22.)

⁵ ZAKAR Péter: A magyar hadsereg tábori lelkészei 1848-49-ben. METEM, Budapest, 1999. 76. p.

⁶ ZAKAR Péter: Kossuth Lajos és a magyarországi tábori lelkipásztorkodás 1848–49-ben. Hadtörténelmi Közlemények 115. évf. 3. sz. (2002. szept.) CD-ROM Hadtörténelmi Közlemények 1997-2004

⁷ Magyar Országos Levéltár (A továbbiakban: MOL) H 75 1849:21641.

⁸ MOL H 75 1849:25334

⁹ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár. 1848/49; 52/215.

¹⁰ HERMANN. 85. p.

¹¹ HERMANN. 83. p.

¹² HERMANN. 401. p.

**INTERJÚ DR. HORVÁTH FERENCCEL,
A ROMA RENDŐRÖK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK ELNÖKÉVEL**

2003-tól 2009-ig foglalkoztam munkakörömből kifolyólag – az Országos Rendőr-főkapitányság összekötő tisztjeként – a magyarországi cigányok/romák¹ és a rendőrség közötti viszonyból fakadó kérdéskörrel.

Munkaköri feladatomból fakadóan a cigány szervezetekkel való kapcsolattartás, a cigány – rendőr konfliktusok elemzése, a cigány fiatalok rendőri pályára irányítása és az együttműködési megállapodásból adódóan a területi és helyi rendőri szervek szakirányítása.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Biztonság- és védelempolitikai szakán folytatott tanulmányaim során felerősödött bennem az a gondolat, hogy érdemes lenne vizsgálni a cigány etnikum helyzetét az Európai Unióban ezen belül Magyarországon, illetve ennek biztonságpolitikai és rendvédelmi vonatkozásait részletesen tanulmányozni. A téma kutatását és tudományos vizsgálatát tűztem ki célul a ZMNE Hadtudományi Doktori Iskolájában folytatott doktori tanulmányaim kapcsán. Jelen cikk is ennek keretében született.

2005-ben ismerkedtem meg dr. Horváth Ferencsel, aki az ORFK Főügyeleten dolgozott kiemelt főreferensként. Ebben az időben vetődött fel, hogy a roma származású rendőrök esetlegesen egy társadalmi szervezet létrehozásával is segítik a roma fiatalok rendőri pályára irányítását. Jómagam nem kívántam az egyesület tagja lenni, mert úgy gondoltam, hogy az én beosztásomban legfontosabb az, hogy objektív tudjak maradni ebben a témában.

A jogász végzettségű, roma származását vállaló rendőr végül elkészített egy alapszabályt, amit én is véleményeztem. Azóta eltelt öt év, én már nem kisebbségi referensként dolgozom, Horváth úr pedig nyugállományba vonult.

–Milyen célokkal alapítottátok meg az egyesületet?

Legfőbb célunk az volt, hogy megteremtünk egy úgynevezett „civil hidat” romák és rendőrök között. A civil híd lényege az alárendeltségi- és függelmi viszonyok nélküli párbeszéd. Egy olyan kommunikációs csatorna kidolgozása és működtetése, mely az egyesület irányítása alatt áll és nem befolyásolja a hierarchikus rendőrségi viszonyok vagy roma kisebbségi, főként politikai áramlatok hatásai.

Másik fontos célunk az volt, hogy a roma származású fiataloknak támaszt, segítséget tudjunk nyújtani, ha a rendőri rendészeti pályát választanák.

Ezek a célok persze egyéb célképzeteket is kialakítottak a bűnmegelőzésen keresztül akár a munkaerő közvetítésig. Közhasznú egyesületünk alapszabálya pontosan felsorolja ezeket.

–A szervezet megalakulása óta milyen nehézségekkel kellett szembenézned neked vagy az egyesületnek?

2005. október 20-án még hittem abban, hogy minden tagunk számára az a legfontosabb cél, hogy egy saját önkormányzatisággal működtetett, kimondottan társadalmi szervezetet hozunk létre. Nem így volt. Az elnökségen belül megmutattak a tagok közötti különbségek! Voltak olyanok, akik nem preferálták civil emberek bevonását az egyesület életébe, kizárólag aktív és nyugdíjas rendőri tagságban gondolkodtak. Mondhatnám azt is, hogy ragaszkodtak az állami irányításhoz és az ott betöltött pozíciójuk egyesületbe való átmentéséhez.

¹ A cigányságot 1990 óta a szakirodalomban és a mindennapos életben egyre gyakrabban „roma kisebbség”, „roma népesség” megnevezéssel illetik. A tanulmányban felváltva használom a roma és a cigány kifejezést.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZENDREI János

A másik szárny pedig – amit én is képviseltem –, a tagsági jogosultságot kiterjeszteni kívánta a civilekre is, igaz kisebb-nagyobb megkötésekkel. Mi azt vallottuk, hogy a roma integráció évtizedében „civil hidat” nem lehet létrehozni civilek nélkül!

Az eredmény az lett, hogy egyesek elhagyták az egyesületet, majd egy államilag jobban dotált másikat hoztak létre, mely a nemzetközi kapcsolatokat jobban preferálta a helyi, kvázi terepmunka helyett.

–Tehát a szakadás oka végül is az volt, hogy az elnökség egy része, csak rendőrökből képzelte el az egyesület tagságát?

Valóban az elsődleges ok ez volt! A tagság egy igen csekély része – akkor, amikor az egyesület már megalakult és jó néhány civil is taggá vált – azt követelte tőlem, hogy „rúgjam ki” a civileket. Nem tettem meg! Lehet, hogy nem lett annyi csillagom, amennyi lehetett volna, de egyenes maradt a gerincem.

–Melyek az egyesület fő problémái?

A rendőri vezetés – mert mit tagadjuk érdeklődött a téma után – ezután a „szakadás” után nem tekintett ránk partnerként. Mindent saját erőből kellett megoldanunk, mondjuk úgy, mint bármelyik társadalmi szervezetnek.

Segítség azonban a „szakmától” nem érkezik! Nem is tudtuk kialakítani országos működésünket, nincsenek helyi- területi irodáink! Magunkra maradtunk, hivatalos kapcsolattartó nélkül, gyenge forrásokkal és ehhez mérten, igen komoly célokkal és feladatokkal.

Mindezek ellenére – még ha nagy volt is a nyomás, hogy ne tegyük – hallattuk szavunkat minden olyan ügyben, amely a roma-rendőr kapcsolatokat valamilyen szinten érintette. A roma fiatalok minket hívnak fel, ha érdeklődnek a rendőri pálya iránt. Biztos vagyok benne, hogy ha az állam az egyesületünket bízna meg a roma fiatalok pályára irányításával, sokkal jobb eredményt érnének el. Nekünk lenne miről beszámolni! Az eredményekről vagy inkább eredménytelenségekről 15 éve csak hallgatnak.

A „civil híd” úgy-ahogy működik. Sok az információnk! Ötleteinkből, elképzeléseinkből mások profitálnak (*akár az IRM-et is idesorolva, például a településőri rendszer kialakítására utalva, melyet mi írtunk le először projekt formájában*) úgy, hogy nem vonnak be minket az általunk elképzelt programokba, de legalább megvalósulnak az elgondolásaink.

Mivel nincs valós függőségi viszony – ha ezt szükségesnek látjuk – mind a rendőrség, mind pedig a roma képviselet igen komoly kritikát kap részünkről.

Tehát működik egy gyenge lábakon álló, gyenge érdekérvényesítő képességgel rendelkező és mégis tárgykörében, tudatbefolyásoló tényezővel bíró egyesület, amelyre „fű alatt” igen komolyan figyelnek mindazok, akik féltik tőlünk a saját, már kialakult érdekköreiket.

Tehát nincs probléma! Tesszük, amit tennünk kell, ha szükséges konfrontálódunk is. Gyermekeknek, fiataloknak szóló programjaink, projektjeink 2007 márciusa óta folyamatosak. Újpesten van egy bérelt oktatási központunk, ahol iskola-rendszeren kívül adunk át ismereteket hátrányos helyzetű fiataloknak és még egy klubot is üzemeltetünk számukra. Nem kis nehézség ez, de most az ifjúságvédelmi, bűnmegelőző tevékenység elsődleges szempont, ha fiatalokról van szó!

A 2010-es választás eredménye tükrében, akár még változhat is a helyzetünk! Végül még azt is elérhetjük, hogy a roma fiatalok pályára irányításával, toborzásával, a roma származású rendőrök részleges érdekképviseletével nem mások, – mindenféle szinteken –, hanem a Roma Rendőrök Országos Egyesülete fog foglalkozni!

–Milyen terveket valósítanátok meg, ha lehetőséget kapnátok rá?

Nehéz ám erről beszélni! Lopják az ötleteinket!

A viccet félretéve igencsak megreformálnánk a roma fiatalok pályára irányításával kapcsolatos forrás- és feladatrendszert. Úgy leegyszerűsíténém a szabályokat, hogy mindenki értse, mire számíthat. Komoly elkötelezettséggel rendelkező fiataloknak sincs fogalmuk arról, hogy mennyi pénzből kell megélniük, ha bejutnak a rendészeti szakközépiskolába.

A rendőrség ösztöndíj- és felvételi rendszere elavult és rossz. A sok rossz ösztöndíjrendszer és kommunikáció miatt mindig visszafelé sülnek el ezek a dolgok! Olyan hitben ringatják a radikálisokat, hogy micsoda pozitív diszkrimináció létezik romarendőr felvételi ügyben! Persze semmilyen, de a rossz kommunikáció és az elhallgatott, gyenge eredmények ide vezetnek.

Egyesületünk sok-sok megkeresést kap a romák részéről is. Tudod hány jól képzett roma ember kért tőlem munkát, mert azt hitte, vagyok „valaki”? Tudod hány embernek segítettem közvetve? Miért nem lehet ezt állami és egyesületi összefogással hivatalossá tenni? Mi lehet az az ok, ami miatt a „civil hidat” csak gondolati szinten tartják helyesnek, a gyakorlatban pedig elfordulnak a felek? Minek kellett kitalálni esélyegyenlőségi terveket, ha nem aknázzák ki a mi kapcsolatrendszerünket? Ezeket változtatnánk leginkább: pályára irányítás, kapcsolattartás, érdekérvényesítés.

–Mi a véleményed arról, hogy szükség van-e cigány rendőrré?

Nézd János! Egész életemben ez idáig egy munkahelyem volt, a rendőrség. Nem bántam meg. Tettem a dolgom. Törvénytisztelő állampolgárként védtem hazám belső rendjét, a polgárok jogait és testi épségét, valamint élve a „túlhatalommal”, ami a rendőrt megilleti, büntettem azokat, akik nem tisztelték az állam által előírt, a rendőrség hatáskörébe tartozó normákat.

Ezek nem túlmisztifikált fogalmak. Vannak olyan emberek, akik nem rúgnak bele abba, aki a földre került, megvédi azt, aki segítségre szorul és képesek arra, hogy akár a saját testi épségüket is veszélyeztessék, ha mások védelméről van szó!

Ez a hivatás sem bőrszín függő! Arról szól, hogy rendelkez-e megfelelő fizikai- pszichikai rátermettséggel, képes és alkalmas vagy-e másokért bátran, szabályok szerinti módon tenni, és akarod-e ezt csinálni is! Az számomra természetes, hogy a magyarországi cigányság létszamarányának megfelelő számú roma rendőrré lenne szükség! Az esélyek egyelősége ezt diktálja.

Mondjuk így, a roma fiataloknak egy talentummal többre van szükségük! Ki kell tudni állni az előítéletesség próbáját! A magára hagyott, rendőrkiskolába járó cigánygyereket pedig nekünk kellene istápolni, ha tetszik ez egyeseknek, ha nem! Akkor működne jól a rendszer.

–Szerinted mi a különbség egy példamutató roma rendőr és egy díszcigány között?

A példamutató roma rendőrt azért tisztelik, mert a már említett szabályrendszerben él és képes rá, hogy megtartva az identitását ne szakadjon el teljesen az emberek azon csoportjától ahonnan indult. Egy példamutató ember nem önmagát tartja példamutatónak, hanem a közösségek jelölik őt annak! A példamutató címkét nem azért kapja az ember, mert elmondja, hogy én ezt meg ezt tettem, micsoda hős vagyok, hanem azért, ami! Segítőképzés, őszinte, szeretetreméltó, szerény és olyan emberi mutatói vannak még, melyek pozitív értelemben kiemelik őt a társadalmi átlagból.

Most is ismerek olyan roma rendőrt, aki jó beosztásban van, de semmiképpen nem nevezném példamutatónak, inkább karrieristának. Általában ezek az emberek a díszcigányok, akiknek megmondják hol, mikor, mit kell tenni, és még akkor sincs erejük ellentmondani, ha tudják hogy a feladat merőben ellentétes az identitásukkal, gondolatiságukkal, a képességeikkel.

–Magadról nem beszélsz. A rendőri munkádról, jogászi végzettségedről akarok néhány szót hallani!

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZENDREI János

Köszönöm, jól vagyok! Büszkén tudok visszaemlékezni a rendőri múltamra! Szerénytelenség nélkül állíthatom, nem voltam rossz ügyeletes, mert bíztak bennem a beosztottaim. Jogászként nem értem el nagy eredményeket, de jól jöttek az ismeretek a munkám során különösen kiemelt főreferens koromban, amikor a belső normák szerkesztése, véleményezése is feladatomból volt. Van néhány régi kollégám, akik szerint többre is hivatott lettem volna annál, hogy ingyen és bérmentve segítsék mindenkinek, aki hozzám fordult jogi tanácsért. Én nem bántam meg semmit, nincsenek rossz emlékeim és ez a fő!

–Fiatal vagy még. Mi az oka annak, hogy nyugdíjba mentél?

Hát tény, hogy „nyugdíj arisztokrata” vagyok egyesek szemében (bár nem mondhatom, hogy túl jól élek belőle). Volt egy törvényes lehetőség a nyugállományba kerülésre és én úgy döntöttem, hogy kevésbé tudják befolyásolni egyesületi elnöki tevékenységemet mások, ha már nem vagyok függőségi viszonyban. Erre találták ki a reprezentatív szakszervezeteknél a rendelkezési állományt, ami az én egyesületem vonatkozásában még álomnak is sok lenne. Így ezt a megoldást választottam.

–Van jövőképed?

Egész életemben hittel tettem azt, ami érdekelt. Az egyesületi tevékenységet magam választottam. Tudtam, hogy igen komoly kihívás lesz! Az lett. 2005. óta sokat változott a társadalmi-politikai helyzet, nem nagyon emlegetik a sokszínűséget, mint pozitív példát. Az emberek sok esetben a túlélésért küzdenek, nem igazán érdekli őket semmi, csak az, amihez érdekük fűződhet.

Sokan azt hiszik, hogy az egyesületünk önmagát szegregálja. Ez persze nem igaz, mi hiszünk benne, hogy a sokszínűség gyönyörködtet. Személy szerint – egyesületi erkölcsi és anyagi támogatás igénybe vétele nélkül – még a politikába is megpróbáltam bevinni az elgondolásaimat. A 2010-es országgyűlési választásokon képviselőjelölt voltam. Én ugyan nem jutottam be a parlamentbe, de a párt, amelyet támogattam, igen. Remélem, hogy hosszú évek után az emberek újra megnyílnak és a létfenntartás mellett, marad idejük élni is.

–Visszamennél, ha megbíznának egy olyan feladattal, ami kapcsolódik a roma- rendőr témához?

Van egy befejezetlen munkám. A romák és a rendőrök között ki kell építeni egy olyan civil hidat, ami békésebbé, előítélet-mentesebbé teszi a kapcsolatokat e két csoport között. Tudom, hogy a béke nem csak azon múlik, hogy e két csoport mit akar, hanem azon is, hogy milyen körülöttük a társadalmi környezet.

Ha a roma fiatalok rendőri pályára irányítása, oktatása lenne a cél, akkor a válaszom igen! Ha a roma összekötő tisztii hálózat megreformálásáról lenne szó, akkor a válaszom igen. Visszamennék, hogy hatékonyabbá tegyék egy olyan rendszert, ami sohasem működött jól!

ISZLÁM ÉS TERRORIZMUS, AVAGY CIVILIZÁCIÓK ÖSSZECSAPÁSA?**ISLAM AND TERRORISM, OR THE CLASH OF CIVILIZATIONS?**

Fischl Vilmos evangélikus lelkész, külügyi szakértő, a hadtudomány (PhD) doktora, a Magyarországi Evangélikus Egyház alkalmazottja. Publikációjának címe: „Iszlám és terrorizmus, avagy civilizációk összeecsapása?” A szerző azt vizsgálja, hogy melyek az iszlám és terrorizmus alap gondolatai és ezek összeegyeztethetőek-e egymással? Megpróbálja feltárni a lényegét az iszlámnak és terrorizmusnak vagy civilizációs különbségeknek Iszlám és Nyugat között.

The Rev. Dr. Vilmos Fischl is a Lutheran pastor, with Master of Arts in International Relations, he is (PhD) Doctor of Military Science, and he is the employee of the Evangelical Lutheran Church in Hungary. The title of his publication is: „Islam and terrorism, or the clash of civilizations?” The article, an in-depth study, examines about the basic ideas of Islam and terrorism and if they are compatible with each other? The author also tries to unfold the point of Islam and terrorism or the point of civilization differences between Islam and the West.

BEVEZETÉS

Napjainkban sok ember él sztereotípiák között és hajlamos az „arab” vagy „iszlám” szót hallva a terrorizmusra asszociálni. Az arabokról vagy az iszlámról beszélve miért jut rögtön az eszünkbe a terrorizmus? Vajon mik az iszlám és terrorizmusnak az alap gondolatai és ezek összeegyeztethetőek-e egymással? Igaz-e hogy itt civilizációk összeecsapásáról kell beszélni, amikor az iszlám terrorakciókról hallunk vagy teljesen más indítékok kerülnek előtérbe? Ezekre a kérdésekre keresem a válaszokat cikkemben, amikor megpróbálom feltárni a lényegét az iszlámnak és terrorizmusnak vagy civilizációs különbségeknek Iszlám és Nyugat között.

AZ ISZLÁM TERRORIZMUS POLITIKAI, SZOCIÁLIS ÉS KULTURÁLIS ALAPJAI

Az Iszlám egy vallási hit rendszerre épít, amit a maga valóságában kellene megélni. Az Iszlámban csakúgy, ahogy a kereszténységben is, a célokat kell kitűzni, és e célokhoz törvényes eszközökkel kell közelíteni.

A terrorizmus alapban nem iszlám jelenség, azonban nem lehet elfelejteni, hogy az elmúlt néhány év legtöbb és legbrutálisabb terrorista támadását az Iszlám nevében követték el¹. Emiatt alapvető vitákba kezdtek mind a Nyugaton, mind a muszlim világban hogy mi a kapcsolat ezen cselekedetek és az Iszlám tanításai között. A fő kérdés az, hogy ezek a terrortámadások és a világ egyik nagy vallásának a tanításai között bármiféle kapcsolat lenne-e? Meggyőződésem, hogy nincs kapcsolat az Iszlám és terrorizmus között, hanem az Iszlám alapjaiban, egy alapvetően békeszerető és toleráns vallás.

A terrorizmus és Iszlám viszonylatában politikai indokokat (az izraeli-arab konfliktus), kulturális indokokat (lázadás a nyugati kultúra ellen), és szociális okokat (elidegenedés, szegénység) lehet találni. Miközben nincs olyan nyugati közéleti szereplő, aki azt állítaná, hogy nem kell a terrorizmus ellen küzdeni, sokan ennek ellenére hozzáteszik, hogy ahhoz hogy

1 Shmuel Bar: Az iszlám terrorizmus vallási gyökerei. 2004. <http://cikkek.soti.ca/religious-sources-of-islamic-terrorism.html>

megnyerjük ezt a háborút, az alapindokokra (root causes) kell megoldást találni. Vannak, akik úgy gondolják, sok társadalom él hasonló körülmények között, mint az iszlám országok, és ennek ellenére nem létezik náluk a vallási alapú és terrorizmus.

Az iszlám-dzsihád vezetők politikai szándékai felől nincs kétség. A terrorcselekmények nagy része ott történik, ahol a különféle mozgalmak politikailag – vagy katonailag – találkoztak a Nyugattal. Ez történt a XIX. században, Szudánban valamint Indiában, és a XX. században pedig Egyiptomban és Palesztinában. Ezeknek a mozgalmaknak a politikai és morális mozgatórugóit viszont nem politikai kérdésekben kell keresni, hanem az Iszlámra épülő tekintélyi és vallási alapelvekben. A szélsőséges vezetők jól kihasználták ezeket a mozgatóelemeket és a mély vallási érzelmeket az iszlamista terrorista motiválásban, és létrehoztak egy olyan szociális és vallási közeget ahol a tetteiket mind morálisan mind törvényileg jóváhagyják. Ez a jelenség nagyon mély ideológiai gyökerekkel rendelkezik, amit mi sem bizonyít jobban, mint az hogy a radikális muszlim szervezetek képesek toborozni, külföldre küldeni, és fenntartani a különféle alvó terroristákat (a szeptember 11-ei terroristák nagyon jó példák erre) anélkül, hogy megadnák magukat a nyugati kultúra csábításának.

Az Al Kaida, szó jelentése: hálózat. A világ minden részén találhatóak kis sejtek, amelyeket köztünk élő emberek mozgatnak. Az internet korában, amely maga is egy globális hálózat, kapcsolat és információközvetítő, a szervezeten belüli kommunikáció, és annak állásfoglalási, a kifelé sugárzott elrettentő propaganda megjelenítése mellett mind – mind egyszerűvé váltak. Olyan nemzetközi hálózatról van szó, az Al Kaida esetében, amely rendszerben az alapegység adja a háttérrel, és hálózat helyi tagjainak csak működtetni kell azt. De mi célból hozhatnak létre egy ilyen kifinomult működő rendszert? A szervezet harcolni kíván a nyugati civilizáció ellen, amely véleményük szerint kizsákmányolja a harmadik világot, a fejlődő országokat.

Ebből következik, hogy hiba lenne az iszlám terrorizmusnak csak a politikai és szociális gyökereit kezelni, mivel ezek figyelmen kívül hagyják a vallási és kulturális háttérrel. Ahhoz, hogy megértsük, hogy mi hajtja ezeket a terroristákat, és hogy hatásosan fel tudjunk lépni ellenük, mindenképpen számításba kell venni a vallási és eszmei tényezőket.

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a háború nem általában a Kelet ellen, nem az arab emberek, nem az arab kultúra, nem is az Iszlám, hanem a terror intézményei (politikai csoportok, fegyverkereskedelem, felkészítő táborok, a pénzmosásban érdekelt bankok valamint a terroristák) ellen folyik, akik a radikális Iszlám, politikai Iszlám vagy a militáns Iszlám felfogása szerint politikai érdekeiket követve indítanak akciókat.²

A RADIKÁLIS VAGY SZÉLSŐSÉGES ISZLÁM KITERJEDÉSE NAPJAINKBAN

2001. szeptember 11-ére reagálva több megfigyelő és politikus azon a véleményen volt, hogy az iszlám minden megjelenési formáját összevonja, és véleményét a radikális jelszóval látja el, az Iszlámot pedig fenyegetésnek tartja. A megközelítés alapjaiban téves, az Iszlámnak nagyon sok árnyalata van, és csak kevés tartozik a veszélyesek közé.³ A modern iszlamista terrorizmus a XX. századi iszlám fundamentalizmus természetes következménye. Az Iszlámon belül a radikális szárny azért alakult ki és erősödött meg az arab világban, mert a társadalom rettenetes állapotára: szociális igazságtalanság, a hagyományos értékek elutasítása, és a külföldi uralom és kultúra elfogadására kívántak reflektálni. Ez a mozgalom, azt állítja, hogy a modern muszlim társadalmak azért nem funkcionálnak mivel letértek az "egyenes útról" (as-sirat al-mustaqim), és minden bajra a megoldás az eredeti Iszlámra való visszatérés. A problémák mind társadalmi, mind politikai eredetűek: egyenlőtlenség, korrupció, és elnyomás. Az iszlám társadalom alapvető doktrínája ugyanis a „társadalmi igazságosság”. Ez a kategória szinte minden teoretikusnál központi helyet foglal el. Qutb szerint

2 HARAI Dénes: Az erőszak kultusza és a civilizáció védelme. (A terrorizmus elleni küzdelem társadalmi, társadalomtudományi kérdései) Kézirat. ZMNE, 2008. 4.p.

3 Kis-Benedek József: Az iszlám terrorizmus napjainkban, 2006. március 23.

http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsesegi_szemle/az_iszlam_terrorizmus_napjainkban

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

FISCHL Vilmos

„Az igazságosság az iszlám felfogása szerint egyenlőség”.⁴ De ugyanakkor a tradicionális Iszlámban – és ez az iszlamista fundamentalisták világnézete – a politika és a vallás nincs szétválasztva. Alapvetően az Iszlám mind vallás mind kormány (regime) (din wa-dawla), és minden emberi tevékenység felett uralkodik. Bármilyen probléma, mindig is az Iszlám a megoldás.

A radikális iszlám világnézete szerint a tökéletességet a Próféta⁵ életvitelében, valamint a korszakának az eseményeiben lehet megtalálni. Ebből következik, hogy mindenféle vallási újítás, filozófiai relativizmus, és intellektuális vagy politikai pluralizmus eretnecség. Egy ilyen világnézetben mindössze két tábor létezhet – a dár al-islám⁶ és a dár al-harb⁷ – akik egész addig ellenségeskednek, amíg az iszlám végső győzelmet nem arat. Ezeket az elveket a radikálisok a szélsőségekig űzik, de ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy mély gyökerekkel rendelkeznek a nagy többség által követett Iszlámban is.

Az Iszlám radikális csoportjainak erőszakos megnyilvánulásait rendszerint a Nyugattal való találkozások indították el, de ennek ellenére az Iszlám által motivált gyarmatosítók elleni lázadásokban ritkán vettek részt más muszlim országok lakói. Az 1980-as évekig a muszlim fundamentalista mozgalmak, mint pl. a Muszlim Testvériség (Muslim Brotherhood), (Al-Ikhwán al-Muszlimún)⁸ befelé fordultak. Három alapelvet hangsúlyoztak: a népképviselőt, a nemzeti egység és a nemzeti akarat elvét, s azt állították: minden kormányzatnak, amely törvényességre törekszik, eleget kell tennie a követelményeknek – a korlátlan hatalom végső soron istené, de gyakorlását a nemzetre, az *ummára* bízta. Ennél fogva az iszlám kormányzatnak népképviselőt jellegűnek kell lennie, s a nemzet előtt kell felelnie: ezért a hatalom képviselői nem a nép urai, hanem szolgálói, s a kormányt a tanácskozás elvének (as-sura) megfelelően az *ulemmának* kell vezetnie.⁹ A nyugati fölényt annak tudták be, hogy a muszlimok feladták a Próféta tanításait. Ebből következőleg a megoldás első lépése a lakosság újra iszlamosítása volt, és utána pedig iszlám törvényen (sar'á) alapuló iszlám kormányok létrehozása. Ebben az értelemben a dzsihád¹⁰ elsősorban a "hitüket feladó" (apostate) muszlim kormányok és társadalmak ellen irányult, miközben a történelmileg támadó dzsihád, ami a hitetlenek ellen irányult üresben futott (legalábbis a kalifátus létrehozásáig). A dzsihád az iszlám világ egyik legtöbbet vitatott kategóriája, amelynek értelmezésével kapcsolatban egymással ellentétes álláspontok ismeretesek, és amelynek önmagában is hatalmas irodalma van.¹¹

Az a törekvés, hogy a muszlimok a világban valamilyen formában összefogva lépjenek fel, egy adott terület érdekéért nem járt eredménnyel. A szovjetek afganisztáni bevonulása viszont változást hozott, mivel felélesztette a dzsihádban való részvétel gondolatát, ami arra irányult, hogy kiűzzék a „hitetlen” megszállókat egy muszlim országból. Ennek az Iszlám vallásból eredő felelősségtudatnak az alapja az iszlám identitásban keresendő, ami szerint az Iszlám azonosság visszafordíthatatlan folyamat.

Ez a filozófia, ami a dzsihádnek ilyen központi szerepet ad egyáltalán nem a modern radikális Iszlám találmánya. A VII. századbéli karijita szekta, akik hírhedten kirobantottak egy muszlim polgárháborút, ezt a pozíciót vették fel, és sikeresen kiviteleztek. De később a középkori Iszlám elutasította a karijita doktrínát, mint eretnecséget.

4 Qutb Szayyid: A társadalmi igazságosság az iszlámban. 1983. 28.p.

5 Mohamed Próféta megközelítőleg 570-ben született és 632-ben halt meg

6 Az iszlám világa, az iszlám fennhatósága alá tartozó területek elnevezése. E kategória az iszlám jogrendszer kialakulásával, az iszlám és a külvilág közötti kapcsolatok jogi szabályozása során jött létre, elhatárolván az iszlám uralma alatti területeket az „ellenséges területektől” (dár el-harb)

7 A háború világa, nem az iszlám fennhatósága alatt állóterületek elnevezése

8 Egyiptomban 1928-ban alapította a szervezetet Ahmad Hasszan al-Banná. Célja az iszlám eredeti értékeinek a helyreállítása, a társadalom iszlám alapokra helyezése. Széleskörű iszlám programokkal rendelkezett, iskolákat, egészségügyi és oktatási létesítményeket üzemeltetett. Szellemi vezetőjük Szayyid Qutb volt. Mára már lemondott az erőszakról és elfogadta a parlamenti rendszert. Az iszlám világ sok országában működnek szervezetei.

9 BENKE József: Az arabok története. Alexandra. 383.p. ISBN 963 367 302 X

10 Küzdelem, erőfeszítés. „Allah útján történő küzdelem”, vagyis küzdelem a rossz ellen és a jó megvalósításáért Ennek egy – de nem a legjelentősebb – formája a külső ellenséggel vívott harc, „szent háború”.

11 ROSTOVÁNYI Zsolt: Az iszlám a 21. század küszöbén. Aula. Budapest, 1998. 208.p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

FISCHL Vilmos

Az afganisztáni szovjet vereséget valamint a Szovjetunió ezt követő összeomlását isteni jelnek fogták fel. Ezzel sikeresen beindult a dzsiháda a hitetlen világ ellen, továbbá egy apokaliptikus háború is kezdetét vette, amelynek az Iszlám világuralmával kell végződnie a radikális Iszlám gondolkodása szerint. Az afgán háború felélesztette a dzsihádot, és az Iszlám új világszemlélete kifejlesztette a tanatofil¹² ideológiát, amiben a halál idealizálva van, mint várva-várt eredmény, és nem a háború szükségszerű átka.

Sajnos ez a filozófia komoly gondokat okoz az elrettentés elméletének. Az iszlám katonai hagyományok szerint a muszlimok csak akkor hátrálhatnak meg, ha az ellenség legalább kétszer annyi katonával rendelkezik, mint a muszlim csapatok. Más hagyományok csak tízszeres túlerő esetén engedélyezik a meghátrálást. Ennek az az oka, hogy a dzsiháda, definíció szerint, nem más, mint az Allahban való hit. Ha a muszlimok egy gyengébb vagy hasonlóan erős ellenséggel hadakoznak, akkor a saját erejükre támaszkodnak. De ha semmi esélyük sincs, akkor a mudzsáhidok¹³, azt bizonyítják, hogy vakon bíznak Allahban, és eszerint kerül tettük elismerésre.

Az iszlamista politika sikeresen létrehozta a bello ergo sum (harcolok, tehát vagyok) mentalitást, és emiatt az iszlám vezetőknek állandóan szükségük van a népszerű dzsihádra, hogy fenntartsák a vezetői hatalmukat. Ebből következik, hogy az Egyesült Államok iraki szereplése alapvetően ki fog hatni a radikális iszlamista mozgalmakra. Ezekben a körökben az amerikai megszállást a szovjetek afgán inváziójához hasonlítják. Az amerikai bukás csak megerősítené a dzsiháda apokaliptikus ideológiáját.

A NYUGAT PROBLEMATIKÁJA ÉS KÜZDELME AZ ISZLÁMMAL

Azt bizonyosan ki lehet jelteni, hogy a muszlimok nagy többségének semmi kedve csatlakozni a dzsihádra vagy ahhoz, hogy politizálják a vallásukat.

A Nyugat rendszerint feltételezi, hogy minden terrorista támadásnak megvan a józan oka, és ha ezeket a politikai panaszokat megfelelően kezelik, akkor a probléma meg fog oldódni.¹⁴ De ha a gyökerek nem politikai természetűek, akkor naivság feltételezni, hogy politikai gesztusok meg fogják változtatni a radikálisok gondolkodásmenetét. Minden olyan kísérlet, ami úgy kezeli a terrorizmust, mintha az el lenne választva az intellektuális, kulturális, és vallási alapoktól, bukásra van ítélve. Egy hosszú távú stratégia érdekében a radikális Iszlám kulturális és vallási gyökereire kell összpontosítani. Meg kell ismerni az iszlám gondolkodást és vallást, csak akkor tudjuk helyén kezelni a felmerülő problémákat. Sajnos ebben a kérdésben a Nyugat komoly hátrányban van.

A fő kérdés az, hogy van-e rá lehetősége a Nyugatnak – a nyugati demokratikus normákon belül – létrehozni egy átfogó stratégiát, az *iszlamista terrorizmussal* szemben¹⁵ és az eszmei gyökereinek a legyőzése érdekében? Nagyon fontos hogy egy ilyen stratégia figyelembe vegye, hogy a keresztes hadjáratok óta először keveredett a nyugati civilizáció egy vallási háborúba. A konfliktus „szabályait” a támadó fél fektette le, és a végső céljuk nem más mint a nyugati civilizáció elpusztítása. Ez – hangsúlyozom – nem az Iszlám álláspontja, hanem az „iszlamista terroristák” álláspontja, akiktől az iszlám vezetés és vallási képviselők elhatárolódnak. Az iszlám törvények egyértelműek. Személyek nem viselhetnek háborút. Egy csoport vagy szervezet nem kezdhet háborúba, csak egy állam kezdeményezhet hadviselést. Nem állhat senki háborúban egy államfő vagy egy hadsereg előzetes hadüzenete nélkül. Ha mégis, az terrorcselekedetnek számít.

A nyugati önvédelem nem állhat csak katonai offenzívából vagy a Közel-Kelet demokratizálásából, hanem a vallási/eszmei aspektust is figyelembe kell vennie. Nemcsak a Közel-Keletet kell nyomás alá helyezni, hanem a nyugati

12 Ezt azok a gyakran kiemelt koráni versek jellemzik amelyek dicsérik a mártírságot ("miért ragaszkodsz úgy ehhez a világhoz ha a másvilág jobb?"), valamint dicsőítik a paradicsom előnyeit mint egy igazi, sőt, érzéki valóságot.

13 Aki küzd, erőfeszítést tesz valamiért, aki dzsihádot végez.

14 Shmuel Bar: Az iszlám terrorizmus vallási gyökerei. 2004. <http://cikkek.soti.ca/religious-sources-of-islamic-terrorism.html>

15 Ezalatt nem azt értem, hogy az iszlám terrorizmust képvisel, hanem azt, hogy vannak olyan szélsőséges fundamentalista iszlám irányzatok, akik a terrorista cselekményeket vallási köntösbe öltöztetve magyaráznak és bátorítanak sok muszlimot a harcra.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

FISCHL Vilmos

és közel-keleti vallási vezetést is rá kell vezetni arra, hogy szakítsanak az erőszak megmagyarázásától, ne engedjék a szélsőséges vallási irányzatoknak országokban a működést, és, hogy nyíltan forduljanak a radikális tábor ellen.

Egy ilyen szakítást nem lehet egy nyugati típusú kijelentéssel megoldani. A vallási hatóságoknak ki kell adni egyértelmű és kötelező jogi döntéseket, amik ellentmondanak a radikális világnézet alapjainak, továbbá gyakorlatilag ki kell tagadni (excommunicate) a radikálisokat az Iszlámból. A lényeg nem más, minthogy ellent kell mondani a radikálisoknak. Ha a radikálisok azt állítják, hogy a terrorista akciók elkövetői a mennyországba fognak jutni, akkor ki kell jelenteni a vallási hatóságoknak, hogy ez nem igaz, hanem ellenkezőleg, a pokolra fognak jutni. Korán versei egyértelműek ebben a tekintetben: „Harcoljatok Allah útján azok ellen, akik ellenetek harcolnak, de ne támadjatok rájuk, Allah nem szereti a bántalmazókat”.¹⁶

Napjainkban állíthatjuk, hogy az Iszlám egyáltalán nem ismert. A muszlimoknak ki kellene jelenteniük, „az igazi Iszlámban nem létezik terrorizmus.” Az Iszlám szerint egy embert megölni a hitetlenséggel ér fel. Senki nem olthatja ki egy másik ember életét. Egy ártatlan embert még háború idején sem érhet bántódás.

Senki nem jogosult arra, hogy fatwát¹⁷ adjon ki ebben a kérdésben. Senki nem válhat öngyilkos merénylővé. Senki nem ronthat a tömegek közé testére kötözött robbanóanyagokkal. Teljesen mindegy, milyen vallású a tömeg, ez az iszlám törvények alapján egyszerűen nem megengedett. Még háború idején is, – amikor pedig kimondottan nehéz az egyensúlyt megtalálni – szigorúan tilos az ilyesmi.¹⁸

Csak az lehet a megoldás, ha a radikális és az ortodox Iszlám tisztán el vannak választva egymástól. A muszlim világon belüli szolidaritás a radikálisokat segíti. Csak egy iszlám kultúrháború képes átrajzolni a határokat a radikálisok és a mérsékelték között, úgy hogy az utóbbiak kerekedjenek felül. Alapvető fontosságú hogy egy ilyen küzdelem tisztában legyen az iszlamista terrorizmus vallási alapjaival, és hogy létrehozson egy mérsékelt és a köz által elismert ellensúlyt. A Koránban nem bátorít senkit az erőszakra, ahogyan sokan ezt gondolják.¹⁹ Egy ilyen alternatív magyarázatnak sziklaszilárd vallási alapokkal kell rendelkezni, és olyan emberek kell, hogy érveljenek mellette, akik elismert iszlám tudósok és vezetők. Fontos az is, hogy széles körben kerüljenek elfogadásra azok a vallási vélemények, amelyek elhatárolódnak a szélsőséges iszlám nézeteitől. Meglátásom szerint ez az út az, amelyet követni kell a jövőben az erőszakos cselekmények elszaporodás miatt az Iszlámnak szerte a világon, ahol megjelennek a terrorakciók, és ártatlan emberek veszítik el életüket. Ez a harc nehéz, mert az aszimmetrikus hadviselés kiszámíthatatlan, azonban arra kell törekedni, hogy a legjobb felkészültségű szakértők kerüljenek alkalmazásra mind a Nyugat, mind az iszlám vallás részéről egy kialakult konfliktus helyzetének kezelésében.

Kulcsszavak: Iszlám, Nyugat, terrorizmus, civilizáció, összecsapás

Keywords: Islam, West, terrorism, civilization, clash

FELHASZNÁLT IRODALOM

ARMSTRONG Karen: Az iszlám világ nyugati szemmel. Európa, Budapest, 1998.

ANWAR Musztafa: Az iszlám. In: Kultúra és közösség – Vallás és közösség. Szerk.: S. Szabó Péter. 2001/4 - 2002/1. sz. 89-97. o.

BENKE József: Az arabok története. Alexandra. 533.p. ISBN 963 367 302 X

¹⁶ Korán 2,190 Korán magyar fordítása. <http://www.egyistenhit.com/Quran/koran.php?szurasz=2&kep=3&kepv=49&kepn=537>

¹⁷ Mértékadó vallásjogi tudósok, mindenekeelőtt muftik hivatalos jogi véleménye, lényegében „törvényerejű rendelet”

¹⁸ M. Fethullah Gülen: Az igazi iszlámban nem létezik terrorizmus, 2007. szeptember 25.

<http://hu.fgulen.com/content/view/48/45/>

¹⁹ M. AMIR Ali: Islam, Jihad and Terrorism./Jihad: one of the most misunderstood concepts in Islam/-What Does Islam Say about Terrorism. <http://iie.net/index.php?q=node/43>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

FISCHL Vilmos

- DETLEF Pollack: Vallás és modernitás: vallásszociológiai modellek. Lelkipásztor. Evangélikus lelkészi szakfolyóirat. Luther Kiadó. 83. évf. 2008/1. 40.p. ISSN 0133-2821
- GOLZICHER Ignác: Az iszlám kultúrája I-II. Gondolat, Budapest, 1981.
- GOLDZICHER Ignác: Az iszlám. Magvető, Budapest, 1980.
- HARAI Dénes: Az erőszak kultusza és a civilizáció védelme. (A terrorizmus elleni küzdelem társadalmi, társadalomtudományi kérdései) Kézirat. ZMNE, 2008. 1-9.p.
- M. AMIR Ali: Islam, Jihad and Terrorism./Jihad: one of the most misunderstood concepts in Islam <http://iie.net/index.php?q=node/43>
- M. Fethullah Gülen: Az igazi iszlámban nem létezik terrorizmus, 2007. szeptember 25
<http://hu.fgulen.com/content/view/48/45/>
- KIS-BENEDEK József: Az iszlám terrorizmus napjainkban, 2006. március 23.
http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsesegi_szemle/az_iszlam_terrorizmus_napjainkban
[Korán magyar fordítása. http://www.egyistenhit.com/Quran/default.php](http://www.egyistenhit.com/Quran/default.php)
- QUTB, Szayyid: A társadalmi igazságosság az iszlámban. 1983.
<http://index.hu/kulfold/oszama>
- ROGERS Michael: A hódító iszlám. Helikon, Budapest, 1987.
- ROSTOVÁNYI Zsolt: Mit kell tudni az iszlámról? Kossuth, Budapest, 1983.
- ROSTOVÁNYI Zsolt: Az iszlám a 21. század küszöbén. Aula. Budapest, 1998. 498.p. ISBN 963 9078 58 1
- SIMON Róbert: Korán – A Korán világa. Helikon, Budapest, 1994.
- BAR, Shmuel: Az iszlám terrorizmus vallási gyökerei. 2004.
<http://cikkek.soti.ca/religious-sources-of-islamic-terrorism.html>

SZÚCS Boglárka, SÓTÉR Andrea

**GENDER MAINSTREAMING¹ SZEMLÉLETÉNEK FOGANATOSÍTÁSA
A MAGYAR HONVÉDSÉG EGÉSZSÉGPOLITIKÁJÁBAN II.****AZ ESÉLYEGYENLŐSÉG HELYZETE, SZEREPE ÉS LEHETŐSÉGEI
A KATONAI SZERVEZETEN BELÜL – A GENDER MAINSTREAMING TÜKRÉBEN****ACHIEVING VIEW OF GENDER MAINSTREAMING IN HEALTH POLICY OF HDF Part II.**

STATE, FUNCTION AND POSSIBILITIES OF THE POLICY OF EQUAL RIGHTS WITHIN HDF

A tanulmány a gender mainstreaming szemlélet nemzetközi és hazai esélyegyenlőségi politikában való megjelenését mutatja be, melynek a Magyar Honvédségben történő foganatosításával kifejezett szándékunk az, hogy a férfias szerepek a női szerepekkel kiegészülve együttműködő és eredményes szolgálatot biztosítsanak a katonai szervezetben. A férfiak alapvető szemléletformálása révén fejlődjön egészségkultúrájuk, a nők által képviselt és a szervezet számára fontos értékek megóvhatóak legyenek. Figyelembe véve az egészségi állapotban is megmutatókozó nemi különbségeket mentális és testi egészségük megőrizhető legyen. Mindezen célkitűzések mellett pedig az egyenlő esélyek és az egyenlő bánásmód elvének az állomány körében történő érzékenyítéséhez kívánunk támogatást nyújtani.

In this study we would like to introduce the view of gender mainstreaming appearing in international and domestic policy of equal rights.

By achieving these equal rights at the Hungarian Defence Forces (HDF) we have the firm intention of complementing male and female roles to assure a co-operative and efficient service in the military organisation. By forming the basic views of men our aim is to develop their health culture and the values represented by women are important for the organisation. By achieving these aims, it helps in preserving both genders' mental and physical condition, at the same time considering the sexual differences in their state of health.

Besides these goals we would like to provide support for the staff to become more sensitive to the principles of equal chances and equal treatment.

AZ EURÓPAI UNIÓ ESÉLYEGYENLŐSÉG POLITIKÁJA

Különbséget kell tenni az egyenlő bánásmód biztosítása és az esélyegyenlőség politikája között. Az EU politikája nem kizárólag a nőkkel szembeni megkülönböztetést, hanem a nemek közötti diszkriminációt tiltja. Így az uniós férfi polgárok ugyanúgy élhetnek ezekkel a jogokkal, mint a nők.

Az Európai Közösségek Bizottsága közleményt adott ki a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, mely a nők és férfiak közötti egyenlőségre vonatkozó ütemterv a 2006–2010 közötti időszakra.

¹Gender mainstreaming: A gender mainstreaming politikai eljárások (át)szervezése, tökéletesítése, fejlesztése és értékelése annak érdekében, hogy a nemek közti egyenlőség perspektívája beépüljön minden politikába/eljárásba, minden szinten és minden stádiumban, olyan szereplők erőfeszítései által, akik egyébként is részt vesznek a politikában.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZÚCS Boglárka, SÓTÉR Andrea

Ez az ütemterv a nők és férfiak közötti egyenlőségre vonatkozó, 2001–2005 közötti időszakra vonatkozó keretstratégia tapasztalataira épül. Új intézkedések fogantatása mellett nagyobb lendületet ad a már folyamatban levő, eredményes tevékenységeknek. Az ütemterv megerősíti a nemek közötti egyenlőség kettős megközelítését, amelynek alapja az elv általános érvényesítése (a nemek közötti egyenlőség előmozdítása valamennyi szakpolitikai területen és tevékenység során), illetve a különleges intézkedések.

A nemek közötti egyenlőség alapvető jog, az Európai Unió tagállamainak közös értéke és a növekedéssel, foglalkoztatással és társadalmi kohézióval kapcsolatos uniós célkitűzések megvalósításának nélkülözhetetlen feltétele. Az Unió számottevő haladást ért el a nemek közötti egyenlőség megteremtésében, melyben az egyenlő bánásmódról szóló jogszabályok, a nemek közötti egyenlőség általános érvényesítésének elve, a nők helyzetének erősítését szolgáló különleges intézkedések, a cselekvési programok, a szociális párbeszéd és a civil társadalommal folytatott párbeszéd fontos szerepet játszott. Az Európai Parlament fontos partner volt e folyamat során. Számtalan nő képezte magát a felsőoktatásban, lépett be a munkaerőpiacra vagy vállalt fontos közéleti szerepet. Ugyanakkor az egyenlőtlenségek változatlanul jelen vannak, sőt, tovább mélyülhetnek, mivel a fokozódó globális gazdasági verseny rugalmasabb és mobilabb munkaerőt igényel. Ez a nőket hátrányosan érintheti, hiszen nekik gyakran választaniuk kell a gyermekvállalás és a karrier között. A problémát tovább súlyosbítja a rugalmas munkaszervezés-formák vagy a gondozási szolgáltatások hiánya, a nemekhez kötődő sztereotípiák állandósulása, a családi kötelezettségek férfiak és nők közötti egyenlőtlen megoszlása. A nők munkaerő-piaci helyzete nem tükrözi maradéktalanul a nők által felmutatott eredményeket. Ez a humán erőforrás oly mértékű tékozlása, amit az EU nem engedhet meg magának. Ugyanakkor az alacsony születési arány és a munkaerő csökkenése komoly veszélyt jelent az Európai Unió politikai és gazdasági szerepére. Az EU a jövőben is jelentős partnerként vállal részt a nemek közötti egyenlőség elősegítését célzó átfogó erőfeszítésekben. A legnagyobb kihívást a szegénység felszámolása mellett az jelenti, hogy a globalizáció a nők és férfiak számára egyformán pozitív tényezővé lépjen elő. Ez az ütemterv a 2006–2010 közötti időszakra a nemek egyenlőségével kapcsolatos uniós intézkedések hat prioritási területét vázolja fel, melyek a következők:

- a nők és a férfiak egyenlő mértékű gazdasági függetlensége,
- a szakmai és a magánélet összeegyeztetése,
- a két nem egyenlő arányú képviselete a döntéshozatalban,
- a nemi bűncselekmény valamennyi formájának felszámolása,
- a nemekhez kötődő sztereotípiák leküzdése és
- a nemek közötti egyenlőség előmozdítása a kül- és fejlesztési politikákban.

Az ütemterv minden terület esetében meghatározza az elsődleges célokat és intézkedéseket. A Bizottság e célkitűzéseket egyedül nem valósíthatja meg, mivel számos olyan terület van, ahol a fellépések súlypontja a tagállamok szintjén helyezkedik el. Ez az ütemterv illusztrálja tehát azt az elkötelezettséget, amellyel a Bizottság támogatja a nők és a férfiak közötti egyenlőségről szóló programot, és szorosabbra fűzi a tagállamokkal és egyéb szereplőkkel fenntartott partnerséget. Ettől kezdődően került a kutatások fókuszába az alapvető társadalmi feltételezések tisztázása és igazságosságuk vizsgálata. A férfi-női szerepeket vizsgáló tanulmányok rámutatnak azokra a területekre is, ahol a nők válhatnak a hatalom birtokosaivá. Ezek azok a területek, ahol nincs közvetlen verseny az erőforrások elosztásáért, illetve a döntéshozatalban való részvételért. Ennek egyik legjellegzetesebb példája az önkéntes-karitatív terület, amelyet a politika egy sajátos területeként foghatunk fel, és ami közelebb áll a hagyományos női szerephez.

HAZÁNK ESÉLYEGYENLŐSÉGI POLITIKÁJA

Az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülése és az esélyegyenlőség előmozdítása, mint szabályozási tárgy nem előzmények nélküli a magyar jogban: maga az Alkotmány is tartalmaz idevágó rendelkezéseket, valamint külön

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZÚCS Boglárka, SÓTÉR Andrea

törvények – így például a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény (a továbbiakban: Mt.) 5. §-a vagy a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény egésze – is megállapítanak a hatályuk alá tartozó személyekre, jogviszonyokra és intézményekre nézve normatív rendelkezéseket. Magyarországon az Alkotmány (1949. évi XX. törvény) tekinthető az első és meghatározó törvényerejű jogszabálynak, mely alapjaiban szabályozza az egyenlő bánásmódot és az egyenlő esélyű hozzáférést. A 70/A. § (1) bekezdése értelmében a Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.

A hatályos szabályozás nélkülözötte az egységes fogalomhasználatot, és nem biztosított megfelelő eszközöket a jogsértésekkel szembeni fellépéshez, ezért vált szükségessé a magyarországi esélyegyenlőségi politikában mérföldkőnek számító, egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (továbbiakban: Etv.) megalkotása. Ez az általános antidiszkriminációs törvény egyrészt a már meglévő szabályokat teszi koherenssé, másrészt kitölti azokat a réseket, amelyek jelenleg a szabályozásban mutatkoznak, harmadrészt pedig megfelelő eljárási rendelkezéseket biztosít a jogsértésekkel szembeni fellépéshez. E törvényel az Országgyűlés elismeri minden ember jogát ahhoz, hogy egyenlő méltóságú személyként élhessen, valamint hatékony jogvédelmet biztosít a hátrányos megkülönböztetést elszenvedők számára, továbbá kinyilvánítja azt, hogy az esélyegyenlőség előmozdítása elsősorban állami kötelezettség. A Kormány a társadalom diszkriminációval szembeni általános védelmét hivatott szolgálni, továbbá támogatja a gender mainstreaming és a nemek közötti egyenlőség érvényesítését, melynek érdekében biztosítani kívánja, hogy a nőknek a férfiakkal azonos jogai legyenek a mindennapokban, és a nők férfitársaikkal azonos esélyt kapjanak az érvényesülésre. A nők és a férfiak társadalmi esélyegyenlőségének, az egyenlő arányú hozzáférésnek, valamint az egyenlő bánásmód megteremtésének korszerű, állami stratégiáját szolgálja a gender mainstreaming. Ezen alapelv célja, hogy előmozdítsa a nemek társadalmi egyenlőségének megvalósulását, az állami közpolitikába és intézmények működésébe integrálva.

A Kormány ezen irányok és célok megvalósítása érdekében a Nők és Férfiak Társadalmi Egyenlőségét Elősegítő Nemzeti Stratégia – Irányok és Célok 2010–2021 (továbbiakban: Stratégia) című 1004/2010. (I. 21.) számú Korm. határozatot dolgozott ki és fogadott el. A Stratégia létrejöttében fontos szerepe volt annak a felismerésnek, miszerint hazánkban a törvényi szabályozás ugyan biztosítja az azonos jogokat, azonban a gyakorlatban az egyenlő jogok nem jelentenek sem egyenlő feltételeket, sem társadalmi egyenlőséget. A Stratégia elfogadása azért is volt szükségszerű, mert eddig nem rendelkezünk hazai átfogó gender stratégiával, ezért a kormány nem tudta következetesen és határozottan érvényesíteni a nemek közti esélyegyenlőség és a gender mainstreaming elvét. A Stratégia megalkotására számos nemzetközi egyezmény, rendelet és ajánlás is kötelezte Magyarországot. Ezek egyike a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló ENSZ Egyezmény – Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – 1979, közkeletű nevén a CEDAW Egyezmény –, amit Magyarország az 1982. évi 10. törvényerejű rendelettel tett a belső jog részévé.

Az ENSZ által szervezett Nők Pekingi IV. Világkonferenciájának (1995) Cselekvési Programja és a Pekingi Nyilatkozat szintén fontos alapját képezi a nők és férfiak közötti társadalmi egyenlőség politikájának stratégiai elve hazai alkalmazásának. A Pekingi Cselekvési Tervben a világ országai elismerték, hogy a nők és férfiak egyenlő jogainak gyakorlatban való biztosítása elengedhetetlen feltétele a fejlődésnek és a békének, valamint, hogy a nők helyzetének javítása globális kérdés. A fentiekén kívül számos, a nőkre vonatkozó Európai Unió irányelv és jogi norma többek között az Európai Unió Tanácsának 2006 márciusi elnökségi ülésén elfogadott Gender Equality paktum, valamint a már idézett, az Európai Bizottság által kiadott „A nők és férfiak egyenlőségéről szóló útiter 2006–2010 (Roadmap)” ajánlásai rögzítik az aktuális feladatokat a nők és férfiak közötti egyenlőség és az egyenlő bánásmód követelményeinek megvalósítására vonatkozóan. Meggyőződésünk, hogy az esélyegyenlőség és az egyenlő bánásmód elvének gender szinten történő újraértelmezé-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZÜCS Boglárka, SÓTÉR Andrea

se alapvető feltétele a társadalmi igazságosság és a diszkriminációmentes együttélés nemzeti és globális szintű megjelenésének.

A Stratégia kiemelt helyen tárgyalja a nemek és az egészségi állapot kapcsolatát, melyből kiderül, hogy Magyarországon a férfiak jelentősen korábban halnak meg, mint ami az ország gazdasági fejlettsége alapján várható volna. Bár ez a tendencia a 90-es években volt a legdrámaibb, még ma is jelentős hátrányban vagyunk ebben a tekintetben, nem csupán Európa nyugati országaihoz viszonyítva, hanem néhány szomszédunkkal összehasonlítva is.

A UNDP Human Development Report (2008) adatai szerint annak valószínűsége, hogy egy nő illetve férfi túléli a 65. életévét, Magyarországon 84, illetve 64%, ami igen kedvezőtlen eredmény a többi országgal összehasonlítva. Az idő előtti halálozás tekintetében elsősorban a férfiak életkilátásai tekintetében van nagy lemaradásunk. Jelentős lemaradás tapasztalható a roma lakosság körében mindkét nem tekintetében, valamint veszélyeztetett csoportot alkot a női lakosság is. A nők a saját életminőségüket sokkal rosszabbnak minősítik, mint az azonos korú férfiak, tehát míg a megélt életek tekintetében a nők jobb helyzetben vannak, a pozitív életminőségben megélt évek tekintetében a nők a helyzetüket sokkal negatívabban ítélik meg.

A Stratégia ugyan nem részletezi különösebben a férfiak egészségi állapota és az életminőség közötti összefüggést, de fontos megjegyeznünk, hogy a mai magyar társadalom leginkább figyelmet érdemlő célcsoportja az aktív korú felnőtt férfi lakosság. A férfiak életvitelének része a magasabb kockázatú tevékenységek végzése, az egészséget veszélyeztető helyzetek keresése, a felelőtlen szexuális kapcsolat létesítése, az egészségtelen táplálkozás, a mozgásszegény életmód. Mindezeket kiegészíti az alacsony szintű stresszkezelés, valamint az egészségügyi rizikófaktorokról szerzett hiányos ismeretek, ebből adódóan az egészségügyi ellátórendszer felkeresésének a betegség szempontjából késői volta vagy teljes hiánya. A férfiak egészségi állapotának objektív-szubjektív meghatározásában paradoxon figyelhető meg, mivel a férfiak általában jónak ítélik egészségi állapotukat a mért eredmények és az igazolt diagnózisok ellenére is.

A Stratégia megerősíti és alátámasztja a nemzetközi szinten is egyetértés tárgyát képező tényt, hogy a munkahelyi krónikus stressz egészségkárosító tényező. Noha jog szerint minden ember egyenlő, mindannyian tudjuk: valójában nem vagyunk egyenlők. Kinek ebből, kinek abból van több, ki ehhez, ki ahhoz fér jobban hozzá. Társadalmi egyenlőtlenségről azonban akkor szoktunk beszélni, ha ez nem rendszerszerű, ha az egyik jól körülhatárolható társadalmi csoport tagjait a másikhoz képest rendszeresen, jellemzően több jog, hatalom, hatáskör, jövedelem, szabadság stb. illeti meg, mint a másikat.²

Társadalmunkat át- meg átszelik a különféle társadalmi egyenlőtlenségek: vannak gazdagabb, jobban felszerelt vidéken élők, s vannak, akik elmaradott térségek lakói, vannak szegények és jómódúak, épek és fogyatékosok, bevándorlók és állampolgárok, többségi és kisebbségi etnikumhoz tartozók, és persze minden lehetséges csoportosításon belül: nők és férfiak.

A nők szinte minden társadalmi csoporton belül hátrányos helyzetű alcsoportot alkotnak. Hatalom, döntési jogkörök, a választás sokfélesége, tulajdonszerzés, időfelhasználás, pénz, kompetencia, rendelkezésre álló tér, mind olyan tényezők, amelyek nem egyenlően vannak elosztva nők és férfiak között.

Sajnos, a rendszerváltás óta eltelt évtizedben a nők hátránya nemhogy csökkent volna Magyarországon, hanem számos területen csak nőtt a férfiakkal szemben. A nőket érő hátrányokról többkötetnyi szakirodalom jelent meg az utóbbi években. Ezek általános megállapítása, hogy a nők hátrányos helyzetének legfőbb oka elsősorban a mélyen rögződött előítéletekben, a nők és az esélyegyenlőség előítéletes társadalmi megítélésében keresendő. Európai integrációnk érdekében ezért mindenképp a közvéleményt kell „érzékenyíteni” az előítéletek visszaszorítása, az esélyegyenlőség társadalmi megítélésének javítása érdekében.

² Egyenlőségen és egyenlőtlenségen természetesen soha nem egyformaságot, illetve különbözőséget értünk. Az egyenlőség-egyenlőtlenség fogalompár jogi természetű: a joghoz, a forrásokhoz, a lehetőségekhez való hozzáférés egyenlőségét fejezi ki.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZÜCS Boglárka, SÓTÉR Andrea

A nők és férfiak közötti egyenlőtlenségek négy főbb területe:

- a munkaerő-piaci hátrányok,
- az otthoni feladatok és felelősségek egyenlőtlen megosztása,
- az alacsony részvétel a közéletben és
- a nők elleni erőszak.

A nők előmenetelét, a nők közötti versengés visszaszorítását, a férfi és női szerepek közötti harmonizálást elősegítő programok kifejlesztésébe integrált fejlesztési tervekre van szükség az egyén és a szervezet szintjén egyaránt. Az esélyegyenlőség ügye nagyrészt az EU-csatlakozási folyamatnak köszönhetően került egyre inkább előtérbe az utóbbi néhány évben. EU-csatlakozásunkkal összefüggésben számos kérdésre kell még választ adnunk. Egyfelől teljes mértékben harmonizálnunk kell jogrendszerünket a Közösség elvárásaival. Ebben a tekintetben kifejezetten jól állunk, hiszen a legtöbb elvárásnak már megfelelnek jogszabályaink. Hosszú távú feladat azonban, hogy EU-konform jogszabályaink a gyakorlatban is alkalmazhatóak legyenek, és érezhető hatást fejtsenek ki mindennapi életünkre.

Általában ugyanazokkal a problémákkal küszködünk, mint a tagállamok többsége, és ez segítheti közeledésünket az Európai Unió esélyegyenlőségi politikájához.

A tanulmányunk első részében ismertetett szerepek, értékek, valamint egészségi állapot mutatói tekintetében láthatjuk, hogy a fejlett nyugat-európai országok mellett a keleti régiók társadalmában – így Magyarországon is – megfigyelhető a nemi szerepekkel szemben támasztott társadalmi elvárások bizonytalan és sokszor céltalan átrendeződése. Az esélyegyenlőség elvének nemzetközi és hazai törvényi szabályozottsága ellenére is sokszor előfordul, hogy a nők azonos szakmai felkészültség esetén is kisebb eséllyel futnak be karriert, mint a férfiak. Ezzel kapcsolatban az esélyegyenlőség háttérében álló tényezőket alapvetően három csoportba sorolják: a nemre visszavezethető, a szervezet működésének tulajdonítható és a nemet, a szervezetet és a társadalmi környezetet egyaránt figyelembe vevő tényezők.

A nők esetében az empátia, az odafigyelés, az önfeláldozás és az alkalmazkodóképesség az, ami esetükben elsajátítandó készségeik között hangsúlyozottabban van jelen. Ezzel szemben a férfiaknál az önérvényesítés, az agresszió, a karriervágy és a versenyszellem élvez előnyt. Ebből adódóan a szervezet felső szintjeire eljutó nők a siker, az elismertség érdekében általában férfias magatartást, attitűdöt vesznek fel, és kevés szerepet engednek nőiességüknek. További különbség, hogy a nők kiemelkedő teljesítményüket hajlamosak külső tényezőknek tulajdonítani, nem pedig saját erőfeszítéseik eredményének.

A férfiak és nők neurológiai működésükben, agyi-aktivitásuk tekintetében is jelentős eltéréseket mutatnak egymástól. A bal agyféltekéhez köthető sajátosságok a táplálék, az üldözés, a szex (közelítő, jutalomvezérelt viselkedések), a pozitív emóciók, a kapcsolat a külső világgal (hangyi kommunikáció), az akut stresszre adott válasz (a megküzdés), sejtes immunitás serkentése, a progeszteron. A bal félteke növekedését az ösztrogén serkenti.

A jobb féltekéhez köthető a menekülés, a megdermedés (veszély és büntetésvezérelt viselkedések), a negatív emóciók, a saját testtel való kapcsolat, a krónikus stresszre adott válasz (az elviselés, a hormonális stressz válasz), a humorális (nem a sejtekhez, hanem a sejtnedvekhez kötődő) immunitás serkentése, az ösztrogén. A jobb félteke növekedését a tesztoszteron serkenti. Az emlős szinten megtalálható alapvető lateralizált tulajdonságok az embernél szintén megvannak, de természetesen ráakódtak speciális humán sajátosságok is.

A két nem alapvető gondolkodási és érzelmi vonásaiban is vannak különbségek. A fiúk/férfiak (vadászok) a fémjátékokat, a versengést, a verekedést, a durva játékokat szeretik. Racionálisabbak, logikusabb a gondolkodásuk, jobbak a tárgyak képzeletbeli elforgatásában.

Gyengébb a memóriájuk, a téri sajátosságok alapján tájékozódnak. Jók a durva testmozgásban, a matematikai érvelésben és alkalmazásban (elméletalkotók) és jobb a vizualitásuk, térképészetük.

A lányok/nők (gyűjtögetők, gyermeknevelők) puha plüssjátékokat szeretnek, kooperálnak, beszélgetnek, emocionálisak. Jobbak a nem verbális kommunikációban (testnyelv, arckifejezés, emóció felismerés), jobb a memóriájuk, a térben támpontok alapján tájékozódnak, a finom mozgásokban és a számolásban jók. Jobb az ízlelésük, szaglásuk, hallásuk, tapintásuk (gyűjtögetés), fűgőbbek az észlelésben.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZÚCS Boglárka, SÓTÉR Andrea

Simon Baron-Cohen (Szendi, 2008.) szerint a női agy empátiás, a férfi agy pedig rendszerező/rendszeralkotó. Az empátia kétkomponensű: kognitív komponens, vagyis elméleti és érzelmi komponens, vagyis érzelmi állapot átélése. A férfiaknál a domináns bal agyfélteke a racionális, logikus, elemző, elvonatkoztató műveleteket végzi, érzelmek nélkül. Analizál, szétszed, spekulál, következtet. Célja szétválasztani a világot, innen erednek a jó memóriafunkciók a tényekre vonatkozóan. A nőknél ezzel szemben a jobb félteke dominancia jellemző, a jobb félteke esetében pedig az analógias gondolkodás jelentkezik. A jobb félteke hasonlóságot keres, egységet épít, az emlékeket a hozzájuk kapcsolódó érzésekkel együtt tárolja. A valódi teremtő erő a jobb és a bal félteke együttes működésében van; ha valamelyik eluralkodik, az káros hatással lehet egyéni és közösségi szinten egyaránt.

Az agyi eltérések a test működésében is megmutatkoznak: a férfiak rövidtávú, nagy erőfeszítésre képesek, a nők pedig a lassú, folyamatos terhelést bírják jobban. A nők által dominánsan használt jobb agyfélteke éjszaka működik intenzíven, ezért képesek az anyák a csecsemők mellett könnyebben éjszakázni, mint az apák (Bánki, 1994).

ESÉLYEGYENLŐSÉG ÉS SZEMLELETVÁLTÁS A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény 6 § (1)-(4) bekezdése kimondja, hogy „A szolgálati viszonyban kapcsolatban az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani.” A nők hadseregbe áramlása a kilencvenes években kezdődött, amelyet a katonai vezetés is támogatott az alábbi megfontolásokból. A diszlokációs változásokból adódó munkaerő-szükséglet találkozott a katonacsatládok (a feleségek) munkahely igényével, a katonák feleségei között viszonylag sok volt a pedagógus vagy más humán felkészültségű, akik a megnövekedett humán feladatok ellátásába rövid idő alatt be tudtak kapcsolódni. A bevonuló fiatalok között évről évre növekedett a tisztán női környezetben szocializáltak száma (pl. elvált anya által nevelt gyermek), akiknek a hadseregbe történt bevonulásakor a szolgálatot teljesítő katonanők hatékonyabban tudtak segíteni a beilleszkedésben.

Egyes kutatók szerint a nők azért kerülhettek be a seregbe, mert az egy olyan belső legitimációs válságon ment keresztül, amelyből a kiutat a vezetés a nők bevonásában látta. Továbbá a nők jelenléte miatt a társadalom által is elfogadhatóbbá vált a katonai szervezet. A katonanők helytállnak a missziós beosztásokban, helyzetük, szerepük számos vonatkozásban tisztázatlan, katonaként való elfogadottságuk nem teljes a férfiak körében és a társadalomban sem. Nincsenek viselkedési normák, minták – rejtett konfliktusok viszont vannak (Szabó, 2002).

A nők hadseregbeli jelenléte forradalmi változásokat okoz férfi és nő viszonyában. Igaz, a hadseregbe kerüléshez le kellett bontani egy falat, nevezetesen a férfihadsereg és a nők háztartási szerepe közötti ellentmondást. A helyzetet nemcsak az emancipációs mozgalom társadalmi kibontakozása segítette megoldani, hanem a hadsereg feladatainak újradefiniálása is. A hadsereg szerepének újrafogalmazása áthidalta a korábbi szakadékokat, azt a kibékíthetetlen látszó ellentétet, amely a női és férfi nem között húzódtott (Humán Szemle 2004. december).

A KATONÁK EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTA A NEMEK TÜKRÉBEN

Az MH katonai állománya körében 2007-ben végzett egészségügyi szűrővizsgálati eredmények elemzésekor is fedezhettünk fel hasonlóságokat az egészségmagatartással kapcsolatos attitűdökre vonatkozóan. A szűrővizsgálat morbiditási gyakorisági eredményei a rendszeres gyógykezelési eredmények alapján a következőképpen alakultak:

3738 főből 499 fő (13,3%) állt rendszeres gyógykezelés alatt, ami a civil populáció adataihoz képest igen jónak mondható, tekintettel arra, hogy a vizsgálaton részt vettek átlagéletkora viszonylag alacsony volt, és a jól működő alkalmasság vizsgálati rendszer következtében egy magasabb egészségstátuszú populáció alkotja az MH katonai állományát.

A gyógykezelések körében a keringési rendszer betegségei 7,3%-kal az első helyet foglalták el. A légzőrendszeri megbetegedés 1,6%-nál jelentkezett, míg endokrin, táplálkozási, illetve anyagcsere-megbetegedés 1,2%-nál fordult elő. A szem és függelékének megbetegedései, az emésztőszervi, valamint a csont-izomrendszer és kötőszöveti megbetege-

SZÚCS Boglárka, SÓTÉR Andrea

dések csekély számban fordultak elő. Az állomány körében a legjelentősebb rizikótényezők a következőképpen alakultak:

- I. Családi magas vérnyomás
- II. Dohányzás
- III. Testsúlytöbblet
- IV. Családi cukorbetegség
- V. Családi daganatos megbetegedés

Érdemes figyelmet szentelni az egészség önbecslésének alakulására, mely az adatok alapján ambivalens képet mutat. Az egészség önbecslésének alakulását tekintve jóval kevesebben érzik magukat betegnek („nem érzi egészségesnek magát” 4,1%), mint ahányan rendszeres gyógykezelés alatt állnak (13,3%). Mindebből jól látható, hogy a még diagnosztizált betegségben szenvedők is hajlamosabbak pozitívabban megítélni egészségi állapotukat, mint az valójában. Ez jelentheti az állomány körében a betegségekkel való „fejlettebb” megküzdési stratégiák alkalmazását, a betegségekkel való felülkerekedés eredményességét. Másrészről jelentheti a betegségek figyelmen kívül hagyását, annak negligálását és ebből adódóan egészségi állapotuk elhanyagolását. Mivel az állomány a civil társadalom leképeződése, így valószínűsíthető, hogy az állomány, azon belül is inkább a férfiak azok, akik kevésbé gyakorolnak egészségtudatos magatartást, és ebből adódóan háttérbe szorítják, elnyomják tényleges betegségeiket, és nem veszik figyelembe az ok-okozati összefüggéseket, a megoldási lehetőségeket. A fenti adatok és megállapítások alapján a szűrővizsgálatok fontossága még inkább előtérbe helyeződik az MH állományában. 2007-ben az MH állományának minősítése alapján 58,5% (2188 fő) esetében nem volt gondozási igény. Ez az érték tovább súlyosbítja az egészség önbecslésére vonatkozó optimista beállítottságra utaló, de ambivalens jelenséget az állomány körében.

A szűrővizsgálati eredményekben nem jellemző a nemi különbségekben detektált betegségcsoportok szignifikáns megoszlása. A magas vérnyomás, a testsúlytöbblet, a fizikai aktivitás hiánya, valamint a helytelen táplálkozás tekintetében megfigyelhető a nemi különbség (pl. férfiak körében növekvő hypertonia 20,1%, míg nőknél 11,9%.; testsúlytöbblet férfiaknál 27,7%, nőknél 20,5%; a fizikai aktivitás hiánya a férfiaknál 9%, a nőknél 6,7%).

A helytelen táplálkozás azonban a civil lakossághoz hasonlóan a nők körében a magasabb (férfiak: 11,4%, nők: 16,8%). A 2004-2007 közötti szűrővizsgálati eredmények alapján látható, hogy az MH állományában is vannak jellemző betegségcsoportok, amelyek rizikófaktorként előre jelezhetik a jövőbeni megbetegedések valószínűségét. Továbbá látható, hogy az állomány egészségmegőrzés, egészségfejlesztés terén gyakorolt magatartása is jelentős hatással van az életmódjukból adódó mentális, testi betegségek kialakulásában (Sóter, 2009).

Az MH állományán belül a civil társadalommal hasonló életmódbeli, életvezetési problémákkal találkozhatunk, melyek az egészség-megőrzési prevenciók szükségességét teszik minden szinten fokozottabbá.

A FÉRFIAK EGÉSZSÉGE – HAZAI ÉS NEMZETKÖZI RENDEZVÉNYEK

Az egészségi állapot nemek közötti eltérése jelentős mértéket mutat Európa legtöbb tagországában, így hazánkban is. Napjainkra jelentős számú és kiemelkedő tevékenységgel bíró szervezet jött létre, mely elsősorban a nemek egészségi állapotának eltéréseit, azok okait, indikátorait és a beavatkozás módjait hivatott feltárni. Elsősorban a férfiak egészsége került előtérbe az utóbbi években, melyet leginkább az egyre növekvő férfi betegek száma és a körükben tapasztalt dinamikus egészségi állapot romlása indukált. Továbbá az a figyelemfelkeltő tényező, hogy a férfiak számára a társadalmi, gazdasági, jövedelmi lemaradás jelentősebb pszichés és az egészségi állapotot veszélyeztető tényező, mint a nők esetében.

SZÜCS Boglárka, SÓTÉR Andrea

EURÓPAI FÓRUM A FÉRFIAK EGÉSZSÉGÉÉRT (EMHF)

Az egyik legjelentősebb az Európai Fórum a Férfiak Egészségéért (EMHF) első páns-európai szervezet, mely a férfiak egészségének javításán munkálkodik mind Európa- szerte, mind az egyes országokon belül. Az EMHF 2001 szeptemberében, az első ausztriai Férfi-egészség Világkongresszuson kezdte meg tevékenységét, mint független, nem állami, nem profitorientált szervezet. Az EMHF tagsága nyitott mind szervezetek, mind egyének számára.

Az EMHF állásfoglalása értelmében a férfiak egyenlőtlenségtől szenvednek az egészségügyben és az egészségügyi gondoskodásban, és azon dolgozik, hogy csökkentse ezeket az egyenlőtlenségeket.

Fő feladatainak egyike az európai férfiak egészségével kapcsolatos új kutatások publikálása.

Továbbá célja, hogy projekteket kezdeményezzen a szív betegségeivel, a szexuális egészséggel, a prosztatata megbetegedéseivel, a lelki egészséggel, a férfiak rizikókereső magatartásával kapcsolatban, és hozzájáruljon az egészségügyi szolgáltatások férfiak számára könnyebb elérhetőségéhez.

Az EMHF speciális célja összefoglalva: megnövelni az Európa szintű és az egyes tagállamokon belüli férfi egészséggel foglalkozó profilok számát. Elérni az Európa szintű, nemzeti, a regionális és a helyi szervezeteknél, mind kormányzati és nem kormányzati szinteken, hogy foglalkozzanak a férfiak egészségügyi problémáival a politikájukban és a gyakorlatukban. Továbbá, javítani a férfiak számára az egészségügyi szolgáltatások elérhetőségét, figyelemmel az elsődleges megelőzésre és az egészségnevelési információkra.

Az EMHF célként tűzte ki, hogy növeljék a férfiak tudatosságát saját egészségükkel és lehetőségeikkel kapcsolatban, változtassák meg a férfiak egészséggel kapcsolatos magatartását, hogy igényük és bátorságuk legyen felkeresni az egészségügyi szolgáltatást, valamint biztosítsanak lehetőséget azon egyéneknek, akik együttműködnének a férfiak egészségügyi hálózatában. Az EMHF mindezek mellett fontosnak tartja olyan környezet erősítését, ahol biztosítva van az érdekelt szervek együttműködése a közös cél elérésében.

FÉRFIAK EGÉSZSÉGÉÉRT NEMZETKÖZI HÉT

A rendezvényt az Amerikai Egyesült Államok és az Országos Egészségfejlesztési Intézet kezdeményezésére 2004 júniusában rendezték meg. Az évente megtartott rendezvény legnagyobb jelentősége, hogy a nemzetközi és európai szervezetek munkájáról, tevékenységeiről referál, és a témában történt hazai előrelépésekről is tájékoztat, valamint kijelöli és meghatározza a következő évekre vonatkozó lényeges feladatokat.

Az EMHF koncepciójával egyetértve valljuk, hogy egy új egészségügyi és egészség prevenciók szemléletre van szükség, olyanra, amely számításba veszi a férfi nemi szerepét, és úgy kezeli a férfiakat, amilyenek, nem pedig olyanak, ahogyan látni szeretnék őket.

ÖSSZEFOGLALÁS

A gender mainstreaming, mint nemzetközi kezdeményezés egy adott társadalom kooperatív, biztonságot és tiszteletet feltételező együttélését kívánja elősegíteni. Legfőbb célunk, hogy témánk révén felkeltsük az érdeklődést a nemi szerepek és a társadalmi státusz közötti összefüggés, mint a gender szemlélet fő érdeklődési köre iránt.

Tanulmányunk számos, empirikus úton is igazolt vizsgálatot mutat be, mely tudományosan is alátámasztja azt az alapvető társadalmi jelenséget, mely szerint a nemi és társadalmi szerepek közötti kapcsolat minősége meghatározó szerepet játszik az egészségi állapot alakulásában.

A társadalom szerkezetét, működését alapvetően a társadalmon belüli szerepek és az azt betöltő személyek, egyének határozzák meg. Az egyén mentális, szellemi és fizikai állapotának teljes harmóniája előfeltétele az egészséges szemé-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SZÜCS Boglárka, SÓTÉR Andrea

lyiség kialakulásának és fejlődésének. Az emberek, mint mikroegységek építik fel egy társadalom összképét. Ők töltik meg tartalommal, és felelősek annak minőségi működéséért.

Ebből adódóan rendkívül fontos, hogy az egyén, mint önálló és megismételhetetlen, egyedi személyiség a well-faire³ és well-being⁴ állapotát elérje, mely feltételezi a társadalom által biztosított feltételeket, a jogi környezetet, a lehetőségeket annak érdekében, hogy az egyén alapvető biológiai szükségleteinek kielégítése mellett igényét és szükségét érezze a szellemi fejlődésének és az önmegvalósításának.

Az egészséges és kiegyensúlyozott emberek által alkotott kis csoportok makro- vetülete az adott társadalom, így az egyén és a társadalom oda-vissza, kölcsönösen felelősek az egyén jó- és jóllétéért, mely a továbbiakban a társadalmi szerepek minőségét befolyásolja.

Mindezek ismeretében témánkkal elsősorban a társadalmunkat jellemző szellemi, gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségekre és meg nem értett helyzetre kívánjuk felhívni a figyelmet, valamint az adott jelenséggel kapcsolatos alapvető ismeretek és összefüggések ismertetésével kívánjuk egyéni és szervezeti szinten felkelteni az igényt a megoldásra való törekvésre.

A mentálhigiéné kialakulásának harmadik (posztmodern) korszakában az egészség mint életminőség jelenik meg. A civilizatórikus betegségek növekedése, a stresszek fenyegető ártalmi, a felgyorsult és eldologiasodott élet a megküzdés és erőnkultusz követelményével áll az egyén elé.

Az egészség négy tényező meglétét feltételezi, úgy mint wellness (jól-lét), fitness, hapiness, hardiness.

Ezeket kiegészítve a lelki és magatartási megküzdésmódok (coping mechanizmusok) ugyancsak hatással vannak egészségünk alakulására. (Bagdy, 2004.)

Az ezredforduló új emberideálja és egészségképe a szívós, küzdőképes, erős, „túlélő”, alkalmazkodásra kész, „boldog” (megelégedett) ember. (Csíkszentmihályi, 2002.)

Ez az ideál elérhető, ehhez azonban fontos üzenetként közvetítendő a „kölsönös egymásrautaltság-kölsönös támasz” elvén alapuló nemzetközi összefogás, mely a hazai gyakorlat számára is kiutat jelenthet. Ehhez viszont összefogásra van szükség!

Kulcsszavak: Magyar Honvédség, biológiai nem (sex) és a társadalmi nem (gender), egyenlőtlen rétegződés, nemek közötti társadalmi esélyegyenlőség, gender mainstreaming

Keywords: HDF, sex, gender, social structuring, principles of equal chances, gender mainstreaming

FELHASZNÁLT IRODALOM

Időszaki kiadványok (folyóirat) cikkei

1. Vezetés a két nem képviselőiből álló katonai szervezetben in: Humán szemle 2004. december
2. Az MH állományának 2004–2007 szűrővizsgálati eredményeire alapozott összehasonlító longitudinális vizsgálata (MH HEK belső nyilvántartott kutatási zárótanulmány 2007.)
3. Sótér, A.: A Magyar Honvédség egészségkockázati térképe. A személyi állomány egészségmagatartásának helyőrségi különbségei Hadmérnök, 2009 IV. évf. 3. szám 196–211 old.
4. Bagdy, E.: Mentálhigiéné-korszakok, paradigmák és az ezredforduló jellegzetességei in: Honvédorvos, 2004. (57) 1. szám 88–95. p

Könyv

1. Szendi, G.: Az agy neme in.: Feldmár, A.; Bernát, O.; Büky, D. (2008.): Igazi vagy? Iskola nőknek
2. Bánki M. Csaba (1994): Az agy évtizedében, Biográf Kiadó

³ Well-faire: jó lét (szociális, anyagi biztonság)

⁴ Well-being: jóllét (mentális és fizikai egészség)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE**Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám****SZÚCS Boglárka, SÓTÉR Andrea**

3. Szabó, J.: Kisebbségek a haderőben Zrínyi Kiadó Budapest 2002. 124–125.p
4. Csíkszentmihályi, M: Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Akadémiai Kiadó, 1991, Budapest.

Könyv vagy monográfia fejezetei

1. 1949. évi XX. tv. a Magyar Köztársaság Alkotmánya
2. 1996. évi XLIII. tv. a hivatásos katonák szolgálati viszonyáról 6 § (1)-(4)
3. A Nők és Férfiak Társadalmi Egyenlőségét Elősegítő Nemzeti Stratégia – Irányok és Célok 2010–2021 című 1004/2010. (I. 21.) Korm. határozat

VICTIM OF THE OFFENCE STIPULATED BY ARTICLE 137 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Judging by content of the 137th article of the Criminal Code of Moldova, the legislator conditioned the situation, status and role of the victim in the system of social relationships. The designation of these indicators in the penal norm represents the exclusive prerogative of the legislator, therefore having the purpose to identify the limits of the penal responsibility. Thus the quality of the victim regarded by the 137th article of the Criminal Code is directly related to the person categories protected by the Geneva Conventions of 1949.

The investigation of the circle of subjects that are protected by the penal law gives us rights to attribute to the category of conditions described by the victim the wounded, sick and shipwrecked ones. Prisoners, civilians, members of the Red Cross, members of organizations assimilated to and any other person that is under the power of the enemy represent the role of the victim in the system of social relationships or reflects its social status. By analyzing these categories, we have resolved the problem of application of the criminal norm regarding the offender and the victim.

The specialty literature faces controversial opinions on determination of the state of victim in the criminal law. The first category of authors [1] considers that there is an inseparable link between the notions "offence victim" and "special legal object of offence", for these reasons the offence victim is subject to study in the notional context of the offence object as a constitutive element of the offence. The second category of the authors [2] considers that the offence victim is a part of the notion of the offence subject, known as a passive subject category, a unanimously recognized opinion in the Romanian specialty literature.

From the place of its investigation, it is certain that the offence victim represents a subject of social relation, the defense of which is exercised through the exact incrimination. As for Article 137 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the legislator has circumstanced some states, social features of the victim as well as his/her posture in the system of social relations. On the category of the states, in which the victim is, we may attribute *the wounded, sick and shipwrecked. Prisoners, civilian persons, members of civil medical personnel, members of the Red Cross, members of the similar organizations, any other person fallen into the power of the enemy* represent the role of the victim in the system of social relations or reflects its social status.

The designation of the indicators that characterizes certain conditions, features of the victim in the criminal norm represents an exclusive prerogative of the legislator, with the purpose of identifying the borders of criminal liability. This position has a practical significance, while only when the circle of subjects of social relations is correctly determined affected by the offence, may be resolved a problem of the limits of application of the norm on the offender and the victim.

The quality of offence victim stipulated under Art. 137 of the Criminal Code of the Republic of Moldova is directly proportioned to the categories of the persons protected in the light of the four 1949 Geneva Conventions. *In concreto, Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field* [3], *Convention (II) for the Amelioration of the Condition of the Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea* [4], *Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War* [5], *Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War* [6]. Therefore, we share the concept of Professor A. Barbaneagara [7], according to whom Art. 3, which is common for the 1949 Geneva Conventions and Art. 4, par. 2 of *Protocol (II) Additional to the 1949 Geneva Conventions relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts* [8], establish the minimal standard of humanita-

rian treatment for the protected persons applicable to any type of armed conflict, regardless of its character: international or national.

In the sense of Art. 8, par. 1, Part II, Section I of *Protocol (I) Additional to the 1949 Geneva Conventions relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts* [9], "wounded" and "sick" are considered to be persons, whether military or civilian, who, because of trauma, disease or other physical or mental disorder or disability, are in need of medical assistance or care and who refrain from any act of hostility. This category also covers maternity cases, new-born babies and other persons who may be in need of immediate medical assistance or care, such as the infirm or expectant mothers, and who refrain from any act of hostility.

Hence, to be included in these categories of the protected persons, one needs to meet two cumulative conditions:

1. The person is in need of medical assistance;
2. The person refrains from any act of hostility.

Pursuant to Art. 8, par. 1, Part II, Section I of *Protocol (I) Additional to the 1949 Geneva Conventions relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*, the "Shipwrecked" mean persons, whether military or civilian, who are in peril at sea or in other waters as a result of misfortune affecting them or the vessel or aircraft carrying them and who refrain from any act of hostility. These persons, provided that they continue to refrain from any act of hostility, shall continue to be considered shipwrecked during their rescue until they acquire another status under the Conventions or this Protocol.

The offence victim stipulated by Article 137 of the Criminal Code of the Republic of Moldova may be likewise a war prisoner. The concept of the derives from the notion of combatant [10]. In this context, the term of combatant must be interpreted *stricto sensu*, meaning only members of armed forces that participated directly in the fight. Consequently, the sanitary and religious military personnel, though belonging to the armed forces, cannot be seen as war prisoners. *Per a contrario*, the civilians who participate this or other way in the war operations may be considered was prisoners. Thus, an eloquent example may serve a renowned case during World War I, named in the specialized literature "Marna taxi drivers case" [11], when at the request of the military authorities, the private owners of cars have transported troops and light materials to strengthen the front. During this activity, they have lost the quality of civilians and became combatants.

Pursuant to Article 4 of *Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War* of August 12, 1949, the following categories of combatants enjoy the humanitarian protection as prisoners of war:

1. Members of the armed forces of a Party to the conflict, as well as members of militias or volunteer corps forming part of such armed forces.
2. Members of other militias and members of other volunteer corps, including those of organized resistance movements, belonging to a Party to the conflict and operating in or outside their own territory, even if this territory is occupied, provided that such militias or volunteer corps, including such organized resistance movements, fulfill the following conditions:
  - a) that of being commanded by a person responsible for his subordinates;
  - b) that of having a fixed distinctive sign recognizable at a distance;
  - c) that of carrying arms openly;
  - d) that of conducting their operations in accordance with the laws and customs of war.
3. Members of regular armed forces who profess allegiance to a government or an authority not recognized by the Detaining Power.
4. Persons who accompany the armed forces without actually being members thereof, such as civilian members of military aircraft crews, war correspondents, supply contractors, members of labour units or of services responsible

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BUZA, Nicolae

for the welfare of the armed forces, provided that they have received authorization, from the armed forces which they accompany, who shall provide them for that purpose with an identity card similar to the annexed model.

5. Members of crews, including masters, pilots and apprentices, of the merchant marine and the crews of civil aircraft of the Parties to the conflict, who do not benefit by more favourable treatment under any other provisions of international law.

6. Inhabitants of a non-occupied territory, who on the approach of the enemy spontaneously take up arms to resist the invading forces, without having had time to form themselves into regular armed units, provided they carry arms openly and respect the laws and customs of war.

In accordance with Article 4, B of *Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War* of August 12, 1949, the following shall likewise be treated as prisoners of war:

1. Persons belonging, or having belonged, to the armed forces of the occupied country, if the occupying Power considers it necessary by reason of such allegiance to intern them, even though it has originally liberated them while hostilities were going on outside the territory it occupies, in particular where such persons have made an unsuccessful attempt to rejoin the armed forces to which they belong and which are engaged in combat, or where they fail to comply with a summons made to them with a view to internment.
2. The persons belonging to one of the categories enumerated in the present Article, who have been received by neutral or non-belligerent Powers on their territory and whom these Powers are required to intern under international law, without prejudice to any more favourable treatment which these Powers may choose to give and with the exception of Articles 8, 10, 15, 30, fifth paragraph, 58-67, 92, 126 and, where diplomatic relations exist between the Parties to the conflict and the neutral or non-belligerent Power concerned, those Articles concerning the Protecting Power. Where such diplomatic relations exist, the Parties to a conflict on whom these persons depend shall be allowed to perform towards them the functions of a Protecting Power as provided in the present Convention, without prejudice to the functions which these Parties normally exercise in conformity with diplomatic and consular usage and treaties.

The quality of war prisoner is related to the following two conditions [12]:

1. To have fallen into the power of the enemy;
2. To belong to one of the abovementioned categories.

Besides these two conditions, we insist on the third one, according to which the capture of a war prisoner may take place only in the period of active hostilities. This condition derives from the sentence of the Penal Chamber of the Cassation Court of France of February 16, 1951 in the Bittrich and Guttman case [13], in accordance with which the court decided that a German general arrested after the capitulation of his country on May 7, 1945 cannot be considered a war prisoner. Reserve soldiers also benefit from the status of war prisoner. Thus, the Dutch special Cassation Court pronounced on February 20, 1950, a sentence against some German officers, who have executed the summary on the reserve officers in 1940 after the capitulation of Holland, considering this fact to be a war crime [14].

The resistance movement members as well as members of armed forces in the uniform acting within the enemy's territory for the purpose of information obtaining and destruction of the military objects are to be considered war prisoners. Given that these persons enjoy the protection, the extermination actions of the command members that acted within the territories under Germany's control in World War II were pronounced to be illegal by Nurnberg Military Tribunal and Marshall Keitel who had issued the respective order, was sentenced to death by hanging on October 1, 1946 by the same court.

Spies, saboteurs, merchants and officers who have committed the war crimes, after the competent tribunal had pronounced the sentence against them [16].

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BUZA, Nicolae

Furthermore, we will research civilian persons as potential victims of the inhuman treatment. It is necessary to point out that the definition of the concept “civilian persons” was developed by the Session II of the Conference of government experts, having the purpose of making the concept of civilian persons seen individually and the civilian population as a whole, which was reflected in the provisions of Article 50, p.1 of *Protocol (I) Additional to the 1949 Geneva Conventions relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*, according to which a civilian is any person who does not belong to one of the categories of persons referred to in Article 4 A (1), (2), (3) and (6) of the Third Convention and in Article 43 of this Protocol. In case of doubt, person shall be considered to be a civilian. Referring to Art. 5 of *Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War* of August 12, 1949, all persons who are on the territory of the parties to the conflict that are not members of the armed forces are included in the category of “civilians”, not by the criterion of their nationality that does refer only to the category of protected persons against the enemy of the Detaining Power, but only to their inoffensive character. Thus, except the “armed forces”, to which the Protocol gives a new definition, all persons who are on the territory of the parties to the conflict are “civilians”. Also, to avoid any eventual divergences in carrying-out of the military operations and distinguishing a civilian person from the member of the armed forces, the Protocol considers any person to be a civilian, if there is any doubt, whether s/he is or not.

Paragraph 2 of Art. 50 of the Protocol stipulates that the civilian population comprises all persons who are civilians, but pursuant to paragraph 3 of Art. 50 of the same Protocol the presence within the civilian population of individuals who do not come within the definition of civilians do not deprive the population of its civilian character.

Being related to the needs of application of the humanitarian international law in the case of an armed conflict and immunization of the persons who do not participate directly in hostilities, the definition given to the civilian persons and civilian population is evaluated in the specialized literature [17] as a functional one.

The civil medical personnel are to be recognized as victims of the crimes of inhuman treatment. The notion of the civil medical personnel [18] means a totality of employees who are to take care of the sick and wounded of the army or of the civilians in the rehabilitation and diagnostics units. Thus, the totality of employees empowered exclusively by the party to the conflict on realization of the actions on prevention of diseases, search, evacuation, transportation, diagnostics, treatment, first assistance to the wounded, sick and shipwrecked. This category includes also officers from the administration of the medical units (hospitals, blood transfusion centers, centers and institutions of preventive medicine, centers of medical insurance, pharmaceutical products and supplies deposits), as well as the totality of employees responsible for functioning and administration of the medical vehicles. Not to deny the foregoing, we point out that pursuant to Art. 8, par.3 of *Protocol (I) Additional to the 1949 Geneva Conventions relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*, the expression “medical personnel” means both the civil and military personnel. Unfortunately, applying Art. 137 of the CC of the RM as for the special category, the members of military medical personnel cannot be considered to be victims, in spite of the fact that the 1949 Geneva Conventions insure the corresponding protection to them. To be convinced of this, we refer to Art 25 of *Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field*, according to which members of the armed forces specially trained for employment, should the need arise, as hospital orderlies, nurses or auxiliary stretcher-bearers, in the search for or the collection, transport or treatment of the wounded and sick shall likewise be respected and protected if they are carrying out these duties at the time when they come into contact with the enemy or fall into his hands. Since the Conventions provide efficient protection to these categories of persons as well, it is evident to exclude the word “civilian” from the expression “civilian medical personnel”, so that the range of applicability will extend on members of the military medical personnel, and the medical personnel will cover both the civilian and military personnel.

Also, the victims of inhuman treatment may be members of the Red Cross and members of the similar organizations. Pursuant to Art. 3, par. 2, which is common to the 4 Geneva Conventions of August 12, 1949, the International Commit-

tee of the Red Cross is an impartial humanitarian body that offers its services to the Parties to the conflict. More exactly, the International Committee of the Red Cross is recognized to have a series of attributions during the armed national and international conflicts as well as in the cases of national tension and disorders. It represents a principal organization authorized by the states by the agreed legal instruments, to provide protection and assistance to the victims of the armed conflicts. Thus, the representatives of the Red Cross have the following means and methods to exercise protection and assistance to the war victims: visits to the detention places of a strictly humanitarian character, it restricts exclusively to the applied treatment and not to reasons of their detention; search of the disappeared persons and support to reunification of separated families; humanitarian assistance. It is necessary to mention that the Geneva Conventions and their additional Protocols contain more than 20 dispositions devoted to the medical assistance and materials to which the victims of the armed conflicts are entitled.

Generalizing the provisions of the 4 Geneva Conventions of August 12, 1949, we should single out the following criteria of humanitarian assistance providing:

- it is provided exclusively to the war victims;
- it has a non-discriminative character;
- it is destined to cover the most urgent needs of the affected persons, that is providing of medicines, food, clothes, etc.;

it is provided only with approval of the authorities who detain control over the territory, where persons who need help are located.

Nationally, the Red Cross Society of Moldova of the status of autonomous non-governmental organization, which carries out its activity in accordance with its Charter approved by the Decision of the Government of the Republic of Moldova No. 153 of March 09, 1992 "on registration of the Charter of the Red Cross Society of Moldova" [19]. As it results from the provisions of Art. 1 of the *Law of the Republic of Moldova* No. 139-XV of May 10, 2001 *on the Red Cross Society of Moldova* [20], the foundation of this organization has been caused by the necessity of realization of the auxiliary humanitarian functions based on the 1949 Geneva Conventions and the 1977 Additional Protocols to them.

However, the incrimination norm stipulated by Art. 137 of the CC of the RM sets up the requirement that the victim of inhuman treatment offence isn't such kind of person, who indirectly exercises some attributions of this organization, but only its members. Pursuant to Art. 7 of the Charter of the Red Cross Society of Moldova, the status of member may be given to the individual and collective members, but Art. 8 establishes that member of the Company may be any citizen, regardless of nationality, confession, political concepts, party membership, who recognizes this Charter, works in one of the Society organizations, pays systematically membership dues or who provides other medical assistance. Pursuant to Art. 10 of the Charter, the Committee (meeting) of the primary organization grants the quality of the Society member based on the written or oral request of the applicant.

Thus, we may conclude that member of the Red Cross and the similar organizations means a person of the international organization of the Red Cross and other international or national voluntary societies of medical or humanitarian assistance recognized legally and authorized by the party to the conflict. For example, among the organizations similar to the Red Cross, we may attribute the Red Crescent, Doctors Without Borders, UN authorities [21]. The main internal mechanism of supervision of conformance to the humanitarian law in the Republic of Moldova is the National Committee of Consulting and Coordination for implementation of the humanitarian international law founded on September 9, 1996. Among the members [22] of the National Committee of Consulting and Coordination for implementation of the humanitarian international law, we may point out the officers of the Ministries of Foreign Affairs, Education, Health, labor, Social Protec-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BUZA, Nicolae

tion and Family, Defense, Justice, of the State Chancellery, the Service of Information and Security, of the Committee of Trade Unions Federation, of the Red Cross of Moldova.

“Any other person fallen into the power of the enemy” may be a victim of the offence of inhuman treatment. So an obvious question appears: who are these persons? By the exclusion method, we deduct that they are other than those stipulated expressly in the incrimination norm to give an explicit answer to this question, it is necessary to make a generalization of all categories of the persons, to which special protection is provided through the criminal rule. The point that provides the unit *ad integrum* of the victims given in Art. 137 of the CC of the RM is evident by the characteristics of *hors du combat*. The Romanian equivalent of the French expression will elucidate the victim particularities, i.e. a person that due to certain reasons does not participate actively or directly in the hostilities, that is outside the fight. Therefore, we share the opinion of the author V. Grosu [23], according to which there is no intermediary status – all those who are outside the fight are protected by the criminal law (citizens of the states, stateless persons, refugees, who have or do not have diplomatic immunity).

Therefore, we consider that the expression “any other person fallen into the power of the enemy” refers first to the category of the religious personnel. This affirmation has at least two arguments:

- *Primo*: the religious personnel does not participate actively or directly in the hostilities;
- *Secundo*: the religious personnel belongs to the categories of the persons protected based on 4 1949 Geneva Conventions and 2 1977 Additional Protocols.

According to Art. 8, paragraph 4 of *Protocol (I) Additional to the 1949 Geneva Conventions relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*, “religious personnel” means military or civilian persons, such as chaplains, who are exclusively engaged in the work of their ministry and attached:

- a) to the armed forces of a Party to the conflict;
- b) to medical units or medical transports of a Party to the conflict;
- c) to medical units or medical transports described in Article 9, paragraph 2 of the Protocol; or
- d) to civil defence organizations of a party to the conflict.

Also, “any other person fallen into the power of the enemy” must also mean journalists and correspondents. Thus, Art. 13 common to the 1949 Geneva Conventions (I) and (II) foresees that when captured war correspondents are wounded, sick or shipwrecked, they will enjoy the same treatment as enemy combatants that would be in the same situation, provided they have received authorization of the armed forces they accompany. Moreover, pursuant to Art. 4 of Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War of August 12, 1949, the war correspondents are included in the personnel category who have the right in the case of capture or imprisonment to the treatment reserved to the war prisoners. Although, the general legal regulation of the measures on protection of journalists is considered to be Art. 79 of *Protocol (I) Additional to the 1949 Geneva Conventions relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*. Being a part of Part IV dedicated to the civilian population, art. 79 stipulates that the journalists are similar to the civilians in the protection they are provided when they are in the power of the party to the conflict. Thus, the offered protection is catalyzed by the lack of an action that would contradict their status of civilians and does not presuppose refusal to the rights given to the war correspondents accredited under the auspices of the armed forces, otherwise they would benefit from the status of war prisoners.

In conclusion to the foregoing, the syntagma “any other person fallen into the power of the enemy” means the person who does not participate actively or directly in the hostilities and is not expressly stipulated in the incrimination norm, that is other than wounded, sick, shipwrecked, prisoners, civilian persons, civil medical personnel members, members of the Red Cross, members of the organizations similar to these. Although the provision of Art. 137 of the Criminal Code of the Republic of Moldova on the offence crime is non-exhaustive, we consider that the legislator has not infringed the condi-

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

BUZA, Nicolae

tions of the incrimination legality; or, incrimination has not received allure of an uncertain provision. It is due to the fact that the norm stipulated in Art. 137 of the CC of the RM is a blanket rule, but the whole analysis of the 4 1949 Geneva Conventions and 2 1977 Protocols Additions to them does not reveal the true will of the legislator.

Key words: Criminal Code, victim, Geneva Conventions, prisoners, civilians, members of the Red Cross, armed conflict, combatant, war crimes, inhuman treatment, civil medical personnel

NOTES

- ¹ Brinza S., Ulianovschi X., Stati V. and others. Criminal Law. Vol. II.- Chisinau: Cartier, 2005, p. 34; Moscalciu I. Consumer – victim of offences committed in the sphere of products and services consumption// National Law Journal, 2007, No. 5, p. 47.
- ² Dorbinou V., Cornea N. Criminal Law. Special Part. Vol. II – Court theory and practice. Bucharest: Lumina-Lex, 2000, p. 678; Nistor-reanu Gh., Boroi Al. Criminal Law. Special Part. 2nd Edition.- Bucharest: ALL Beck, 2002, p. 47.
- ³ Concluded in Geneva on August 12, 1949, in effect for the Republic of Moldova from November 26, 1993.
- ⁴ Concluded in Geneva on August 12, 1949, in effect for the Republic of Moldova from November 26, 1993.
- ⁵ Concluded in Geneva on August 12, 1949, in effect for the Republic of Moldova from November 26, 1993.
- ⁶ Concluded in Geneva on August 12, 1949, in effect for the Republic of Moldova from November 26, 1993.
- ⁷ Barbaneagra A., Alecu Gh., Berliba V., and others. Criminal Code of the Republic of Moldova. Comments. – Chisinau: Sarmis, 2009, p. 264.
- ⁸ Adopted in Geneva on July 10, 1977, in effect for the Republic of Moldova from November 26, 1993.
- ⁹ Adopted in Geneva on July 10, 1977, in effect for the Republic of Moldova from November 26, 1993.
- ¹⁰ Purda N., International Law Humanitarian. University course – Bucharest: Lumina-Lex, 2004, p. 273.
- ¹¹ Ibidem, p. 275.
- ¹² Balan O., Rusu V., Nour V. International Humanitarian Law. – Chisinau: Criminology University, 2003, p. 135.
- ¹³ Purda N., Op. cit., p. 275.
- ¹⁴ Idem
- ¹⁵ www.hausarbeiten.de/faecher/vorschau/116526.html
- ¹⁶ Geamanu G. International Criminal Law. – Bucharest, 1996, p. 161.
- ¹⁷ Purda N., Op. cit., p. 299.
- ¹⁸ Barbaneaga A. Penal responsibility for crimes against peace and humanity security, war crimes: Thesis of Habilitate Doctor of Law. – Chisinau, 2006, p. 179.
- ¹⁹ Monitor No. 3/82 of March 30, 1992.
- ²⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova No.64-66/463 of June 22, 2001.
- ²¹ Brinza S., Ulianovschi X., Stati V. and others. Op.cit., p. 34.
- ²² Barbaneaga A. Penal responsibility for crimes against peace and humanity security, war crimes: Thesis of Habilitate Doctor of Law. – Chisinau, 2006, p. 189.
- ²³ Brinza S., Ulianovschi X., Stati V. and others. Op.cit., p. 34.

SIPOSNÉ Dr. KECSKEMÉTHY Klára

NAGYBÁNYÁTÓL A HONVÉD HAGYOMÁNYŐRZŐ EGYESÜLET MEGALAPÍTÁSÁIG

FROM NAGYBÁNYA (BAIA MARE) TO THE ESTABLISHMENT OF THE ASSOCIATION OF
MAINTAINING MILITARY TRADITIONS

A szerző a cikkében Vajay László, katonai akadémikus, katonatiszt, hegyivadász hadnagy hadifogoly, fizikai munkás, főkönyvelő regényes életével foglalkozik. A trianoni békeszerződés után a Vajay család a Nagybányáról átköltözött Debrecenbe, ahol az új egzisztencia megteremtése nehezen sikerült. Testvér öccsével, Tiborral a sorsa számos alkalommal kapcsolódott össze, együtt felvételiztek és tanultak a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián, egy napon avatták őket hadnaggyá, egy alakulathoz kerültek első tiszti beosztásba, a Demsen hadifogolytáborban is együtt voltak. A hadifogságból hazatért László az öccse mellett dolgozott. Sorsa bizonyíték arra, hogy az emberiség egyik legsötétebb évszázadában, a XX. században is lehetett ember módra élni. A család, az iskola, a Ludovika Akadémia legyőzhetetlen erőt, megtörhetetlen tartást, rendíthetetlen jellemet fejlesztett ki benne.

The author of the article deals with László Vajay's romantic life, military cadet, officer, a second lieutenant mountain infantry, blue-collar worker, and chief accountant. As a consequence of the Trianon treaty the Vajay family moved from Nagybánya (Baia Mare) to Debrecen, where the creation of the new existence was hard. His fate was interconnected with his brother a number of occasions; during the entrance exams to the Royal Hungarian Ludovika Defense Academy, during the academic years, they were inaugurated at the same time to second lieutenant, during their first officer's assignment, and as prisoners' of war in the Demsen camp. After the captivity László worked together with his brother. His life is the evidence that even in the mankind's darkest 20th century one could live honest life. Family, school, the Royal Hungarian Ludovika Defense Academy gave unconquerable power, unbreakable strength, and developed unshakable personality.

„Nem hiszem, hogy megbotlottam és elestem. Inkább úgy gondolom, hogy megint ki kell állnom. egy próbát, ami megtanít a következő lépésre.”

Paulo Coelho

Vajay László 1922. január 22-én született Nagybányán. Szülővárosát a trianoni békeszerződés értelmében, 1920-ban Romániához csatolták. Édesapját, aki addig a város főszámvévője volt, a román államhatalom kialakulásakor felszólították, hogy tegyen hűségesküvet a román királyra. Amikor ezt megtagadta, eltávolították hivatalából. Öccsével, Sándorral – aki Nagybánya elbocsátott rendőrkapitánya volt – 1921-ben fűrészüzemét létesítettek. Az üzem igen jól jövedelmezően működött, egyre bővült, így családjuk jó anyagi körülmények közt élt.

A román hatóságok nem nézték jó szemmel a magyar kézben működő, prosperáló üzemet, ezért felbérelt emberekkel felgyújtatták azt. A román biztosító a tulajdonosokat okolta a tűzesetért, nem fizetett. A család nem tudta törleszteni az üzem létesítéséhez felvett hitelt, így a bank a házukat berendezéssel együtt lefoglalta.

Amikor a Vajay család minden megélhetési forrása kimerült, a családfő 1928 őszén úgy döntött, hogy áttelepülnek Debrecenbe, ahol rokonaik éltek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SIPOSNÉ Dr. KECSKEMÉTHY Klára

Vajay László ekkor hat éves volt. Szülei előbb a debreceni római katolikus négy osztályos elemi iskolába írták be, majd nyolc évig a debreceni Piarista Főgimnázium tanulója lett. Jól tanult, sokat sportolt. Elégedett diák volt, annak ellenére, hogy a menekült családjuk nagy nyomorban élt. A hattagú család – az édesanyának köszönhetően – olyan meleg, szeretetteljes légkörben töltötte mindennapjait, hogy az feledtette az ínséget, a szegénységet.

Édesapja jogi- és államszámviteli képzettségével Debrecenben nem tudott elhelyezkedni. A Nagybányán viselt államigazgatási főnöki gyakorlatára hivatkozva a polgármesterhez fordult, és városi alkalmazását kérte. Végül is „szellemi ínségmunkásként” alkalmazták, s csak évek múlva véglegesítették városi nyilvántartóként.

László 1940-ben érettségizett. Erdőmérnöknek készült és Sopronban szeretett volna továbbtanulni.

A német és olasz döntőbírói közreműködéssel meghozott második bécsi döntés alapján, 1940 őszén, Nagybánya ismét Magyarországhoz került. László édesapja 1944 októberéig, a város front miatti háborús kiürítéséig, újra főszámvevő lett. Ekkor ismét nagy jólétben élt a család. A Sopron és Nagybánya közötti 600 kilométeres távolságot a szülei sokallták, így várakozó álláspontra helyezkedtek a továbbtanulását illetően.

KARPASZOMÁNYOS HEGYIVADÁSZ

A fiatalember sorsában hamarosan váratlan esemény történt. A kassai 1. hegyivadász dandár Nagybányára önálló hegyivadász páncéltörőágyús századot telepített. Az elit alakulat katonái elegáns egyenruhában: kakastollas napellenzős sapkában, pantallóban, mellükön a csodás hegyi gyopárral masíroztak a városban.

Lászlóban hamar megérlelődött a döntés, hogy a kötelező katonai szolgálatot karpaszományos (*az érettségizettek megkülönböztető jelzése*) hegyivadász honvédként kezdje. 1940. október 1-jén vonult be két évig tartó hegyivadász kiképzésére Aknasuhatagra, ahol 1942 tavaszán hadapród őrmesterré léptették elő.

Életében ekkor sorsdöntő eseményre került sor: Parancsnoka, *Aranyosmaróthy István* százados tájékoztatta a Ludovika Akadémia parancsnokságának a csapattest parancsnokokhoz intézett felhívásáról, miszerint – a háborús helyzetre tekintettel – kiváló karpaszományosok részére lehetővé teszik a jelentkezést hivatásos tisztképzésre, a Ludovikára.

AKADÉMIKUS ÉVEK

1942 szeptemberében értesítést kapott, hogy felvételi vizsgára jelenjen meg a Ludovikán. Sorsa, katonai pályafutása összefonódott Tibor öccsével, aki 1942 júniusában érettségizett és még abban az évben pályázott a Ludovikára. Így a két testvér egyszerre vett részt a szeptemberi három napos felvételi vizsgán.

A sikeres felvételi vizsgák után László kötelezően lemondott hadapród őrmesteri rendfokozatáról, így lett a Ludovika Akadémia első éves akadémikusa.

Elkezdődött élete legnagyobb, soha meg nem ismétlődő időszaka. Öröm volt számára az akadémiai kemény kiképzés is. Nagyon megkönnyítette előmenetelét korábbi két éves nagybányai hegyivadász kiképzése. Ilyen szakgyakorlattal – a felsőéveseket is beleértve – százada egyetlen tagja sem rendelkezett. Visszaemlékezésében az alábbiakat írja a társadalmi megítélésükről: „Az Akadémia »ősi kapuján« kilépve a magyar társadalom kedvencei voltunk. A nemzet tanyerén hordott bennünket, mert Trianon megbosszulóit látta bennünk. Vidéki gyakorlatainkon a falu népe valósággal versengett elszállásolásunkért.”

Hegyi kiképzésük ezernyi nagyszerű eseménye közül messze kiemelkedik az Oltárkő megmászásának csodálatos, feledhetetlen élménye. *Makray Zoltán* százados, hegyivadász századparancsnok elhatározta, hogy kiképzésük sikerességéért, a Ludovikások hírnevének öregbítéséért meghódíttatja velük a Kárpátok páratlan büszkeségét: az Oltárkőt. Égbe nyúló, falmeredekségű csúcsát korábban soha senki nem mászta meg. Három gyakorlott bajor Alpenjäger sulykolta a hét önként jelentkezőbe két héten át a sziklafalmászás fortélyait.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SIPOSNÉ Dr. KECSKEMÉTHY Klára

Az Oltárkő meghódítására így emlékszik vissza: „Óriási erőfeszítések árán valamennyien szerencsésen feljutottunk a csúcsra, s ez végtelen örömmel, büszkeséggel töltött el bennünket. Harmadiknak értem fel a csúcsra. De ezzel még nem ért véget küldetésünk: Az eseményt meg kellett örökítenünk. A profi Alpenjägerek terhet is hoztak magukkal: zászlórudat 3 méteres zászlóval és póznákat (...) Először a magyar zászlót állítottuk fel. Kézigránáttal lyukat robbantottunk, abba beleállítottuk a zászlórudat és a kirobbantott kövekkel tömedékeltük. Emellett négy irányban drótkötéllel is megerősítettük a zászlórudat. Ezt követően a felhozott kisebb póznákból kettős keresztet raktunk össze és behelyeztük a számára kirobbantott lyukba, majd tömedékeltük és drótkötéllel megerősítettük.” Budapestre visszatérve nem várt ünneplésben volt részük. Az eseményről *A ludovikások meghódították az Oltárkőt* címmel tudósított a korabeli filmhíradó.

Az Akadémián magas színvonalú kiképzésben részesültek. Nagy súlyt helyeztek a nevelésre, az erkölcsi értékekre, jellemük szilárd formálására, becsületük minden élethelyzetben való megtartására. Tanmenetükben a kemény követelmények lazító jellegű tananyaggal társultak és a sport nagy szerephez jutott. A haditudományok elsajátítását, az akadémiai képzést számos más, emlékezetes élmény (rendszeres úszás a Margit-szigeti fedett uszodában; sítáborok a Svábhegyen; vízitábor Balatonalmádiban; nyári nagygyakorlat a Mátrában; hegyi kiképzés Erdélyben a Békás-szorosnál, stb.) egészítette ki.

Avatásakor a hegyivadász században a harmadik rangszámot – az öccse, Tibor a másodikat – érte el, az évfolyamon, pedig tizedik volt. Így végzős akadémikusok között az első tízben két Vajay-fivér szerepelt.

A FRONTSZOLGÁLAT ÉS A HADIFOGSÁG ÉVEI

Az akadémikus századuk 1944. szeptember és október hónapjaiban a Tisza mellett teljesített hadiszolgálatot.

A Körmentre áttelepült Ludovikán folytatódott kiképzésük, ahol a páncélos támadások elhárításához szükséges eszközök nem álltak rendelkezésre. Ezért az Akadémia parancsnoksága a németországi kiképzés mellett döntött. De a harmadéveseket még kiutazásuk előtt, 1944. november 15-én, magyar földön, a körmendi Batthyányi-kastély várkertjében hadnaggyá avatták.

Az ifjú hadnagyokat szinte azonnal a Berlin melletti páncélos elhárítási kiképző táborba vezényelték. Főleg a harckocsik kilövésére irányuló kiképzésük 1944. november végétől 1945. január közepéig tartott. Ez alatt megtanulták élesben a páncélöklő és a páncélrém gyakorlati használatát.

Lászlót 1945. január 15-én az Oderától keletre fekvő Wandernbe vezényelték egy felállításra tervezett új hadosztály törzsparancsnokságához. Wandernből átirányították Grosskirschbaum katonai táborba, ahol a frissen avatott ludovikás hadnagyokat és hadapródiskolás zászlósokat gyülekeztették csapattiszti beosztásukra várva. Itt ismét összetalálkozott Tibor öccsével.

Néhány nap múlva mindkettejüket a nagykanizsai 89/111. zászlóaljhoz vezényelték szolgálatteljesítésre. A zászlóaljat 1944 őszén telepítették át Németországba, az Oderától mintegy 150 kilométerre lévő Tiborlager nevű nagy német kiképző táborba.

1945. január 19-én értek Tiborlagerbe. A zászlóaljat már hadikészültségben találták. Ágyúzás hallatszott, a front már csak mintegy 50 kilométerre volt tőlük. A Visztulánál áttört szovjet csapatok nagy erővel, páncélos ékekkel törtek előre Berlin irányába. A szétvert német csapatok alig tanúsítottak ellenállást, így a szovjet páncélosok napok alatt elérték Tiborlager térségét. A német táborparancsnok elrendelte a visszavonulást, hogy még időben áttörhessenek.

Egy hétig éjjel meneteltek. Nappal az erdőben pihentek, havon, sátorlapon aludtak, élelmük csak néhány konzerv volt. A hidegtől, fáradtságtól, éhségtől teljesen kimerültek, csak vánszorogni tudtak. Mégis folytatták útjukat nyugatra az Odera felé, semmiféleképp sem akartak szovjet fogságba esni. Egy heti visszavonulás után, azonban elhatározták, hogy megadják magukat. Elhatározásukhoz az is hozzájárult, hogy súlyos sebesültek is voltak köztük, akiknek a sebei üszkösödni kezdtek, orvoshoz kellett juttatni őket.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SIPOSNÉ Dr. KECSKEMÉTHY Klára

Vajay László 1945. február 8-án az Odera és a Visztula közti térségben, lengyel területen esett szovjet hadifogságba. Bevagonírozták és Poznanba szállították őket, ahol több nagy hadifogolytábor volt.

Poznanba érkezve a legénységet és a tiszteket külön választották, és más-más táborba irányították. Ő több ezer német tiszt közé került a Demsen-lágerbe.

Naponta érkeztek különféle nemzetiségű tisztek a gyűjtőtáborba. Ilyenkor a kapuk melletti drótkerítésnél nézelődtek, jöttek-e ismerős magyarok. 1945. április elején megpillantotta Tibor öccsét az érkezők közt. Ismét összefonódott a soruk, immár a hadifogságban is együtt voltak. A mielőbbi hazamenetelben reménykedve, nyomorúságos viszonyok közt várták a háború végét. Elérkezett május 9-e, Poznanban öröm-lövöldözés hallatszott, repülőgépek "Szláva Sztálinu" (Dicsőség Sztálinnak) alakzatban köröztek. A hazamenetelről az oroszok hallani sem akartak.

1945 júliusában váratlanul belázasodott. Láza hetek múlva sem csillapodott, egyre erőtlenebb lett, ezért a poznani kórháztáborba utalták be. Az öccse – akivel csak évek múlva, itthon találkoztak újra – a tábor kapujáig kísérte.

A kórháztáborban egy fiatal örmény orvos századosnak köszönhette a felgyógyulását. A felgyógyult magyar tiszteket bevagonírozták, 1500 kilométert északra utazva a Ladoga-tó partjáig meg sem álltak. Hajóval a túlpartra, Karéliába, a korábbi finn–orosz határ közelében lévő kényszermunka-táborba mentek. Feladatuk a karéliai erdő kitermelése volt, mínusz 20, mínusz 35 fokos hidegben, heti 6 napon át kellett dolgozniuk. Az időjárásnak megfelelően vályos (nemez) csizma, bunda, bundasapka, kesztyű, fűlvédő volt az öltözet, és mindenki kapott fűrészt és baltát.

Táborparancsnokuk egy finn-orosz származású szovjet tiszt volt. Megérkezésükkor eligazította a foglyokat. Elmondta, ha a részükre kijelölt erdőt két éven belül utasításai szerint kitermelik, két év múlva hazamehetnek. Ha nem, itt akár meg is halhatnak.

A hadifogolytábor körülményeit naplójában így írja le: „A tábor négy sarkában felállított őrtoronyban lévő fegyveres, nem annyira a szökés megakadályozása miatt, mint inkább a vadállatok távol tartása miatt volt szolgálatban. (...) A barakkokban kétemeletes fapriccsek voltak. Az alsó és felső szinten lakók hetenként váltották egymást. Lent ugyanis mindig nagyon hideg volt, fent pedig nagy meleg és rengeteg poloska, melyeket, amíg bírtuk égő pálcikákkal – fidibusz – irtogatunk. Télen néhány órára jött fel a nap, nyáron, volt amikor le sem ment és a szabad ég alatt aludtunk (...) Az éhezés és fázás mellett nagyon sokat szenvedtünk a szúnyogoktól is.”

Az írtásra kijelölt területtel 1947 tavaszára sikeresen végeztek. A táborparancsnok állta a szavát: 1947 májusában útba indította a magyar hadifoglyokat a közeli nagy gyűjtőtáborba, Cserepovecre. A fizikai erőfeszítések, az éhség, a hideg, a lelki megaláztatások, emberi méltóságuk megcsúfolása mellett nehéz volt elviselni, hogy három éven át egyetlen nap sem tisztálkodhattak kultúremler módjára, egyetlen nap sem aludtak tiszta, kényelmes ágyban, három év alatt egyetlen kedvükre való jó falat nem csúszott le a torkukon, senkivé válva, állati szintű élőlényként, halálfélelemben tengték az életüket.

A cserepoveci elbocsátó gyűjtőtáborból 1947 júniusában marhavagonokba összezsúfolva indították őket útba, hazafelé. Tíz napig utaztak, mintegy 2000 kilométert megtéve, mire megérkeztek a Máramaros-szigeti karantén-táborba. Innen egy hét múlva vonattal a debreceni elbocsátó táborba irányították őket.

Az elbocsátó levél birtokában Csillik Györgynél, első unokatestvérénél és szüleinél töltött három napot. Tőlük tudta meg szülei kaposvári címét.

Szülei könnyes boldogsággal adtak hálát Istennek azért, hogy a nagy világháborúban a hattagú család minden tagja sebesülés nélkül vészelt át a borzalmas szenvedéseket annak ellenére, hogy közülük hárman is katonai szolgálatot teljesítettek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SIPOSNÉ Dr. KECSKEMÉTHY Klára

AZ ÚJRAKEZDÉS ÉVEI

Két évbe telt, amire ismét teljes értékű ember lett. A felépülés időszaka végén *Tibor* öccse főkönyvelő lett a Csokonyavisontai Állami, majd Kísérleti Gazdaságban. Akkoriban is nagy szükség volt megbízható, tehetséges, nagy munkabírási munkatársakra. Így lett László mezőgazdasági könyvelő. Beiratkozott a Számviteli Főiskolára, amelynek elvégzése után a Marcali Állami Gazdaság főkönyvelője lett, 1953-ban.

Ludovikás múlttal, hatalmas erővel, nagy szorgalommal vetette magát a főkönyvelői munkába. 1961-ben a Somogyjádi Mezőgazdasági Termelőszövetkezet főkönyvelője lett. 1966-ban a zselickisfaludi "Közös Erő" Mezőgazdasági Termelő Szövetkezetbe került át. 1970-ben a Kaposvár-kaposmérői Termelő Szövetkezet elnöke kereste fel, mert a két termelőszövetkezet egyesítése miatt gyakorlott, kiemelkedő képességű főkönyvelőre volt szüksége. Kaposvár közelsége, gyermekei jobb iskoláztatásának lehetősége miatt, és a nagyobb fizetésért elvállalta a munkát. Innen ment nyugdíjba 1982. március 31-én. Utána még csaknem tíz évig vállalatok, gazdaságok szaktanácsadóként alkalmazták.

ÖSSZEFOGLALÓ

Kéri Kálmán vezérezredes 1990. július 26-án összehívta az egykori bajtársakat, és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum dísztermében megalapította a Honvéd Hagyományőrző Egyesületet (HOHE). Az alapító elnök célkitűzése a múlt emlékeinek megőrzése, és mindazok összefogása volt, akik számára fontos a honvéd hagyományok ápolása és a haza védelme. Úgy vélte, hogy olyan tisztjelölt-hallgatókra, hivatásos és szerződéses tisztekre és tiszthelyettesre van szüksége a Magyar Honvédségnek, a hazának, akik továbbviszik a zászlót.

Vajay László 1991-ben belépett a Honvéd Hagyományőrző Egyesületbe, a volt magyar királyi honvédség tagjainak közösségébe. Öccse mellett a Somogy megyei Területi Szervezet második embere lett. Immár sokadszor kapcsolódott össze a sorsuk.

2009 szeptemberében, ünnepélyes körülmények között e sorok írójától vehette át a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen a vasdiplomáját. Egy év elteltével, a HOHE alapításának 20. évfordulója alkalmából ismét találkoztunk.

A Ludovika szelleme bennük él tovább, és bizonyosságul szolgál arra, hogy az emberiség egyik legsötétebb évszázadában, a XX. században is lehetett ember módra élni. A család, az iskola, a Ludovika Akadémia legyőzhetetlen erőt, megtörhetetlen tartást, rendíthetetlen jellemet fejlesztett ki bennük.

Kulcsszavak: *Vajay László, Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia, hegyivadász hadnagy, hadifogoly, Honvéd Hagyományőrző Egyesület*

Keywords: *László Vajay, The Royal Hungarian Ludovika Defense Academy, second lieutenant mountain infantry, prisoner of war, Association of Maintaining Military Traditions*

FELHASZNÁLT IRODALOM

HOHE Emlékkönyv 1990-2005, Szerkesztette: Kakucsy Görgy, Honvéd Hagyományőrző Egyesület, 2005. p. 149.

Növendékek, hadapródok, hallgatók 1868-2004, Magyar katonai tanintézetek a honvédtiszti előképzés és képzés szolgálatában, Budapest, 2009. p. 263.

Martinkó József: Cógerek és katókók, a katonai középiskolák története, Budapest : Petit Real, 1998. p. 179.

A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945) I-II. kötet. Szerk. Rada Tibor. Calgary–Budapest 2001. p. 350.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

SIPOSNÉ Dr. KECSKEMÉTHY Klára

Vajay László Ludovikás hegyivadász honvédtiszt életpályája, Kézirat, Kaposvár, 2010. p. 12.

Vajay Tibor: A Magyar Királyi Honvédség szellemiségének hagyományából, 2007. p. 259.

A SZERZŐDÉSES KATONÁK KONDITIONÁLIS KÉPESSÉGFEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

DEVELOPMENT POSSIBILITIES FOR CONTRACT SOLDIERS' CONDITIONING CAPACITY

Az emberi fejlődéstörténet folyamán az aktív testmozgás és a hozzá kapcsolódó fizikai kondíció alapvető jelentőséggel bírt, amely a létfenntartásban és a kommunikációban egyaránt megnyilvánult. A jó fizikai kondíció olyan értéket képvisel, amelynek birtokában javul az életminőség és növekszik a várható élettartam. A technika robbanásszerű fejlődése és a városiasodás a természetes testmozgások háttérbe szorítását, a mozgásszegény életmód elterjedését eredményezték. A jelentős fizikai aktivitással járó létfenntartást napjainkra a fizikai inaktivitás váltotta fel. Jelenünk modernizált és civilizált társadalmában elsősorban a sport- és néhány kevésbé gépesített munkatevékenység jelenheti az egészségünk megőrzéséhez szükséges fizikai igénybevételt.

A civilizáció térhódításával, fejlődésével nincs összhangban életmódkultúránk fejlődése, amelyet szomorú egészségügyi statisztikák igazolnak. A civilizált társadalmakban a csökkent munkavégző képesség leggyakoribb okaként a szív és keringérendszeri, valamint a mozgásszervi megbetegedések szerepelnek. Ezek egyik legfőbb kiváltó oka a mozgásszegény életmód.

The development of mankind's lifestyle is far behind to the level of civilizational and technical advancements, which fact is well confirmed by depressing medical statistics. Treating, a healthy person, with well functional organs, requires highly trained professionals and personal attendance.

In case of contract soldiers, a great deal of attention must be paid to correcting their deteriorative way of living. On the ground of recent years' experience, the system of selection and physical preparation as well as the physical competency-examination regarding contracted soldiers, need to be reconstructed and further developed.

A Magyar Honvédség jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedben.

Sajátos szerepet kap ebben a katonai testnevelés, melynek keretében fejleszteni kell a kondicionális állapotot, és módszertani ismeretekkel kell ellátni a hallgatókat, valamint a kiképzés vezetőket, hogy a felkészítés tervezőjeként, vezetőjeként eredményes munkát végezzenek. (Eleki Z. 2003. 20.)

A testnevelés a Magyar Honvédségben fő kiképzési ágként szerepel, ami jelzi a katonák fizikai fittségének fontosságát. A jó fizikum olyan alapképesség, aminek megléte elengedhetetlen ahhoz, hogy a kiképzés sikeres legyen.

Szerződéses katonák esetében „fokozott figyelmet kíván az állomány életmódkultúrájának javítása, ugyanis a szolgálati feladatok ellátása nagy fizikai és szellemi megterheléssel járó rizikófaktoroként jelentkezik”. (Kovács Péter 2005. 47.) Ennek következtében nemcsak az egyén terhelés- és teljesítmény- élettani mutatói romlanak, hanem számos esetben egészségkárosodás is bekövetkezhet. A szerződéses katonák feladatainak ellátásánál különösen fontos a megfelelő egészségi állapot, az arra épülő jó fizikai kondíció és a megbízható teljesítmény.

A kondicionális képességek taglalásakor különböző fogalmakkal találkozunk.

„*Kondicionális képességek* a sportteljesítmény feltételeként szereplő testi képességek azon csoportja, amelyekbe elsősorban az erő, a gyorsaság és az állóképesség tartozik” (Nádori L. 1991.76.)

„*Koordinációs képességek* a sportteljesítmény feltételeként szereplő testi képességek egy csoportját alkotják, amelybe a mozgáskoordináció funkciójának megfelelő képességek tartoznak.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

TÓTH János

A mozgáskoordináció célra irányított mozgásfázisoknak, dinamikus impulzusoknak, különböző erősségű – egymást követő – izom összehúzódásoknak vagy mozgás elemeknek egymáshoz rendezése, összekapcsolása” (Nádori L. 1991. 76.)

„Az *izületi mozgékony*ság képessége biztosítja, hogy a sportmozgások a lehető legnagyobb kiterjedéssel menjenek végbe, aminek köszönhetően a mozgások dinamikai gazdaságossági jellemzői megfelelőek lesznek”

A kondicionális képességek az *erőnlét* a koordinációs képességek az *ügyesség* kifejezéssel tehető szemléletesebbé. Az ember a mozgásos feladatokat a vázizmai összehúzódása révén valósítja meg.

A sikeres megoldásokhoz erőnlétre van szükség melynek hatására az izom kellő erővel és gyorsasággal képes összehúzódni, így képes működését hosszabb ideig fenntartani (erő – gyorsaság – állóképesség).

Az ügyesség az izom összehúzódás koordinálásában játszik szerepet. A mozgás térbeli és időbeli jellemzőkkel rendelkezik majd és csak a szükséges energiát használja fel.

Az irányítást a központi idegrendszer végzi az érzékelő folyamatok által szerzett információk alapján.

Az *izületi mozgékony*ságnak köszönhetően a mozgások során fellépő belső ellenállás csökken, így az erőnlét és az ügyesség kifejezésre jut a mozgásos feladatok végrehajtása során.

A kondicionális képességek felosztása a következő: - erő,

- gyorsaság,

- állóképesség,

- izületi mozgékony, hajlékony.

ERŐ

„Izomerőn a külső erők és a mozgás közben fellépő belső erők, ellenállások legyőzésének képességét értjük az izomzat aktív erő kifejtésének segítségével.” (Nádori L. 1991. 79.)

Az izomerő a sportoló egyik legfontosabb képessége. Megkülönböztetünk maximális erőt, gyorserőt és erő-állóképességet.

Erőedzésen az erőképeségek közvetlen fejlesztésére törekszünk. Beszélhetünk általános és speciális erőfejlesztő edzésformákról.

Általános erőfejlesztésről akkor beszélünk, ha az edzés terhelést főként általános erőfejlesztő gyakorlatokkal oldjuk meg.

Általános erőedzéssel az állóképességi sportokban, továbbá a technikai-taktikai orientációjú (ügyességi) sportokban a sportág specifikus erőképeségek fejlesztését segítjük elő, a gyorserőt, maximális erőt követő sportokban a terhelés elviselését tesszük kedvezőbbé.

Mindebből az következik, hogy az általános erőfejlesztés kedvező feltételt teremt a speciális erőedzéshez.

Speciális erőfejlesztést alkalmazunk akkor, ha edzés terhelésre versenygyakorlatokat, valamint speciális gyakorlatokat használunk.

- Dinamikus erőfejlesztő módszerrel az ellenállással szemben engedő és azt legyőző erőképeségeket fejlesztjük.

- Statikus erőfejlesztő módszerrel közvetlenül a tartó, megtartó erőképeség színvonalának növelésére törekszünk.

Az ellentétes erőfejlesztő módszert olyan eszközök segítségével alkalmazzuk, amelyek lehetővé teszik a váltást a maximális erő kifejtésből a gyorsasági erő kifejtésre.

Az izom-összehúzódásnak három fajtáját ismerjük

- izometriás, amelynél az eredés és tapadáspontok nem közelednek egymáshoz,

- izotóniás, amelynél az eredés és tapadás közeledik egymáshoz, az izom feszülése azonos, mert állandóan azonos az igénybevétel, a gyakorlatban ritkán fordul elő,

TÓTH János

- auxotóniás, amely abban különbözik az izotóniástól, hogy a feszülés váltakozik, ez a fajta izomkontrakció fordul elő leginkább a gyakorlatban.

MAXIMÁLIS ERŐ

Az, az izomerő, amelyet az izomzat - az adott edzetségi fokon - maximális számú működési egység egyidejű aktiválódása révén képes kifejteni. Megkülönböztetünk maximális statikus és dinamikus erőt.

Azokban a sportágakban van nagy jelentősége, amelyekben viszonylag nagy ellenállásokat kell legyőzni, akár hosszan tartó, akár rövid idő alatt. Az első esetben a maximális erőnek az erő-állóképességgel, a második esetben a gyorsasággal van kifejezetten kapcsolata.

Maximális erőt akkor tudunk kifejteni, ha az adott sportági mozgásmintán - technikán, technikai elemen - belül kedvezőek az élettani feltételek. Ez azt jelenti, hogy a lehető legnagyobb számú mozgatóegységet innerválunk, hozunk működésbe; az idegimpulzusok frekvenciája a lehető legmagasabb; a működésbe hozott mozgatóegységek lehető legteljesebb szinkronban vannak, és kedvezőek a pszichikai feltételek; ha a gyorsítási szándék, a gyakorlat végrehajtására való törekvés a lehető legnagyobb.

A maximális erőt olyan gyakorlatok fejlesztik, amelyek mind az izomfeszülés, mind a feszülés időtartama terén elérik a szükséges mértéket az érintett izmokban, tehát nagyszámú mozgatóegység vesz részt az ellenállás leküzdésében néhány másodpercen keresztül.

A maximális erő fejlesztésére többféle módszert ismerünk: a maximálisnál valamivel kisebb ellenállások leküzdése, szériánként elfáradásig való gyakorlással; maximális ellenállás leküzdése, szériánként, esetekben pihent állapotban; a maximálisnál kisebb ellenállások leküzdése maximális sebességre törekvéssel.

GYORSERŐ

Gyorsasági erőn értjük az ideg-izomrendszernek azt a képességét, amellyel viszonylag nagy ellenállásokat igen nagy gyorsaságú összehúzóással győz le. Szerepe akkor érvényesül kedvezően, ha az erőfejlesztő gyakorlatokat a versenygyakorlatoknak megfelelően dolgozzuk ki.

ERŐ-ÁLLÓKÉPESSÉG

A szervezet elfáradással szembeni ellenállásában fejeződik ki a hosszan tartó, viszonylag nagy erőfejlesztéseknél. Az erő és az állóképesség kölcsönös összefüggését fejezi ki az erő-állóképességi teljesítmény. Az erő-állóképességnek olyan versenyszámokban van szerepe, amelyben jelentős részesedést kap a teljesítmény erő- és állóképességi összetevője. Az erő-állóképességet fejlesztő módszerek kiválasztásában tekintettel kell lennünk arra, hogy az erő és állóképesség fejlesztése, valamint a mozgáskoordináció tökéletesítése pozitív kölcsönhatásban legyen. A maximális erő fejlesztése érdekében alkalmazott módszerek ebben az esetben nem hangsúlyozhatók. Leggyakrabban a fekvőtámaszban karhajlítás-nyújtással és a bordásfalon vízszintes emelésig végzett lábemelésekkel, emelkedőre futással, lépcsőn szökdelésekkel érünk el fejlődést.

A katonai feladatok ellátásából adódóan lehet egy hosszabb menet, védekezés-támadás ellen, málházási feladatok, vagy akár menekülés és túlélés az ellenség területén.

A menetek, futások, a sebesültszállítás, a nehéz tárgyak cipelése, a katonai közelharc, a természetes és mesterséges akadályok leküzdése során alkalmazott mászások, kúszások, le- és felugrások, a vízi átkelések megkövetelik a kérdéses képességek magas szintjét.

A szélsőséges időjárási viszonyok, a nagy meleg, vagy hideg, a szárazság, a magaslati levegő, és az embert próbáló terepviszonyok is elviselhetőbbek, ha a katonai állóképessége és erő-állóképessége megfelelő szintű.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

TÓTH János

A súlyzóval történő erő-állóképesség szinte kizárólag dinamikus gyakorlatokkal, auxotóniás módszerrel történik. Attól függően, hogy a végzendő gyakorlatnál az intenzitás vagy a terjedelem dominál, megkülönböztetünk rövid távú, közép-távú és hosszú távú, erő állóképesség fejlesztő gyakorlatokat, illetve erő-állóképesség fejlesztést.

Erő-állóképességi gyakorlatok hatására elsősorban az izmok energianyeresi folyamatainak hatékonysága, illetve anyag-cseréje javul. Az erő-állóképességi gyakorlatoknál az intenzitás (külső terhelés) alacsony, az ismétlésszám magas és a pihenőidő rövid. A gyakorlat- szériákat elfáradásig kell végezni. (Eckschmiedt, 2003.72.)

RELATÍV ERŐ

Az abszolút erő mértékét annak az erő kifejtésnek a nagysága jelzi, amelyre a versenyző testsúlyától függetlenül képes. A relatív erő a testtömeghez viszonyított erő.

Az erő kifejtés nagyságát két tényező határozza meg: a gerincvelő mellső szarvaiból érkező ideg ingerület jellege és az izom tömege és válasza az ideg ingerületre, a tulajdonképpeni erő kifejtés.

Az erő fejlesztési piramis segít a fejleszteni kívánt erő fajta terhelésének kiválasztásában.

Erőfejlesztési piramis	terhelés	ismétlésszám	széria /sorozat /
maximális erő	100%	1-3x	3-1
szubmax. erő	90%	1-5x	3-1
explozív erő	70-80%	3-5x	3-8
gyorselő	60-70%	3-8x	3-8
erő-állóképesség	50%	15x	3-8

Fejlesztés eszközei:

1. Saját testtömeg /húzódzkodás, tollódzkodás (korlátan, támaszban végrehajtott karhajlítás-nyújtás), fekvőtámasz...stb. /
2. Társ segítségével.
3. Medicin labda, ugráló kötél.
4. Különböző akadályok leküzdése.
5. Súlyzós gyakorlatok /fekve nyomás, hajlító gép, mellgép, bicepsz, állhoz húzás, térdhajlítások, felszökkenések...stb. /.
6. Szökdelések
  - a/ helyben,
  - b/ haladással,
  - c/ síkon – emelkedőn – lépcsőn,
  - d/ páros lábon,
  - e/ egy lábon /váltva is/.

GYORSASÁG

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

TÓTH János

A gyorsaság fogalma: - az a kondicionális képesség, mely az adott feltételek mellett az érzékelési, megismerési folyamatok és az ideg-izomrendszer segítségével a lehető legnagyobb reagálási és mozdulatsebesség elérését teszi lehetővé (Dr. Harsányi L. 2000. 84.)

A GYORSASÁG FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI

A kifejezetten gyorsasági gyakorlatoknak, fejlesztő módszereknek meghatározott jellemzői vannak. Ezek közül leglényegesebbek a következők:

- mivel a maximálisan gyors mozgás lehetőségét a technika adja meg, ne korlátozzuk a mozdulat sebességét;
- a technika legyen olyan szintű, hogy a sportoló a figyelmét az erőfeszítésre összpontosíthassa;
- a gyakorlat legyen olyan időtartamú, hogy a fáradás ne csökkenthesse a gyorsaságot.

A gyorsaságfejlesztés komplex módszere az ismétléses módszer. Az egyes ismétlések határfoka arányban áll az ismétlés idején kifejtett gyorsaság nagyságával. Minél többször érjük el vagy szárnyaljuk túl saját eddigi gyorsaságunkat, annál hatásosabb ingert alkalmazunk gyorsaság-fejlesztésre.

A sportoló kifejezetten gyorsaságot fejlesztő gyakorlatokat valóban optimális gyorsaságra törekvéssel hajtsa végre.

A pihenők feladata az, hogy a következő ismétléshez megteremtsük a kellő feltételeket, illetve nagyszámú ismétlés esetén elősegítsék a központi idegrendszer kipihenését. A pihenőidőben a laza, lassú mozgás - tehát az aktív pihenő - rendszerint kedvezőbb hatású a tétlen pihenőnél.

A gyorsaság fajtái: - Reakciógyorsaság - hangra - fényre - tapintásra.
- egyszerű - választásos.
- Aciklikus gyorsaság - rajt - ugró - dobó - ütő.
- Ciklikus gyorsaság - felgyorsulási képesség - gyorskoordináció.
- Szupramaximális gyorsaság - kényszerítő körülmény hatására kialakuló sebesség.

I. Alapelvek:

1. Az egyedi potenciális lehetőség maximális kihasználása a cél.
2. Döntő tényező /de nem kizárólagos / a genetikai meghatározottság,
  - ingerületvezetési sebesség,
  - lassú – és gyors izomrostok aránya.
3. A gyorsaság fejleszthető.

II. Fejlesztés eszközei:

1. Atlétikai jellegű: - futások síkon, emelkedőn, lejtőn, lépcsőn,
- szökdelések akadályok felett, között, lépcsőn.
2. Speciális labdás gyakorlatok: - labdavezetés távolságra, irányváltoztatásokkal,
- mozdulati, végrehajtási gyorsaság fejlesztése.
3. Torna illetve gimnasztikai nyújtások.
4. Súlyzós gyakorlatok.

III. Módszerek:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

TÓTH János

1. A gyorsaságfejlesztés módszerei,
  - a/ közvetlen módszer:
    - maximális sebességű futások,
  - b/ követett módszer:
    - futótechnika javítása /futóiskola, szubmaximális futások, koordináció/,
    - izmok nyújtása,
    - gyorsító növelése,
    - lépésfrekvenciát, lépéshosszt növelő gyakorlatok.

IV. Megjegyzés, ajánlások:

1. Kiemelt feladat: futótechnika javítása és frekvencianövelés.
2. A technika tanulásánál az egyéni optimális seb. végrehajtására kell törekedni.
3. A megállási gyorsaság is ugyan olyan /majdnem / fontos, mint az indulási.
4. A gyorsaságfejlesztés szempontjai:
  - a/ nagyfokú motiváció szükséges
    - maximális sebességre való törekvés,
    - az edző legyen a legmotiváltabb.
  - b/ alapos bemelegítés előzze meg.
  - c/ az edzés első részében a bemelegítés után következzen.
  - d/ pihent állapotban végezzék /nem pedig nagy terhelésű edzést követően /.
  - e/ ismert mozgásokat végezzenek.
5. A pihenés időtartama biztosítsa az optimális megújulást.

ÁLLÓKÉPESSÉG

ALAPFOGALMAK

Az állóképesség definíciója

Az állóképesség, a szervezet energianyeresi folyamataira épülő fizikai képesség, amely lehetővé teszi egy adott pszicho-motoros tevékenység jellemző intenzitásának (hatásfokának) minél hosszabb ideig szembetűnő teljesítmény csökkenés nélkül történő fenntartását.

„A szervezet, fáradással szembeni ellenálló képességét, hosszantartó sportbeli erő kifejtéseknél állóképességnek nevezük. Az állóképes egyén viszonylag magas intenzitással, hosszú ideig tud munkát végezni.” (Nádori L. 1991. 79.)

Az állóképesség szerepe a különböző sportágakban

A ma létező sportágak túlnyomó többsége igen magas szintű fizikai képességeket követel. Akármilyen sportmozgásról legyen is szó, az állóképesség valamilyen formájának biztosan nagy szerepe van az eredményességben, hiszen ha magában a versenymozgásban nincs is állóképességi komponens (pl. műugrás, súlyemelés, atlétikai ugrások, dobások, stb.), a jellemzően másfél-, kétórás edzések hatékony elvégzéséhez feltétlenül szükség van rá.

Az állóképességi teljesítmény szóösszetétel hallatán, többnyire egy hosszú ideig tartó mozgásos cselekvésre asszociálunk, pedig nem minden esetben erről van szó. Minden olyan motoros tevékenység intenzitását, ami 2-3 mp-nél tovább tart, erősen behatárolja a mozgást végző szervezet energianyerő kapacitása (képes-e a szervezet kellő mennyiségű energiát szolgáltatni a működő izmoknak),

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

TÓTH János

A különböző ciklikus sportágak (atlétika, úszás, kajak-kenu, gyorskorcsolya, stb.) úgynevezett vágatszamaiban, komoly sebességcsökkenés mutatható ki a táv végén. Ez arra utal, hogy ezekben a számokban is fontos szerepe van az energiaszolgáltató folyamatok megfelelő működésének.

Amikor olyan ciklikus, vagy aciklikus mozgás intenzitását kell fenntartani, ahol a tevékenység ellenfél vagy sűrűbb közeg ellenállásával, esetleg a gravitációval szemben történik (küzdősportok, kajak-kenu, evezés, úszás, hegyi kérekpár, stb.), az állóképesség mellett az izomerőnek is nagy szerepe van. Ilyen esetben az állóképesség egy speciális megnyilvánulási formájáról beszélhetünk, ami az intenzív, nagy ellenállással szemben végzett tevékenység intenzitásának fenntartását teszi lehetővé.

Léteznek olyan sportágak, ahol a terhelés intenzitása hasonlóan magas, de nem egyenletes. A sportjátékokban, küzdősportok egy részében folyamatosan hullámzik a tevékenység intenzitása, az intenzív szakaszokat gyakran törik meg alacsony terhelésű periódusok. Ezekben a sportágakban az állóképesség speciális megnyilvánulási formái jelentkeznek.

A „klasszikus” állóképességi versenyszámokra, sportágakra (maratoni futás, 50km-es gyaloglás, 1500m-es gyorsúszás, sífutás, országúti kerékpár, triatlon, stb.), a hosszú ideig tartó, moderált intenzitású végrehajtás jellemző. A korábban említett rövid időtartamú versenyszámokkal ellentétben, ahol inkább kiegészítő jelentőségű az állóképességi faktor, itt szinte 100%-ban befolyásolja a teljesítményt.

Az állóképesség szerepe, egyedül az 1-2 mp-ig tartó versenymozgások esetében kérdéses (atlétikai ugró- és dobószámok, súlyemelés, műugrás, stb.), bár a többször ismételt kísérletek felvetnek bizonyos izomanyagcserével összefüggő energianyeresi kérdéseket, azaz itt is megemlíthetjük az állóképesség speciális fajtáját, mint lehetséges limitáló faktort.

A fentiekből egyenesen következik, hogy nem beszélhetünk egységes, minden tevékenységi körre egyaránt jellemző állóképességről.

Az állóképesség fajtái

Nem egységes a szakirodalomban az állóképességi fajták felosztása, hiszen az állóképesség különböző megnyilvánulási formáit több szempont alapján csoportosíthatjuk.

A nemzetközi irodalom leggyakrabban négyféle állóképességi fajtát említ: *aerob állóképesség, anaerob állóképesség, gyorsasági állóképesség és erő-állóképesség.*

Az *aerob állóképesség* azoknál az alacsonyabb intenzitású tevékenységeknél játszik szerepet, ahol a működő izmok oxigén szükségletét kellőképpen fedezi a légzés által felvett mennyiség. Az aerob jellegű teljesítményekhez szükséges energiát, elsősorban szénhidrátokból és zsírokból állítja elő a szervezet. Ilyen esetben, az energianyeresi procedúra egyedüli melléktermékei a szén-dioxid és a víz, melyek akadály nélkül távoznak a szervezetből (kilégzés, izzadás).

Aerob küszöb - Azt az intenzitás tartományt, ahol megkezdődik az anaerob módon történő energianyeresés, aerob küszöbnek nevezzük. Ez a pont körülbelül akkor következik be, amikor a tevékenység hatására, a pulzusszám eléri az egyéni maximum mintegy 65%-át. Az aerob küszöb körülbelül 40 ütés/perccel alacsonyabb pulzusnál következik be, mint az anaerob küszöb.

Az *anaerob állóképesség*, ezzel szemben olyan tevékenységeknél fontos, ahol magasabb az intenzitás, a rendelkezésre álló oxigén nem fedezi az igényeket. Ekkor, alternatív energianyeresi folyamathoz „nyúl” a szervezet, mely azonban a szén-dioxid és a víz mellett egy másik mellékterméket, tejsavat is produkál.

Ha a mozgásos tevékenység intenzív, de időtartama oly rövid, hogy nem kezdődik meg a tejsav felhalmozódás az izomban, anaerob alaktacid jellegű tevékenységnek nevezzük.

Az anaerob állóképességen belül megkülönböztetünk:

TÓTH János

- rövid távú anaerob (kevesebb, mint 10 mp-ig terjedő időtartam - alaktacid),
- középtávú anaerob (10-60 mp-ig terjedő időtartam - laktacid),
- hosszú távú anaerob (60-120 mp-ig terjedő időtartam - laktacid+aerob) állóképességet.

Anaerob küszöb (laktat küszöb) – Az, az intenzitás tartomány, ahol megkezdődik a tejsav felhalmozódás a vázizomban. Ez, a maximális pulzusszám 85-90%-ánál következik be. Az anaerob küszöb viszonylag könnyen meghatározható a Conconi-féle anaerob küszöb teszttel. Különböféle vizsgálatok igazolták, hogy a kellően intenzív edzésterhelések hatására egyre nagyobb sebességeknél érik el a versenyzők az aerob-anaerob határt, a 4mmol/l tejsavszintet.

A *gyorsasági állóképesség*₂ tulajdonképpen nem más, mint a rövid távú (alaktacid) anaerob állóképesség. Főleg a sprint számokban játszik döntő szerepet, és a gyors, igen intenzív (maximális, szub-maximális) izommunka rövid ideig történő fenntartását teszi lehetővé. A gyorsasági állóképesség nem csupán az energianyerés hatékonyságán, de az idegizom kapcsolatok magas szintű összhangján és a mozgás koordináció fenntartásán is múlik.

Amikor nagy ellenállással szemben (súly, ellenfél, közeg, gravitáció, stb.) végzett tevékenység intenzitását kell fenntartani, az egyén *erő-állóképessége* játszik döntő szerepet. Az erő-állóképesség, tulajdonképpen az erő és az állóképesség kombinált megjelenése.

A tevékenység intenzitása és időtartama alapján megkülönböztethetünk aerob- és anaerob jellegű erő-állóképességet.

Az állóképességet fejlesztő módszerek

A ciklikus mozgással végzett állóképesség fejlesztő módszereket két nagy csoportba oszthatjuk. A két csoport a folyamatos és a megszakításos módszerek tartoznak. Fontos megjegyezni, hogy a különböző állóképesség fejlesztő módszerek nem kizárólagosan egy állóképesség fajtára hatnak, legfeljebb csak dominanciáról beszélhetünk.

I. Folyamatos módszerek

A legegyszerűbb, leggyakrabban alkalmazott állóképesség fejlesztő módszer, ami szinte kizárólag az aerob képességeket fejleszti. 8-10 éves kortól késő öregkorig alkalmazható. A folyamatos (vagy tartós) módszer az összes ciklikus sportmozgás állóképesség fejlesztésében szerepet játszik. Lényege, hogy alkalmazója megállás nélkül végzi az adott mozgás tevékenységet. A módszer jellemző időtartama - az intenzitástól és a fejlesztés céljától függően - 15 perctől akár 3 óráig is terjedhet. A módszer alkalmazása az utóbbi időben sokat finomodott, hiszen a folyamatos terhelés intenzitását egyre pontosabban, élettani mérésekre alapozva határozzák meg.

A terhelés intenzitása és a kiváltott edzéshatás alapján, célszerű a folyamatos edzésmódszert három csoportra osztani.

Folyamatos módszer: „A” változat

A legalacsonyabb intenzitású folyamatos terhelés. Az aerob kapacitás 60-70 %-os kihasználása jellemzi, pulzus 140-160 ütés/perc alatt marad (a pulzus adatokkal kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy úszóknál a pulzusszám kb. 20 ütés/perc-es értékkel alacsonyabb marad, hiszen a nehézségi erő kisebb hatással érvényesül a vízben.). Hatása tisztán aerob.

A folyamatos „A” módszer intenzitás tartománya lehetővé teszi a hosszan tartó terhelést.

A módszerrel 2-3 órán, vagy akár még tovább végezhetjük az edzésgyakorlatot (ultra maratonisták 6-7 órán át is képesek futni), ilyenkor fontos az állandó szénhidrát és folyadékpótlás. A különböző versenysportokban általában 30 perctől 1,5 óráig végzik a terhelést, főleg bemelegítő, regeneráló, vagy fogyasztó céllal.

Folyamatos módszer: „B” változat

A terhelés intenzitása (sebessége) már megközelíti, de nem éri el az aerob-anaerob küszöb sebességet. Az aerob kapacitás 70 %-át meghaladja az igénybevétel, a pulzusszám 150-170 ütés/perc. A folyamatos „B” változat során valamivel

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

TÓTH János

rövidebb időtartamon keresztül folyik a terhelés, mint az „A” változatnál, távfutók például edzésenként 15-20 km-t futnak ezzel a módszerrel. A terhelés jellemző időtartama 20 p-től egy óráig terjed, az edzés hatása még aerob. Az egyik legfontosabb állóképesség fejlesztő módszer, fejleszti az energianyerés hatékonyságát, növeli az izmok kapilláris ellátottságát, az adott mozgás gazdaságosságát.

Folyamatos módszer: „C” változat

A legintenzívebb terhelés, ami még folyamatosan végezhető. Futásban, edzett egyénnél, ez elérheti a maximális sebesség 65%-át. A folyamatos „C” változat hatása

- nemzetközi és hazai vizsgálatok szerint - aerob-anaerob. Az anaerob igénybevétel megközelíti a vénás vérben mért 4mMol/l-es tejsavszintet, de egyúttal az aerob kapacitás 70-90 %-át is tartósan kihasználja a szervezet. A pulzus eléri a 160-180 ütés/percet. A folyamatos módszerek közül ezzel a változattal lehet a legrövidebb ideig terhelni a szervezetet, kb. 15-45 percig. Amellett, hogy kapilláris ellátottságot növelő hatású, emeli az aerob-anaerob küszöb sebességet, azaz rendszeres edzés hatására egyre magasabb intenzitásnál következik be az anaerob energianyerési folyamat. A leginkább fejlesztő hatású módszerek egyike.

A nem állóképességi sportolók, ezt a módszert csak ritkán alkalmazzák.

Fartlek módszer

A folyamatos módszer fentiekben ismertetett három változatára egyaránt az jellemző, hogy a tevékenység sebessége egyenletes. Létezik azonban olyan folyamatos terhelés is, ahol a sebesség állandóan váltakozik, ahol folyamatosan váltják egymást az intenzív és a könnyebb szakaszok. Ezt a típusú terhelést *fartlek* módszernek nevezi az irodalom. A *fartlek* edzés átmenetet képez a folyamatos módszer és a későbbiekben tárgyalt ismétléses módszer között.

A *fartlek* Svédországból származik, ahol a '30-as években az atléták ezzel az edzés fajtával készültek. A szó jelentése iram játék, ami jól jelzi a módszer lényegét, a folyamatos sebesség változást. Elsősorban terepen célszerű alkalmazni, ahol a domborzati viszonyok változékonysága eleve determinálja az intenzitás hullámzását.

A *fartlek* módszer élettani hatása az aerob és anaerob energianyerési módok egymást váltó folyamata. Az intenzívebb szakaszok során anaerob az energianyerés, vagyis megkezdődik a tejsavképződés. Ha tovább folytatódna ez az intenzitás, néhány perc elteltével kénytelen lenne leállni a versenyző a felszaporodott tejsav miatt. Ehelyett azonban csupán az iramból vesz vissza, vagyis újra aerob körülmények lépnek életbe az izomsejtben. A legújabb kutatások szerint (Brooks, 1999) a citoplazmában képződő tejsav nem feltétlenül áramlik a vérbe, ehelyett bekerül az izomsejt mitokondriumába, ahol - megfelelő körülmények között - oxidatív körülmények között lebomlik, plussz energiát szolgáltatva. A megfelelő körülmény az alacsony intenzitású aerob munka, ami *fartlek* edzés során a könnyű szakaszokat jelenti. Ha valaki megfelelő ideig végzi a könnyített iramú terhelést, szinte teljesen elégeti az izomban termelődött laktátot és az intenzív szakasz újraindulhat.

Rendszeres *fartlek* típusú munka hatására a szervezet egyre hatékonyabban képes a tejsav újra hasznosítására, vagyis egyre később következik be a „végzetes” mérvű besavasodás.

Kétféle *fartlek* edzést különböztethetünk meg, beszélhetünk irányított és spontán *fartlek*ről. Az utóbbit főleg terepen alkalmazzák és vagy a domborzati viszonyok, vagy pedig a versenyző dönti el az intenzív illetve könnyű szakaszok egymáshoz viszonyított arányát. Az irányított *fartlek*et gyakran a pályán végzi a futó és többnyire az edző az, aki előre meghatározza az iram hullámzását.

A *fartlek* edzés hatása lehet döntően aerob, de az intenzív és könnyű szakaszok arányainak módosításával elérhetünk aerob-anaerob hatást is.

II. Megszakításos módszerek

TÓTH János

Az állóképesség fejlesztő módszerek másik nagy csoportjába az úgynevezett megszakításos módszerek tartoznak. Ezekre az edzésekre az a jellemző, hogy a terhelést hosszabb-rövidebb pihenők szakítják meg. A módszer előnye a folyamatos terhelésekhez képest az, hogy magasabb intenzitás érhető el. Főleg azokban a sportágakban alkalmazzák, ahol a versenyszám intenzitása magas. A megszakításos terhelések csoportján belül két módszerről beszél az irodalom, az interval és az ismétléses edzésről. A megszakításos terhelések hatását három fő mutató határozza meg: az *intenzitás*, a *pihenőidő* és az *ismétlésszám*.

II. 1. Interval módszer

A módszer Németországból származik és a híres edző-fiziológus páros Gerschler -Reindell nevéhez fűződik. Ők alkalmazták először a '30-as évek végén, a '40-es évek elején az állóképesség fejlesztésnek ezt az új formáját. Úgy találták, hogy az állóképességi munkánál oly fontos kardiológiai funkciót leginkább egy szakaszos terhelés fejleszti, mely akkor a leghatásosabb, ha az ismételt terhelési szakaszok közti pihenő 120 ütés/perces pulzusmegnyugvásig tart. Méréseik szerint ez az idő – terheléstől függően – 45-90 mp-ig tart (ismét fontos megjegyezni, hogy úszóknál 15-20 mp-cel rövidebb pihenőidők jellemzők). A terhelési (futás) szakaszt általában egy percben határozták meg, mely során a pulzus körülbelül 180 ütés/percig megy föl

Az interval edzés fő élettani hatása, épp a rövid ideig tartó pihenőidőben érhető tetten. Gerschler és Reindell azt a meglepő dolgot tapasztalták, hogy a pihenőszakasz első másodperceiben magasabb a pulzusszám, mint az azt megelőző terhelés során. Ebből arra következtettek, hogy ilyenkor még a terhelésnél is nagyobb igénybevételnek van kitéve a szív. Nemsokára rájöttek e speciális túlterhelés okára. Az intenzív terhelési szakasz hirtelen abbahagyása felborítja az artériás és vénás érrendszer vérnyomás egyensúlyát. A szív feladata ilyenkor a nyomás egyensúly helyreállítása, amit a szívó pumpáló teljesítmény további növelésével képes csak megoldani. Ezért emelkedik ideiglenesen a pulzusszám. A szív számára ez egy igen speciális, kényszerítő szituáció, amit egészséges embernél csak az ilyen sorozatos terhelés válthat ki. Rendszeresen végzett interval edzés komoly alaki és

funkcionális változásokat idéz elő a szíven. Ez elsősorban a nyugalmi bradycardia (alacsonyabb nyugalmi pulzus) jelenlétben és a balkamra térfogat növekedésében mutatkozik meg.

Az interval módszer minden korosztály és bármilyen felkészültségű egyén részére igen hasznos lehet, ha a terhelés mennyiségét, intenzitását, a pihenők idejét kellően megválasztjuk. Az interval módszer alapvető kritériuma, hogy a *pihenés csak részleges megnyugvást biztosítson* és az azonos távokat, *sokszor (legalább tízszer) ismételjük*, így minél többször jelentkezik a „szünet” jótékony hatása.

Az interval edzés a terhelés jellegétől függően lehet aerob vagy aerob-anaerob élettani hatású. Alacsony intenzitás, sok ismétlés, rövid távok és pihenőidő esetén a terhelés aerob jellegű marad, ha viszont kissé magasabb az intenzitás, hosszabb a pihenő és kevesebb az ismétlésszám az edzés hatása aerob-anaerob.

a. Aerob interval edzés

A hagyományos edzésgyakorlat a Reindell-Gerschler szisztémát tartja az igazi interval edzésnek (1 perc terhelés, 1 perc pihenő). Jelenleg is igen fontos edzésmodszerek tartjuk. A folyamatos „C” változat sebességénél gyorsabb terheléseket (maximális sebesség 65-70%-a), de rövidebb távokat (100-400 m) sok ismétléssel (25-50), megfelelő pihenővel (30 mp - 1:30 perc között) alkalmazzuk! Az edzés alapvetően aerob jellegű terhelést okoz. (aerob kapacitás 90 %, pulzus 160-190 ütés/perc).

Ezt az edzésmodszert szinte bármelyik sportágra történő felkészítésben – természetesen a versenyző képességeit és edzettségét figyelembe véve – lehet alkalmazni.

b. Aerob-anaerob interval edzés

TÓTH János

Az eddig tárgyalt edzés formáknál intenzívebb terhelést biztosító módszer (maximális sebesség 70-75%-a), a szervezetben már számottevő anaerob laktacid igénybevételre kerül sor. A pulzusszám 180/200 ütéspercre emelkedhet a terhelések végén. Egyúttal az aerob kapacitás 90-100 %-át is mozgósíthatja a szervezet.

A pihenőidő az előző módszerekhez képest valamivel hosszabb lehet (1-3 perc), a pulzus ez alatt 120-130 ütés/percre csökkenjen. Az ismétlésszám 10-20 körüli. Hibás edzésvezetés esetén, különösen fiatal korban, ezzel az edzésformával sok kárt okozhatunk. Az edzésforma egyoldalú alkalmazásakor a gyors eredményjavulást szinte bizonyosan törvényszerű visszaesés követ. Főleg középtávfutók, úszók, kajak-kenuzók alkalmazzák felkészülésükben. (A rövidtávfutóknál és az ügyességi versenyszámokban nem célszerű alkalmazni).

II. 2. Ismétléses módszer

Az interval edzéshez hasonlóan ennél a módszernél is szakaszokra bontjuk a terhelést. A különbség abban van, hogy nem a részleges kipihenés és magas ismétlésszám jelenti a terhelést, hanem a résztávok magas intenzitása okozza elsősorban az edzés hatását. A résztávok közötti pihenőidő hosszabb (2-50 perc), mint az interval edzésnél, ez lehet teljes vagy részleges. Az ismétlések száma általában 2-12 között mozog.

Az ismétléses módszer elsősorban a nagy sebességgel végzett versenyszámoknál játszik szerepet és főleg az egyén anaerob állóképességét fejleszti.

A távok hossza lehet azonos, vagy különböző. A sebesség is lehet egyenletes vagy változó intenzitású. Fontos megjegyezni, hogy a versenytempóhoz hasonló intenzitású terheléseket célszerű alkalmazni.

Az ismétléses edzés hatása lehet aerob, anaerob laktacid és anaerob alaktacid jellegű. Az edzés hatását - akárcsak az interval módszernél - az intenzitás, a pihenőidő és az ismétlésszám határozza meg.

a. Aerob ismétléses edzés

Főleg állóképességi sportolók alkalmazzák. Az interval módszertől abban tér el, hogy nem magas az ismétlésszám és nem rövid a pihenőidő. Inkább a terhelés időtartama és az ezzel együtt járó magasabb intenzitás okozza az edzéshatást. A távok hossza 400-2000 m (maratoni futóknál esetleg 5000 m), az ismétlések száma 2-15.

b. Anaerob laktacid ismétléses edzés

Elsősorban olyan sportágak felkészülésében játszik szerepet, ahol a versenyszám komoly savasodással jár együtt (atlétika - 400 m és a középtávfutó számok, kajak-kenu, úszás rövid távú számai, stb.). A terhelési szakaszok intenzitása versenytempó közeli, esetleg a fölötti. A komoly intenzitás miatt viszonylag hosszabb pihenők jellemzik, de adott esetben akár teljes pihenő is lehet az ismétlések között. Ismétlésszám 2-12 közötti. Lehetőleg magas tejsav-felzaporodást kell elérni az edzés végére. Az ilyen típusú edzés fő hasznossága abban rejlik, hogy „megtanítja” a szervezetet arra, hogy magas szinten teljesítsen anaerob körülmények között is. Az edzést gyakran végzik nehezített feltételek között (pl. emelkedő futás), mert ez fokozza az anaerob hatást. Az edzésnapok után fokozottan kell ügyelni a megfelelő regenerálódásra. Ilyen jellegű edzések csak felnőtt, esetleg utánpótlás korú, élvonalbeli versenyzők programjában szerepeljenek gyakrabban!

c. Anaerob alaktacid ismétléses edzés

A rövid ideig tartó, gyors izom összehúzódással járó versenyszámok egyik legfontosabb edzésmodszere. Fő hatása az izmokban tárolt magas energiatartalmú foszfátok hatékony kihasználásának javítása, valamint a mozgás koordináció szintjének nagy sebesség ellenére történő megőrzése. Ide tartoznak a rajtolások és a maximális sebességgel végzett gyakorlatok (pl. sprintek). Rendszeres végzése a dinamikus gyorsaságot is fejleszti. Mérsékelt ismétlésszám jellemzi 2-5, pihenőidő hosszabb, legtöbbször teljes pihenő (6-50 perc). A terhelési szakasz időtartama nem lehet több, mint 6-8 mp., hiszen ezt követően megkezdődik a laktat képződés.

IZÜLETI MOZGÉKONYSÁG, HAJLÉKONYSÁG

A hajlékonyság az a kondicionális képesség, amely lehetővé teszi, hogy mozgásainkat egy adott ízületnél nagy mozgásterjedelemmel végezhessük és az izmok és a velük szoros kapcsolatban álló kötőszövetek optimálisan nyúlékonyak legyenek. (Harsányi L. 2000. 94.)

A hajlékonyság felosztásában *aktív* és *passzív* megjelenéssel találkozunk.

Aktív:

- az ízületbeli elmozdulást az egyén saját izommunkájával hozza létre.
  - ✓ megjelenésében: - statikus és dinamikus formában jelentkezik.
- statikus: - a testrész mozgáshatárig történő kimozdítása és ott legalább 2s-on való megtartása saját erővel jött létre.
- dinamikus: - a testrészek lendítéssel, után mozgással érik el az ízületi mozgáshatárt.

Passzív:

- az ízületbeli elmozdulás valamely kényszerítő körülmény következtében jön létre.
  - ✓ (társ segítsége)
  - ✓ megjelenésében: - statikus és dinamikus formában jelentkezik.
- statikus: - a testrész mozgáshatárig történő emelését, kimozdítását és ott legalább 2s-on való megtartását külső erő(pl. társ) valósítja meg.
- dinamikus: - az ízületbeli lendítést, mozgáshatárig történő után mozgást külső erő hozza létre.

Az ízületi mozgékonyosság, hajlékonyság jellege szerint a következők lehetnek:

- általános: - A mindennapi élet mozgásaihoz vagy valamely főbb ízületben tapasztalható mozgáshatár mértékét mutatja.
- speciális: - Egy sportághoz, versenyszámhoz szükséges az ízületekben átlagon felüli mozgásterjedelem mértékét mutatja.

Az ízületi mozgékonyosság, hajlékonyság fejlesztés célja:

- A lerövidülésre hajlamos izmok nyújtásával – a megfelelő izomcsoportok erősítése mellett – megakadályozza az izom-izületi egyensúly zavar kialakulását.
- Elkerülhető a lerövidült izomzat túlterheléséből adódó részleges és teljes Achilles-in szakadások.
- A kellően hosszú nyúlékony izmok, kötőszövetek nem fékezik le idő előtt az erő kifejtést végző izmokat. (elrugaszkodások futás, ugrás során)
- A mozgások pontos, célszerű és esztétikus végrehajtását nem akadályozzák a hajlékonyságbeli hiányosságok.
- A hajlékonysági tartalék növelésével az adott ízület, adott sportmozgáshoz optimálisan szükséges mértékét meghaladó mozgásterjedelmét segíti.

Az ízületi mozgékonyosság, hajlékonyság fejlesztés eszközei, követelményei:

Az ízületi mozgékonyosság, hajlékonyság edzésére a nagy kiterjedésű mozgásokat használjuk melyek *aktív* és *passzív* mozgások lehetnek.

Az izmok viszonylag kis mértékben nyújthatók, de a gyakorlatok ismétlésről ismétlésre összegeződnek és a kiterjedés növekedése észrevehető lesz. A nyújtó gyakorlatokat sorozatban kell végezni, minden sorozatban többször kell ismételni. A gyakorlatokat az enyhe fájdalom érzet megjelenéséig kell végezni, ez jelzés a munka befejezésére.

A nyújtó gyakorlatok akkor biztosítják a legnagyobb hatást, ha naponta alkalmazzuk.

Az ízületi mozgékonyaságot, hajlékonyságot segítő gyakorlatok már a bemelegítésben is alkalmazhatóak. A nyújtó gyakorlatokkal elért, megnövekedett mozgékonyosság rövid ideig marad fenn, ezért a feladatok elvégzését a gyakorlásokat folyamatosá kell tenni.

ÖSSZEGZÉS

A testnevelés fő kiképzési ág az MH-ban, a teljes állomány vonatkozásában magában foglalja a kondicionális képességek fejlesztését és a mozgástanítási folyamatot egyaránt.

A harci mozgások során a katona számára nélkülözhetetlen képesség a természetes és mesterséges akadályok leküzdésében való jártasság. A terepen való mozgás során sok energia megtakarítható kellő gyakorlottsággal. A le- és felugrások, a különböző mászások, társ és teherhordások, egyensúlyozást igénylő mozgások elsajátításának gyakorlására nagyszerű lehetőség az akadálypálya.

Rendelkezzen azzal az általános állóképességgel, mely a többi kondicionális képesség fejleszthetőségének alapja, és amely lehetővé teszi a hosszan tartó megterhelések elviselését (menetek, futások) a lehető legkisebb teljesítménymorlás mellett.

Minden katonának rendelkeznie kell a megfelelő izomerővel, ami gyakran limitálja egyes feladatok végrehajtását, sőt bizonyos mozgások megtanulását is.

Véleményem szerint a fent általánosságban leírtak, speciális alkalmazásával emelni lehetne a képzés, felkészítés színvonalát, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy a jövő katonái, tisztjei megfeleljenek a XXI. Század kihívásainak, és NATO tagságunkhoz méltó munkát legyenek képesek végezni.

Kulcsszavak: erő, gyorsaság, állóképesség, kondicionálás, edzés

Keywords: strength, speed, endurance, stamina, conditioning, training

FELHASZNÁLT IRODALOM

Eckschmiedt Sándor: Általános erőfejlesztés, betekintés a testépítésbe (oktatási segédanyag) Bp.: SEB. 2003.

Eleki Zoltán: Doktori PhD értekezés 2003.

Gyimes Zsolt – Dr. Molnár Sándor: Kondicionális képességek fejlesztése. (TF. Oktatási segédanyag 2006)

Harsányi László: Edzéstudomány 1. Bp. - Pécs, Dialóg – Campus. 2000.

Kovács Péter: Doktori PhD értekezés ZMNE 2005.

Nádori László: Az edzés elmélete és módszertana – Bp. MTE. 1991.

CSEPREGI Péter, RÉVAI Róbert, HUSZÁR András, SZILÁRD István

MIGRÁCIÓS EGÉSZSÉGÜGYI KIHÍVÁSOK A SCHENGENI HATÁRNYITÁS UTÁN

The enlarged European Union faces increased and more complex migration flows. The registered 39 million migrants represent approximately 8% of the total population of the European Union (EU), while the number of irregular migrants¹ in the EU is difficult to estimate. At present, the EU does not have a harmonized migration health policy, and the current protocols of border management along the EU external borders do not address the human public health aspects (nor do the Schengen criteria). In general, Governments will need to give more attention to the health impacts of migration. Moreover, the health implications of irregular migration are even more complex and bring serious health concerns into play. The number of trafficked women in the EU alone is estimated at 500 000², two-thirds of which have entered through the new eastern external borders of EU³.

A XX. század második felében, annak is az utolsó éveiben globális kihatású, földcsuszamlásszerű társadalompolitikai változások zajlottak le a világban, mindenekelett Európában. Ezek a változások átrajzolták a világ stratégiai térképét. Megszűnt a Varsói Szerződés, felbomlott a Szovjetunió. Véget ért a hidegháború, minimálisra csökkent a nagyhatalmak és az általuk vezetett koalíciók közötti világméretű nukleáris fegyveres konfliktus veszélye.

A katonai tömbök szembenállásának megszűnése, a gyors ütemű gazdasági-társadalmi átalakulás ugyanakkor régóta elfojtott problémákat hozott felszínre, kiélezve mindenekelett a szomszédos államok közötti rendezetlen viszonyokat és az államokon belüli nemzetiségi, nyelvi, vallási, kulturális ellentéteket, tág teret adva a szélsőséges nacionalizmus előretörésének.

Beindultak az integrációval ellentétes, dezintegrációs folyamatok is. Egyes államszövetségek az etnikai választóvonalak mentén – békésen, vagy erőszakos módon – több kisebb országra hullottak szét. A második világháború óta először, Európát is fegyveres konfliktusok, polgárháborúk rázták meg.

Mindezen jelenségekkel párhuzamosan a közel-keleti és észak-afrikai térség fejleményei közvetlen hatást gyakorolnak Európa biztonságára⁴.

A legerősebb kihívást a régió instabilitása képviseli, amelyet egyes országokban a szegénység, a túlnépesedés, a fegyverkezés, a tömegpusztító fegyverek birtoklásának vágya, a vallási ellentétek, a fundamentalista iszlám, a terrorizmus, a népiirtás, valamint a diktatórikus, személyi kultuszon alapuló vezetés hibái idéznek elő.

A kockázatok nem mindig jelentkeznek globális méretekben, sokszor van markáns regionális vetületük is. Az egyik ilyen veszély a nehezen ellenőrizhető, tömeges és illegális migráció lehet. A migráció hazánkat mindeddig csak mint tranzit országot érintette, de a nyugat-európai országok szigorodó bevándorlási politikája és az ország „nyugatosodása” miatt egyre inkább célországgá is válunk. Migrációs fenyegetettségünk nagymértékben fokozódik, amint Európa egyes térségeiben vagy országaiban (vagy a világ távolabbi részein) válsághelyzet jön létre, vagy fegyveres konfliktus tör ki.

Egyre több az olyan ország, ahol a hatalom, a politika képtelen az állam átalakítására, a gazdaság fellendítésére, a társadalom életképességének biztosítására. Ez magában hordozza az adott területen élők elvándorlását olyan irányba, ahol a megélhetésük, létbiztonságuk biztosítottnak látszik.

¹ In the 2002 Commission of Human Rights report (A/57/292) on the human rights of migrants, an irregular migrant was defined as “a person who is outside of his/her state of nationality or citizenship and who lacks the legal recognition in the host State normally provided by diplomatic agreements, visas or other agreements.”

² Baráth Á., Szilárd I. et al.: The Mental Health Aspects of Trafficking in Human Beings. Training manual. IOM Budapest 2004

³ World Migration 2005, IOM GVA

⁴ Resperger István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra Bp. 2003. p. 39-58

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

CSEPREGI Péter, RÉVAI Róbert, HUSZÁR András, SZILÁRD István

A migráció okait vizsgálva megállapítható, hogy azok között számos tényező sorolható fel (pl.: gazdasági okok, konfliktusok, szegénység, munkanélküliség, a jobb élet reménye, prostitúció). A közös jellemző azonban, amely a célország megválasztását elsődlegesen befolyásolja, a gazdasági és boldogulási lehetőségek keresése, illetve a kibocsátó és befogadó területek közötti életszínvonalbeli különbségek. Az útirányt azonban már a köztes országok migrációs politikája, különböző intézkedései (határellenőrzés, országon belüli mélységi ellenőrzés hatékonysága) a már ott lévő, korábban érkezett migránsok által nyújtott segítség, illetve nagymértékben az utazási lehetőségek (közlekedési útvonalak) befolyásolják. A szigorú helyi intézkedések közvetve, negatívan befolyásolhatják az illegális migránsok számának alakulását. Ezen folyamat következménye, hogy Magyarország az illegális migráció elleni küzdelem tekintetében az egyik legfontosabb tagállam az Európai Unión belül. A meglehetősen hosszú külső határ mellett az Európán keresztülhúzó migrációs útvonalak jelentős része itt találkozik, halad keresztül.

Az Unió felé irányuló négy fő migrációs csatorna közül kettő hazánkon, illetve a Kárpát-medencén keresztül éri el a Nyugatot. Magyarország a keletről, délkeletről és a délről jövő, Nyugat-Európába tartó migrációs irányok kereszteződésében fekszik. Hazánk a közép-balkáni útvonal mentén helyezkedik el, amely Törökországból indul ki, és Bulgárián, Szerbia-Montenegrón, vagy Románián át éri el hazánk határait. Az útvonal az országon áthaladva Ausztrián, kisebb arányban Szlovénián és Szlovákián keresztül vezet Nyugat-Európába.

A Távol- és Közép-Keletről, a volt szovjet utódállamokon keresztül nyugatra irányuló illegális migránsok jelentős része is hazánkon áthaladva igyekszik eljutni az áhított célországba.

Az Europol tanulmánya⁵ az Európai Unió keleti határain ismert három főbb migrációs tranzit terület (Oroszország/Moszkva, Ukrajna/Kijev, Törökország/Isztambul) egyikeként említi az Ukrajna/Kijev térséget, amely több ország irányába „osztja el” a keletről érkező emigránsokat. Lengyelország közvetlenül Németország felé, Szlovákia Csehország és Ausztria felé, míg Magyarország közvetve Németország, illetve Ausztria/Olaszország irányába biztosít útvonalat.

A korábban tapasztaltakkal szemben, amikor illegálisan próbáltak az országba bejutni, az elmúlt időszakban megfigyelhető, hogy az illegális migránsok nagy része legálisan utazik be hazánkba, majd tőlünk már illegálisan próbál eljutni Nyugat-Európába.

Az illegális utakon nyugatra induló tömegek jelentős része embercsempész szervezetek segítségét veszi igénybe. Ezen szervezetek többnyire csak a határon való átjutást segítik elő, majd magára hagyják a migránsokat, akik sokszor azt sem tudják, hol vannak. Mivel minden vagyonukat pénzzé tették, és kifizették az embercsempészeket, pénz nélkül bolyonganak, és tudtuk nélkül is veszélyt jelentenek arra a közegre, ahol megfordulnak. Olyan fertőzések, kórokozók hordozói lehetnek, amelyeket nálunk már régen felszámoltak, vagy teljesen ismeretlenek, nehezen azonosíthatóak. Ezáltal az ellenük való védekezés nehéz. Ezért az ország közrendjének, biztonságának fontos feltétele, hogy az általuk behurcolt fertőzéseket, betegségeket időben felderítsék. Ahhoz, hogy ezt végre lehessen hajtani, ki kell dolgozni egy olyan szűrő rendszert, mely biztosítja az időbeni felderítést és a védekezés megkezdését.

A migráció elleni küzdelemben komoly gondot jelent a feltartóztatottak visszatoloncolása. Egyes túlnépesedett afrikai, ázsiai országok a migrációt hallgatólagosan támogató lépései mellett a pénzügyi nehézségek, a migránsok kiindulási helyének megállapítása, vagy éppen a megfelelő diplomáciai kapcsolatok, és egyezmények hiánya nehezíti a feladat végrehajtását.

Az EUROSTAT adatai szerint 2004-ben az Európai Unióban közel 25 millió nem az unió valamelyik tagállamában született ember élt (ez a teljes népesség mintegy 5,5%-a)⁶. Az ENSZ 2006-os adatai szerint a világ migránsai 34%-ának Európa a célállomása. A migráció trendje az elmúlt évtizedekben megváltozott, nem egyenlő mértékben érinti az egyes

⁵ www.europol.org – Europol-Organised illegal immigration into the European Union

⁶ „Egészség és migráció az EU-ban – Jobb egészséget mindenkinek egy befogadó társadalomban” konferencia, Lisszabon, 2007. szeptember 27-28.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám**CSEPREGI Péter, RÉVAI Róbert, HUSZÁR András, SZILÁRD István**

tagállamokat. A migráció jelentős hatással van a bevándorlók egészségi állapotára, a befogadó országok népegészségügyi rendszerére és végső soron a népesség egészének az egészségére is. Lényeges kérdésről van tehát szó, annál is inkább, mert Európa várhatóan továbbra is vonzó célpont marad a szegényebb övezeteket elhagyni szándékozók számára.

A magyarországi migrációs trendeket nézve megállapítható, hogy:

- a 80-as évek végére alapvető változás következik be, migránsokat és munkaerőt kibocsátó országból bevándorló országgá váltunk;
- a legális migrációt tekintve, évente átlagosan 20 000 huzamos tartózkodási engedélyt adnak ki;
- a továbbáramlás hasonló nagyságrendű, melyből következik, hogy az ország bevándorló állománya nagyjából állandó;
- a 90-es években a bevándorló népesség legnagyobb csoportjai – mintegy kétharmaduk – négy országból érkeztek (Románia 38%, a volt Jugoszlávia 17%, szovjet utódállamok 13%, Kína 6%);
- a fennmaradó egyharmad különböző afrikai és ázsiai országokból érkezett.

A fenti adatok tények, a legális migráció jellemzői, ezeket az adatokat lehet mérni, viszonyítási alapul szolgálnak. Tudjuk, hogy nem ezek a bevándorlók azok, akik különösen nagy egészségügyi veszélyt jelentenek az ország lakosságára. Ezen személyek az országba érkezve egészségügyi vizsgálaton vesznek részt. Itt-tartózkodásuk során a mozgásuk többnyire behatárolható, tartózkodási helyük ismert. Fertőzés esetén az egészségügyi hatóságok már a korai stádiumban preventív intézkedéseket tudnak fogantatni velük szemben.

Ugyancsak felmérhető az egészségi állapota azon migránsoknak, akiket a határőrizeti szervek, vagy a rendőrség elfog, és akiket különböző közösségi szállásokon, vagy menekülttáborokban helyeznek el. Mindaddig, amíg itt vannak, nincsenek veszéllyel a lakosságra, viszont ha megszöknek, akkor már ellenőrizhetetlenné válnak.

Számunkra a legnagyobb gondot az illegálisan érkezők és az ideiglenes szállásokat elhagyók okozzák. Olyan fertőzések terjesztői lehetnek, amelyek ma már ismeretlenek, az ellenük való védekezés váratlan és nehezen megoldható feladat elé állítja az egészségügyi szerveket.

A schengeni határnyitás után eleget kell tenni az Európai Unió elfogadott értékeinek, a szolidaritás, a demokrácia, a diszkrimináció ellenzése és az emberi jogok érvényesítéséért. Az egészség szorosan összefügg ezekkel az alapelvekkel. Az egészséghez való jogot alapvető emberi jognak tekintjük.⁷ Az Unióba érkező személyeknek magas szintű egészségvédelemben kell részesülniük, tekintet nélkül arra, hogy honnan érkeztek, vagy mi a foglalkozásuk, magasan képzett munkavállalók, szakemberek, vagy éppen menedéket kérők.

Annak ellenére, hogy a bevándorlók egészségi állapota általában jobb, mint otthon maradt honfitársaiké, a befogadó országban sokkal sebezhetőbbek, betegségekre fogékonyabbak, ráadásul új, ismeretlen betegségeket hordozhatnak. Jelentős problémát okozhatnak még a fertőző betegségek.

Egészségügyi kockázatok és Schengen:

- az irreguláris migránsok kellő és adekvát egészségügyi ellátása nemcsak humanitárius kötelezettség, de alapvetően szükséges közegészségügyi kockázatkezelés mind a tranzit, mind a célországok számára;
- a probléma megoldása nem csupán a „közönséges” fertőző betegségekre való felkészülést igényli, mint az újra támadó TBC, az AIDS, a hepatitis B és C, vagy a szexuális úton terjedő fertőzések. A „kibocsátó”, származási országok zömében a közegészségügyi hálózat fejletlen, vagy lerombolódott. Ennek következtében az immunizációval megelőzhető betegségek újból megjelenhetnek az Európai Unió országaiban is, ahol az egészségügyi személynzet erre nincs felkészülve, gyakorlati tapasztalata hiányzik, csak tankönyvi ismeretekkel rendelkeznek;

⁷ Charter of Fundamental Rights, Chapter VI (Solidarity), Art. 34 and 35 on Social Assistance and Health, respectively. Available at: http://europa.eu.int/comm/justice_home/unit/charte/en/charter-solidarity.html

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

CSEPREGI Péter, RÉVAI Róbert, HUSZÁR András, SZILÁRD István

- a leghatékonyabb közegészségügyi intervenció és prevenció az, ha már a lehető legkorábban, a határövezetben fel vagyunk készülve a kellő és adekvát egészségügyi vizsgálatokra és a szükséges ellátásra.

Ezen felkészülés szempontjai:

- a kockázat nagyságának és természetének ismerete és a kockázat kezelésére való felkészülés (az eredet országok morbiditási profilja, egészség-kulturális és vallási különbségek és a kapcsolódó egészségügyi, közegészségügyi konzekvenciák);
- a migránsok speciális ellátási igényére felkészült szakemberek (mind a szomatikus, mind a mentális egészség terén) és azok könnyű elérhetősége a menekült és menedékes ellátás intézményeiben;
- a határőr személyzet munkaegészségügyi felkészítése már az alapképzésben és speciális igényének, egészségügyi kockázatának figyelembevételével az egészségügyi/munkaegészségügyi ellátás tervezése során.

A jelenlegi helyzet jellemzői:

- jelenleg nincs a migráció egészségügyi kérdései vonatkozásában egységes, EU szinten koordinált, harmonizált politika. A Schengen protokoll nem tartalmaz egyáltalán humán közegészségügyi szempontokat (szemben az élelmiszer- biztonsági és állategészségügyi kérdésekkel);
- súlyos hiány van megfelelően képzett egészségügyi szakemberekből, alap- és továbbképzési programokból, de legfőképpen hiányoznak azok a minimális standardok, mind a kontroll, mind a segítő mechanizmusok terén, melyek az EU és tagországi közegészségügyi biztonságát az egyik oldalon, és a rászorult migránsok humanitárius segítségét a másik oldalon kellene, hogy szolgálják/biztosítsák;
- EU szinten harmonizált standardok, megfelelő szakemberképzés és felkészült rendszerek jelenthetnek csak hosszú távú és sikeres megoldást⁸.

Ahhoz, hogy eleget tudjunk tenni e követelményeknek, az egészségügyi szervezeteknek csatlakozni kellene a határőrség által az illegális migráció elleni hatékony fellépés céljából kialakított rendszerhez. A határőrizeti és a határforgalom-ellenőrzési tevékenységük mellett egy komplex mélységi ellenőrzési rendszert alakítottak ki. Ebben a rendszerben a felelős rendészeti és munkaügyi szervek feladatainak összehangolása és az ország teljes területét átfogó idegenrendészeti szűrő – ellenőrző rendszer kiépítése szerepelt.

Az új kihívásoknak megfelelően ezt a tevékenységet mélységi mobil egységek, bevetési szervek végzik, melyek munkáját korszerű technikai eszközök – mobil bevetés-irányítási központok, az ellenőrzést és a gyors információátvitelt biztosító számítástechnikai eszközök, az embercsempészek követésére alkalmas gépjárművek – segítik.

A feladatok összehangolása érdekében Integrált Vezetési Központot állítottak fel, mely a Határőrség, 2008. január 1-jétől a Rendőrség vezetésével, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, a Vám- és Pénzügyőrség, az Országos Munkabiztonsági és Munkaügyi Főfelügyelőség illegális migráció elleni feladatainak koordinálását hajtja végre, összekötő feladatokat ellátó személyek segítségével, központi és területi szinten egyaránt.

Szükséges egy illegális migrációt ellenőrző háló (Cheknet) kialakítása, – melyben részt vesznek az egészségügyi szervezetek is – mely biztosítja a szűrő/felderítő feladat eredményes végrehajtását. Az ellenőrző háló:

- célja, hogy a schengeni zónában való szabad és akadálymentes mozgás biztosítása érdekében a szolgálati és hatósági tevékenység időben, térben és módszereiben történő összehangolásával, az információcsere felgyorsításával, a totális ellenőrzés mellőzésével a rendelkezésre álló erők és eszközök leggazdaságosabb felhasználásával a jogérvényesítési képességet fenntartva az illegális migráció és a hozzá kapcsolódó más jogellenes cselekményekkel szemben;

⁸ Dr. Szilárd István, A migráció egészségügyi aspektusai, Magyar Rendészettudományi Társaság Kongresszusa, Budapest, 2007. október, 19.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

CSEPREGI Péter, RÉVAI Róbert, HUSZÁR András, SZILÁRD István

- komplex mélységi ellenőrző rendszer keretében működtetett migrációs háló a fentebb felsorolt szervezetek és intézmények részére jelent kiemelt feladatot;
- a migrációs szűrő-ellenőrző rendszer hálószerű kialakításával a meglévő szervek végrehajtó egységei tevékenységüket – térben és időben, valamint alkalmazott rendszerek szerint – egy szerv által koordináltan egy rendszerbe szervezve hajtja végre;
- a szervek az illegális migráció áthaladási csomópontjaiban (nagyvárosok, vasútállomások, buszpályaudvarok, szálláshelyek), útvonalain (vasút, közút), munkahelyeken (építkezések, mezőgazdasági területek), áruházakban, vásárcsarnokokban, piacokon végzik idegenrendészeti szűrő tevékenységüket.

Megítélésünk szerint ebben a rendszerben helye lenne az egészségügyi hatóságnak is.

A feladat végrehajtása során a nemzetközi feladatokat érintő tevékenységek biztosítása érdekében támaszkodni lehet az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, a Határőrség, a Rendőrség és egyéb szervek által kiépített együttműködési rendszerre.

Keywords: migration flows, human public health aspects, Schengen, health impacts of migration, irregular migration

HIVATKOZÁSI JEGYZÉK

1. In the 2002 Commission of Human Rights report (A/57/292) on the human rights of migrants, an irregular migrant was defined as “a person who is outside of his/her state of nationality or citizenship and who lacks the legal recognition in the host State normally provided by diplomatic agreements, visas or other agreements.”
2. Baráth Á., Szilárd I. et al.: The Mental Health Aspects of Trafficking in Human Beings. Training manual. IOM Budapest 2004
3. World Migration 2005, IOM GVA
4. Resperger István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra Bp. 2003. p. 39-58
5. www.europol.org – Europol-Organised illegal immigration into the European Union
6. Egészség és migráció az EU-ban – Jobb egészséget mindenkinek egy befogadó társadalomban” konferencia, Lisszabon, 2007. szeptember 27-28.
7. Charter of Fundamental Rights, Chapter VI (Solidarity), Art. 34 and 35 on Social Assistance and Health, respectively. Available at:
8. http://europa.eu.int/comm/justice_home/unit/charte/en/charter-solidarity.html
9. Szilárd István: A migráció egészségügyi aspektusai. Magyar Rendészettudományi Társaság Kongresszusa, Budapest, 2007. október 19., Parlament

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Botz László, Hogyan biztosíthatjuk biztonságunkat október 23-a után?, Előadás, Budapest, X. ker., MSZP- székház, 2007. március 7.
- Dobák Imre, Illegális migráció – Ukrajna biztonságföldrajzi jelentősége, Kard és toll, 2006/2.
- Markos Kyprianon, Migráció és egészség az Európai Unióban, „Egészség és migráció” konferencia, Lisszabonn, 2007. szeptember 27.
- Dr. Petrétei József, Aaz EU egyik legnagyobb kihívása a migráció, Aa nyugat- balkáni belügyi-, és biztonsági minisztériumok vezetőinek csúcstalálkozója, Budapest, 2007. április 26.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám**CSEPREGI Péter, RÉVAI Róbert, HUSZÁR András, SZILÁRD István**

Szabó A. Ferenc, A migráció biztonságpolitikai jelentősége az EU-bővítés tükrében, Hadtudomány X. évfolyam, 4. szám.

www.europol.org – Europol-Organised illegal immigration into the European Union

www.hor.gov.hu, A jövő új kihívásai – az illegális migráció kezelése.

www.mek.oszk.hu, Magyarország a XX. században / A vándorlás

www.mfa.gov.hu/kum, A Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági stratégiája.

www.police.hu, Jegyzet az előítéletekről, 2005. szeptember 14.

VARGA András

**EGY, A „KATONAI ALAPISMERETEK” TANTÁRGYAT TÁMOGATÓ MODELL
BEVEZETÉSÉNEK LEHETŐSÉGEIRŐL****ON THE POSSIBILITIES OF IMPLEMENTATION OF A MODEL,
WHICH CAN SUPPORT THE TEACHING OF BASIC MILITARY STUDIES**

Munkámban bemutatok egy olyan modellt, amely a honvédelmi ismeretek oktatásával foglalkozik. Lényege, hogy a fiatalok képzését már az általános iskolában el kell kezdeni. Szerintem három pillérre kell, hogy épüljön a képzés. Az első szakasz megvalósítása az általános iskolák feladata. Ezt kivétően a középiskolák tovább mélyítenék a diákok attitűdjait a honvédelem irányába. Ennek számos eszköze lehet: filmek, személyes találkozások katonákkal, számítógépes játékok. Végül a Katonai alapismeretek tantárgy megteremtése a lehetőséget a sikeres katonai tanulmányok elkezdéséhez. Emellett szükség van egy vertikális modellre is, amely egy adott tanévben lehetővé teszi, hogy a honvédelem kérdése folyamatosan foglalkoztassa a diákokat.

In this article, I am about to introduce a model which is centred round teaching homeland security and military studies. The idea behind this proposed model is that education and training should be started at an early age (primary school). I suggest that this model should comprise three stages.

Primary education would be in charge of accomplishing the first stage. Then students would be given the opportunity to deepen their knowledge and skills, and strengthen their commitment towards homeland security studies in secondary education. These stages can easily be realized by screening documentaries, inviting and hosting army officers in classes, talking about computer games in lessons, etc.

As a final stage, the Military Studies class would enable students to have a successful head start in military education.

Besides this, a vertical model is also needed which would keep students interested in homeland security studies throughout the academic year.

BEVEZETÉS

Az önkéntességen alapuló haderő humánerőforrás igényének állandó és minőségi kielégítése céljából, hatékony megjelenési formákra, folyamatos marketing tevékenységre van szükség mind a munkaerő-piacon, mind az olyan fórumokon, ahol a civil társadalom résztvevői nagy valószínűséggel elérhetőek. Kézenfekvőnek tűnik, hogy ez a platform –többek között – a középiskolai korosztályt magába foglaló közoktatási intézmények lehetnek. Ennek felismeréseként az utóbbi két évben nagy erőfeszítések történtek, - a Honvédelmi és az Oktatási tárca együttműködéseként - hogy egy új tantárgy elnyerje helyét a közoktatási tárgyak között.¹ Megkezdődött a toborzó irodák munkatársainak kapcsolatfelvétele azokkal az iskolákkal, akik vállalták a „Katonai alapismeretek” oktatását. Az eddigi esetleges marketingtevékenységet (évente alkalmasszerűen néhány plakát) kezdi felváltani a jól tervezett, folytonosságot feltételező kommunikáció az iskolák és toborzó irodák között.

Ezen intézményekben nagy lökést adott a diákoknak a toborzó tisztekkel való személyes találkozás, a számukra eddig ismeretlen, de fontos információk hiteles előadása. Az előkészítő szakasz után az igazi áttörést a 2010-2011-es tanév

¹ 1032/2009. (III.17) Kormány határozata a Magyar honvédség önkéntes tartalékos rendszerének fejlesztéséhez kapcsolódó egyes ágazati feladatokról

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA András

jelentette, amikor új tankönyv jelent meg, szinte teljesen átdolgozva és modern ismeretekkel felváltva az előzőt, valamint az ország több középiskolájában bevezették a tárgyat.²

A Katonai alapismeretek tantárgyra kétségkívül nagy szükség van. A tantárgy oktatását indokolja a társadalom és a haderő közötti társadalmi távolság növekedése. Ezt fogalmazta meg a Honvédelmi Miniszter egy konferencián: „Az Országgyűlés 2004-ben úgy döntött, a Magyar Honvédség hivatásos katonákat toboroz. Mély és pozitív változás történt, amelynek azonban voltak negatív következményei: megszakadt a közvetlen kapcsolati rendszer a társadalommal³. Napjaink fiatal generációinak nincs, vagy nagyon korlátozott kapcsolata van az ún. „hús-vér” katonákkal. A személyes kontaktus hiánya, a katonai pálya társadalmi presztízsvesztése mind azt eredményezte, hogy a fiatalok egyre kevésbé ismerték a katona szakmát, annak sajátosságait. Ezért elengedhetetlenné vált egy olyan új, modern tudásanyagot felvolumáló oktatási anyag, amely könnyen integrálható a már meglévő tantárgyi struktúrába. Ugyanakkor úgy vélem, hogy csodát várni csupán ettől a kezdeményezéstől nem lehet. Figyelembe kell venni továbbá, hogy a bevezetése nem minden iskolai közegben lehetséges, legalábbis nem az elvárt, kívánt hatékonysággal tehető meg.

Jelenleg országosan 22 iskola vezette be a képzést, és közel 50 tervezi a jövőbeni bevezetést. Érdemes elgondolkozni azon is, hogy ilyen dinamikájú terjeszkedésre szükség van-e, a tárgy oktatásához szükséges emberi-, anyagi lehetőségek biztos, hogy hosszú távon is rendelkezésre állnak-e? Ezen gondolatokat fogalmazza meg dr. Vartman György alezredes is a HM Humánpolitikai Főosztály közép fokú oktatással foglalkozó főtisztje: „Ha megnézzük, hogy jelenleg mintegy 800-1000 fő tanulja a tantárgyat 22 oktatási intézményben, és lebontjuk ezt a létszámot négy évfolyamra, nyilvánvaló, hogy nem tudnak mind bejutni katonai iskolákba, hiszen az MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskola limitált létszáma 100 fő, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem pedig 100-150 fős beiskolázási létszámmal dolgozik⁴.

Úgy vélem, a tárgy sikeres, eredményes oktatásának feltétele, hogy olyan gyakorlatorientált képzések jöjjenek létre, amelyekben ténylegesen megvalósul egy szoros, minden részletre kiterjedő együttműködés az iskola, mint oktatási intézmény és egy földrajzilag közel található katonai alakulat között.⁵ Amennyiben nincs belátható közelségben iskola és helyőrség, akkor számos nehézséggel kell szembenézni az oktatás területén is. Ebből következik, hogy a Honvédelmi Minisztérium Humánpolitikai Főosztály Oktatás és Tudományszervező Osztályának fel kellene mérnie, hogy melyek azok a közoktatási intézmények, amelyekben potenciálisan elképzelhető a fenti feltételek mellett a képzés. Ellenkező esetben féltő, hogy lesznek olyan iskolák, ahol a kezdeti lelkesedést nem követi kellő mennyiségű utánpótlás, és a kezdeti sikerek ellenére sem folytatható a képzés, vagy nagyon kis létszámmal.

Írásomban szeretnék rámutatni két olyan tényezőre, melyek figyelembevételével és alkalmazásával hosszú távon is versenyképesé teheti ezt a tantárgyat, helyet tud magának szorítani a közoktatás tantárgyi rendszerében, és megfelelően tudja elvégezni direkt vagy indirekt feladatát, nevezetesen: egyrészt biztosítsa a diákok felé a honvédelmi szemléletet, annak értékeit, betekintést tudjon adni a magyar katonák életéről. Másrészt a munkaerő-piaci versenyben teremtsen egy helyzeti előnyt, ha tetszik versenyelőnyt a vetélytársakkal szemben pusztán azáltal, hogy a pályaorientációs tevékenységet korábbi korosztályoknál kezdi el.

VERTIKÁLIS MODELL

Az első tényező egy olyan oktatási modell bevezetése lenne, amelyben már az általános iskolás korosztály esetében elkezdődhetne a honvédelmi szemlélet kialakítása. Az ismereteket rendszerbe kell foglalni, erről így ír Dúl: „Az önkéntes

² A Bátorterenyei BLSZSZK Fáy András Szakiskolában már 2003-ban bevezették a tárgyat, és azóta is sikerrel oktatják, kezdetben az utolsó két évfolyamon, jelenleg 9. évfolyamtól kezdve.

³ Részlet Szekeres Imre beszédéből a HM Katonai alapismeretek című középiskolai tantárgyat ismertető Országos konferencián http://www.haborumuveszete.hu/rovatok/angelskin/a_katonai_alapismeretek_mar_valaszthato_az_erettsegin/ (2011-02-13)

⁴ <http://www.katonasuli.hu/cikk/292/novekvo-erdeklodes> (2011-02-13)

⁵ Ezt az elképzelést támasztja alá Lipka is, aki szerint a MH Nyugat- magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokság veszprémi Toborzó és Érdekvédelmi Iroda tisztjeként tapasztalatként megjegyzi: „Jó eredményeink vannak a C-17- es katonai szállító- repülőgépek pápai telepítése kapcsán, ugyanis a katonai múlttal és tradíciókkal rendelkező város lakosságának vonzó a katonai pálya, sok esetben ennek családi hagyományai is vannak.” in: Lipka Violetta A katonai toborzás néhány eszköze és fontosabb eredményei a 2008-as évben Veszprém megyében. Seregszemle 2008/3 14-18.o.

VARGA András

*haderőre történő áttérés következtében a szükségletek biztosítására – a minősített helyzetek kivételével – egy új elveken alapuló intézményrendszer került kialakításra. A megújult személyi kiegészítés egyik meghatározó eleme a professzionális haderőben a rendszerszemléletű toborzás.*⁶

Úgy gondolom, hogy a fiatal generációk esetében különösen igaz, ma már nem feltétlenül lineáris életutakról kell beszélünk, az esetek döntő részében sokkal pontosabb a projekt életutak fogalom használata. A 14-18 éves korosztályok pályaválasztási bizonytalanságának tükrében különösen lényeges, hogy a diákok számára egy olyan egyenes irányú, egymásra építkező oktatási modellt állítsunk, amely egyrészt kiszámítható, átlátható, és nem utolsó sorban, amelybe bármikor be, vagy ki lehet lépni (transzparencia igénye). Ennek a rendszer szintű tervezésnek az előnye sokrétű. A diákok oldaláról közelítve hosszú távú célokat, feladatokat fogalmaz meg, amelyet végig sarokpontként követhet. A fiatalok pályaaorientációs, és pályaválasztási bizonytalanságában több dolog játszik szerepet: egyrészt a tapasztalatlanság, másrészt a megfelelő tájékozódási attitűd-, harmadrészt a kellő önismeret hiánya. Mindezekre egy több évre tervezett programban választ kaphatnak, az ismereteik bővíthetnek, így mire döntési szituációba kerülnek, támaszkodhatnak a saját attitűdjeikre, ismereteikre, nem utolsó sorban a reális önismereten alapuló személyiségükre.

Az iskola oldaláról a modell - mivel hosszú távú elképzelés - feltételez egyes általános iskolák és középiskolák közötti szorosabb együttműködési kapcsolatot. Ez a középiskola-választás előtt álló diákok számára akár orientálást is jelenthet, amennyiben érdeklődnek a honvédelem kérdései iránt, nagyobb valószínűséggel választanak olyan iskolát, amelyben az eddig megszerzett honvédelemmel kapcsolatos ismereteiket célirányosan tovább fejleszthetik. A beiskolázási problémákkal küszködő középiskolák számára is jelenthet enyhítést a képzés, hiszen amennyiben hosszú távon meg tud maradni a tárgy az adott intézmény képzési palettáján, lehetővé válhat egy újabb profil kialakítása az iskola részéről.

Első szakasz: Helyszínei az *általános iskolák*: **figyelemfelhívó periódus:**

Alkalmazott módszer a honvédelmi szakkörök újbóli bevezetése: célszerű osztály szinten kialakítani a csoportokat a szervezés, órarendi problémák tanerő biztosítása miatt. Ugyanakkor látni kell, amennyiben ezt az önkéntesség alapján szervezik meg, nem biztos, hogy egy osztály a megfelelő tanulói létszámot produkálni tudja. Ennek elkerülésére lehetséges lenne több osztály érdeklődő tanulóiból kialakítani egy közösséget. Szintén nagy a valószínűsége annak, - az önkéntességet, és az eltérő tanulói érdeklődést figyelembe véve-, hogy az órák tartása csak délutáni időszámban képzelhető el, amely a pedagógusi oldalról jelenthet nehézséget.

Lényeges elemnek tartom ebben az időszakban elkezdni a közösségi szellem kiépítését, amelyre a későbbiekben is lehet építeni. A csapatépítésnek rengeteg módja lehetséges. Versenyeket szervezni, laktanyákat látogatni, sok gyakorlati foglalkozást tartani, amelyeket némelyikét akár testnevelés órákon is lehet végezni. A cél egyértelműen az élményszerzés, csoportos együttműködés elmélyítése. Ehhez kapcsolódóan fontos feladat a bajtársiasság kialakítása különböző feladatokkal, túrákkal.

Második szakasz: Helyszínei a *középiskolák* első évei: **alapozó periódus:**

Úgy vélem, hogy ebben a korosztályban eléggé szerteágazó érdeklődéssel rendelkeznek a fiatalok. Ez egyben azt is jelenti, hogy a meglévő tantervi lehetőségek mellett több tantárgy is elláthatja ezt az alapozó „feladatot”. Sokan csak a továbbtanulás évében szembesülnek azzal, hogy a katonai hivatás fizikai próbatétellel is jár, és ez elriaszthatja a fiatalokat. Amennyiben a testnevelés órákon időben meg lehetne ismerni a fizikai felvételi követelményeket, akkor talán tudatosabban, és hamarabb elkezdenének felkészülni erre a vizsgarészre. Ennek legegyszerűbb módja, hogy a testnevelés

⁶ Dúl Sándor: A katonai toborzás rendszertani értelmezése in: Seregszemle 2009/4 24.o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA András

órákon a fizikai erőfelmérők szintjét igazítsák a katonai továbbtanulás kapcsán alkalmazott szintekhez. Akár jeles osztályzatot is lehetne ehhez igazítani.

A másik alapozó jellegű foglalkozás a közös filmnézés, utána elemzés. Mivel a tantervbe nehezen illeszthetőek be új tárgyak, és a diákok „türelmére” is tekintettel kell lenni, éves szinten 15 foglalkozás javasolt, a történelem tárgy tematikájához, és haladási tempójához igazítva. A filmekhez feladatokat, kérdéseket lehet szerkeszteni, amelyekkel elmélyülnek az adott kérdésben. Szintén ezt szolgálhatja a diákok csoportmunkában végzett tevékenysége, amelyben egyrészt kreatívak lehetnek (prezetációk, kisfilmek, stb.), másrészt foglalkoznak a témával, sikerélményben lehet részük. Az élményszerzés ebben a fázisban is kiemelten fontos tényező. Ezeket a szorgalmi feladatokat javasolt érdemjeggyel honorálni, a további motiváció fenntartása miatt.⁷

Harmadik szakasz: Helyszínei a *középkorok* utolsó éve: **elmélyítő periódus:**

Úgy vélem, hogy a katonai alapismeretek tantárgy összetettsége ellenére is leginkább a történelem tárgyhöz áll közel. Ennek köszönhetően lehetőséget kell teremteni arra, hogy a történelem órák keretein belül, illetve azt kiegészítve (annak tematikáját figyelembe véve) lehessen kialakítani olyan foglalkozásokat, amelyek segítségével közelebb hozható a diákokhoz a militarizmus. Szem előtt kell tartani ugyanakkor azt is, hogy nem mindenkit érdekel elmélyülten a hadtörténet, hadművészet, így a kapcsolódó feladatoknak inkább szorgalmi jelleggel kellene szerepelnie a tananyag tervezésében, a törzsanyag ismertetésére a Katonai alapismeret órán kerülne sor.

Mivel a közoktatásban a tanítási órák érdemi részét 20-25 perc közé lehet tenni, így a maradék idő kitöltésére mindenképp javasolt kisfilmek vetítése. (természetesen nem minden esetben!) Ennek kettős szerepe is lehet. Amennyiben az óra elején tesszük meg, úgy minden bizonnyal kialakít egyfajta érdeklődést a diákokban az adott téma iránt, fogékonyabbnak bizonyulhat az órán később elhangzó, számára nehezebben feldolgozható információhalmazra. Ugyanakkor érdemes tematikailag a foglalkozás végére helyezni a filmeket, ugyanis ebben az esetben lehet elmélyítő szerepe a megnézett kisfilmeknek. Az órai jegyzeteit nézve, felidézve az órán elhangzott gondolatokat, jobban megérthető a film mondanivalója, hiszen már van némi előzetes ismerete az adott témával kapcsolatban. A filmek terjedelmüktől fogva nem hosszúak, így egyaránt alkalmasak lennének a diákok figyelmének folyamatos fenntartására, illetve arra is, hogy az órába beilleszthetőek legyenek. Természetesen mindennek minimális feltétele, az eszközbeszerzés támogatása, illetve a megfelelő infrastrukturális ellátottság. Mindenképp kerülendő, hogy egy órán több film is bemutatásra kerüljön, hiszen az így, épp a lényegét veszítené el, nevezetesen, hogy kapcsolatot teremtsen a száraz anyag, illetve a diákok látványvilághoz szokott elméjével.

Az audiovizuális élményszerzés szükségessége mára megkérdőjelezhetetlen. Számos tantárgy rendelkezik már olyan tananyagként is megjeleníthető tartalommal, amelyek dvd-sorozatok formájában, tematikusan dolgoznak fel egy adott kérdést. Történelem tárgyból a teljesség igénye nélkül meg kell említeni a „100 év 100 film a huszadik század legfontosabb eseményei”⁸ című sorozatot, amely 10 perces rövid, érdekes epizódokban szemlélteti a tananyagot. Emellett említést érdemel az MTV sorozata, amely „Magyarország története”⁹ címmel jelent meg. A fentieket figyelembe véve sikeres lehetne egy olyan sorozat elkészítése is, amely rövid, néhány perces epizódokban kapcsolódna a honvédelmi kérdésekhez, és egyben kiegészítené a tananyagot is.

Elképzelésem alapján ezek a következő tartalmi összefoglalók lennének:

⁷ Filmek elsősorban katonai- háborús filmek legyenek, amelyek figyelemfelhívóak, nagyobb érdeklődésre tartanak számot, és „Hollywoodiak” vagyis nagy költségvetésből, ismert színészekkel, impozáns látványvilággal készítették el őket, ugyanis a diákoknak elsősorban a külsőségek lesznek megfoghatóak. (Pl: Trója, Ben hur, Gladiátor, Attila, Mennyei királyság, stb...)

⁸ Magyarországon forgalmazza a Rocky kiadó

⁹ A Magyar Televízió azonos című műsorának kiadása, jelenleg folyamatosan jelenik meg.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA András

1. *A Hadtörténet legnagyobb hatású csatái ókortól napjainkig.* Térkép-vázlatok, számítógépes animációk segítségével lehetne filmszerűen feldolgozni egy-egy kiemelt történelmi eseményt. Ezen túlmenően készíttetni lehetne egy olyan számítógépes játékot, amely segítségével végig lehetne játszani a diáknak az adott szituációt, kipróbálva azt a lehetőséget, hogy alternatív megoldások is lehetségesek. Mindezekben komplex módon helyet kaphatna a szórakozás és a tanulás is, ezáltal a diák szórakoztatva tanulhatna. (Érdeemes lenne a példa kedvéért felmérni, hogy egy második világháborús számítógépes játékkal játszó diák milyen mértékben ismeri az alkalmazott haditechnikai eszközöket, eseményeket?)
2. *Érdekességek a hadművészet történetéből:* ebben a sorozatban helyet kapnának azok az események, amelyek a hadművészet legérdekesebb eseteit tartalmazzák. Forráselemző óráként kiegészíthetné a történelem tantárgy anyagát. A megszerzett szövegértési kompetenciát pedig szélesebb területen, más tárgyak tananyagának elsajátítása közben is fel tudná használni.
3. *Életrajzok a hadművészet témaköréből:* mivel a diákoknak elég nagy nehézséget okoz, hogy az aktuálisan tanult történelmi időszakból hadvezéreket nevezzenek meg, így ez a sorozat szintén fontos és hiánypótló is lenne egyben. A tanulók nem kellően megalapozott történelmi tanulmányaik következtében hajlamosak arra, hogy a hadvezéreket azonosítsák az adott időszak uralkodóival, illetve politikusaival. A történelem egyes időszakaiban ez talán nem is olyan zavaró, hiszen az ókorban egy-egy uralkodónak egyben politikusnak és hadvezérnek is kellett lennie, elég talán megemlíteni Julius Ceasar vagy Nagy Sándor nevét. A középkorban szintén nagy a megfelelés a hadvezér- király cím között, hiszen a hatalom alapját továbbra is az erőszak, a háború, a területfoglalás jellemzi, amelyben a személyes jelenlét mindenképp kívánalom volt a királyok részéről. Ugyanakkor egyre egyértelműbbé válik, hogy az uralkodói cím nem minden esetben jelenti azt, hogy az adott uralkodó egyben a hadművészet jeles szakértője is. Ennek felismeréseként megjelennek, és a történelem ránk hagyományozta azon hadvezérek neveit, akik kilépve királyok árnyékából felkerülhettek a történelem lapjaira. Az újkorban már teljesen egyértelművé válik, hogy az uralkodók inkább politikusok, mint hadvezérek. Ennek természetesen több oka is van, de elég csak megemlíteni az abszolutizmus térhódítását, a zsoldosereg kialakulását, a bürokratizálódást, valamint az akkori értelemben vett globalizációt, földrajzi távolságok növekedését. A legújabb korban már teljesen egyértelmű, hogy a politikai elit és a katonai elit csak néhány közös ponttal rendelkezik, de ennek belátása mégis problémát okoz a diákoknak. Miért? Véleményem szerint ennek az oka, hogy a történelem tanítás folyamatában nem alakul ki elképzelésük a diákoknak arról, hogy a két „foglalkozási kategóriát” mi különbözteti meg egymástól. Nincsenek tisztázva a körvonalak, így fordulhat elő, hogy az olyan egyértelműnek látszó eseteknél is előfordulnak hibák, mint Hitler, Sztálin, Churchill.
4. *Számítógépes játékok:* időhiány miatt tanórai keretek között ez nehezen megvalósítható, itt elsősorban a figyelemfelhívásra kell gondolni. Ebben az irányban úgy érzem, óriási lehetőségek rejlenek, hiszen egy olyan csatórán keresztül kerülnek megszólításra a diákok, amelyekben nagyon otthonosan mozognak. Jórészt rendelkeznek a megfelelő infrastruktúrával, a használatához szükséges digitális kompetenciákkal.¹⁰ Mivel a számítógépes játékipar olyan gyorsan változik, hogy gyakorlatilag alig lehet követni, ebben az esetben egy olyan webes felületet tartok célszerűnek kialakítani, ahol az egyes történelmi korszakokhoz, történelmi eseményekhez vannak kategorizálva a játékok, és ezek rendszeres időközönként frissülnek. Demo változat letöltése esetén kipróbálható játékmertetők segítségével vonzóbbá tehetőek lennének. Természetesen mindezt az tenné igazán teljessé, ha a HM rendelkezne saját

¹⁰ Rendkívül nagy sikere volt a Zrínyi Kht Média közreműködésével szervezett iskolai programnak, amelyben többek között lehetősége nyílt a fiataloknak egy repülőgép szimulátort kipróbálni. <http://www.katonasuli.hu/cikk/280/%E2%80%9Ekatonasulis%E2%80%9D-diakoknak-tartott-bemutatot-a-vilag-legjobbja>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA András

készítésű játékokkal is, amely a magyar katona szemszögéből mutatja be az eseményeket.¹¹ Jelenleg ilyen nézőpontú, és a magyar történelem szemszögéből játszható játékból elég szegényes a kínálat, a Hunyadi hadai¹², a Pro Libertate¹³, és az 1848¹⁴ című stratégiák mellett most tervezi egy magyar fejlesztőcsoport a Sword of justice című II. világháborús játék kiadását¹⁵.

HORIZONTÁLIS MODELL

Ugyanilyen lényeges eleme a rendszernek, hogy ne csak a vertikálisan egymásra épülő szintek legyenek megkülönböztetve, hanem egy évfolyamon belül a horizontális tervezés is jól követhető feladatokban valósuljon meg. A modell e részénél javaslok egy programot, ami a katonai élet népszerűsítését tűzi ki célul. Mivel magam nem vagyok marketing szakember, így a legtöbb esetben tartalmat nem, csak keretet ajánlok a megvalósításra.

Egyaránt használható a katonai ismereteket már tanító iskolák számára, és azoknak is, amelyek még csak tervezik a tárgy tanítását.

A hosszú távú sikeres – a diákok tudatában is megmaradó – honvédelmi szemlélet kialakításában szükségszerű, hogy a közoktatásban egymás után sorra kerülő képzési szintek szorosan együttműködjenek. Lényeges elem a rendszer egészében, hogy azok a tanulók is be tudjanak kapcsolódni a képzésbe, akik valamilyen okból eredően nem vettek, nem vehettek részt az első lépések valamelyikén.

Mivel a „Katonai alapismeretek” választható tantárgy, így egy adott intézményben az évenkénti indulását megfelelő marketingtevékenységgel kell alátámasztani, megsegíteni.¹⁶ Egy tanév szisztematikus figyelemfelhívó és felszínen tartó munkája megalapozhatja a következő év tanulói létszámát is.

A középiskolákban olyan elképzelés mentén érdemes gondolkodni, amely feltételezi, hogy a diákok egy része (valószínűleg a többség) nem rendelkezik ismeretekkel a védelmi szférát illetően. Természetesen lesznek olyanok, akik már bizonyos „előképzettséggel” rendelkeznek (családi kötődés, általános iskolai katonai szakkör, sporttevékenység, lövészet-vívás stb...), ugyanakkor azoknak is lehetőséget, és a képzésbe való bekapcsolódáshoz esélyegyenlőséget kell biztosítani, akik előzetesen nem rendelkeztek személyes tapasztalattal, a katonai kérdéseket illetően.

Eddigi pedagógusi pályafutásom tapasztalatai alapján úgy gondolom, hogy bármilyen oktatási folyamat hatékonyságának kulcsfogalmai a folyamatosság és következetesség. Ennek figyelembevételével szükséges egy egész éves cselekvési tervet kidolgozni, ami alapján figyelemmel lehet követni, melyek a sikeresebb, a diákokat jobban megmozgató programok, és melyek azok, amelyek kevésbé válnak be. Amennyiben van rá lehetőség, szerencsés lenne a tárggyal kapcsolatos rendezvények tetszési indexének folyamatos mérése is, amelynek eredményei szintén támpontot jelentenének egyrészt a tárgyat tanító kollegáknak, másrészt a toborzásért, programért felelős szakemberek számára.

A diákok a tanévet állandó, és egyszeri folyamatok egészeként élik meg, amelyek ciklikusan ismétlődnek, ezáltal kiszámíthatóbb és tervezhetőbb lesz egy év. Állandónak tekinthető a kisebb- nagyobb megszakításokkal folyó aktuális tanév, szeptember- június intervallumban. Egyszeri folyamatok: a szünetek, őszi- téli- tavaszi- érettségi.

¹¹ Az USA kormánya által kifejlesztett America's Army nevű játéknak sok magyar felhasználó is regisztrált játékos. A játék ingyenes, bárki számára elérhető, hálózatban és interneten is játszható. Ebben az esetben természetesen tengerészgyalogosként vehetünk részt a játékban. A játék letölthető: <http://www.americasarmy.com/>

¹² A játék letölthető a következő helyről: <http://www.sulinet.hu/tart/kat/Sbl>

¹³ A játék letölthető a következő helyről: <http://www.prolibertate.hu/>

¹⁴ A játék letölthető a következő helyről: <http://www.48.sulinet.hu/bemutato.html>

¹⁵ A játék ismertetője letölthető a következő helyről: <http://soj.web4.hu/>

¹⁶ A választható tantárgy státusz elsősorban a pénzügyi kérdéseket érinti, hiszen a 12 főnél alacsonyabb csoportlétszám finanszírozásának kérdése mindig érzékeny felületeket érint. Éppen ezért nagyon fontos, hogy folyamatosan, felmenő rendszerben biztosított legyen a minimális létszám.

VARGA András

A fentiekből eredően megkülönböztetek kétféle stratégiát, amelyeket azonban tanácsos együtt, egymást kiegészítve használni. Ennek egyik felét képezi az egész éves jelenlét az iskola életében, másik részét pedig a kiemelt jelentőségű, de egyszeri rendezvények.

Egész évben:

- az iskolai honlapokon szerepelhet külön fülben a katonai alapismeretek tárgy tanítása, hisz ez mindkét félnek jó: A Honvédelmi szemlélet oktatásának lehetősége ez által is szélesebb rétegekhez jut el, másrészt az iskola beiskolázási politikája szélesedhet.
- a partnerek között felsorolt lehetne a HM, vagy ZMNE, vagy azon katonai alakulat, amellyel az adott közoktatási intézmény együttműködési megállapodást írt alá.
- állandó, folyamatosan megújuló hírfelület az intézményi folyosóra kifüggesztett, és így mindenki számára követhető üzenő falon.
- bemutató órák, nyitott órák tartása a szaktanár(ok), vagy meghívott előadók részéről.
- iskolai könyvtárban tematikus könyvpark kialakítása, esetleg könyvsarok, ahol egyre bővülő szakirodalmi újdonságokkal találkozhatnak a diákok. Itt helyet kaphatnának a nyomtatott sajtó termékei mellett az innovatív oktatást elősegítő eszközök is.

Az egész éves, állandó jelenlét mellett lényeges a koncentráltabb megjelenés is, ami elősegítheti a pozitív attitűd kialakulását, illetve annak elmélyítését. Ezeknek a fázisoknak – eltérő szerepükből fakadóan- más- más munkacímet lehet adni. Mivel a cél a folyamatosság, illetve, hogy a diák a haderővel szemben érzett érdektelenségtől eljusson az érdeklődésig, ezért célszerű a feladatokat egész évre arányosan elosztani.

ÖSSZEGZÉS

Írásomban megpróbáltam rámutatni arra, hogy a Katonai alapismeretek tárgy esetében nem elég egyszeri kampányjellegű marketingtevékenységet végezni, szükséges a folyamatos jelenlét az oktatási intézményekben. Az általam felvázolt két modell (vertikális, horizontális idősíkból értelmezve) keretet biztosíthat arra, hogy a folyamatosság és következetesség kívánalmainak eleget tegyünk. A modell tartalmi elemeit illetően egyaránt megtalálhatók benne hagyományos és újszerű módszerek, melyek alkalmazása nagyrészt függ a pedagógusi attitűdtől, illetve az oktatási intézmény lehetőségeitől.

Kulcsszavak: katona sulis, honvédelmi ismeretek, vertikális- horizontális modell

Keywords: military education - homeland security studies – vertical and horizontal model

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1032/2009. (III.17) Kormány határozata a Magyar honvédség önkéntes tartalékos rendszerének fejlesztéséhez kapcsolódó egyes ágazati feladatokról

DÜL Sándor: A katonai toborzás rendszertani értelmezése. =Seregszemle 2009/4 24.o.

LIPKA Violetta: A katonai toborzás néhány eszköze és fontosabb eredményei a 2008-as évben Veszprém megyében. =Seregszemle 2008/3 14-18. o.

Az America's Army honlapja: <http://www.americasarmy.com/>

A Hunyadi hadai honlapja: <http://www.sulinet.hu/tart/kat/Sbl>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2011.
4. évfolyam 1. szám

VARGA András

A pro libertate honlapja: <http://www.prolibertate.hu/>

Az 1848 honlapja: <http://www.48.sulinet.hu/bemutato.html>

A Sword of justice honlapja: <http://soj.web4.hu/>